

Universitatea de Stat din Moldova
Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”

Personalități ale USM

PROFESOR UNIVERSITAR

Valentin
Tomuleț

Biobibliografie

Chișinău
Editura Universității de Stat din Moldova
2025

Lucrarea a fost discutată și recomandată spre editare la ședința
Consiliului Științific al Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”,
proces verbal nr. 5 din 26.05.2025

Ediție apărută în cadrul Proiectului
Cercetări științifice interdisciplinare în vederea elaborării enciclopediei
cronologice „Basarabia în date: 1812-1918” (BASADAT, 01.02.01)

Editor: dr. hab. Constantin Manolache

Responsabil de ediție: dr. Oleg Bujor

Bibliografie: Tatiana Doibani

Redactor: Ion Vârțanu

Copertă: Valeriu Oprea

Machetare: Maria Nichitenciu

Tehnoredactor: Valeriu Oprea

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Valentin Tomuleț : profesor universitar : Biobibliografie / Universitatea de Stat din Moldova, Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan” ; editor: Constantin Manolache ; responsabil de ediție: Oleg Bujor ; bibliografie: Tatiana Doibani. – Chișinău : Editura USM, 2025 (Blitz Poligraf). – 419 p. : fot. în parte color, h., tab. – (Personalități ale USM, ISBN 978-9975-62-486-2).

[50] ex.

ISBN 978-9975-62-893-8.

016:[378+94+929(478)]

V-17

PRINT: „Blitz Poligraf” S.R.L.

Lucrarea consacrată profesorului universitar Valentin Tomuleț, doctor habilitat, este structurată în 3 părți: prezențe în mass-media, studii și articole științifice, bibliografie. Lista bibliografică cuprinde 747 titluri, compartimentate pe domenii: teze de doctorat; monografii; culegeri de studii; microenciclopedii; culegeri de documente; manuale, note de curs; capitole; articole în culegeri, monografii și ediții periodice; coordonator, conducător/consultant, referent științific, recenzent, membru al comitetelor științifice; membru al colegiului de redacție; interviuri; recenzii, lansări de carte; publicații, teze în colaborare cu studenții; publicistică; rapoarte : participări la manifestări științifice; personalia. Anexa: Viața în imagini.

Volumul este adresat cadrelor didactice, cercetătorilor științifici, doctoranzilor, masteranzilor, studenților, precum și unui cerc mai larg de cititori interesați de istoria Republicii Moldova.

© Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2025

SUMAR

CUVÂNT ÎNAINTE (Igor ȘAROV)	5
ARGUMENT. Oamenii valoroși promovează valoarea (Andrei EMILCIUC)	9
Istoricul, profesorul și omul (Cristina GHERASIM)	24
Îndrumător neobosit al tinerei generații (Adriana BUTNARU)	35
CURRICULUM VITAE	39
Partea I. PREZENȚE ÎN MASS-MEDIA	49
Între vocație artistică și pasiunea pentru istorie (Ridica URSU NANIU)	50
Profesor Valentin TOMULEȚ: „Am ales istoria, în care am găsit resurse inepuizabile de viață și de voință” (Eugenia TOFAN)	72
Partea II. STUDII ȘI ARTICOLE ȘTIINȚIFICE	97
Basarabia în sistemul pieței interne ruse: 1812 – începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea	98
Mazilii, rușii și ruptele în Principatul Moldovei	138
„Privilegiații” în structura socială a Basarabiei: 1812-1871	195
Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, în legătură cu aplicarea reformei agrare din 14 iulie 1868	234
Partea III. BIBLIOGRAFIE	275
Teze de doctorat	276
Monografii	276
Culegeri de studii	280
Microenciclopedii	283
Culegeri de documente	285
Manuale, note de curs	287
Capitole	287
Articole în culegeri, monografii și ediții periodice	288
Coordonator, conducător / consultant, referent științific, recenzent, membru al comitetelor științifice	344

Membru al colegiului de redacție	350
Interviuri	353
Recenzii, lansări de carte	353
Publicații, teze în colaborare cu studenții	358
Publicistică	373
Rapoarte : participări la manifestări științifice	381
Personalia	401
Anexa. VIAȚA ÎN IMAGINI	406

CUVÂNT ÎNAINTE

Pentru comunitatea academică și universitară românească, per ansamblu, iar pentru cea din Republica Moldova, în speță, profesorul Valentin Tomuleț, reprezintă o personalitate-fenomen situată, nu fără temei, în panteonul personalităților marcante ale contemporaneității: savant eminent, profesor universitar cu merite distinse și renume național și mondial, om de aleasă cultură, demnitate și verticalitate morală, patriot prin structura și sensibilitatea sa sufletească. Aș putea continua la nesfârșit șirul superlativelor atribuite dlui profesor Tomuleț, dar sunt convins că lumea academică, colegii și studenții dumnealui au reușit să conștientizeze că alături de noi activează un Om deosebit. Este un om deosebit prin tot ce și cum face sau spune, iar în limbajul nostru, al studenților dumnealui, ni s-au impregnat cuvintele elevate, rostite într-o limbă română aristocrată, cu neasemuit talent oratoric și cu o incomparabilă eleganță neimprovizată a manierilor sale. Pentru mine, este un reprezentant al elitei intelectuale, o voce de referință care și-a închinat viața cu multă pasiune, pricepere și chiar ambiție științei patronate de muza Clio.

Profesorul Valentin Tomuleț ocupă un loc deosebit în inimile noastre, a celor care au absolvit Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova și a tuturor celor pasionați de istorie sau măcar o singură dată au avut frumoasă ocazie de a discuta cu Domnia Sa. Prietenia care mă leagă de o viață m-a făcut să înțeleg de ce mă atrage personalitatea sa, caracterizată prin pasiunea și abnegația, cu care și-a făcut toată viața meseria de istoric, modalitatea de a aprecia oamenii, sentimentul de recunoștință pe care-l nutrește față de cei care sunt alături în momentele grele ale vieții, atitudinea critică, dar în același timp foarte binevoitoare față de colegii/discipolii săi.

Generația noastră de studenți a Facultății de Istorie a USM a fost una pe care am putea s-o numim „la răscruce de drumuri”. O generație la răscruce într-o țară care se îndrepta spre răscrucea istoriei. Noi, cei veniți din cele patru vânturi, însetați de adevăruri, dar închistați încă în dogme și clișee, am descoperit la USM o lume diferită, în care ideile naționale abia

se auzeau rostite prin aule sau în căminul studențesc. Parte a acestei lumi diferite era și profesorul Valentin Tomuleț. Primele mele tet-a-tet-uri cu dumnealui (și nu numai ale mele!) au fost marcate de un sentiment de distanțare și chiar de frică. Evident, cu emoții aveam să-l cunosc și să asist la prelegerile sale irepetabile și inconfundabile ca stil de prezentare a materialului didactic, ca abordare științifică, dar și ca model de ținută fizică și artă oratorică.

Lucrările științifice ale Domnului Profesor Valentin Tomuleț se bazează pe diverse izvoare istorice, o mare parte dintre acestea fiind puse pentru prima dată în circuitul istoric. Date fiind preocupările mele de istoria românilor, mi-a atras atenția în mod deosebit prin soliditatea argumentelor sale indiferent de tematica preocupărilor. Capacitatea de muncă este una din calitățile de invidiat. Făcea un volum de muncă pe segmente ce ar fi îndreptățit întreținerea unor instituții specializate care se preocupă de epoca modernă. O simplă analiză fugitivă a bibliografiei profesorului Valentin Tomuleț nu poate să nu impresioneze. Aceste lucrări de o înaltă rezonanță științifică și națională au devenit, indubitabil, un instrument inestimabil pentru specialiști, cercetători și studenți. Metoda Domniei sale de cercetare aprofundată, modul academic, minuțios de a ajunge la concluzii strict în baza documentelor istorice de arhivă, lupta pentru triumful adevărului științific, îl fac un bun model de distins savant. Cu o minte și o inteligență prodigioasă Valentin Tomuleț este un reper al elitei academice și universitare basarabene, personalitatea sa de excepție servind exemplu viu pentru tinerele generații. Contribuțiile profesorului Valentin Tomuleț ca editor al unor volume de documente inedite, de mare interes istoriografic, sunt ca o mană cerească pentru tinerii cercetători, care au acum un punct de pornire în investigațiile lor.

O dovadă a recunoașterii sale științifice o confirmă și invitarea sa la congrese și conferințe științifice internaționale desfășurate la Moscova, Kiev, Minsk, Ufa, Sevastopol, Sverdlovsk, Omsk, Odesa, Vinnița, Cernăuți, București, Iași, Oradea, Timișoara etc. Domnia sa a contribuit și în calitate de organizator la numeroase manifestări științifice, a participat, la invitație, și pe post de moderator la diferite conferințe științifice naționale și internaționale, simpozioane aniversare sau comemorative. Comunicările prezentate de Valentin Tomuleț demonstrează o competență profundă și o cunoaștere detaliată a problemelor privind evoluția politico-adminis-

trativă, social-economică și culturală a teritoriului dintre Prut și Nistru sub regim de dominație țarist, precum și probleme de istorie universală, geneza și evoluția relațiilor capitaliste în Imperiul Rus, procesul de modernizare a Rusiei pe timpul lui Petru I și Ecaterina II etc.

Un loc aparte în activitatea științifică a savantului Valentin Tomuleț revine încadrării studenților facultății în activitatea științifică. Fiind unul dintre cei mai buni cunoscători ai izvoarelor de arhivă a istoriei Basarabiei din secolul al XIX-lea, dispunând de una dintre cele mai bogate arhive de documente depistate pe parcursul anilor în ANA, AISR, AIMR, ASRO, ASI, în formă de microfilme, fotocopii, xerocopii și în formă digitală, profesorul Valentin Tomuleț, pune la dispoziția studenților, masteranzilor și doctoranzilor aceste valoroase documente, tinde ca aceștia să se încadreze plenar în activitatea științifică, să-și aleagă teme originale, inedite, ce prezintă interes pentru lumea academică, a căror abordare necesită investigații temeinice a izvoarelor de arhivă, insistă ca ei să-și formeze deprinderi de a se orienta în cele mai complicate probleme. Un mare stimul pentru activitatea științifică a tinerilor cercetători este exemplul demn de urmat al conducătorului științific, cu care au posibilitate să se întâlnească în sălile de curs sau în sala de lectură a Agenției Naționale a Arhivelor.

Un moment însemnat care-l caracterizează este pasiunea sa față de folclorul românesc în toată complexitatea sa și importanța pe care o acordă conservării și promovării tradițiilor naționale, constituit nu doar din nevoia de a ne cunoaște istoria, dar și obiceiurile, datinile și meșteșugurile pe care le-au păstrat și transmis strămoșii noștri. În calitatea sa de decan al Facultății de Arte Frumoase, USM, Domnia sa, susține promovarea patrimoniului imaterial prin studierea folclorului muzical românesc, dansurilor populare și celor autentice.

Îmi exprimăm respectul față de acest om sincer, pentru că l-am cunoscut pe parcursul acestor ani ca pe o persoană cu demnitate, cu sentimentul răspunderii și cu multe alte calități care-l caracterizează, cumsecădenie, omenie, înțelegere. Apreciez faptul că este un lider în domeniu, cercetările sale în domeniu istorie moderne sunt cunoscute și apreciate atât în Republica Moldova, cât și peste hotarele ei.

Familia frumoasă, casa românească, prietenii adevărați, laboratorul științific este ceea ce numim noi Cetatea durabilă a distinsului profesor

Valentin Tomuleț. O calitate distinctă l-a caracterizat – cea de-a fi Om. Prin tot ce a realizat, prin principiile sale promovate pe parcursul vieții Valentin Tomuleț poate fi recunoscut drept un model de Profesor universitar.

Igor ȘAROV,
doctor în științe, profesor universitar,
rectorul Universității de Stat din Moldova

ARGUMENT.

OAMENII VALOROȘI PROMOVEAZĂ VALOAREA

Printre istoricii basarabeni care manifestă un viu interes pentru evoluția social-economică a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar la Catedra Istorie Universală a Facultății de Istorie și Filosofie de la Universitatea de Stat din Moldova, s-a impus plenar în plan istoriografic prin demersuri ce implică o largă deschidere documentară și teoretică vizând diferite aspecte ale istoriei moderne a spațiului Pruto-Nistrean. Bine cunoscut ca specialist în istoria modernă a Basarabiei, în special prin studiile sale referitoare la dezvoltarea social-economică a regiunii în perioada de până la reforma agrară din 1868, Valentin Tomuleț a ajuns la frumoasa vârstă de 60 de ani, vârstă marcată de maxima *Istoria est magistra vitae*.

Viitorul istoric modernist s-a născut în satul Tabani, raionul Briceni, la 15 septembrie 1952, într-o familie de plugari de viță formată din Nicolae a lui Panteleimon Gorobeț (Vrabie)¹ și Alexandra lui Nicolae Burca. Și-a petrecut copilăria în localitatea de baștină, un sat de țărani situat la nordul republicii, cu o diversitate culturală și confesională impresionantă. Localitatea unde a copilărit și unde și-a împlântat rădăcinile, familia în care s-a născut, în special bunelul Nicolae a lui Grigore Burca, un țăran cărturar cu studii nefinisate (cursuri de 2 ani de președinte de kolhoz) la Tiraspol, i-au marcat puternic destinul spiritual, lăsându-i în suflet o puternică amprentă de dragoste profundă față de această localitate și față de oamenii ei, iar de aici – și față de neamul din care a ieșit și față de țara din care își trage rădăcinile. Ulterior, toate acestea i-au alimentat pasiunea de istorie, „boală” care l-a urmărit și l-a copleșit de-a-ntregul și care i-a marcat destinul.

Crescut și educat într-o familie de gospodari de frunte ai satului, a cunoscut de timpuriu greutățile vieții în sistemul egalitarist al „socialismului luminat” de tip sovietic, fiind nevoit să muncească de copil, încovoiindu-și spinarea alături de părinți, pe lanurile kolhozului. Tot aici, la Tabani, a

¹ Numele de familie îl poartă de la mama – Nadejda Tomuleț, născută în satul Trebisăuți, a doua soție a lui Panteleimon Gorobeț, cu care nu a fost înregistrată oficial, trăind în concubinaj.

urmat, între anii 1960 și 1970 școala medie, unde a manifestat dragoste de carte și un viu interes pentru istorie². Școala din sat, în anii '50-'70 ai secolului trecut, era considerată una dintre cele mai prestigioase școli din raion, unde își făceau studii medii și copii din alte sate, existând pe lângă această instituție de învățământ și un internat pentru acești elevi³. Dragostea pentru istorie i-a fost altoită de Nicolae Constantin Nagherneac, profesor de istorie și, concomitent, directorul școlii, absolvent al Facultății de Istorie a Universității Pedagogice de Stat din Moldova „Ion Creangă” (pe atunci Institutul Pedagogic din Chișinău), profesor de o inteligență și cultură impecabilă, dar și de bunelul, pe linia mamei, Nicolae Burca, un om cu „carte românească” și un spirit deosebit românesc, căruia în 1949 i-a fost confiscată întreaga avere (fiind inclus în lista chiaburilor satului, din considerentul că în perioada românească dispunea în târgușorul Briceni de o prăvălie, unde comercializa mărfuri textile) și care a evitat deportarea în Siberia doar datorită faptului că s-a ascuns. Această pasiune pentru istorie nu i-a slăbit niciodată.

Așadar, „cu cei șapte ani de-acasă” în spate, condus de acea stare protestatară a bunelului și mânat de dorința de a pune pe tapet adevărul istoric, în 1971 Valentin Tomuleț se înscrie la Facultatea de Istorie din cadrul Universității de Stat din Moldova (pe atunci Universitatea de Stat din Chișinău) pe care a absolvit-o cu succes în 1976⁴. În anii de studii la facultate i-a avut în calitate de dascăli pe distinșii profesori Vladimir Potlog, Iosif Șlaien, Rudolf Enghegardt, Mihail Muntean, Constantin Drachenberg, Mihail Volodarski, Anatol Mirkind, Lev Șteiman, Emil Verbițki, Ștefan Panfil(ov), Eudochia Untilă. Alături de profesorii mai în vârstă i-au cimentat cunoștințele în istorie și profesorii mai tineri Ion Niculiță, Pavel Cocârlă ș.a.

După absolvirea Universității lucrează profesor de istorie și educator la Colegiul Republican de Cultură Fizică și Sport din Chișinău. În peri-

² Arhiva curentă a Secției Serviciul Personal, Secretariat și Arhivă (ACSSPSA) a USM. Dosarul personal al dlui Tomuleț Valentin Nicolae (T-6), p. I, f. 5.

³ Școala medie din satul Tabani era cunoscută prin profesionalismul profesorilor. Au absolvit-o oameni de cultură și știință bine cunoscuți în republică: scriitorii și criticii literari Vasile și Ion Ciocanu; chimistul Petru Chetruș, mulți ani prorector și rector interimar la Universitatea de Stat din Moldova; Mihail Grosu, prorector la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” etc. (Veronica Robu, *Un dascăl din baladă*. În: Ziarul „Făclia”. Săptămânal de informație, opinie și cultură, 8 martie, 2008, p. 9).

⁴ ACSSPSA USM, d. T-6, p. I, f. 6.

oada noiembrie 1976 – noiembrie 1977 își satisface serviciul militar în orașul Sankt Petersburg (pe atunci Leningrad), după care revine la locul vechi de muncă, unde activează până în februarie 1979⁵. Între timp, în decembrie 1978, la invitația profesorului Ion Niculiță, se angajează prin cumul ca asistent la Catedra de Istorie a URSS, condusă de profesorul Anatol Lisețki⁶.

Activitatea didactico-științifică desfășurată pe parcursul anilor de profesorul Valentin Tomuleț este una mult ramificată. În cele ce urmează ne vom referi succint doar la unele aspecte pe care le considerăm mai semnificative și care îi întregesc imaginea.

Este de menționat, în primul rând, activitatea sa didactică care este împletită armonios cu activitatea științifică desfășurată intens de profesor de-a lungul anilor.

Așadar, dl Valentin Tomuleț activează în calitate de profesor universitar la Catedra Istorie Universală a Facultății de Istorie și Filosofie din cadrul Universității de Stat din Moldova. Cariera universitară începe din martie 1979⁷, când este angajat titular în calitate de asistent⁸. Aici, la *Alma Mater* parcurge toate treptele didactice ale învățământului superior: din martie 1991 – lector superior⁹, din ianuarie 1992 – conferențiar universitar¹⁰ și din decembrie 2011 – profesor universitar¹¹. A știut să-și formuleze scopul vieții și toate acestea le-a cucerit prin muncă asiduă, efort, dăruire și căutare.

Rămâne fidel idealurilor sale politice, dovadă servind faptul că refuză, chiar din start, propunerea profesorului Anatol Lisețki de a se specializa pe o tematică științifică legată de Istoria contemporană a Moldovei, motivând că aceasta este departe de interesele sale științifice și acceptă specializarea la Catedra Istoria Moldovei, condusă de profesorul Mihail Muntean, alegându-și ca temă de cercetare dezvoltarea social-economică a Basarabiei în epoca modernă. Ulterior, refuză propunerea secretarului

⁵ *Ibidem*, extras din ordin: 33-pp, din 21 februarie 1979, f. 10.

⁶ *Ibidem*, f. 7-9.

⁷ *Ibidem*, extras din ordin: 40-pp, din 7 martie 1979, f. 17.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, extras din ordin: 34-p, din 1 martie 1991, f. 75.

¹⁰ *Ibidem*, extras din ordin: 173-p, din 8 noiembrie 1993, f. 101.

¹¹ *Ibidem*, p. III, extras din ordin: 171-p, din 28 decembrie 2011, f. 1.

organizației de partid de la facultate, de a deveni membru al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

În toți acești ani și-a adus din plin aportul la instruirea a peste 30 de promoții de absolvenți ai facultății. Îl deosebește stilul academic de susținere a seminarelor și cursurilor, profunzimea cunoștințelor științifice. Originalitatea interpretărilor problemelor deschise studenților săi, înaltul profesionalism, dar și empatia pe care o transmite auditoriului fac ca sălile de curs în timpul orelor sale să fie mereu pline.

Temeinic versat în istorie, profesorul Valentin Tomuleț s-a dovedit a fi un dascăl cu adevărat desăvârșit. Este respectat de către studenți, în pofida faptului că este exigent în cerințele sale față de ei. Distins, plin de energie intelectuală, predispune spre dialog și schimbul de idei, atât de necesar unor istorici în formare. Prin modul său neordinar de a preda, prin umorul, ironia fină și calitățile sale umane, reușește să-i câștige pe mulți dintre studenții săi, determinându-i să insiste să le fie conducătorul tezelor de licență, masterat sau de doctorat. Este, de altfel, un conducător eminent al tezelor de licență, de magistrul și de doctorat, drept dovadă servind cele două teze de doctor susținute sub conducerea sa, patru aflate în prag de susținere, doi doctoranzi fiind în procesul de elaborare a tezelor.

La facultate asigură predarea cursurilor normative Istoria evului mediu (*Europa de Est și Sud-Est, sec. V-XVI*) și Istoria modernă (*Europa de Est și Sud-Est, sec. al XVI-lea – începutul sec. al XX-lea*), a cursurilor speciale: „*Evoluția sistemului politic în Rusia (sec. X-XVI)*”, „*Evoluția sistemului politic în Rusia în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XX-lea*”, „*Geneza și evoluția capitalismului în Rusia (secolele XVII-XIX): context european și modele*”, „*Geneza și evoluția burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1812-1868)*” și „*Problema agrară la periferiile naționale din sud-vestul Imperiului Rus (cazul Basarabiei) (Teoria și practica cercetării științifice)*”.

Incontestabil rămâne adevărul că profesorul Valentin Tomuleț are infiltrat sentimentul unei responsabilități rigide față de ceea ce-l preocupă, fiind obsedat și devotat activității de educație-cercetare. În același sens, grija permanentă pentru promovarea și renumele Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova i-a adus respectul colegilor săi, fiind alături de aceștia și sprijinindu-i în permanență cu sfaturi și povețe din experiența profesională și de viață proprie.

Din decembrie 1989 îndeplinește și funcția de decan al Facultății de Arte Frumoase¹². În această calitate dl Valentin Tomuleț manifestă un vădit spirit organizatoric, dând dovadă de calități manageriale, fiind în același timp un bun cunoscător al muzicii, îndeosebi al folclorului și al tradițiilor românești. S-a implicat plenar în restructurarea procesului de instruire din cadrul facultății, asigurând la un înalt nivel didactico-științific schimbările în programele de studii, acordând prioritate studierii artei naționale, în care scop a completat corpul didactic al facultății cu tineri specialiști. Atenția principală a corpului profesoral-didactic a fost concentrată asupra restructurării conținutului cursurilor normative, încadrării cât mai pe larg a tineretului studios în activitatea concertistică¹³.

Valentin Tomuleț depune eforturi solide pentru a atrage în activitatea științifică cât mai mulți colaboratori ai facultății. Este autor a mai multor studii în care sunt relevate diferite aspecte ale temei „*Portul național moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec al XX-lea*”, elaborate în colaborare cu cunoscuta interpretă de folclor, maestru în artă, Maria Iliuț, lector superior la secția de folclor, precum și subiecte ce țin de tema „*Clasificarea și expresia semantică a principalelor dansuri populare la românii basarabeni*”, elaborate în colaborare cu Ludmila Tomuleț – toate publicate în *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*¹⁴.

Aflat în postură de decan, susținut de rectoratul Universității, dl Valentin Tomuleț a contribuit în mod deosebit la deschiderea unor secții noi – folclor, artă decorativă, dansuri moderne și dansuri sportive etc.¹⁵

¹² *Ibidem*, d. T-6, p. I, extras din ordin: 185-pp, din 20 decembrie 1989, f. 45.

¹³ Gheorghe Rusnac, Valeriu Cozma, *Universitatea de Stat din Moldova (1996-2006)*, Chișinău, 2006, vol. I, p. 211.

¹⁴ Maria Iliuț, Valentin Tomuleț, *Costumul național moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea (componentele principale)*. În: „*Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*”. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. III, Chișinău, 2003, p. 469-476; Idem, *Costumul național moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea (Componentele auxiliare)*. În: „*Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*”. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. III, Chișinău, 2004, p. 287-281; Ludmila Tomuleț, Valentin Tomuleț, *Clasificarea și expresia semantică a principalelor dansuri populare la români (în baza exemplului dansurilor românilor basarabeni)*. În: „*Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*”. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. III, Chișinău, 2005, p. 344-353.

¹⁵ *Pasiunea pentru arta croșetării și broderiei*. În: Ziarul „Universitatea”, 31 august 2005, nr. 1 (57), p. 8.

Activează cu onoare și demnitate de mulți ani în prestigiosul lăcaș de cultură al Universității, promovând în permanență valorile spirituale românești. Nu a pus niciodată interesele proprii înaintea celor ale colectivului pe care l-a reprezentat. În posturile pe care le-a ocupat pe parcursul activității nu a ezitat niciodată să preia asupra sa unele neîmpliniri sau neajunsuri.

Activitatea didactică a profesorului Valentin Tomuleț a fost în permanență îmbinată cu cercetarea științifică, fapt pentru care este recunoscut pe plan național și internațional ca un specialist notoriu în domeniul istoriei economice și sociale a Basarabiei în epoca modernă. Și-a concentrat plener activitatea de cercetare spre aprofundarea unor teme fundamentale ale istoriei naționale, combătând cu multă vehemență conceptele ideologizate și tendențioase ale istoriografiei sovietice, având ca scopuri prioritare: fundamentarea actului anexării Basarabiei la 1812 de către Imperiul Rus; determinarea dezastrului economic cauzat Principatelor Române și Basarabiei în urma războaielor ruso-turce din anii 1806-1812, 1828-1829, 1853-1856; cercetarea politicii comercial-vamale a țarismului și influența ei asupra dezvoltării comerțului și constituirii burgheziei comerciale; evidențierea specificului și perioadei de constituire a pieței interne în Basarabia și a modalităților de includere a acesteia în sistemul pieței interne ruse; stabilirea etapelor și determinarea mecanismului încorporării Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus; evidențierea particularităților genezei și constituirii burgheziei comercial-industriale și agricole naționale în Basarabia etc.¹⁶

Cercetătorul Valentin Tomuleț a pus în discuție, de pe principii completamente noi, problema privind protestele și revendicările populației din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus, combătând tezele expuse în istoriografia sovietică moldovenească că mișcarea țărănească din Basarabia nu a luat un colorit antinațional rus, dovedind, prin monografia și impunătorul volum de documente inedite de arhivă, că protestele și revendicările populației au avut, chiar de la început, un colorit antiimperial rus¹⁷.

¹⁶ Pavel Cocârlă, *Aria investigațiilor științifice la Catedra de Istorie Medie și Modernă*. În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova (1946-1996)”, Chișinău, 1996, p. 273; Pentru a stabili mai detaliat interesele științifice ale profesorului Valentin Tomuleț a consulta lista lucrărilor științifice publicate pe parcursul anilor 1982-2012: Valentin Tomuleț, *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868)*. Studii, Chișinău, p. 16-34.

¹⁷ A se vedea lucrarea profesorului Valentin Tomuleț: *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)*, Chișinău: CEP USM, 2007, vol. I-II.

Problemele abordate de cercetătorul Valentin Tomuleț atestă seriozitatea științifică a autorului, fiind o dovadă a faptului că graba în investițiile științifice nu sunt de natură să aducă limpezime și claritate în studierea problemelor majore legate de o tematică extrem de controversată cum este cea privind dramaticul an 1812 în destinul istoric al poporului român. Confuziile și mistificările statornicite în perioada ideologizată la maximum și reduționistă a istoriografiei din spațiul est-european cercetătorul le combate prin argumente științific documentate, fiind convins că numai astfel se poate ajunge la adevărul istoric.

Studierea acestor teme l-au apropiat pe istoric de cercetarea unor teme actuale și necercetate în istoriografia moldovenească, cum ar fi, spre exemplu, cele privind elitele nobiliare și burgheze din Basarabia în epoca modernă, mentalitatea moșierului și a țăranului basarabean sub regim de dominație țaristă etc., atrăgându-i în cercetarea acestor tematici și pe tinerii absolvenți ai facultății¹⁸.

În cele trei decenii scurse de la publicarea primului său articol, istoricul Valentin Tomuleț a adus contribuții remarcabile, prin originalitate și interpretare, la investigarea problemei Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (1812-1868). Anume asupra acestei problematici s-a concentrat în timpul studiilor de doctorat, care și le-a realizat între 1980-1984 la Universitatea de Stat din Moldova, Catedra Istorie a Moldovei, sub îndrumarea profesorului universitar, doctor habilitat Mihail Muntean, unul dintre cei mai buni cunoscători ai izvoarelor de arhivă a istoriei moderne a Basarabiei, iar după decesul acestuia – sub îndrumarea profesorului universitar, doctor habilitat, Victor Jukov, șef sector, Istorie modernă a Basarabiei, de la Academia de Științe a Moldovei.

A obținut titlul științific de doctor în istorie după ce a susținut cu brio, în aprilie 1989, teza intitulată *Legislația comercială și comerțul Basarabiei cu guberniile interne ruse (1812-1861)*¹⁹. La elaborarea tezei autorul s-a bazat pe cercetările îndelungate și minuțioase efectuate în arhivele și bibliotecile din Chișinău, Moscova, Sankt Petersburg, Odessa, Ismail, Iași. Ca rezultat al eforturilor științifice depuse, i se deschid unele perspective

¹⁸ A se vedea, în acest sens, ultimele publicații elaborate în comun cu masterandele Cristina Gherasim și Victoria Bivol: Valentin Tomuleț, *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868)*. Studii, Chișinău, p. 16-34.

¹⁹ ACSSPSA USM, d. T-6, p. I, extras din ordin: 185-pp, din 20 decembrie 1989, f. 6.

pentru cercetarea mai aprofundată a problemelor legate de *Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia* (1812-1868), de *Geneza și evoluția burgheziei comerciale în Basarabia* (1812-1868), pe care le cercetează cu un viu interes în vederea pregătirii pentru studiile de postdoctorat.

În anii 1986 și 1992 a efectuat stagii la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei; în 1996 – la Universitatea „Alexandru I. Cuza” din Iași²⁰, unde l-a avut drept consultant pe ilustrul istoric ieșean Vasile Cristian și unde a colaborat cu distinșii istorici ieșeni Ioan Caproșu, Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, Mihai Cojocariu etc.

O expresie elocventă a intensei activități științifice desfășurate în acea perioadă o constituie numeroasele publicații și participarea activă la diverse conferințe, congrese și simpozioane științifice naționale și internaționale. Rezultatul acestei activități științifice a finalizat cu înscrierea în septembrie 1990 la studiile de postdoctorat²¹. În iunie 2003 susține cu succes teza de doctor habilitat cu tema *Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia și constituirea burgheziei comerciale (1812-1868)*²², avându-l consultant științific pe cunoscutul medievist, profesorul universitar Pavel Cocârlă. Rezultatele de bază ale investigației au fost expuse la numeroase conferințe de totalizare a realizărilor științifice atât din cadrul Universității de Stat din Moldova, cât și al Universității Libere Internaționale din Moldova, Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, al Muzeului Național de Istorie a Moldovei, la sesiunile științifice desfășurate de Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, în cadrul altor conferințe, simpozioane și congrese științifice republicane și internaționale.

Valentin Tomuleț este autor a cca 170 de lucrări științifice și didactico-științifice (dintre care 97 publicate în ultimii 10 ani), inclusiv: studiile monografice „*Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*” (Chișinău, 2002), cu un volum de 30 c.a., și „*Protestele și revendicările populației din Basarabia (1812-1828)*”, Vol. I (Chișinău, 2007), cu un volum de 14,5 c.a.; microenciclopedia: „*Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, Regulamente, Termeni)*”, în trei volume (Chișinău, 2012), cu un

²⁰ *Ibidem*, extras din ordin: 44-p, din 14 martie 1996, f. 112.

²¹ *Ibidem*, extras din ordin 72-c, din 2 iulie 1999, f. 120.

²² Petru Chetruș, *Activitatea de cercetare universitară în anul 2003: particularități, priorități, realizări*. În: Ziarul „Universitatea”, aprilie 2004. nr. 14 (43). Serie nouă, p. 4.

volum de 64,4 c.a.; al culegerilor de documente „*Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*” (Chișinău, 2002), cu un volum de 26,6 c.a., și „*Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828) (În baza documentelor depozitate în fondul 2 – Cancelaria guvernatorului Basarabiei)*”. Vol. II (Chișinău, 2007), cu un volum de 25,5 c.a. Istoricul Valentin Tomuleț este autor a numeroase studii și articole publicate în culegeri și reviste de specialitate din România, Ucraina, Rusia, Belarus, Bașkortostan și din Republica Moldova²³. Reducându-ne la cifre, constatăm că Domnia sa este autor a 2 monografii, a unei micro-enciclopedii, a 2 culegeri de documente, coautor a 2 manuale universitare, a 141 de studii, articole, teze, a 4 recenzii, a 5 lucrări elaborate împreună cu studenții, a 10 lucrări științifico-didactice și a 15 articole publicistice.

Pe parcursul anilor a fost coordonator, referent științific, responsabil de ediții la 10 publicații, referent oficial la 7 teze de doctor. Este membru al Colegiului de redacție la 8 reviste de specialitate din Republica Moldova și din România. A activat în cinci Comisii Științifice. Din 17 aprilie 2008 este președinte al Seminarului științific de profil la specialitatea 07.00.02 – *Istoria Românilor (pe perioade)* din cadrul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei. Pe parcursul multor ani este membru al Senatului USM, al Consiliului de Administrație al USM, al Consiliului Științific al Facultății de Istorie și Filosofie, membru al Comisiei de Calitate a USM și președinte al Comisiei de Calitate a Facultății de Istorie și Filosofie.

O dovadă a recunoașterii sale științifice o confirmă și invitarea sa la congrese și conferințe științifice internaționale desfășurate la Moscova, Kiev, Minsk, Ufa, Sevastopol, Sverdlovsk, Omsk, Odessa, Vinnița, Cernăuți, București, Iași, Oradea, Timișoara etc. Domnia sa a contribuit și în calitate de organizator la numeroase manifestări științifice, a participat, la invitație, și pe post de moderator la diferite conferințe științifice naționale și internaționale, simpozioane aniversare sau comemorative.

Pentru rezultatele remarcabile obținute, în principal pe linia creației științifice și a activității didactice, a fost distins de-a lungul anilor cu mai

²³ A se vedea lista lucrărilor științifice publicate de profesorul Valentin Tomuleț pe parcursul anilor 1982-2012: Valentin Tomuleț, *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii*, Chișinău, p. 16-34.

multe diplome și premii pe plan național. Este laureat și deținător al diplomei de participare la șase conferințe republicane și trei simpozioane, conferințe internaționale. Dl Valentin Tomuleț este și laureat al concursului de lucrări științifice pentru anul 2004, enunțat de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică din Republica Moldova, conform direcțiilor prioritare, aprobate de Parlamentul Republicii Moldova²⁴. Pentru ciclul de lucrări „*Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1868)*” i s-a decernat *Premiul pentru rezultate remarcabile în domeniile de cercetare-dezvoltare*²⁵. Aceste lucrări de o înaltă rezonanță științifică și națională au devenit, indubitabil, un instrument inestimabil pentru specialiști, cercetători și studenți. Metoda Domniei sale de cercetare aprofundată, modul academic, minuțios de a ajunge la concluzii strict în baza documentelor istorice de arhivă, lupta pentru triumful adevărului științific îl fac un bun model de distins savant. Cu o minte și o inteligență prodigioasă Valentin Tomuleț este un reper al elitei academice și universitare basarabene, personalitatea sa de excepție servind exemplul viu pentru tinerele generații. Contribuțiile profesorului Valentin Tomuleț ca editor al unor volume de documente inedite, de mare interes istoriografic, sunt ca o mană cerească pentru tinerii cercetători, care au acum un punct de pornire în investigațiile lor.

Rigurozitatea științifică și clar-viziunea cercetărilor de arhivă ale istoricului Valentin Tomuleț asupra problemelor economice din istoria Basarabiei, de la anexarea la Rusia conform Tratatului de la București din 16 (28) mai 1812 și până la reforma agrară din 14 iunie 1868, s-a reflectat încă din primul său studiu monografic „*Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*”. Lucrarea are o bază izvoristică impresionantă, autorul punând în circuitul științific documente prețioase depistate ca rezultat al intensei munci de cercetare în Arhiva Națională a Republicii Moldova, Arhiva de Stat din Regiunea Odessa (Ucraina), Arhiva Istoric-Militară de Stat din Rusia (Moscova), Arhiva Istorică de Stat din Rusia (Sankt Petersburg) și în Arhivele Statului Iași (România).

Analizând acest material documentar imens, autorul vine cu o abordare nepărtinitoare a fenomenelor și a faptelor istorice survenite în

²⁴ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1401-XV din 24.10.2002.

²⁵ Bulimaga Tatiana, *De „Ziua Științei”*. În: Ziarul „Universitatea”, iunie 2004, nr. 16 (45). Serie nouă, p. 1.

perioada 1812-1868, astfel dezvăluind cititorului particularitățile politicii comercial-vamale ruse până la adoptarea Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia din 17 februarie 1825, dar și o serie de alte probleme importante, cum ar fi: influența factorilor interni și externi asupra evoluției politicii comercial-vamale a țarismului în Basarabia până și după unificarea vamală din 26 septembrie 1830 a regiunii cu Rusia; măsurile întreprinse de administrația imperială și cea provincială în vederea instituirii cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre; cauzele menținerii, iar ulterior a suprimării cordonului sanitaro-vamal la Nistru; particularitățile Regulamentului ghilladelor din 26 septembrie 1830 și influența lui asupra evoluției burgheziei comerciale în Basarabia; rolul negustorilor basarabeni în instituirea Tribunalului Comercial în Basarabia; influența politicii comercial-vamale ruse asupra genezei și evoluției burgheziei comerciale din Basarabia; componența etnică și dinamica numerică, nivelul de avere după capitalul comercial al burgheziei comerciale basarabene etc.²⁶

Problemele puse în discuție în monografia savantului Valentin Tomuleț acoperă, în opinia noastră, pe deplin golul existent în istoriografie la acest capitol, relevând, într-o manieră riguroso-științifică, că politica promovată de către țarism în vederea includerii provinciei în sistemul socioeconomic și politic al Imperiului Rus purta un pronunțat caracter antinațional.

Valoarea celui de al doilea studiu monografic, însoțit de culegerea de documente „*Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)*” rezultă și el din baza documentară solidă – peste 1500 de documente depozitate în fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei” al Arhivei Naționale a Republicii Moldova. Deși problema țărănească în

²⁶ A se vedea mai detaliat recenziile la monografia dată: Bogdan-Alexandru Schipor, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia*. În: „Revista română”. Editor: ASTRA – Despărțământul Mihail Kogălniceanu, Iași. Anul IX. 1 (31) martie 2003, p. 18; Igor Șarov, *Recenzie la lucrarea lui Valentin Tomuleț „Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)”*, Chișinău: CE USM, 2002. 476 p. În: *In memoriam professoris. Mihail Muntean. Studii de istorie modernă*, Chișinău, 2003, p. 272-278; Alexei Agachi, Lidia Moldovan, *Valoroase lucrări consacrate studierii social-economice a Basarabiei în anii 1812-1868*. În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. III. *Istoria Românilor și Antropologie. Istorie Universală. Pedagogie. Psihologie. Studiul Artelor. Culturologie. Asistență Socială. Sociologie. Filozofie*, Chișinău, 2005, p. 584-588.

Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus are o acoperire istoriografică solidă, unele aspecte ale problemei, cum ar fi protestele și revendicările populației în primele decenii după anexare, au fost tratate superficial, unilateral și tendențios²⁷. Analiza datelor privind protestele și revendicările adresate de diferite categorii sociale guvernatorului civil sau altor instituții administrative regionale i-a permis autorului să conteste justitatea postulatelor vădit ideologizate, promovate de istoriografia sovietică, potrivit cărora „...în Basarabia nu putea lua amploare o luptă de masă a țăranimii împotriva regimului imperial rus, deoarece jugul feudal otoman era cu mult mai sever, iar mișcarea țărănească în Basarabia nu a luat un colorit antinațional rus, din simplul motiv că aici, îndeosebi în primii ani după alipirea la Rusia, erau puțini moșieri ruși, iar țăranimea, în marea ei majoritate, a cunoscut asuprirea, în primul rând, din partea proprietarilor funciari locali”²⁸. Prin numărul mare de diverse plângeri adresate de țărani guvernatorului civil al Basarabiei depistate și analizate, savantul Valentin Tomuleț spulberă convingător aceste teze, lansate la timpul său de academicianul Ia.S. Grosul.

Meritul incontestabil al autorului este și faptul că a reușit să sistematizeze și să grupeze cauzele și formele protestelor și revendicărilor populației Basarabiei în cei aproximativ 16 ani de la anexarea la Imperiul Rus. Noutatea științifică a lucrării rezidă, în plus, în analiza minuțioasă a raportului dintre statutul social al unui sau altui contribuabil și mărimea dărilor și impozitelor la care era supus, cu evidențierea schimbărilor în evoluția volumului și caracterului dărilor și al impozitelor la care era supusă populația până la și după 1812.

Recenta lucrare a distinsului savant „*Basarabia în epoca modernă (1812-1918). Instituții, regulamente, termeni*” prezintă cititorului un nou

²⁷ A se vedea mai detaliat recenziile la monografia și culegerea de documente dată: Dinu Poștarencu, *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828) de Valentin Tomuleț (Chișinău, 2007)*. În: „Destin Românesc (serie nouă)”. Revistă de istorie și cultură, Chișinău, 2008. An III (XIV), nr. 1 (53), p. 141-142; Ion Chirtoagă, *O lucrare de valoare dedicată protestelor și revendicărilor populației din Basarabia*. În: „Pergament”. Anuarul arhivelor Republicii Moldova. X-XI. 2007-2008, Chișinău, 2008, p. 242-245; Virgil Pâslariuc, *Valentin Tomuleț. Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)*, vol. I, 218 p.; vol. II, 404 p., Chișinău: CEP USM, 2007. În: „Pontes review of south east european studies”. Vol. V, Chișinău, 2009, p. 307-314; Mihai-Cristian Amărieuței, *O cronică a protestelor populației din Basarabia la începutul secolului al XIX-lea*. În: „Revista Română”, Iași, 2009, nr. 1 (55), p. 43.

²⁸ Я.С. Гросул, *Крестьяне Бессарабии (1812-1861 гг.)*, Кишинев, 1956, с. 253.

studiu valoros, original, inedit și de un real folos tuturor celor interesați de istoria Basarabiei. Având un caracter enciclopedic, bazată pe informațiile acumulate pe parcursul anilor din fondurile de arhivă din țară și de peste hotare, lucrarea include cca 670 de termeni ce dezvăluie scurt, dar cuprinzător și clar, noțiuni economice, sociale, politice, fiscale, administrative, religioase etc., ce se referă la istoria Basarabiei secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea.

Meritul științific incontestabil al autorului constă atât în includerea unui număr foarte mare de termeni generali, dar mai ales în punerea accentului asupra termenilor ce se referă la diferite instituții și regulamente, dezvăluind istoricul apariției și analizând evoluția acestora, rolul pe care l-au exercitat în dezvoltarea socioeconomică și politică a Basarabiei în sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, fiind evidențiate personalitățile care au stat în spatele acestor instituții și regulamente. Are pe deplin dreptate profesorul Pavel Cocărlă care scrie pe coperta a doua a volumului II al cărții că „indiscutabil, cititorii se vor conforma gândului că lucrarea de față este un monument care va rezista cu adevărat peste timpuri celui ce a trudit cu abnegație – istoricului și cercetătorului Valentin Tomuleț, care a reconstituit un tablou veridic al istoriei românilor basarabeni din perioada dominației țariste”²⁹.

Cercetările profesorului Valentin Tomuleț devin cu anii tot mai complexe și mai vaste. Un număr important de contribuții istoriografice recente se referă la problema *Elitelor nobiliare și burgheze din Basarabia* (1812-1918), *Mentalitatea nobilimii și burgheziei comercial-industriale din Basarabia* (1812-1918). Nu uită distinsul istoric nici de originile sale, cercetând intens problema *Istoriei satului Tabani, raionul Briceni (de la origine până în prezent)*³⁰. S-ar mai putea aminti și multe alte preocupări științifice abordate de Valentin Tomuleț, pe care, din cauza spațiului limitat, nu le mai prezentăm. Putem însă menționa, ca o caracte-

²⁹ Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, Chișinău, 2011, Vol. II, coperta.

³⁰ A se vedea, în acest sens, articolele: *Schițe din istoria satului Tabani*. În: „Tyragetia”. Anuar 3 (Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei). Anul 1993, Chișinău 1996, p. 215-222 (În colaborare cu Vitalii Juc); *Dinamica și structura socială a populației din satul Tabani, județul Hotin, conform datelor recensămintelor fiscale din anii '20-'30 ai secolului al XIX-lea*. În: Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. III (XVIII), Chișinău, 2009, nr. 2, p. 159-178 etc.

ristică practic generală specifică Omagiatului, folosirea documentului de arhivă la baza cercetării științifice, chiar și în studiile din domeniul cultural-artistic.

Un loc aparte în activitatea științifică a savantului Valentin Tomuleț revine încadrării studenților facultății în activitatea științifică. Fiind unul dintre cei mai buni cunoscători ai izvoarelor de arhivă a istoriei Basarabiei din sec. al XIX-lea, dispunând de una dintre cele mai bogate arhive de documente depistate pe parcursul anilor în ANRM, AISR, AIMR, ASRO, ASI, în formă de microfilme, fotocopii, xerocopii și în formă digitală, profesorul Valentin Tomuleț pune la dispoziția studenților, masteranzilor și doctoranzilor aceste valoroase documente, tinde ca aceștia să se încadreze plenar în activitatea științifică, să-și aleagă teme originale, inedite, ce prezintă interes pentru lumea academică, a căror abordare necesită investigații temeinice a izvoarelor de arhivă, insistă ca ei să-și formeze deprinderi de a se orienta în cele mai complicate probleme. Un mare stimul pentru activitatea științifică a tinerilor cercetători este exemplul demn de urmat al conducătorului științific, cu care au posibilitate să se întâlnească în sălile de curs sau în sala de lectură a Arhivei Naționale a Republicii Moldova.

În final am dori să ne oprim asupra laturii pur umane, demne de a fi consemnate, a profesorului Valentin Tomuleț. Firea nu-i este contaminată cu morbul înfumurării și grandomaniei. Este un om ușor acceptabil în diverse anturaje și situații, care emană bunătate și deschidere față de persoana sa. Aura sa pozitivă, care inspiră încredere, îl fac un conlocutor bun chiar și pentru cele mai dificile caractere. Este un familist convins, reușind să crească și să educe, alături de soția sa, două fiice, cu care, suntem siguri, se mândrește foarte mult.

Cu o energie demnă de invidiat, cu capacități enorme de muncă, cu un interes neobosit și o dragoste nespusă față de documentul de arhivă inedit, profesorul Valentin Tomuleț este în plin șantier editorial, cu un proiect interesat și original de perspectivă. Efortul îi este canalizat în albia creativității. Iar dacă omul creează, înseamnă că el răsplătește menirea, adică rostul în această lume.

La venerabila vârstă de 60 de ani, profesorii Facultății de Istorie și Filosofie a USM, prietenii și colegii de la Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, dar și discipolii săi, apreciindu-i calitățile profesionale remarcabile, bunătatea și generozitatea de care a dat dovadă pe

parcursul anilor, îi urează sănătate deplină, împliniri și bucurii atât în sânul familiei proprii, precum și în colectivul în care muncește, cât și în cel al Zeiței Clio.

Vivas, noster professore! Crescas! Floreas! Semper sitis in flore!

Andrei EMILCIUC,
dr., cercetător științific superior,
Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei,
discipol al Omagiatului

SURSĂ: Andrei EMILCIUC, *Profesorul și savantul Valentin TOMULEȚ la 60 de ani*. În: Valentin Tomuleț, *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii*. Chișinău, Editura „Cartdidact”, 2012, p. 4-15.

ISTORICUL, PROFESORUL ȘI OMUL

Spațiul dintre Prut și Nistru are un specific al său. În pofida trecutului pătit, a dat spațiului românesc personalități de reală valoare, care s-au impus prin activitatea lor profesională, prin muncă, abnegație și dragoste față de tot ce este românesc și național. Una dintre aceste personalități notorii este Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar la Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie de la Universitatea de Stat din Moldova, cercetător științific principal la Institutul de Istorie al Ministerului Educației și Cercetării. Despre profesorul Tomuleț cu siguranță putem afirma că este un profesor excepțional, un istoric desăvârșit, un pasionat al folclorului românesc și un Om de valoare.

Personalitatea profesorului Valentin Tomuleț se impune cu multă ardoare în viața științifică și didactică a Republicii Moldova, plasând un fundament important în studierea evoluției social-economice a Basarabiei în secolul al XIX-lea, fiind cel care zi de zi stă cu condeiul în mână, ștergând praful secular de pe documentele de arhivă, scriind istoria poporului nostru și transmițând-o tinerii generații. Acest fapt este dovedit pe de o parte prin cele cincisprezece monografii și sute de articole publicate în Republica Moldova, România, Ucraina, Federația Rusă, Belarusi, Armenia etc., iar pe de altă parte – prin cele peste 50 de generații de studenți (35 de generații la Facultatea de Istorie și peste 30 de generații la Facultatea de Arte Frumoase, USM), inclusiv prin cursurile predate la alte instituții superioare de învățământ din republică sau, mai bine spus, prin mii și mii de studenți cărora le-a insuflat și educat dragostea de trecut, de adevăr și de cultură.

De la elev al școlii medii la profesor universitar și doctor habilitat

Valentin Tomuleț¹ – s-a născut la 15 septembrie 1952, într-o familie de plugari formată din Nicolae a lui Panteleimon Gorobeț (Vrabie) și Alexandra lui Nicolae Burca, locuitori ai satului Tabani din raionul Briceni, un vechi sat de țărani din nordul republicii – prima mențiune documen-

¹ Datele sunt preluate din: *Între vocația artistică și pasiunea pentru istorie. În dialog cu Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar*. În: Rodica Ursu Naniu, Igor Șarov, „Patrimoniu educațional universitar: dascăli și discipoli”. Vol. I, Chișinău, 2019, pp. 123-152.

tară datează cu 24 aprilie 1520, cu frumoase tradiții românești. Numele de familie Tomuleț îl poartă de la bunica – Nadejda Tomuleț, născută în satul vecin Trebisăuți, a doua soție a bunelului Panteleimon Gorobeț (Horobeț). Copilăria și-a petrecut-o în localitatea de baștină, alături de fratele mai mic Mihail. Un exemplu pentru profesorul Valentin Tomuleț a fost bunelul Nicolae a lui Grigore Burca, un țăran cărturar, ambițios și cu caracter, cu școală românească și studii nefinisate (cursuri de doi ani de președinte de colhoz) la Tiraspol, care i-a marcat puternic destinul spiritual, lăsându-i în suflet o puternică amprentă de dragoste profundă față de această localitate și față de oamenii ei, iar de aici – și față de neamul românesc. Anume, bunelul Nicolae i-a explicat pe înțelese că locuitorii din Republica Moldova și cei de peste Prut, din România, sunt același popor, vorbesc aceeași limbă, au aceleași tradiții și obiceiuri, cântă aceleași cântece, adică sunt români, ideea care este demonstrată în studiile valoroase semnate de istoricul Valentin Tomuleț și este analizată cu studenții, masteranzii, doctoranzii în cadrul orelor de curs, la diverse manifestații științifice.

Studiile medii le-a urmat în satul de baștină, Tabani, între anii 1960 și 1970, unde a manifestat dragoste de carte și un viu interes pentru istorie². Școala din sat, în anii '50-'70 ai secolului trecut, era considerată una dintre cele mai prestigioase școli din raion, unde își făceau studii medii și copii din alte sate, existând pe lângă această instituție de învățământ și un internat pentru acești elevi³. Dragostea pentru istorie i-a fost altoită de Nicolae Constantin Nagherneac, profesor de istorie și, concomitent, directorul școlii, absolvent al Facultății de Istorie a Universității Pedagogice de Stat din Moldova „Ion Creangă” (pe atunci Institutul Pedagogic din Chișinău), profesor de o inteligență și cultură impecabilă. Faptul că Valentin Tomuleț a ales istoria se datorează și învățătoarei din clasele primare Olga Nicolae Nagherneac, soția directorului școlii, care le relata cu multă pasiune despre Ion Creangă și Mihai Eminescu. Răspunsurile la

² Arhiva curentă a Secției Serviciul Personal, Secretariat și Arhivă (ACSPSA). *Dosarul personal al dlui Tomuleț Valentin Nicolae* (T-6), p. I, f. 5.

³ Școala medie din satul Tabani era cunoscută prin profesionalismul profesorilor. Au absolvit-o oameni de cultură și știință bine cunoscuți în republică: scriitorii și criticii literari Vasile și Ion Ciocanu; chimistul Petru Chetruș, mulți ani prorector și rector interimar la Universitatea de Stat din Moldova; Mihail Grosu, prorector la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” etc. (Veronica Robu, *Un dascăl din baladă*. În: Ziarul „Făclia”. Săptămânal de informație, opinie și cultură, 8 martie, 2008, p. 9).

întrebările și problemele istorice care îl chinuiau, date despre scriitori și poeții români a aflat mai mult din cărțile bunelului, păstrate cu grijă într-un unduc mare, unde bunica sa păstra zestrea, cărți din care învățase și el. Disciplinele preferate ale elevului Valentin Tomuleț au fost matematica, pentru că, menționează Domnia Sa într-un interviu „ne învăța să gândim logic”, istoria – „era interesantă, ne învăța să ne cunoaștem trecutul, istoria noastră și a altor popoare”, geografia – „aflam informații interesate despre Pământ și despre alte țări, în special despre țările vecine” și muzica⁴.

După absolvirea școlii medii din satul natal și un „an de meditație”, cum îl numește însuși profesorul Tomuleț, depune actele pentru a fi admis la una din cele mai prestigioase facultăți și specialități ale acelor timpuri – Istorie. În pofida concursului extrem de mare, Domnia Sa a trecut cu brio examenele de admitere, astfel în septembrie 1971 îl găsim student la Facultatea de Istorie din cadrul Universității de Stat din Moldova (pe atunci Universitatea de Stat din Chișinău) pe care a absolvit-o cu succes în 1976⁵. În anii de studii la facultate i-a avut în calitate de dascăli pe distinși profesori Vladimir Potlog, Constantin Drachenberg, Mihail Muntean, Iosif Șlaen, Rudolf Enghesardt, Mihail Volodarski, Anatol Mirkind, Lev Șteiman, Emil Verbițki, Ștefan Panfil(ov), Eudochia Untilă. Alături de profesorii mai în vârstă, i-au cimentat cunoștințele în istorie și profesorii mai tineri Ion Niculiță, Pavel Cocârlă ș.a. Formarea istoricului Valentin Tomuleț s-a realizat atât prin activitatea profesionistă a titanilor Facultății de Istoriei, cât și prin prezența unor colegi cu mare potențial ca Gheorghe Postică, Constantin Solomon, Ion Eremia, Elena Bubuioc (Postică), Elena Bejuc (Șiscanu), Tatiana Vieru (Mistreanu) – viitori doctori și doctori habilitați în istorie, profesori universitari și muzeografi, discuțiile și dezbaterile pe probleme istorice cu colegii și prietenii susnumiți.

Un dascăl desăvârșit

Într-un interviu istoricul Valentin Tomuleț realizează portretul unui profesor ideal, „răbdător și înțelegător, vorbește liniștit, calm și cultivă aceste calități discipolilor săi; lămurește materia folosind cuvinte simple, pe înțelesul tuturor și cu entuziasm și vocație; aplică metode diverse de

⁴ *Între vocația artistică și pasiunea pentru istorie. În dialog cu Valentin Tomuleț*, p. 127.

⁵ ACSPSA, d. T-6, p. I, f. 6.

predare, fără a-și impune punctul de vedere; nu are nevoie să impresioneze prin cunoștințele pe care le posedă, este modest, nu este fălos și arrogant; învață pe alții și concomitent învață și el ceea ce nu cunoaște; muncește depunând efort maxim pentru ca să-l facă pe student să-l depășească în cunoaștere și nu va fi niciodată invidios de succesele discipolului; recunoaște valoarea și meritul fiecărui student și face tot posibilul pentru al încuraja și a-l promova, a-l încadra activ în prelegeri sau seminar; are darul de a-i înțelege și a-i stima pe studenți, fiind conștient de faptul că mulți ani în urmă și el a fost student; tratează discipolii cu respect și simț părintesc dobândind, în așa fel, respectul și dragostea lor; este plin de emoții pozitive în discuție cu studenții; demonstrează că fiecare este capabil de a însuși materia și încearcă, prin diferite metode, să-i convingă despre aceasta; împărtășește cunoștințele sale, așteaptă mult și nu se descurajează atunci când rezultatul vine încet și cu greutate; permite studenților să greșească, știind că fiecare greșeală în activitate este un pas spre soluționarea anumitor probleme și va aduce în cele din urmă spre succes, adică știe zicala: cine nu muncește, acela nu greșește...”⁶. Analiza acestui portret realizat de Domnia Sa, îmi permite să afirm cu siguranță, în calitate de discipolă, că ar subscrie oricare student, care a frecventat cursurile profesorului Valentin Tomuleț, că este un pedagog cu vocație, care își realizează menirea cu multă abnegație și suflet, urmându-și modelul propus.

Activitatea pedagogică o începe îndată după absolvirea Universității, în calitate de profesor de istorie și educator la Colegiul Republican de Cultură Fizică și Sport din Chișinău. În perioada noiembrie 1976 – noiembrie 1977 a realizat serviciul militar în orașul Sanct Petersburg (pe atunci Leningrad), într-o unitate de transportare a tehnicii militare, unde pe parcursul unui an a cutreierat fosta URSS în lung și-n lat. După cum relatează însuși istoricul într-un interviu „am trecut de patru ori lacul Baikal, am dus cu vagoanele tehnică militară în Vladivostok, Havana Sovietică, Komsomolsk pe Amur, Teisin (regiunea Habarovsk), alte orașe din Siberia, și nu numai. Mergând ore și chiar zile întregi cu trenul, am văzut un teritoriu enorm, bogat și pustiu – nici zănie de om sau localitate. Și atunci mă întrebam, oare ce nu-i ajunge rusului, care și-a înfipt ghearele în Balcani și tot mereu îi pare că este puțin. Serviciul militar a fost și el o

⁶ Între vocația artistică și pasiunea pentru istorie. În dialog cu Valentin Tomuleț, p. 151.

experiență, o modalitate de a vedea și a înțelege lumea altfel, decât o concepeam până atunci”⁷.

După finisarea serviciului militar a revenit în fața elevilor, nerăbdători pentru desfășurarea orelor, unde a activat până în februarie 1979. Între timp, în decembrie 1978, regretatul profesor Ion Niculiță, conștientizând potențialul enorm, ca cercetător științific și ca profesor, a tânărului Valentin Tomuleț, l-a invitat la facultatea de la Alma Mater, unde a fost angajat prin cumul în calitate de lector la Catedra de Istorie a URSS, condusă pe atunci de profesorul Anatol Lisețki. Activitatea la Catedră nu a fost una simplă pentru profesorul Valentin Tomuleț, deoarece aceasta era alcătuită, în fond, din ruși și evrei, deși deja atunci alături de protagonistul nostru se afirmau în același context și alți români de valoare, cum ar fi Elena Muraru și regretatul profesor Gheorghe Paladi. Propriu-zis, cariera universitară, a început-o din martie 1979, când a fost angajat titular în calitate de lector, după câteva luni de probă și susținerea unei lecții deschise la care au asistat trei profesori universitari, doctori habilitați – A.V. Repida (decanul Facultății de Istorie), A.M. Lisețki (șeful Catedrei de Istorie a URSS), M.P. Muntean (șeful Catedrei de Istorie a Moldovei) și conferențiarul V.N. Cozma.

Astfel, istoricul Valentin Tomuleț, convins de faptul că cunoașterea istoriei de către un popor îi asigură existența acestuia și trebuie instruită tânăra generație, parcurge toate treptele didactice ale învățământului superior: din martie 1991 de lector superior⁸, din ianuarie 1992 – conferențiar universitar⁹ și din decembrie 2011 – profesor universitar¹⁰.

În cadrul facultății asigură predarea cursurilor normative la **ciclul I, Licență** *Istoria evului mediu (Stat, societate și mentalități în perioada medievală și Probleme de istorie medievală)* și *Istoria modernă (Stat, societate și mentalități în epoca modernă și Problema de istorie modernă)*, precum și pe parcursul anilor o serie de cursuri speciale: *Evoluția sistemului politic în Rusia (secolele X-XVI); Evoluția sistemului politic în Rusia în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XX-lea; Geneza și evoluția capitalismului în Rusia (secolele XVII-XIX): context european și modele;* „Geneza și evolu-

⁷ *Ibidem*, p. 132.

⁸ ACSPSA, d. T-6, p. I, extras din ordin: 34-p, din 1 martie 1991, f. 75.

⁹ ACSPSA, d. T-6, p. I, extras din ordin: 173-p, din 8 noiembrie 1993, f. 101.

¹⁰ ACSPSA, d. T-6, p. I, p. III, extras din ordin: 171-p, din 28 decembrie 2011, f. 1.

ția burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1812-1868); Problema agrară la periferiile naționale din sud-vestul Imperiului Rus (cazul Basarabiei). Teoria și practica cercetării științifice și la ciclul II, Master: Burgheziile europene în epoca modernă: caracteristici generale și ipostaze teritoriale și Managementul patrimoniului documentar. În cadrul acestor cursuri cadrul didactic Valentin Tomuleț face ca tânăra generație să conștientizeze că istoria este în primul rând o știință care ne impune pe fiecare din noi să gândim, să cugetăm logic și să învățăm a evita greșelile făcute în trecut, să înțelegem că evenimentele trecutului exercită o influență majoră asupra prezentului și viitorului nostru.

O parte importantă în activitatea istoricului Valentin Tomuleț este participarea cu prelegeri la programele de recalificare și la cursurile de formare continuu organizate de Departamentul de Formare Continuă al USM. În calitate de formator național, prin discuțiile purtate cu cadrele didactice din municipiile Chișinău, Bălți, Orhei, Ungheni, raioanele Ialoveni, Fălești, Dubăsari, Criuleni etc., contribuie la reactualizarea cunoștințelor istorice și a competențelor profesionale, prevenirea efectelor evoluției tehnologice și necesitatea creșterii calității actului educațional din perspectiva adaptării la nevoile societății actuale. În acest context trebuie să menționăm și participarea profesorului Valentin Tomuleț la diverse activități didactice extracurriculare cu elevii din învățământul preuniversitar, participând la mese rotunde, lecții publice, prezentări de carte, conferințe ale elevilor etc. în care discută cu tânăra generație despre istorie, despre trecutul nostru și despre importanța promovării valorilor naționale și istorice pentru asigurarea unui viitor prosper.

Profesorul Valentin Tomuleț este deschis tuturor noutăților și schimbărilor care se produc în sistemul educațional al Republicii Moldova. Astfel, prelegerile clasice ale dumsale au fost înlocuite cu prelegeri moderne, bazate pe problematizări, discuții controversate și prezentări power point. Și mai mult, a realizat mai multe lecții online înregistrate și difuzate pe canalul youtube al Facultății de Istorie și Filosofie a USM, unde abordează problemele de istorie a românilor, ca impactul anexării Basarabiei la Imperiul Rus prin prisma analizei protestelor populației între anii 1812-1828¹¹; includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse

¹¹ Valentin Tomuleț, *Impactul anexării Basarabiei la Imperiul Rus. Proteste (1812-1828)*. În: <https://www.youtube.com/watch?v=RAF XK85HUDg>.

(1812-1868)¹²; probleme de istorie universală privind definirea capitalismului și specificul dezvoltării lui ca sistem în Rusia¹³. Lecțiile respective sunt utile pentru studenții, masteranzii și doctoranzii care își fac studiile la facultățile de istorie, pentru toți cei pasionați de istorie, pentru cadrele didactice în cadrul formării competențelor specifice prevăzute în Curriculum-ul Național la disciplina „Istoria românilor și universală”.

Temeinic versat în istorie, profesorul Valentin Tomuleț s-a dovedit a fi un dascăl cu adevărat desăvârșit. Este respectat de către studenți, în pofida faptului că este exigent în cerințele sale față de ei. Prin modul său neordinar de a predă, prin umorul, ironia fină și calitățile sale umane, reușește să-i câștige pe mulți dintre studenții săi, determinându-i să insiste să le fie conducătorul tezelor de licență, masterat sau de doctorat. Este, de altfel, un conducător eminent al tezelor de licență, de master și de doctorat, drept dovadă servind cele patru teze de doctor susținute sub conducerea sa, și câteva aflate în prag de susținere, iar altele în procesul de elaborare.

Nume de referință în istoriografia românească

Profesorul de excepție Valentin Tomuleț este și un cercetător științific de valoare din istoriografia românească, fundamentând prin activitatea sa o adevărată școală de studiere a istoriei Basarabiei între anii 1812-1918 privind impactul regimului de dominație țarist asupra evoluției politico-administrative, social-economice și culturale al spațiului dintre Prut și Nistru¹⁴.

Dovadă a înaltelor competențe profesionale este includerea în diferite comisii de specialitate. Astfel, Domnia Sa a fost președinte al Seminarului științific de profil la specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul Institutului de Istorie (din 17 aprilie 2008); președinte al Comisiei pentru calitate în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie (din 2008-2019); membru al Consiliului calității USM (din 2008-2019); pre-

¹² Valentin Tomuleț, *Includerea Basarabiei în sistemul pieții interne ruse 1812-1868*. În: https://www.youtube.com/watch?v=KPN5uPIPK_Q&list=PLK2LCnItN3J2hc2PnK5eDYBH-2LoHpTVzl&index=6.

¹³ Valentin Tomuleț, *Definirea capitalismului și specificul dezvoltării lui în Rusia*. În: <https://www.youtube.com/watch?v=3FLnHFoP2ww&list=PLK2LCnItN3J2hc2PnK5eDYBH2LoHpTVzl&index=23>.

¹⁴ A se vedea detaliat: Gheorghe Cojocaru, Silvia Corlăteanu-Grainciuc, *A crede sincer în misiunea de cercetător. Cuvinte de apreciere profesorului Valentin Tomuleț la o frumoasă aniversare*.

ședinte al Comisiei de evaluare a activității Institutului de Istorie, Stat și Drept privind rezultatele științifice principale în sfera științei și inovării în anul 2011 (2012-2014); președinte al Comisiei de evaluare și acreditate a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”; președinte al Comisiei de profil de cercetare: Patrimoniul muzeal cultural-istoric, din cadrul comisiei specializate de evaluare din sfera științei și inovării a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, decizia CNAA nr. AT-2/7 din 5 aprilie 2012; președinte al comisiei Cultură, USM (din 2014); membru al Comisiei naționale pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial de pe lângă Ministerul Culturii al Republicii Moldova (din 2008-2020); președinte al Comisiei de experți în domeniul atestării (Comisia 9. Științe umaniste: ramurile științifice 61-65) din cadrul Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (din 2018).

Pentru rezultatele remarcabile obținute, în principal pe linia creației științifice și a activității didactice, a fost distins de-a lungul anilor cu mai multe titluri onorifice, diplome și premii: laureat al concursului de lucrări științifice pe anul 2004 cu decernarea *Premiului pentru rezultate remarcabile în domeniile de cercetare-dezvoltare*, conform direcțiilor prioritare, aprobate de Parlamentul Republicii Moldova, acordat de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică cu ocazia sărbătorii profesionale „Ziua Științei”, pentru lucrările: *Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Chișinău: CE USM, 2002, 476 p. și *Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*. Chișinău, 2002, 423 p.; deținător al Diplomei de Merit pentru rezultate remarcabile în cercetare-dezvoltare obținute în anul 2003; deținător al Diplomei de gradul doi conferită de Guvernul Republicii Moldova cu prilejul celei de-a 65-a aniversări de la fondarea Universității de Stat din Moldova. Octombrie 2011; deținător al Diplomei Ministerului Educației al Republicii Moldova (15 septembrie 2012, nr. 610); deținător al Diplomei de merit a Academiei de Științe a Moldovei (15 septembrie 2012, nr. 009); deținător al Diplomei de gradul întâi Guvernul Republicii Moldova (nr. 1802-02065, din 14.09.2012).

Un loc aparte printre multiplele distincții sunt: Laureat al premiului Național, domeniul știință, pentru ciclul de lucrări „Istoria Basarabiei în perioada modernă (1812-1918)”. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 569 din 19 august 2015; ordinul „Gloria Muncii” – Decretul

Președintelui Republicii Moldova nr. 2122-VII din 02 noiembrie 2016 (însemnul nr. 1797); Laureat al Premiului Academiei Române A.D. Xenopol (16 decembrie 2016) pentru lucrarea *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)*. (Instituții, regulamente, termeni). Chișinău, Editura „Lexon-Plus”, 2014, 672 p.

Promotor al patrimoniului cultural

Descrierea personalității profesorului Valentin Tomuleț este incompletă fără a menționa pasiunea sa față de artă. Fiind copil, părinții l-au înscris la școala muzicală din Briceni, unde de 3 ori pe săptămână a studiat la început clarinetul, apoi peste câțiva ani – acordeonul și în cele din urmă, începând cu clasa a VII-a, a trecut la țambal. Ulterior, studiile muzicale l-au ajutat să se încadreze mai reușit în sistemul învățământului universitar: a cântat la țambal timp de 5 ani în taraful Universității „Struguraș”, condus de țambalagiul Vasile Roșcovan, profesor bine cunoscut la școala muzicală „Ștefan Neaga” din Chișinău, unde și-a perfectat studiile, în clasa pe care o conducea Domnia Sa. Împreună cu orchestra „Struguraș” a participat la multe festivaluri muzicale studențești în Polonia, Bulgaria, Federația Rusă, Ucraina.

O altă pasiune a sa este teatrul. Fiind student, în anii '70 ai secolului al XX-lea, a prins clipele frumoase ale generației de aur a actorilor de la teatru „A.S. Pușkin” (actualmente teatrul „Mihai Eminescu”), recent întorși de la studii din Moscova – tineri, frumoși, cu o dicție, o expresivitate și o română perfectă. Printre actorii preferați ai Domniei sale erau Constantin Constantinov, Domnica Darienco, Dumitru Caraceobanu, Mihai Curgău, Ion Ungureanu, Ecaterina Malcoci, Victor Ciutac, Valeriu Cupcea, Eugeniu Urece, frumoasa actriță Dina Cocea, numită Julieta scenei moldave, Vitalie Rusu, Victor Soțchi-Voinicescu. Spectacolul preferat a fost „Romeo și Julieta”, la fiecare stagiune ale căruia era prezent, împreună cu prietenul său Grigore Guțu, student la facultatea de drept și solist în orchestra „Struguraș”¹⁵.

Deși soarta i-a hărăzit lui Valentin Tomuleț să devină, prin muncă asiduă, unul din cei mai importanți moderniști pe problemele istoriei teritoriului dintre Prut și Nistru în secolul al XIX-lea, acesta a rămas un adevărat promotor al artei, frumosului, dragostei pentru folclor și tradiție. În

¹⁵ Între vocația artistică și pasiunea pentru istorie. În dialog cu Valentin Tomuleț, p. 130-131.

calitate de decan al Facultății de Arte Frumoase (funcție pe care o îndeplinește din 1989) manifestă un vădit spirit organizatoric, susținând modelul unui manager model: s-a implicat plenar în restructurarea procesului de instruire din cadrul facultății; a asigurat la un înalt nivel didactico-științific schimbările în programele de studii, acordând prioritate studierii artei naționale, a inclus specialitățile noi „Dansul popular”, „Dansul autentic”, „Conducător de ansamblu etnofolcloric”, „Arta decorativă” etc. Dovadă că este recunoscut un bun cunoscător al folclorului și tradițiilor românești, a fost numirea în anul 2012 în calitate de membru al Comisiei Naționale pentru salvagardarea patrimoniului național imaterial al Republicii Moldova de pe lângă Ministerul Culturii. Activând în această comisie alături de personalități notorii ca Varvara Buzilă, Andrei Tamâzlaşcaru, Victor Ghilaș, Iulian Filip, Nicolae Gribincea, Vasile Chiseliță, continuă să realizeze lucrul, pe care-l îndeplinește cu o deosebită iscusință la Facultatea de Arte Frumoase: de a educa în rândul tinerei generații dragostea față de patrimoniul național imaterial, pentru că doar prin aceasta putem deveni adevărați cetățeni, iar poporul nostru - va dăinui în timp. Alături de Maria Iliuț, cu susținerea administrației Universității de Stat din Moldova și a Consiliului rectorilor din Republica Moldova, în anul 2006 a organizat și a desfășurat prima ediție (dar nu ultima) a Festivalului-concurs Național de Folclor „Tradiții și obiceiuri de nuntă”, care are drept scop promovarea tezaurului folcloric național, identificarea celor mai bune formații folclorice, precum și a celor mai buni interpreți.

În acest context merită să menționăm că pe lângă bogata sa bibliotecă cu sute de volume, care abordează probleme de istorie a românilor și istorie universală, mai posedă și o impunătoare colecție de peste 500 de discuri de folclor pentru electrofon, colectate pe parcursul anilor, cu cele mai frumoase și reprezentative melodii ale interpreților din spațiul românesc și nu numai.

Astfel, Valentin Tomuleț, prin vasta și prodigioasa activitatea științifică, profesorală și managerială a devenit un nume de referință în istoriografia românească, care pe parcursul a cinci decenii a demonstrat puternica vocație a cercetării, a profesării și promovării trecutului istoric, adevărului științific și valorilor general-umane și naționale.

La frumoasa aniversarea, distinse domnule profesor universitar Valentin Tomuleț, vă dorim multă sănătate alături de cei dragi și ca toate lucrurile minunate, interesante și deosebite care v-au împlinit viața, per-

sonal și profesional, să înregistreze o continuitate frumoasă, realizându-vă misiunea nobilă cu aceeași inspirație și dăruire, inspirând tinerii generații să creeze un viitor prosper.

Vivat, noster professore! Crescat! Floreat! Semper sitis in flore!

Cristina GHERASIM,

dr., conf. univ., Facultatea de Istorie și Filosofie, USM,
cercetător științific superior, Institutul de Istorie

SURSĂ: Cristina GHERASIM, *Istoricul, Profesorul Și Omul*. În: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan. In honorem profesor Valentin Tomuleț*. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2022, p. 31-38.

ÎNDRUMĂTOR NEOBOSIT AL TINEREI GENERAȚII

Septembrie, 2016. Zilele posomorâte de toamnă ale anului 2016 ne-au surprins la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, încercând să urcăm o nouă treaptă a vieții – studiile de licență. Cei mai mulți dintre noi ne-am arătat a fi timizi, speriați cumva de ceea ce urma să se întâmple, în aparență nimic deosebit și dificil, dar totodată o mulțime de evenimente greu de asimilat după studiile liceale. Asemeni puilor plecați de lângă mamă, ne-am regăsit în sânul familiei de istorici din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie, unde fiecare dintre noi era în căutarea unui profesor drag, mai aproape sufletului, în care urma să ne punem speranțele și să depășim greutățile. Eu L-am găsit privindu-l din depărtare, iar când a deschis ușa auditoriului nostru am înțeles, prin vibrația sufletului și discursului că anume EL este profesorul alături de care voi munci ani de zile pentru a-mi îndeplini aspirațiile încă neștiute și nedefinite de mine.

Profesorul Valentin Tomuleț a știut întotdeauna să ne capteze atenția la orele predate și seminarele petrecute; mereu calm și din perspectiva propriei experiențe, ne povestea (așa ca să înțelegem și noi – mai simplu) toate subiectele propuse, o sumedenie. La facultatea noastră asigură predarea cursurilor normative „Istoria evului mediu (Europa de Est și Sud-Est, sec. V-XVI)” și „Istoria modernă (Europa de Est și Sud-Est, sec. al XVI-lea – începutul sec. al XX-lea)”, a cursurilor speciale: „Evoluția sistemului politic în Rusia (sec. X-XVI)”, „Evoluția sistemului politic în Rusia în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XX-lea”, „Geneza și evoluția capitalismului în Rusia (secolele XVII-XIX): context european și modele”, „Burgeziile europene în epoca modernă: caracteristici generale și ipostaze teritoriale”, „Problema agrară la periferiile naționale din sud-vestul Imperiului Rus (cazul Basarabiei) (Teoria și practica cercetării științifice)” și „Managementul patrimoniului documentar”. Indiscutabil, fiecare student al Universității de Stat din Moldova are întipărită în memoria sa imaginea profesorului Tomuleț, din mai multe considerente. Anume dumnealui este persoana care știe cel mai bine care dintre noi nu era pregătit pentru cursuri, care dintre noi are mereu „vorbă la el”, precum și cine a înțeles tema. Discuțiile cu colegii de torent erau destul de aprinse,

mai ales când încercam să mimăm comprehensiunea și ascultarea activă a temei, iar dascălul ne cunoștea „după ochi”, cine? cât? și ce? dorea, cunoștea și vorbea.

Alături de dumnealui am învățat că tot ce pare inițial foarte dificil, poate fi rapid remediat prin multă stăruință și, desigur, muncă. Toate încercările cercetării științifice au fost cu succes promovate alături de cel mai bun profesor, cum îmi place mie să zic, și cum este, de fapt. Orice întrebare primea neapărat un indiciu care permitea rezolvarea sa, orice virgulă plasată incorect era atent examinată, iar o notă de subsol avea lungi explicații. Primele încercări științifice erau dirijate de către dumnealui cu mare atenție și prudență, iar activitatea de promovare a tinerilor-cercetători a fost, este și, cu siguranță, va fi o primordialitate în promovarea științei istorice. Adevărul este că profesorul Valentin Tomuleț are semănat din frageda copilărie simțul responsabilității și lucrului bine făcut, care îl valorifică în activitatea cu studenții săi, dar totodată și în raport cu instituția care îi este dragă inimii sale – Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, precum și instituția afiliată acesteia, Facultatea de Arte Frumoase, unde cu succes, de mulți ani, își desfășoară cu succes activitatea în calitate de decan, plantând tradiția neamului printre multitudinea activităților extracurriculare prezentate în programele de studiu.

Arborele se cunoaște după fructele sale, iar profesorul Valentin Tomuleț este cel care a semănat cunoștințe și a cules roadele discipolilor săi, care la rândul lor au ales calea științei și pupitrul profesoral: Natalia Timohina, Dinu Poștarencu, Andrei Emilciuc, Tatiana Chicaroș, Valentin Arapu, Cristina Gherasim, Irina Cereș, Viorel Bolduma ș.a.

Fiind profesoară de Istoria Românilor și Universală, de-a lungul subtilei, dar accentuatei experiențe, observându-mi elevii și atitudinea lor vis-a-vis de profesor și aspirațiile lor, pot afirma că profesorul Valentin Tomuleț este un profesor bun. Ce înseamnă asta? Chiar dumnealui remarcă într-un articol destinat lucrării „Oamenii care ne-au făcut oameni” cum crede că ar trebui să fie un profesor: „În viziunea mea – nota Dumnealui, un profesor bun este răbdător și înțelegător, se exprimă liniștit și calm și cultivă aceste calități discipolilor săi; explică materialul folosind cuvinte simple, pe înțelesul tuturor și cu entuziasm și vocație; se arde pe sine pentru a lumina calea altora; muncește depunând efort maxim pentru ca să-l facă pe student să-l depășească în cunoaștere și nu va fi niciodată invidios de succesele discipolului; recunoaște valoarea și meritul fiecărui student

și face tot posibilul pentru al încuraja și a-l promova, a-l încadra activ în activitățile științifice; are darul de a-i înțelege și a-i stima pe studenți, fiind conștient de faptul că mulți ani în urmă și el a fost student; tratează discipolii cu respect și simț părintesc dobândind, în așa fel, respectul și dragostea lor; este plin de emoții pozitive în discuție cu studenții; apreciază cu entuziasm rezultatele bune ale discipolilor; conștientizează că nu știe totul și este în permanentă căutare, învață în permanență, nu îi este rușine să spună că nu știe sau că nu are răspuns la întrebarea dată; nu se teme de întrebările studenților care doresc să știe mai mult, îi încurajează, îi stimulează, îi apreciază și învață de la ei; este încrezut, pozitiv, vesel, atrăgător și permanent optimist; stimulează inițiativa, creativitatea și responsabilitatea în procesul de învățare; nu este elitist, nu-și face favoriți și îi tratează pe discipolii săi în egală măsură; demonstrează că fiecare este capabil de a însuși materia și încearcă, prin diferite metode, să le demonstreze aceasta; împărtășește cunoștințele sale, așteaptă mult și nu se descurajează atunci când rezultatul vine încet și cu greutate; permite studenților să greșească știind că fiecare greșeală în activitate este un pas spre soluționarea anumitor probleme și va aduce în cele din urmă spre succes, adică știe zicala: cine nu muncește acela nu greșește”.

Cei care-l cunosc pe dascălul Valentin Tomuleț, știm și dintotdeauna am simțit aceste mici frânturi ale imaginii unui profesor de excepție. Vreau să cred că și profesorul Valentin Tomuleț simte respectul și dragostea ce i-o poartă studenții dumnealui, chiar dacă suntem la fel de timizi și „scumpi la cuvinte”, precum ne-am arătat la primele interacțiuni cu dumnealui; știu că mulți dintre noi – studenții, am rămas nu doar cu imaginea profesorului, istoricului și cercetătorului Valentin Tomuleț, dar și cu imaginea tatălui spiritual – un îndrumător neobosit, care ne povățuiește spre binele nostru. Mărturisesc că avându-mi părintele mai mereu plecat peste hotarele statului nostru, am știut mereu (organic) că permanent îl pot telefona pentru a-mi expune *oful* (personal sau profesional) și că întotdeauna voi găsi prin gândurile și vocea sa calmă un imbold de a-mi continua calea. Nu am crezut niciodată, până a-l cunoaște pe dumnealui că un profesor poate atinge strunele cele mai firave ale sufletului, poate să-și motiveze studenții prin vorbe simple, dar pline de har; poate liniști valurile cele mai tulburi ale unui suflet de copil, care tinde spre a-și depăși statutul social și de a deveni CINEVA. Profesorul Valentin Tomuleț a fost conducătorul tezelor de licență și masterat și sunt ferm convinsă că studiile doctorale vor

avea o finalitate frumoasă alături de dumnealui; prin exemplul domnului Tomuleț, am învățat și eu la rândul-mi cât de importantă este figura unui profesor bun și sufletist în viața elevului/studentului său.

Sper ca bunul Dumnezeu să-i ferească trupul de dureri și sufletul de tristețile pământești; să se bucure până la adânci și ușoare bătrâneți de fericirea dăruită de Cel de Sus, soție, copii și nepoți; să lumineze, în continuare itinerarul studenților ce-l respectă și se roagă de sănătate Măriei Sale; să-și înveșnicească opera științifică și personalitatea prin ceea ce l-a consacrat în calitate de profesor, istoric și cercetător!

Dragă Profesor! Viața este un dar dumnezeiesc – trăiți-o și bucurați-vă din plin!

***Vivat, noster professore Valentin Tomuleț! Crescat! Floreat!
Semper sitis in flore!***

Adriana BUTNARU,
cercetător științific stagiar, Institutul Patrimoniului Cultural,
discipolă a omagiatului, doctorandă la USM

SURSA: Adriana BUTNARU, *Îndrumător neobosit al tinerei generații. În: În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan. In honorem profesor Valentin Tomuleț.* Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2022, p. 49-51.

CURRICULUM VITAE

Valentin Tomuleț

Data nașterii: 15 septembrie 1952.

Locul nașterii: satul Tabani, raionul Briceni.

Grad științific: doctor habilitat, profesor universitar.

Locul de muncă: profesor universitar, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

2013 – profesor universitar, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, USM, Chișinău.

2011 – profesor universitar, Catedra Istorie Universală, USM, Chișinău.

1992 – conferențiar, Catedra Istorie Universală, USM, Chișinău.

1991 – lector superior, Catedra Istorie Medie și Modernă, USM, Chișinău.

1989 – prezent – decan, Facultatea de Arte Frumoase, USM, Chișinău.

1979 – asistent, Catedra Istorie a URSS, USM, Chișinău.

1977 – Tehnicumul Republican pentru Cultură Fizică și Sport, Chișinău.

1976-1977 – serviciul militar, Sankt-Petersburg.

1976 – Tehnicumul Republican pentru Cultură Fizică și Sport, Chișinău.

1971-1976 – student, Facultatea de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău.

EDUCAȚIA ȘI FORMARE

Studii medii: 1960-1970, satul Tabani, raionul Briceni, școala medie.

Superioare: 1971-1976, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie.

Doctorat: 1980-1984, Universitatea de Stat din Moldova, Catedra Istorie a Moldovei.

Postdoctorat: 2000-2002, Universitatea de Stat din Moldova, Catedra Istorie Universală; 1996 – stagiul la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

COMPETENȚE DE COMUNICARE

- Bune competențe de comunicare dobândite prin experiența proprie de manager al unei subdiviziuni (decan, Facultatea de Arte Frumoase) a Universității de Stat din Moldova.
- Bune competențe de comunicare verbală și scrisă dobândite în timpul numeroaselor deplasări de documentare în arhivele din Rusia, Ucraina, România și practicii muzeografice cu studenții (Sankt Petersburg, Moscova, Vladimir, Suzdal, Novgorod), Ucraina (Kiev, Odessa, Cernăuți, Ismail) și România (Iași, București, Târgoviște).
- Bune competențe de comunicare verbală și scrisă dobândite prin experiența personală de predare și cercetare, precum și corpul profesoral-didactic și studențesc.
- Competențe de control asupra procesului de comunicare și gestionare a reacțiilor nonverbale și paraverbale.

COMPETENȚE ORGANIZAȚIONALE / MANAGERIALE

- Până în prezent, decan al Facultății de Arte Frumoase, USM (din 1989).
- Președinte al Seminarului științific de profil la specialitatea 611.02 – *Istoria Românilor (pe perioade)* din cadrul Institutului de Istorie al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării (2008-2020).
- Președinte al Comisiei pentru Calitate în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie (2008-2019).
- Membru al Consiliului Calității USM (2008-2019).
- Președinte al Comisiei de evaluare și acreditate a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”. Profilul de cercetare „Patrimoniul istoric și cultural în context european” (octombrie-noiembrie 2011).
- Președinte al Comisiei de evaluare a activității Institutului de Istorie, Stat și Drept al AȘM privind rezultatele științifice principale în sfera științei și inovării în anul 2011 (2012-2014).
- Președinte al Comisiei de profil de cercetare: Patrimoniul muzeal cultural-istoric, din cadrul comisiei specializate de evaluare din sfera științei și inovării a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Decizia CNAA nr. AT-2/7 din 5 aprilie 2012.
- Președinte al comisiei *Cultură*, USM (din 2014).
- Membru al Comisiei Naționale pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial de pe lângă Ministerul Culturii al Republicii Moldova (2008-2010).

- Membru al Comisiei Naționale de evaluare/acreditare a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice și I.P. a Universității de Stat din Comrat. Decizia Consiliului de Conducere ANACEC din 18 aprilie 2023, nr. 50.
- Președinte al Comisiei de experți în domeniul atestării (Comisia 9. Științe umaniste: ramurile științifice 61-65) din cadrul Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (2018-2025).
- Membru al Comisiei de experți naționali (MECC) în procesul de evaluare a propunerilor de proiecte științifice în cadrul competiției naționale a granturilor doctorale (2019, 2020, 2023, 2024).

COMPETENȚE DOBÂNDITE LA LOCUL DE MUNCĂ

O bună cunoaștere a proceselor legate de elaborarea actelor necesare privind activitatea științifică, didactică și artistică, specifică instituțiilor științifice, culturale/artistice, precum și control al calității.

COMPETENȚE INFORMATICE

O cunoaștere suficientă a instrumentelor Microsoft Office. Excel, Power Point, Photoșop, Moodle.

PREOCUPĂRI

O bună cunoaștere a muzicii populare, folclorului, tradițiilor autohtone românești și a instrumentelor muzicale.

Pasionat de muzica populară, folclor și instrumente muzicale (țambal, acordeon, pian, chitară).

PUBLICAȚII:

În peste **380 de lucrări științifice**, din care se nominalizează cele mai principale:

• CĂRȚI DE AUTOR (monografii, culegeri de documente)

1. Tomuleț Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, Chișinău: CE USM, 2002, 476 p. (30,0 c.a.) ISBN 9975-70-165-5.

2. Tomuleț Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*, Chișinău, 2002, 423 p. (26,6 c.a.) ISBN 9975-70-118-3.

3. Tomuleț Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)*, Chișinău: CEP USM, 2007, vol. I-II (În

baza documentelor depozitate în Fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei”), vol. I. 218 p. (14,5 c.a.); Vol. II. 404 p. (25,5 c.a.) ISBN 978-9975-70-452-6.

4. Tomuleț Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*, Chișinău, 2012, Vol. I-III. (64,4 c.a.) ISBN 978-9975-71-210-1.

5. Tomuleț Valentin. *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii*, Chișinău: Editura Cartdidact, 2012, 617 p. (53,6 c.a.). ISBN 978-9975-4365-2-6.

6. Tomuleț Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău: Editura „Lexon-Prim”, 2014, 672 p. (65,5 c.a.) ISBN 978-9975-4055-5-3.

7. Tomuleț Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura „Tipo Moldova”, 2014, 672 p. (65,5 c.a.) ISBN 978-606-676-475-9.

8. Tomuleț Valentin. *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura „Tipo Moldova”, 2014, 620 p. (53,6 c.a.). ISBN 978-606-676-482-7.

9. Tomuleț Valentin. *Rusia de la mijlocul sec. al XVII-lea la începutul sec. al XIX-lea*, În: *Istoria modernă a Europei și Americii*, Chișinău, 1995, vol. I, p. 260-292, (3,01 c.a.). Coautor. ISBN 5-372-01545-4.

10. Tomuleț Valentin. *Rusia între medieval și modern (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, În: *Istoria modernă a Europei și Americii (sfârșitul sec. al XV-lea – începutul sec. al XIX-lea)*. Ediția II. Revăzută și completată, Chișinău, 2008, vol. I, p. 244-276, (3,5 c.a.). Coautor. ISBN 978-9975-48-032-1.

11. Tomuleț Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Iași: Editura „Tipo Moldova”, 2015, 564 p. (30,0 c.a.) ISBN 978-606-676-778-1.

12. Tomuleț Valentin. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Chișinău, 2018, 1056 p. (65 c.a.) ISBN 978-9975-139-55-7.

13. Tomuleț Valentin. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea.* Ediția a II-a, prescurtată, Chișinău: Editura CEP USM, 2018, 680 p. (45,5 c.a.). ISBN 978-9975-71-998-8.

14. Tomuleț Valentin. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea.* Ediția a II-a, prescurtată, Iași: Editura Tipo Moldova, 2018, 680 p. (45,5 c.a.). ISBN 978-606-42-0279-6.

15. Istoria Universității de Stat din Moldova în documente și materiale. Volumul I (Coordonator Ion Eremia), Chișinău, 2018, 570 p. (coautor, p. 3-304 / 19 c.a.). ISBN 978-9975-142-72-4.

16. Tomuleț Valentin. *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828),* Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București-Brăila: Editura Academiei Române – Editura Istros, 2019, 610 p. (42,2 c.a.) ISBN 978-973-27-3116-1; ISBN 978-606-654-349-1.

17. Istoria Universității de Stat din Moldova în documente și materiale. Volumul I (Coordonator Ion Eremia), Volumul II, Chișinău, 2019, 482 p. (Coautor). ISBN 978-9975-149-77-8.

18. Tomuleț Valentin. *Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861),* Chișinău: Cartdidact, 2021, 584 p. (30,3 c.a.) ISBN 978-9975-3497-7-2 (În colaborare cu Cristina Gherasim).

19. Tomuleț Valentin. *Burgeziile europene în epoca modernă: caracteristici generale și ipostaze teritoriale. Note de curs,* Chișinău, 2022, 289 p. (18,1 c.a.) ISBN 978-9975-159-15-9.

MEMBRU AL COLEGIULUI DE REDACȚIE

1. *Tyragetia.* Anuarul Muzeului național de Arheologie și Istorie a Moldovei (de la fondare – prezent).

2. *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova,* seria „Științe socioumanistice”, ulterior *Studia Universitatis Moldaviae.* Seria Științe Umanistice, Chișinău.

3. *Archiva Moldaviae* (Arhivele Naționale ale României), Iași (România).

4. Membru al Colegiului Științific Consultativ al Revistei Institutului de Istorie Socială *Promemoria.*

PROIECTE DE CERCETARE-DEZVOLTARE-INOVAR

1. Membru al proiectului național „Studiarea și valorificarea patrimoniului documentar privind istoria Republicii Moldova”. Proiect 11.817.07.29F.

2. Membru al proiectului național Cod.16.06: „Istoria învățământului superior din Republica Moldova Prin instituții: Universitatea de Stat din Moldova” al direcției strategice 5 Cod.16.06: „Patrimoniul național și dezvoltarea societății”, înscris în registru de stat al proiectelor din sfera științei și inovării cu cifrul 15.817.06.24F prin Hotărârea Consiliului Suprem nr. 285 din 17 decembrie 2014. Anul finanțării 2015-2018, 2019.
3. Membru al proiectului Cod. 15.817.06.22 A: „Rolul patrimoniului Muzeal în dezvoltarea societății contemporane”, Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Anul finanțării 2015-2018, 2019.
4. Membru al proiectului 208/23.10.19A (2020-2023): „Evoluția istorică a Moldovei din antichitate până în epoca modernă în contextul civilizației europene. Basarabia în cadrul Imperiului Rus. Sinteză academică, studii, documente și materiale istorice. Partea I”.
5. Director de Proiect: „Elitele basarabene sub dominație țaristă: statutul social-politic și mentalități colective (1812-1917)” cu cifrul 24.80012.0807.18SE din cadrul concursului „Stimularea excelenței în cercetare”.

PARTICIPARE LA PREGĂTIREA CADRELOR DE ÎNALTĂ CALIFICARE

1. **Dinu Poștarencu.** *Populația urbană a Basarabiei în perioada țaristă (1850-1918)*, specialitatea 07.00.02, Istoria Românilor. Teza a fost susținută la 17 septembrie 2010.
2. **Andrei Emilciuc.** *Rolul portului Odessa în sistemul comerțului european cu cereale (1794-1853)*, specialitatea 07.00.03, Istoria Universală. Teza a fost susținută la 11 martie 2011.
3. **Cristina Gherasim.** *Evoluția nobilimii din Basarabia sub dominația țaristă: statul social-economic și mentalități colective (1812-1873)*, specialitatea 611.02 – Istoria românilor (pe perioade). Teza a fost susținută la 29 iunie 2018.
4. **Valentin Arapu.** *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, specialitatea 611.02 – Istoria românilor (pe perioade). Teza a fost susținută la 20 septembrie 2019.
5. **Valeriu Harabara.** *Comunitatea greacă din Basarabia în anii 1812-1829*, specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade). Teza a fost susținută la 14 iulie 2023.

RECUNOAȘTEREA MERITELOR PROFESIONALE, DIDACTICE ȘI ȘTIINȚIFICE CU PREMII ȘI DISTINCȚII

Laureat al concursului de lucrări științifice pe anul 2004 cu decernarea *Premiului pentru rezultate remarcabile în domeniile de cercetare-dezvoltare*, conform direcțiilor prioritare, aprobate de Parlamentul Republicii Moldova, acordat de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică cu ocazia sărbătorii profesionale „Ziua Științei”, pentru lucrările: *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, Chișinău: CE USM, 2002, 476 p. (30,0 c.a.) și *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*, Chișinău, 2002, 423 p. (26,6 c.a.).

Deținător al *Diplomei de Merit* pentru rezultate remarcabile în cercetare-dezvoltare obținute în anul 2003. Diploma nr. 45. 28 mai 2004.

Diplomă. Ministerului Învățământului al Republicii Moldova (10 septembrie 2002, nr. 224).

Diplomă. Ministerului Educației al Republicii Moldova (15 septembrie 2012, nr. 610).

Medalia Universitatea de Stat din Moldova (decernată cu prilejul cele de-a 50 aniversări a USM). Legitimația nr. 19.

Medalia Universitatea de Stat din Moldova. Legitimația nr. 40.

Medalia Universitatea de Stat din Moldova (cu prilejul cele de-a 60 aniversări a USM). Legitimația nr. 787.

Diplomă de merit. Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie Stat și drept (15 septembrie 2012, nr. 009).

Diplomă de gradul al doilea. Guvernul Republicii Moldova (nr. 1802-1152, din 28.09.2011).

Diplomă de onoare. Ministerului Culturii al Republicii Moldova (2012).

Diplomă de onoare. Ministerului Culturii al Republicii Moldova (11 decembrie 2014).

Diplomă de gradul întâi. Guvernul Republicii Moldova (nr. 1802-02065, din 14.09.2012).

Diplomă de onoare. Ministerului Culturii al Republicii Moldova (11 decembrie 2014).

Laureat al Premiului Național (Domeniu Știință), ediția 2015, pentru ciclul de lucrări: *Istoria Basarabiei în perioada modernă (anii 1812-1918)* (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr. 569 din 19 august 2015).

Deținător al Ordinului „Gloria Muncii”. Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 2122-VII din 2 noiembrie 2016 (însemnul nr. 1797).

Laureat al Premiului A.D. *Xenopol* al Academiei Române pentru lucrarea „*Basarabia în epoca modernă (1812-1918), (Instituții, regulamente, termeni)*”. Chișinău, Editura „Lexon-Prim”, 2014, 672 p., 16 decembrie 2016.

Diploma de onoare. Ministerului Culturii al Republicii Moldova (23 septembrie 2016, nr. 610).

Diplomă de merit. Consiliul General al Federației Sindicale a Educației și Științei. Nr. 27 din 14 iunie 2018.

Medalia Nicolae Milescu Spătaru. 2018, acordat de Academia de Științe a Moldovei de „Ziua Istoricului”.

Diplomă de onoare. Guvernul Republicii Moldova (din 19 noiembrie 2019).

Cetățean de onoare a satului Tabani (raionul Briceni). Primăria satului Tabani. Decizia 5/3 din 14 septembrie 2020, Consiliul Sătesc Tabani.

Medalia „Dimitrie Cantemir”. Hotărârea Prezidiului AȘM nr. 104 din 6 iunie 2022.

Medalia „Promotor al culturii calității în educație și cercetare”. Gradul I. Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare. Brevet nr. 138. Nr. 28-A din 04.04.2023.

DIPLOMA

LAUREATULUI PREMIULUI NAȚIONAL

CONFORM HOTĂRÎRII

GUVERNULUI Nr. 569 din 19 august 2015

SE DECERNEAZĂ:

domnului Valentin TOMULEȚ

*pentru ciclul de lucrări „Istoria
Basarabiei în perioada modernă
(1812-1918)”*

PRIM MINISTRU

VALERIU STRELEȚ

ACADEMIA ROMÂNĂ

acordă

Premiul A.D. Xenopol

pentru

Lucrarea: *Basarabia în epoca modernă (1812-1918),
(Instituții, regulamente, termeni)*

Autor: *Valentin Tomuleț* (Republica Moldova)

Președinte

Acad. Ionel-Valentin Vlad

16 decembrie 2016

BREVET

nr. 3776

Prin Decretul Președintelui
Republicii Moldova

nr. 2422-VII din 02 noiembrie 2016

Domnului Valentin Tomuleț

i s-a conferit Ordinul
“Gloria Muncii”

Insemnul nr. 1797

Președintele Republicii Moldova

Partea 1

PREZENȚE ÎN MASS-MEDIA

ÎN TRE VOCAȚIE ARTISTICĂ ȘI PASIUNEA PENTRU ISTORIE

*Doctor Rodica URSU NANIU în dialog
cu Valentin TOMULEȚ, doctor habilitat în istorie,
profesor universitar, Departamentul Istoria Românilor,
Universală și Arheologie, USM*

R.N.: Domnule Profesor, este bine cunoscută pasiunea cu care v-ați aplecat, ani la rând asupra istoriei minore – istoria localităților din Moldova –, îndrumând studenții să-și scrie lucrările de curs și, ulterior, de diplomă pe tematici legate de istoria locului de baștină. Dar despre satul unde v-ați născut, ce ne puteți spune?

V.T.: M-am născut la 15 septembrie 1952, într-o familie de plugari harnici și gospodari formată din Nicolae a lui Panteleimon Gorobeț (Vrabie) și Alexandra lui Nicolae Burca, locuitori ai satului Tabani din raionul Briceni, un sat vechi de țărani din nordul republicii (prima mențiune documentară datează cu 24 aprilie 1520). Numele de familie Tomuleț îl purtăm de la bunica – Nadejda Tomuleț, născută în satul vecin Trebisăuți, a doua soție a bunelului Panteleimon Gorobeț (Horobeț), cu care bunelul nu a fost înregistrat oficial.

R.N.: Domnule Profesor, prin ce este cunoscut satul Tabani?

V.T.: Satul copilăriei mele era populat, în fond, de moldoveni, dar din cauza că Biserica fuse-se închisă, o parte din săteni au fost atrași în diferite secte religioase, respectiv obiceiuri diverse și oameni cu comportamente și mentalitate diferită. Familia mea, de unde îmi trag rădăcinile – în special bunelul, pe linia mamei, Nicolae a lui Grigore Burca, un țăran cărturar, ambițios și cu caracter, cu școală serioasă românească și studii nefinisate (cursuri de doi ani de președinte de colhoz) la Tiraspol – mi-a marcat

puternic formarea spirituală, lăsându-mi în suflet o puternică amprentă de dragoste profundă față de această localitate și față de oamenii ei, iar de aici – și față de neamul din care am ieșit și față de țara din care îmi trag sevele. Ulterior, toate acestea mi-au alimentat pasiunea și dragostea de istorie, „boală” care m-a urmărit și m-a copleșit de-a-ntregul și care mi-a marcat destinul.

R.N.: Ați avut o copilărie frumoasă? Cu ce v-a rămas în minte acea perioadă?

V.T.: Copilăria petrecută în satul natal împreună cu fratele mai mic Mihail este cea mai pregnantă amintire din viața mea. Aș spune – un fel de variantă a *Amintirilor din copilărie* a lui Ion Creangă care înscriu: încercarea de a scoate miere de albine din gardul de piatră al vecinului (care s-au dovedit a fi viespi) și alinarea, întreaga zi, a înțepăturilor de viespi, în apa pârăului Lopatnic din localitate; tentativa, deși din imprudență și nereușită, de a incendia casa; numeroasele bazaconii organizate zilnic cu prietenii din mahala și, respectiv, familiarizarea cu calul bălan și cu sfântul Nicolai din cui.

R.N.: Ei, o copilărie firească, în care bucuria experimentului nu este umbră de niciun fel de gânduri grele, din simplul motiv că acestea nu încap în mintea unui copil. Dar ați făcut și pasiuni pentru ceva anume?

V.T.: Da, pentru lectură, împrumutând cărți cu povești și aventuri de la biblioteca satului și cea școlară; mai eram pasionat de muzică și îmi meșteream singur instrumentele muzicale din ce-mi cădea sub mână: vioară – din tulpină de popușoi, fluier – din salcie, diferite feluri de tobe, fapt ce i-a determinat pe părinți să-mi cumpere o armonică. Exersările mele asidue le-au tulburat liniștea vecinilor multe seri la rând.

R.N.: Cum era în familia Dvs?

V.T.: În familie domnea o armonie deplină: mama era o persoană autoritară, serioasă și responsabilă, care lua, de obicei, deciziile și rezolva, în fond, toate problemele; tata era blând și cumpătat, harnic și mereu preocupat de treburi, o asculta pe mama cu blândețe și dragoste, deși nu-și prea arăta sentimentele. Tata era mai în vârstă ca mama cu 10 ani. S-au căsătorit când mama avea doar 16 ani, la insistența părinților mamei, de frică să nu fie deportați, crezând că astfel își pun fiica la adăpost. Mama

era o femeie frumoasă și pricepută în ale gospodăriei. Fiind măritată de la o vârstă fragedă, și-a însușit de-a lungul vieții mai toate îndeletnicirile gospodărești, însă ceea ce-i plăcea cu adevărat și unde era o meșteriță neîntrecută ținea de croșetat și țesutul la război. Ani la rând, în zilele lungi de iarnă, mama confecționa toate cele necesare casei, pregătindu-ne, mie și fratelui, zestre ca pentru fete! Deși avea studii incomplete, s-a priceput să ne verifice temele pe acasă până în clasa a VII-a, având cunoștințe bune în matematică, geografie, istorie și limba română și chiar în limba franceză: citea și traducea, fără dicționar, textele din manualele noastre. Se simțea în pregătirea ei personalitatea bunelului Nicolai Burca, om educat în spirit românesc, care avea cărți românești, era pasionat de muzica românească, în special de cea oltenească.

R.N.: Cu asemenea sentimente proromânești, dar și cu o fire de om gospodar, așezat în tot ceea ce făcea, cred ca viața bunicului, în anii puterii sovietice, nu a fost prea ușoară ...

V.T.: Da, drama istorică a poporului ăsta nu l-a ocolit, în 1949 i-a fost confiscată întreaga avere (atunci, mamei i-au fost luate actele de absolvire a școlii, fapt ce nu i-a permis să-și continue studiile), numele lui fiind trecut în lista chiaburilor satului. Și asta pentru simplul fapt că bunelul deținea, în perioada interbelică, o prăvălie în târgușorul Briceni, unde comercializa mărfuri textile. A evitat deportarea în Siberia doar grație faptului că s-a ascuns cu bunica și mama într-un lan cu grâu, unde au stat ascunși trei zile, fără apă și mâncare. Ulterior, bunelul, cu firea lui de gospodar, a încercat să facă niște cursuri de pregătire pentru președinții de colhoz, la Tiraspol, dar a fost exclus, fiind pârât chiar de președintele de colhoz.

R.N.: Impresionantă soartă! Din ceea ce îmi povestiți deduc că bunelul a fost și rămâne pentru Dumneavoastră persoană excepțională?

V.T.: Da, dat fiind faptul că întreaga copilărie mi-am petrecut-o în casa bunicilor, bunicul a devenit foarte repede mentorul meu în toate. De la el am învățat multe, mă implica în tot ce făcea. Mi-au rămas în amintire serile de iarnă, în care bunelul, la dispoziția sovietului sătesc, îi învăța carte pe vecinii din mahala. Mai târziu, când deja terminasem facultatea și făceam documentarea pentru a scrie istoria satului, am depistat în arhiva raională, printre alte acte, și unul cu privire la organizarea grupurilor de învățători pentru lichidarea analfabetismului la sat, unde numele bunelului meu figura printre primii.

R.N.: Și, ușor-ușor, ați ajuns la vârsta de școală. V-a plăcut să învățați?

V.T.: Educația bunelului n-a rămas fără urme! Eram considerat un elev sârguincios, numai că-mi necăjeam cam des părinții cu comportamentul meu ștrengăresc, în special în clasele primare. Dragostea de carte, altoită de bunelul Nicolae și de mama, a fost potențată și de o simplă circumstanță. Educația în familia noastră se făcea prin muncă, fiecare fiind însărcinat cu anumite treburi gospodărești, pe care trebuia să le facă bine și cu mare responsabilitate. Eu nu făceam excepție de la regulă și îndeplineam tot ce mi se cerea. Dar nu mi-a luat mult timp ca să mă prind că dacă stăteam, pur și simplu, cu cartea în mână, mama, care era sufletul familiei și responsabilă de educația noastră, nu mă pune la lucru. Dar cât puteai să stai cu cartea în mână fără a citi? Astfel, *volens-nolens*, mi-am format deprinderea de a citi și de a învăța.

R.N.: Într-un cuvânt, între sapă și carte, ați ales cartea.

V.T.: Da, deși crescute și educate într-o familie de gospodari de frunte ai satului, am cunoscut de timpuriu greutățile vieții în sistemul egalitarist al „socialismului luminat” de tip sovietic, fiind nevoit să muncesc de copil, în special în timpul vacanțelor de vară, încovoindu-mi spinarea, alături de mama, pe lanurile kolhozului. Țin minte cum în fiecare an tata îmi schimba coada la sapă, spunându-mi că astfel munca va fi mai cu spor.

R.N.: Să revenim la anii de școală...

V.T.: Școala, așa cum o vedeam noi atunci, era destul de frumoasă, o clădire-tip cu un etaj și cu ferestre mari, acoperită cu olane; avea coridor lat și patru săli de studii, cancelarie (sala profesorilor) și biroul directorului. Ulterior a mai fost construită o clădire, în care am trecut să învăț din clasa a V-a. Școala avea un parc frumos cu arbori de pin, plop și stejar, care au crescut, în timp, și au devenit destul de mari și frumoși, iar alături de școală era biserica din sat cu hramul „Sf. Nicolae”. Biserica era din lemn, destul de frumoasă și impunătoare, care în 1944 a fost închisă și către anul 1961, când s-a făcut inventarierea bisericilor din raion, s-a dovedit a fi pustie. Fiind neîngrijită atâția ani, în 1973, în urma unei furtuni mari, a fost distrusă crucea și acoperișul turnului-clopotniță. Ca urmare, biserica a început să prezinte pericol, ținând cont de faptul că în apropiere funcționau două școli – medie și auxiliară, cu un contingent de 730 de elevi,

unii dintre care se jucau în curtea și în interiorul bisericii. A fost motivul pentru care în martie, 1974, comisia instituită în acest scop a luat decizia de a o demola (potrivit informațiilor locuitorilor, biserica a fost demolată în 1975).

R.N.: Din păcate, aceasta a fost soarta celor mai multor biserici din Basarabia, religia noului regim exilându-l pe Dumnezeu. Toți eram educați în perspectiva unui timp și a unei societăți de aur, ai cărui constructori eram.

V.T.: Da, învățământul era specific epocii, dogmatizat și ideologizat, despre care noi, copiii, puțin pricepeam pe atunci, cu învățarea pe de rost a poeziilor dedicate partidului, URSS, liderilor politici și victoriei „socialismului luminos”. Dar, cum omul sfințește locul, pe lângă cele impuse de regim, învățătoarea noastră, Olga N. Nagherneac (soția directorului școlii, o femeie de statură mică, simpatică și bună), ne vorbea despre Ion Creangă și Mihai Eminescu. De fapt, despre scriitorii și poeții români am aflat mai multe din cărțile bunelului, păstrate cu grijă, încă din perioada interbelică (într-un cufăr (sunduc) mare unde bunica-și păstra zestrea), cărți din care învățase și el. Nu-mi puneam atunci întrebarea de ce în manualele noastre școlare Ion Creangă și Mihai Eminescu erau numiți moldoveni, iar în cele ale bunelului – români. Bunelul Nicolae mi-a explicat pe înțeles că noi, cei din Republica Moldova și cei de peste Prut, din România, suntem același popor, vorbim aceeași limbă, avem aceleași tradiții și obiceiuri, cântăm aceleași cântece, adică suntem români, dar m-a atenționat ca despre aceasta să nu vorbesc că pot să ne ridice și să ne ducă în Siberia. Deși trecuse ani și ideea deportărilor părea depășită, frica în oameni mai rămăsese.

R.N.: Deci, oarecum de mic, v-ați confruntat cu fața văzută și nevăzută a istoriei, cu istoria oficială și istoria povestită în șoaptă, cu istoria din manual și cu istoria bunicului. Cum a fost cu istoria la școală?

V.T.: În anii '50-'70 ai secolului trecut, școala din sat era considerată una dintre cele mai prestigioase instituții de învățământ din raion, cu un colectiv de profesori de elită, în care își făceau studiile medii și copiii din alte sate, pe lângă școală existând și un internat pentru acești elevi. Dragostea pentru istorie mi-a fost altoită de doi oameni: de Nicolae Constantin Nagherneac, profesor de istorie și, concomitent, directorul șco-

lii, absolvent al Facultății de Istorie a Universității Pedagogice de Stat din Moldova „Ion Creangă” (pe atunci Institutul Pedagogic din Chișinău), profesor de o inteligență și cultură impecabilă, și de bunelul pe linia mamei Nicolae Burca, un om, cum am spus deja, cu „carte românească” și un spirit românesc deosebit.

R.N.: Care erau disciplinele pe care le urmați cu plăcere?

V.T.: Obiectele mele preferate erau matematica (ne învăța să gândim logic), istoria (era interesantă, ne învăța să ne cunoaștem trecutul, istoria noastră și a altor popoare), geografia (aflam informații interesate despre Pământ și despre alte țări, în special despre țările vecine) și muzica.

R.N.: Instrumentistul amator din copilărie, care făcea instrument din tot ce-i cădea sub mână!

V.T.: Da, așa spune că muzica prelua peste celelalte discipline și nu doar pentru că-mi plăcea, ci pentru că o înțelegeam mai bine decât ceilalți colegi. Mai aveam și avantajul de a ști să cânt la mai multe instrumente, cunoșteam chiar și gramatica muzicală. Părinții au decis să mă dea la o școală muzicală din raion (Briceni), unde mergeam de trei ori pe săptămână pentru a studia, la început, clarinetul, iar peste câțiva ani – acordeonul, ca în cele din urmă (începând cu clasa a VII-a) să mă apropiu de Țambal. Trecerea de la un instrument la altul s-a întâmplat, oarecum, fără voia mea, fiind cauzată de fluctuația cadrelor didactice din școala muzicală. Mama mă tachina, ironic, de fiecare dată: „Ai învățat la toate instrumentele câte puțin și nici la unul până la capăt!”, adică fără să fi ajuns să-l cunosc la perfecție. Mult adevăr în vorbele mamei, care visa să mă vadă mare muzician, dar nu a fost să fie. Pe de o parte, nenorocul meu a fost că n-am avut posibilitatea să studiez temeinic la un instrument, dar, pe de altă parte, cred că acesta a fost norocul meu cel mare – destinul, căci cine știe ce așa fi putut să devin și până unde așa fi putut să ajung în muzică.

R.N.: Un adolescent pasionat de muzică, sensibil, romantic, n-avea cum să nu fi fost și îndrăgostit. Când s-a întâmplat să simțiți primii fiori ai dragostei?

V.T.: Vârsta aceea se asociază cu una dintre cele mai frumoase amintiri din școală, când am trăit primele sentimente de dragoste, în clasa a IX-a, când m-am îndrăgostit de o fetiță din satul vecin, Bulboaca, care venise să-și continue studiile în școala noastră. În zilele de vacanță, când ea pleca

acasă, la părinți, eu mă duceam seara cu bicicleta, singur sau cu un prieten, la zeci de kilometri, ca să ne vedem pe ascuns, deoarece, pe-atunci, sentimentele nu se afișau, iar îndrăgostiții le țineau, de regulă, în taină. Mi-au rămas în amintire peripețiile în drum spre prietena mea, conflictele pe care le-am avut cu câțiva tineri din satul ei, îndrăgostiți și ei de aceeași persoană, neplăcerile cu părinții, care își făceau griji pentru mine, atunci când mă întorceam târziu acasă.

R.N.: Deci, talentul Dumneavoastră de instrumentist v-a deschis, în viață, nu doar niște uși, dar și niște inimi. De obicei, oamenii care cântă la un instrument sunt sufletul petrecerilor, reușind să socializeze mai ușor cu semenii lor.

V.T.: Într-adevăr, studiile muzicale m-au ajutat să mă integrez mai ușor în sistemul învățământului universitar. Am cântat la țambal, timp de 5 ani, în taraful „Struguraș” al USM, condus de țambalagiul Vasile Roșcovan. Domnia sa era un profesor bine cunoscut la școala muzicală „Ștefan Neaga” din Chișinău, unde, de altfel, mi-am perfectat și eu studiile, în clasa pe care o conducea. Orele de muzică petrecute cu orchestra „Struguraș” m-au disciplinat, făcându-mă mai responsabil și mai organizat, pe parcursul anilor de studii. Am văzut lumea, cum spune o vorbă țărănească, participând la diverse festivaluri muzicale studențești în Polonia, Bulgaria, Federația Rusă, Ucraina, dar și am putut să câștig un ban mai ușor (aveam practica descărcatului sacilor cu ciment, la gara feroviară), de care noi, studenții, duceam lipsă permanent.

R.N.: Și totuși, dintre cele câteva pasiuni - muzică, matematică, istorie - ați ales să urmați facultatea de istorie. De ce?

V.T.: La facultatea de istorie am ajuns nu doar din pasiune pentru această disciplină, dar și dintr-o ambiție, vrând să-i demonstrez profesorului meu, Nicolae C. Nagherneac, că sunt capabil să devin un bun specialist. Și aceasta în pofida faptului că dânsul nu mi-a răsplătit niciodată efortul cu o notă mai mare decât „4”, deși mă lăuda mereu. Argumentul pe care-l invoca mereu ținea de convingerea că de nota maximă, „5”, nu cunoștea materialul nici chiar dumnealui!

R.N.: Cum a fost admiterea?

V.T.: Ei, nu am intrat din prima, deși am luat nota maximă la istorie. Pur și simplu nu m-am prezentat la celelalte examene, având o înțelegere

cu prietena mea din școală, care era cu un an mai mică. Astfel, ne-am pus de acord ca în anul următor să dăm amândoi admiterea. Aș spune că a fost un an de meditație. Lucram în colhoz, în calitate de hamal și șofer pe o mașină, cu care am brăzdat întreg raionul, admirând frumusețea satelor din nordul republicii. În timpul liber cântam în taraful Casei de Cultură din sat, concertând des în satele vecine, ceea ce a fost o bună experiență. În anul următor, „cu cei șapte ani de-acasă” în spate, susținut de mama, care vroia neapărat să mă vadă om cu școală, dar și ambiționat de autoritatea și spiritul combativ al bunelului, care m-a învățat să nu mă las învins, am dat, în 1971, admiterea la Facultatea de Istorie din cadrul Universității de Stat din Moldova (pe atunci Universitatea de Stat din Chișinău), pe care am absolvit-o cu succes în 1976. Deși concursul era mare, iar notele pe care le-am luat nu erau toate de „5” – am reușit.

R.N.: Cine au fost profesorii Dumneavoastră în primii ani de studenție?

V.T.: În primul rând, distinșii profesori Vladimir Potlog, Iosif Șlaien, Rudolf Enghegardt, Mihail Muntean, Constantin Drachenberg, Mihail Volodarski, Anatol Mirkind, Lev Șteiman, Ștefan Panfil(ov), Filip Caragia, Eudochia Untilă. Alături de profesorii mai în vârstă, am cunoscut și doi profesori tineri, erudiți, cu studii făcute la prestigioasa Universitate „M.V. Lomonosov” din Moscova. Bine pregătiți, frumoși și eleganți, cu ținute impecabile, aceștia erau Ion Niculiță și Pavel Cocârlă, astăzi profesori cu notorietate în lumea științifică europeană, unul – cunoscut arheolog (tracolog), celălalt – cunoscut medievist. Pe profesorul Ion Niculiță am avut fericirea de a-l avea drept mentor, de la care am învățat, de-a lungul anilor, multe lucruri utile. Asta nu înseamnă că nu i-am făcut și probleme, când, spre exemplu, mă „înfierbântam” în discuții contradictorii cu unii dintre colegii mei, la orele de „informație politică” (în majoritatea cazurilor, mă certam cu Elena Bubuioc) sau când organizam ad-hoc serate dansante, în timpul practicii arheologice la Hansca, cântând la acordeon până noaptea târziu, chiar sub fereastra profesorului.

R.N.: Și, dintre colegi, de cine vă aduceți cu drag aminte?

V.T.: De Gheorghe Postică, Constantin Solomon, Ion Eremia, Elena Bubuioc (Postică), Elena Bejuc (Șiscanu), Tatiana Vieru (Nistoreanu). Sunt mândru de faptul că ei toți au justificat încrederea profesorilor, devenind

cercetători, profesori universitari, muzeografi, susținându-și titlul de doctor și de doctor habilitat și urmând o prodigioasă carieră științifică.

R.N.: Cum vă petreceați timpul liber? În afară de muzică, ce preferințe mai aveți?

V.T.: Îmi plăcea să merg la spectacole. Noi, studenții anilor '70, am prins clipele frumoase ale generației de aur a actorilor de la teatrul „A.S. Pușkin” (actualmente teatrul „Mihai Eminescu”), care abia se întorseseră de la studii, din Moscova. Toți erau tineri, frumoși, expresivi, cu o dicție de invidiat și o română perfectă: Constantin Constantinov, Domnica Darienco, Dumitru Caraciobanu, Mihai Curagău, Ion Ungureanu, Ecaterina Malcoci, Victor Ciutac, Valeriu Cupcea, Eugeniu Ureche ș. a. Îmi aduc aminte de jocul tinerilor actori Dina Cocea (supranumită și *Julietta scenei moldave*), Vitalie Rusu, Victor Soțchi-Voinicescu, care făceau roluri excepționale în spectacolul „Romeo și Julieta”. Eram prezent la fiecare reprezentație, alături de prietenul meu Grigore Guțu, student la Facultatea de Drept și solist în orchestra „Struguraș”. Mă rog, eram și noi tineri, tineri îndrăgostiți...

R.N.: Dar cum stăteau lucrurile la facultate, cât de ideologizate erau materiile de studiu?

V.T.: Întreg sistemul de învățământ era ideologizat, iar învățământul istoric cu atât mai mult. În special aceasta prevala la discipline precum *Istoria PC al URSS*, *Comunismul Științific*, *Economia Politică* și *Filosofia* (mai puțin la *Istoria Filosofiei*). Dar cel mai dogmatizat și inutil curs a fost cursul *Istoria PC al URSS*, la care eram obligați să conspectăm în amănunte lucrările clasicilor marxism-leninismului, hotărârile plenarelor CC al PCUS și ale congreselor PC al URSS, alte documente de partid. Nu vedeam legătura dintre teorie și viață; spre exemplu, nu înțelegeam cum putea fi ridicată producția de lapte în satul meu natal prin aplicarea deciziilor plenarelor sau ale congreselor PCUS! Am luat nota „4” la examenul de *Istorie a PCUS*, la profesorul A.Grecu, care mă tachina permanent că aș fi specialist în problema agrară. Totul a pornit de la un seminar pe subiectul unei teme similare, dezbătută la un congres (nu mai țin minte la care anume), la care noi, studenții, ne-am prezentat total nepregătiți, fiindcă în ajun fusesem la nunta unui coleg. După ce ne-a luat pe toți la rând, umplând registrul cu note de „2”, mi-a venit și mie rândul să răspund. Iar

eu, în loc să tratez deciziile congresului respectiv, m-am apucat să explic hotărârile Plenei CC al PC al URSS, care avuse loc în ajun, și unde se discutase problema agrară. Am lungit discuția, pentru a-i salva pe cei care urmau după mine, dar profesorul m-a așezat, trecându-mi un „2” în registru, pentru că nu răspunsesem la subiect. Așa am devenit specialist în problema agrară.

Dar cel mai amuzant caz s-a întâmplat în cadrul unuia dintre seminarele la *Istoria Moldovei* (perioada contemporană), ținut de conferențiarul P.Boico. De obicei, la seminar, studenții prezentau referate, după care începeau discuțiile. Mie mi-a revenit să pregătesc un material despre biruința puterii sovietice în Basarabia. Cu această ocazie am constatat că „mișcări revoluționare” au avut loc în zona de sud, la Tatar-Bunar, la Bender și nu mai țin minte unde, pe când în nordul Basarabiei acestea nu s-au înregistrat. Prezentându-mi observația, țineam să atenționez colegii asupra importanței Nordului în biruința puterii sovietice, enunțând următoarea concluzie: „Biruința puterii sovietice în Basarabia depinde de faptul dacă noi (adică, bolșevicii – V.T.) vom fi în stare să atragem de partea noastră raionul Briceni și, în special, satul Tabani”, după care trântesc și sursa, ca să fiu mai veridic: V.I. Lenin. *Opere complete*, volumul 22, pagina 403. Profesorul Boico, care se ocupa de problema puterii sovietice și cunoștea foarte bine sursele bibliografice (lucru pe care nu aveam de unde să-l știu) și-a notat volumul și pagina, pentru a verifica informația. Vă imaginați revolta acestuia, după ce a descoperit adevărul, fiind enervat de obrăznicia mea de a face glume pe seama clasicilor. La seminarul următor am făcut-o și mai lată, dar asta e, deja, o altă istorie....

R.N.: Și după absolvire, cum s-a aranjat viața Dvs?

V.T.: După absolvirea Universității am lucrat în calitate de profesor de istorie și educator la Colegiul Republican de Cultură Fizică și Sport din Chișinău. În perioada noiembrie 1976 – noiembrie 1977 am făcut serviciul militar în orașul Sanct Petersburg (pe atunci Leningrad), într-o unitate de transport ce distribuia tehnica militară în tot spațiul URSS. Am trecut de patru ori lacul Baikal, am însoțit vagoanele cu tehnică militară la Vladivostok (Havana Sovietică), Komsomolsk pe Amur, Teisin (regiunea Habarovsk), în multe alte orașe din Siberia, și nu numai. Fiind în drum ore și chiar zile întregi, am văzut un teritoriu enorm, bogat și pustiu – nici zădărie de om sau localitate. Și atunci mă întrebam: oare ce nu-i ajunge

rusului, de și-a înfipt ghearele în Balcani și tot zice că vrea mai mult?! Serviciul militar mi-a schimbat percepția asupra lucrurilor, ale căror sensuri le-am înțeles mult mai profund.

După un an de cătănie, am revenit la vechiul loc de muncă, unde am rămas până în februarie 1979. Între timp, în decembrie 1978, la invitația profesorului Ion Niculiță, căruia îi sunt recunoscător și pentru acest lucru, am fost angajat, prin cumul, lector la Catedra de Istorie a URSS, condusă de profesorul Anatol Lisețki. Ulterior, acesta a devenit unul dintre liderii *Interfrontului*, o mișcare antinațională din republică, susținută de etnicii ruși, dar și de mulți ucraineni, găgăuzi, bulgari și chiar de unii moldoveni, care aveau obișnuința de a comunica în limba rusă, aceasta fiind limba pe care o cunoșteau cel mai bine și de care se simțeau cel mai mult legați sufletește: ei se pronunțau pentru socialism și pentru păstrarea Republicii Moldova în componența URSS.

R.N.: Angajarea la facultate era avantajată, cumva, de criteriul etnic?

V.T.: Probabil că se urmărea o anumită proporție etnică, catedra fiind alcătuită, în fond, din ruși și evrei, dar avea și câțiva moldoveni. Spre surprinderea mea, i-am reîntâlnit aici și pe cei doi români adevărați, pe care îi cunoșteam de mai înainte: Elena Muraru (românca cu pașaport, născută în regiunea Cernăuți) și regretatul profesor Gheorghe Paladi, un român adevărat în cuget și simțire, un adevărat tribun și patriot, al cărui adevărat caracter s-a dezvăluit cu timpul, acesta situându-se în fruntea mișcării de eliberare națională din republică, conducând mișcarea studențească, alături de profesorul Anatol Petrencu. Nu toți cei de la facultate au avut curajul și îndrăzneala să se ridice la înălțimea profesorului Gheorghe Palade.

R.N.: Deci, foarte repede ați fost încadrat în sistemul universitar și, automat, trebuia să începeți și munca de cercetare, în paralel cu activitatea didactică...

V.T.: Da, cariera universitară am început-o din luna martie 1979, când am fost angajat titular, după câteva luni de probă. Îmi amintesc că la lecția deschisă au asistat trei profesori universitari, doctori habilitați – A.V. Repida (decanul Facultății de Istorie), A.M. Lisețki (șeful Catedrei de Istorie a URSS), M.P. Muntean (șeful Catedrei de Istorie a Moldovei) și conferențiarul V.N. Cozma. După o scurtă discuție la catedră, în care s-au

formulat observații și s-au făcut sugestii, am fost anunțat că sunt acceptat. Eram în al zecelea cer de fericire: fusesem angajat la cea mai prestigioasă instituție de învățământ din republică – Universitatea de Stat din Chișinău. Aici îi reîntâlnisem pe alți doi colegi de-ai mei, Constantin Solomon (lector la Catedra de Istorie a PCUS, angajat cu câțiva ani înainte, care mi-a fost și coleg de cameră) și Ion Eremia (lector la Catedra de Istorie a Moldovei). Astfel, trei discipoli ai distinsului profesor Ion Niculiță, care ne-a fost mentor, devenisem cadre didactice la Alma Mater. Cred că era o mândrie și pentru Domnia Sa, dar și o mare responsabilitate pentru noi, care ne străduiam să facem față cerințelor și să nu-l dezamăgim.

R.N.: Cum au primit părinții vestea că ați fost angajat la facultate? În sat, unde toată lumea se cunoaște și unde noutățile circulă repede, era un mare eveniment să-ți știi băiatul ajuns.

V.T.: Da, a fost și o mare bucurie pentru părinți. Necrezându-și urechilor, au vrut să se convingă la fața locului, astfel că mama a venit special la Chișinău. Fără să mă anunțe, soția mea a introdus-o pe mama în sala de curs, unde țineam o prelegere la *Istoria modernă a Rusiei*. Mama a rămas puternic emoționată, văzându-mă vorbind în fața studenților!

R.N.: Dar și foarte mândră, cu siguranță! Cum e și firesc, debutul unei cariere universitare presupune și începutul activității de cercetare, adică înscrierea la un doctorat. Ce temă vi s-a sugerat?

V.T.: Aici au fost mai multe discuții, pentru că tema de cercetare trebuia să se regăsească în problematica cursului pe care urma să-l țin la facultate. Profesorul A.M. Lisețki insista pe un subiect din istoria contemporană a Moldovei, urmând să fie coordonatorul tezei. Am refuzat, din start, ideea, motivând că istoria contemporană nu este domeniul în care se încadrează interesele mele științifice, acestea fiind direcționate spre perioada modernă, de care mă preocupasem încă din studenție. După mai multe săptămâni de discuții, am fost repartizat la profesorul Mihail Muntean, pe care îl audiasem la cursul de *Istorie modernă a Moldovei*, dânsul fiind recunoscut ca unul dintre cei mai buni cunoscători ai izvoarelor arhivistice pe problematica Basarabiei.

R.N.: Cum a fost discuția cu Mihail Muntean?

V.T.: Scurtă. Domnia Sa mi-a declarat că cercetarea mea se va axa pe comerțul Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. La auzul

acestui subiect, mi-am pierdut graiul: putea fi comerțul o temă de cercetare științifică?! Revenind-mi, am încercat să-i demonstrez (așa cum înțelegem eu lucrurile pe atunci) că subiectul propus nu este unul de perspectivă, fiind neinteresant. La care profesorul Mihail Muntean mi-a replicat că-i voi înțelege importanța abia după ce voi intra în miezul problemei, studiind documentele de arhivă, precum și potențialul ei științific, cu deschidere spre alte și alte subiecte noi, mult mai interesante și de actualitate. Dar care ar fi acele subiecte?, l-am întrebat, însă distinsul profesor nu mi-a răspuns, menționând doar că, la momentul potrivit, îmi voi răspunde singur la întrebare. Așa și s-a întâmplat, dar după mulți ani de căutări prin arhivele din țară și de peste hotare (Arhiva Națională a Republicii Moldova, Arhiva Istorică de Stat din Rusia (Sanct Petersburg), Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (Moscow), Arhiva de Stat din regiunea Odessa (Ucraina), Arhiva de Stat a României, filiala Iași).

R.N.: Deci, la Catedra de Istorie a URSS, unde ați fost încadrat, vi s-a aprobat o temă de cercetare axată pe istoria națională. Era o excepție?

V.T.: La catedră, pe noi, moldovenii, ne considerau de mână a doua, chiar și pe cei mai în vârstă. Am depus mari eforturi pentru a ne impune și a obține recunoștința și respectul „bătrânilor”. Și acum îmi amintesc de discuția de la catedră, când am prezentat primul meu articol, la care muncisem ani buni, studiind în Arhiva Națională a Republicii Moldova și în Arhiva Istorică de Stat din Rusia. Uzața era ca, înainte de a fi înaintate spre publicare, toate materialele (articole, studii) să fie prezentate la ședința catedrei, în vederea obținerii acordului colegilor privind calitatea conținutului științific. În timpul discuțiilor, conferențiarul E.D. Verbițki, fără a obiecta ceva anume, a ținut să repete de câteva ori „*надо подумать*”, un fel de a spune că materialul nu e gata pentru a fi publicat. La care fapt eu m-am revoltat, cerându-i să-mi indice la concret erorile sau să termine cu învinuirea că n-aș stăpâni suficient subiectul. S.K. Brâseakin (un rus care se ocupa de cultura Basarabiei, fără a ști un cuvânt românește) a fost curios să afle unde intenționam să-mi public articolul și auzind că în revista istorică din Ucraina (*Украинский Исторический журнал*), care era o revistă de specialitate prestigioasă, mi-a răs în nas: Ha!, Ha!, Ha! Replica a venit mai târziu, la sfârșitul anului, când se făcea raportarea activității de cercetare, iar șeful catedrei prezenta contribuția fiecărui cadru didactic. Ajungând la mine, profesorul A.M. Lisețki, pe atunci șef de catedră, a

menționat și articolul cu pricina, care apăruse, între timp, în revista ucraineană. Uitându-se la Brâseakin, i-a întors replica accentuat, cu subînțeles: Ha!, Ha!, Ha! După acest caz, atitudinea „bătrânilor” s-a schimbat, deși continuau să ne țină la distanță.

R.N.: Cum ați colaborat cu profesorul Mihail Muntean?

V.T.: Frumos și rodnic. Domnia Sa era un bun și cunoscut specialist, nu era atât de îndoctrinat ca alți profesori, în special cei de la disciplinele socio-umaniste. Una dintre explicații ar fi că își petrecea în mare parte timpul liber în Arhivă, studiind documente de istorie modernă a Basarabiei. Stăpâna metodica cercetării, era bine pregătit, aducea mereu în discuție aspecte noi ale cercetării. Cu colegii era sincer și prietenos, cu noi, doctoranzii era, însă, sever. Am însușit repede un principiu: trebuie să venim primii la Arhivă și să plecăm numai după ce pleacă profesorul.

R.N.: Deci, v-a impus o disciplină a muncii, pe care, cu anii, ați apreciat-o, cu siguranță.

V.T.: Aristotel scria, în „Metafizica”, că „toți oamenii se nasc cu dorința de a cunoaște”. Această calitate l-a dominat: a scris cca 100 de lucrări științifice (monografii, culegeri de documente, studii, articole și lucrări critice, dedicate diferitelor aspecte ale istoriei Basarabiei în secolul al XIX-lea), în condițiile în care nu era așa de ușor să publici, fiindcă în republică era doar o singură revistă științifică.

R.N.: Care au fost, la concret, temele de care s-a ocupat?

V.T.: Activitatea științifică a cercetătorului Mihail Muntean poate fi împărțită, convențional, în două perioade: prima perioadă coincide cu anii '50 – prima jumătate a anilor '60 ai secolului trecut, fiind preocupat de studierea situației țăranilor și a mișcării țărănești din Basarabia în anii '30-'40 ai secolului al XIX-lea, iar cea de-a doua perioadă cuprinde mijlocul anilor '60 – începutul anilor '80, când tematica investigațiilor științifice devine mult mai amplă și complexă, fiind axată pe probleme complicate, legate de dezvoltarea economică și socială a Basarabiei în componența Imperiului Rus în anii 1812-1861. Dacă prima perioadă a fost importantă pentru determinarea direcțiilor de cercetare, cea de-a doua marchează maturizarea științifică a profesorului, fructificată în numeroase studii. Pentru perceperea și elucidarea unor aspecte socioeconomice ale Basarabiei, Mihail Muntean depune o muncă asiduă de identificare a

documentelor de arhivă, efectuând deplasări de documentare în mai multe centre din Rusia și Ucraina, valorificând multe dintre fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, selectând și acumulând aproape tot ce se referea la istoria Basarabiei secolului al XIX-lea. Apogeul activității științifice a coincis cu anii '70. În anul 1971, când eu tocmai fusesem admis la Alma Mater, savantul Mihail Muntean își publica monografia „Dezvoltarea economică a Basarabiei în perioada de până la reformă (1812-1861)”, susținându-și cu succes teza de doctor habilitat.

R.N.: I-ați creionat un portret complex, ca cercetător, dar în calitate de profesor-îndrumător, cum a fost?

V.T.: Cred că principalul câștig a fost să ne învețe cum se face o cercetare. Ne examina cu mare atenție materialul redactat, făcându-și notițe, formulând observații și sugerând idei noi. Manuscrisele lucrărilor noastre, păstrate în arhivele personale, sunt pline de însemnări făcute de mâna profesorului, cu scrisul său citeț și îngrijit, care-i evocă, și astăzi, amintirea. Avea o metodă deosebită de a lucra cu doctoranzii: te coordona, lăsându-te să descoperi singur lucrurile, ceea ce consider că - aruncându-mi retrospectiv privirea înapoi - este un lucru extraordinar. Profesorul nu-ți șoptea rezolvarea, dar te ajuta să soluționezi problemele sau să formulezi subiectele pe care urma să le pui în discuție. Îți sugera consultarea unui sau alt document de arhivă și te conducea, de fapt, spre înțelegerea problemei.

R.N.: Încuraja discuția, confruntarea de idei?

V.T.: Absolut, discutam cu el de la egal la egal, nu ne ținea la distanță, deși eram doctoranzi, ne lua la conferințe și simpozioane științifice naționale și internaționale, având încredere în noi. De cele mai multe ori, împărțea cu noi aceeași cameră de hotel sau de cămin, ne povestea multe despre el și despre dificultățile cu care s-a confruntat. M-a marcat sinceritatea profesorului, într-o discuție avută la Vinița (Ucraina), unde ajunsesem cu ocazia unei conferințe științifice. Într-o cameră de hotel, mi-a povestit cu durere, fiind deja grav bolnav, cum i s-a furat materialul statistic din teza de doctor habilitat, pe care a prezentat-o discuției colegilor de la Academie. După ce i-a fost blocată lucrarea mai mult timp, așa-zișii colegi (cărora le-a dat și numele) i-au folosit tabelele cu date statistice, publicându-și propria lucrare, după care au declarat că teza profesorului nu mai e de niciun folos.

R.N.: Crunt e să vezi și să auzi despre asemenea practici în cel mai înalt for științific al țării...

V.T.: E adevărat. Dar nedreptatea care i s-a făcut nu l-a dezumanizat. Pentru noi, discipolii săi, a fost nu doar un pedagog adevărat, dar și un prieten grijuliu. Toți îl iubeam și îi eram recunoscători pentru sprijinul și dragostea lui părintească. Dar, din păcate, n-a apucat să mă vadă susținându-mi teza. La 3 martie 1983, profesorul Munteanu, care suferea de o boală incurabilă, s-a stins din viață, la o vârstă de numai 60 de ani, lăsând nerealizate o mare parte din proiectele sale științifice și nevalorificate mai mult de jumătate din documentele depistate pe parcursul anilor din diverse arhive, pe care le adunase cu multă grijă și acuratețe în arhiva personală. Din nefericire, impunătoarea arhivă a savantului Mihail Muntean s-a pierdut. Eu fiind ultimul din colegii veniți să-l viziteze, chiar în ziua în care, câteva ore mai târziu, a plecat în lumea celor drepiți, mi-a rămas în minte ultima rugămintă a profesorului: ca arhiva sa personală să fie donată catedrei în care a activat, pentru a putea beneficia de ea studenții, profesorii și toți cei interesați de istoria Basarabiei. Dorința, însă, i-a rămasă neîmplinită.

R.N.: În condițiile respective, ați fost repartizat, probabil, altui profesor coordonator...

V.T.: Da, la decizia Consiliului profesoral, am fost preluat de V.I. Jukov, șeful Sectorului de Istorie Modernă, de la Academia de Științe a Moldovei, un cunoscut, dar controversat istoric, specializat în problematica orașelor din Basarabia secolului al XIX-lea, fondatorul concepției națiunii burgheze moldovenești, a statalității Republicii Moldova, un om devotat totalmente principiilor sovietice ale școlii moscovite. Pentru corectitudine, trebuie să specific faptul că V.I. Jukov nu mi-a cerut să modific structura și planul tezei, grație, probabil, relațiilor bune și respectului pe care îl purta regretatului profesor Mihail Muntean. Ținând cont de observațiile care mi s-au făcut referitor la text, mi-am finalizat destul de repede teza, dar am fost obligat să aștept încă cca 5 ani până a o susține. Trebuia, după cum spunea profesorul V.I. Jukov, să mă maturizez, să mă „coc”, căci eram prea tânăr.

R.N.: Ei, la aspectul ăsta muncim cu toții, zi de zi, cum spunea vestitul matematician Gr. Moisil!

V.T.: Era, de fapt o practică des folosită la Academia de Științe a Moldovei, prin care au trecut majoritatea doctoranzilor. Dar odată cu primele semnale ale restructurării, în aprilie 1989, după două săptămâni de pregătire, am susținut teza de doctorat cu tema *Legislația comercială și comerțul Basarabiei cu guberniile interne ruse (1812-1861)*, la specialitatea 07.00.02. – Istoria URSS, deși lucrarea era dedicată istoriei Basarabiei. Documentarea temeinică în arhivele și bibliotecile din Chișinău, Moscova, Sanct Petersburg, Odessa, Ismail, Iași a dat roade și, așa cum anticipase regretatul profesor Mihail Muntean, am identificat noi teme de cercetare: *Geneza și evoluția burgheziei comerciale în Basarabia (1812-1868)*, *Basarabia în sistemul pieței interne ruse (1812-1868)*, *Elitele nobiliare și burgheze în Basarabia (1812-1918)*, *Mentalitatea nobilimii și burgheziei comercial-industriale din Basarabia (1812-1918)*, *Proteste și revendicări ale populației din Basarabia (1812-1828)* etc., majoritatea dintre acestea constituind subiectul unor lucrări monografice, articole și studii...

R.N.: Dar și a tezei Dumneavoastră de doctor habilitat, cu titlatura „Politica comercială și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale în Basarabia (1812-1868)”. Ce cursuri de lecții au reieșit de aici?

V.T.: La facultate am fost titularul cursurilor normative la *Istoria Evului mediu* (Europa de Est și Sud-Est, sec. V-XVI) și la *Istoria modernă* (Europa de Est și Sud-Est, sec. al XVI-lea – începutul sec. al XX-lea), al cursurilor speciale: „Evoluția sistemului politic în Rusia (sec. X-XVI)”, „Evoluția sistemului politic în Rusia în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XX-lea”, „Geneza și evoluția capitalismului în Rusia (secolele XVII-XIX): context european și modele”, „Geneza și evoluția burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1812-1868)” și „Problema agrară la periferiile naționale din sud-vestul Imperiului Rus (cazul Basarabiei) (Teoria și practica cercetării științifice)”.

R.N.: Care a fost parcursul Dumneavoastră după 1990, după restructurarea întregului învățământ istoric și, respectiv, a Facultății de Istorie?

V.T.: Din decembrie 1989 și până în prezent îndeplinesc și funcția de decan al Facultății de Arte Frumoase, unde m-am implicat plenar în restructurarea procesului de instruire din cadrul facultății, asigurând la

un nivel corespunzător didactico-științific schimbările în programele de studii, acordând prioritate studierii artei naționale, în care scop am completat corpul didactic al facultății cu tineri specialiști. Atenția principală a corpului profesoral-didactic a fost concentrată asupra restructurării conținutului cursurilor normative, încadrării cât mai pe larg a tineretului studios în activitatea concertistică. Concomitent am contribuit la deschiderea unor secții noi – folclor, artă decorativă, dansuri moderne și dansuri sportive etc.

R.N.: Deci, vocația Dumneavoastră artistică a învins pasiunea pentru istorie?

V.T.: Nu, n-a învins-o, pentru că în paralel am susținut cursuri la Facultatea de Istorie, am cercetat în arhive și am publicat studii de istorie. Aș putea spune că cele două pasiuni, muzica și istoria, au mers întotdeauna mână-n mână.

R.N.: Și satisfacțiile cele mai mari, de unde au venit?

V.T.: Din bucuriile oferite de activitatea didactică și științifică, dar mai mult aș spune din prestația didactică. Conectarea cu auditoriul, reacția studenților, bucuria de a desluși împreună diverse aspecte ale istoriei îmi creează o stare de spirit aparte. Sunt fericit când, după mulți ani, foștii mei discipoli mă recunosc și mă salută pe stradă, iar în discuții își amintesc de clipele frumoase petrecute împreună la facultate. Sunt recunoscător foștilor mei studenți care mi-au sprijinit aparițiile editoriale (Igor Șarov, Igor Ojog, Eduard Potâng, Angela Șcerbina, Roger Cladei, Liliana și Sergiu Palihovici, Valeriu Streleț, Ion Stratulat, regretatul Alexei Leahu s.a.), rodul muncii mele de cercetare, care se cuantifică în cele 13 cărți pe care le-am semnat.

R.N.: Și, la un bilanț al anilor și realizărilor, sunteți împlinit, Dle Profesor?

V.T.: În ce privește cariera mea de istoric, aș greși dacă aș spune că nu mă simt o persoană împlinită. Am mulți colegi istorici, prieteni, cu care conlucrăm și ne susținem în cercetarea științifică. Cred că mi-am făcut un nume printre colegi și prin participarea la mai multe conferințe, simpozioane naționale și internaționale, comișii științifice, colegii de redacție, seminare științifice, dar și grație activității mele, timp de 10 ani, în calitate de Președinte al Seminarului Științific de profil la specialitatea

611.02 – Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, unde am analizat atâtea și atâtea teze de doctorat și de doctor habilitat.

R.N.: Ați fost și ați rămas un cercetător asiduu, minuțios, disciplinat, ceea ce s-a văzut și din producția științifică realizată în cei 40 de ani de activitate la Universitatea de Stat...

V.T.: Nu știu dacă e mult sau puțin, dar am reușit să public peste 270 de lucrări științifice, inclusiv 13 cărți de autor (3 reeditate în România), care au fost apreciate de publicul avizat, la diferite saloane naționale și internaționale de carte și la concursuri științifice.

R.N.: Aprecierea a venit și din partea forurilor științifice guvernamentale?

V.T.: Da, în 2004 am devenit *Laureat* al concursului de lucrări științifice, pentru care mi s-a decernat, de către Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, *Premiul pentru rezultate remarcabile în domeniile de cercetare-dezvoltare* cu ocazia sărbătorii profesionale „Ziua Științei”. Lucrările cu care am participat la concurs au fost: *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, Chișinău, CE USM, 2002, 476 p. și *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*, Chișinău, CE USM 2002, 423 p.

Mai sunt și deținătorul *Diplomei de Merit* pentru rezultate remarcabile în cercetare-dezvoltare obținute în anul 2003; în 2015 devin *Laureat* al Premiului Național (domeniul Știință), pentru ciclul de lucrări: *Istoria Basarabiei în epica modernă (anii 1812-1918)* (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.569 din 19 august 2015), iar la 16 decembrie 2016 – *Laureat* al Premiului A.D. Xenopol al Academiei Române pentru lucrarea „*Basarabia în epoca modernă (1812-1918), (Instituții, regulamente, termeni)*”, Chișinău, Lexon-Plus, 2014, 672 p.

R.N.: Binemeritată recunoaștere pentru întreaga activitate de cercetare. Dar, mă gândesc, a fi un bun cercetător te consacră automat și ca bun profesor. Ce părere aveți?

V.T.: Nu, nu cred. Vocația de a fi un bun profesor presupune nu doar excelență într-un domeniu sau altul, dar și mânguirea artei oratorice, pre-

cum și o anumită prestație, ținută în fața publicului ascultător etc. Aș spune că este destul de dificil să îmbini ambele meserii, cea de cercetător și cea de profesor, deși un profesor universitar excelent trebuie să fie, în mod obligatoriu, și un cercetător avizat.

Am cunoscut profesori de excepție, care posedau cunoștințe, ținută și o artă oratorică excepțională, care ne frapau prin profunzimea expunerii materialului factologic – într-un limbaj frumos literar, explicit și atrăgător, dar care n-au reușit ca cercetători. Poți număra pe degete lucrările pe care le-au scris. Au lucrat permanent asupra calităților de profesor, unde au reușit de excepție, dar nu s-au consacrat activității științifice.

R.N.: Da, dar e destul de greu să faci performanță, concomitent, în ambele activități. Ambele presupun o investiție de timp considerabilă; or, aici ducem lipsă cu toții. Un bun profesor, chiar dacă nu e un cercetător foarte prolific, poate să-și inspire discipolii, trezindu-le curiozitatea și dorința de cercetare. De foarte multe ori, fiind întrebați cine i-a inspirat să-și aleagă o meserie sau alta, foștii elevi/studenți invocă influența/modelul/exemplul profesorului lor.

V.T.: A fi un profesor bun este o vocație, un dar de la Dumnezeu, dar care nu se poate fructifica fără muncă, exact ca în muzică – deși ai auzul muzical perfect, ai simțul caracterului național, al stilului zonal al muzicii în sânge, îți trebuie ani de muncă asiduă pentru a-l perfecționa! În cazul în care aceste calități îți lipsesc, nu mai obții performanțe, nu ești recunoscut, rămâi doar un amator.

R.N.: Cum se definește, în opina Dumneavoastră un bun profesor?

V.T.: Pentru a fi un profesor bun, anumite calități sunt obligatorii. Cât de paradoxal ar părea, dar acestea nu au nimic în comun cu gradele academice. În viziunea mea, un profesor bun este răbdător și înțelegător, vorbește liniștit și calm și cultivă aceste calități discipolilor săi; explică materia folosind cuvinte simple, pe înțelesul tuturor, cu entuziasm și vocație, aplică metode diverse de predare, fără a-și impune punctul de vedere; nu are nevoie să impresioneze prin cunoștințele pe care le posedă, este modest, nu este fălos și arogant; învățându-i pe alții, învață și el; muncește depunând efort maxim pentru ca să-l facă pe student să-l depășească în cunoaștere și nu va fi niciodată invidios de succesele discipolului; recunoaște valoarea și meritul fiecărui student și face tot posibilul pentru a-l

încuraja și a-l promova; are darul de a-i înțelege și a-i respecta pe studenți, dobândind, în așa fel, respectul și dragostea lor; este plin de emoții pozitive în discuție cu studenții; apreciază cu entuziasm rezultatele bune ale discipolilor; conștientizează că nu știe totul și este în permanentă căutare, învață în permanență, nu-i este rușine să spună că nu știe sau că nu are răspuns la întrebarea dată; nu se teme de întrebările studenților care doresc să știe mai mult, îi încurajează, îi stimulează, îi apreciază și învață de la ei; este încrezut, pozitiv, vesel, atrăgător și permanent optimist; stimulează inițiativa, creativitatea și responsabilitatea în procesul de învățare; nu este elitist, nu-și face favoriți și îi tratează pe discipolii săi în egală măsură; împărtășește cunoștințele sale, așteaptă mult și nu se descurajează atunci când rezultatul vine încet și cu greutate; permite studenților să greșească știind că fiecare greșeală în activitate este un pas spre soluționarea anumitor probleme și va aduce în cele din urmă spre succes, adică știe zicala: cine nu muncește acela nu greșește.

R.N.: Multe calități, Dle Profesor, parcă ați descrie o divinitate!

V.T.: Nu, consider că doar așa trebuie să fie un profesor, iar calitățile nu se epuizează aici. Aș fi bucuros, dacă discipolii mei au găsit cel puțin câteva din aceste calități în prestația mea didactică. Este o mare realizare ca, după ani de muncă până la ardere în scrum, cei pe care i-am format să spună cu mândrie: eu sunt discipolul lui Mihail Muntean sau al lui Vladimir Potlog, discipolul lui Ion Niculiță sau al lui Pavel Cocârlă și (de ce nu ?) al lui Valentin Tomuleț. Numai astfel munca, menirea și rostul nostru se îndreptățesc. În calitate de coordonator de teze științifice, rezultatele se măsoară în direcțiile noi de cercetare, pe care le-am deschis în fața discipolilor. Aceasta este menirea noastră adevărată, de cercetători, ca discipolii să ne depășească, să fie mai buni ca noi, să devină și ei fondatori de școli.

R.N.: După 40 de ani de muncă în arhive, adică în ceea ce înseamnă depozitul memoriei neamului, cum definiți istoria?

V.T.: Cea mai simplă și ușoară definiție ar fi că istoria este știința care se ocupă cu studierea faptelor și a evenimentelor istorice care s-au petrecut acum 100, 500, 1 000, 1 0000 și mai mulți ani în urmă, într-un cuvânt – știința ce se ocupă de studierea evenimentelor care au avut loc în trecut. Cunoașterea trecutului implică o profundă analiză retrospectivă, logică și

instructivă, pentru a învăța din greșeli și pentru a evita repetarea acestora, conștientizarea faptului că evenimentele trecutului exercită o influență majoră asupra prezentului și viitorului nostru. Istoria ne permite să înțelegem procesul istoric. Cum constatăm, de foarte multe ori, cu studenții în cadrul seminarelor, istoria are prostul obicei de a se repeta sub o formă sau alta, iar noi, oamenii, nu prea învățăm nimic din ea. Ca rezultat, avem ceea ce avem, în special noi, cei din Republica Moldova.

R.N.: Dar pentru asumarea culturală, identitară, a fiecăruia dintre noi, istoria nu e doar o știință, ca oricare alta, ci una formatoare de conștiință, fără de care n-am mai fi un neam, ci o populație oarecare...

V.T.: Da, istoria ne învață să știm cine suntem, de unde ne tragem, cine ne sunt strămoșii, să înțelegem locul și rostul nostru în lumea civilizată. De ce, bunăoară, după atâția ani de studiu al istoriei naționale spunem că, din punct de vedere politic, limba noastră este limbă moldovenească, iar din punct de vedere științific - limbă română? de ce ne îndoim de faptul că noi, moldovenii, suntem români și credem în basmele pe care ni le spun unii sau alții, dogmatizați de ideologia sovietică? de ce vorbim cu ură despre frații noștri de peste Prut și credem că lucoarea vine de la Răsărit? Mai există sute de asemenea întrebări, la care istoria ar trebui, după atâția ani, să ne învețe să găsim ușor și rapid răspunsul corect.

R.N.: Istoricii s-au pronunțat, Dle Profesor, restul e ideologie și propagandă. Știți foarte bine că deși suntem un spațiu atât de mic, bătaia pe noi e mare. De aici și manipularea cunoașterii istorice, în sprijinul unui sau altui deziderat.

V.T.: Da, *problemele de odinioară sunt problemele de acum, în altă formă, cu alți oameni*, cum spunea Nicolae Iorga. Noi mergem înainte cu crezul că făcându-ne cinstiți și onest datorită servim adevărului istoric, nu unei sau altei politici.

Rodica Ursu Naniu, Igor Șarov. *Patrimoniul educațional universitar. Dascăli și discipoli*. Volumul I. Chișinău, 2019, p. 123-152. ISBN 978-9975-3315-2-2.

PROFESORUL VALENTIN TOMULEȚ: „AM ALES ISTORIA, ÎN CARE AM GĂSIT RESURSE INEPUIZABILE DE VIAȚĂ ȘI DE VOINȚĂ”

Motto: Un istoric bun, în cercetarea și scrierea istoriei trebuie să fie dezinteresat și obiectiv, să aspire spre atingerea scopului final – adevărului istoric, să țină cont în permanență de spusele lui Miron Costin care spunea că pentru scrierea istoriei „gândul slobod și fără valuri trebuiește”.

Profesorul Valentin TOMULEȚ

Interviu cu doctorul habilitat în istorie, profesor universitar Valentin TOMULEȚ, decan al Facultății de Arte Frumoase a USM, Laureat al Premiului Național, realizat de Eugenia TOFAN, Serviciul de Presă al Academiei de Științe a Moldovei

Dincolo de imperfecțiunile timpurilor pe care le trăim, de turbulențele care vin și ne scot sufletul din noi, de fricile pentru ziua de mâine, avem totuși certitudinea că, sub raport intelectual, moral, spiritual avem suficiente resurse demne, personalități, voci credibile și minți inteligente, la care ne putem raporta. În acest context, ne-am propus să dialogăm astăzi cu doctorul habilitat în istorie, profesor universitar Valentin Tomuleț, decan al Facultății de Arte Frumoase a USM, Laureat al Premiului Național, o personalitate care și-a alimentat pasiunea și dragostea pentru istorie încă din copilărie, iar ulterior această „boală”, așa cum a mărturisit chiar domnia sa, l-a urmărit și l-a copleșit, marcându-i întreg destinul. Chiar dacă avea predilecții pentru muzică, acum este convins că a făcut alegerea corectă, având certitudinea că istoria, după cum spunea Emil Cioran, este mânăta de oamenii care-și pipăie neconținut pulsul. Astăzi, profesorul Valentin Tomuleț este unul din cercetătorii pe tărâmul istoriei care muncește asiduu și responsabil, evidențiindu-se prin profunzimea aproape de invidiat atunci când vine vorba documentul istoric.

La toate demersurile ce implică largă deschidere documentară și teoretică ce vizează varii aspecte ale istoriei moderne a spațiului Pruto-Nistrean, capacitatea sa de muncă, interesul pentru documentul de arhivă, care îi conturează frumos și demn profilul profesional, merită a fi consemnată și latura umană a profesorului. Din start vezi un om cu o aură pozitivă, care inspiră încredere, o energie debordantă. Își iubește și respectă studenții, masteranzii, doctoranzii, îi ajută, îi motivează, îi stimulează. Nu se teme că-l vor depăși discipolii, dimpotrivă, și-ar dori să fie așa, să se mândrească cu ei și să vadă că munca sa, investiția sa în cunoaștere, nu au fost în zadar, că și înțeles corect menirea și că viața sa are un rost.

Profesorul Tomuleț ne va mărturisi despre dragostea de carte, altoită de bunelul Nicolae și de mama, educația aleasă a bunelului, cele mai frumoase amintiri din viața sa, despre pasiunea pentru muzică, instrumentele muzicale pe care le-a studiat, crezând că va deveni muzician, cum a parcurs drumul în cariera științifică și didactică, împărtășindu-ne din bucuriile oferite de activitatea didactică și științifică care îi înnobilează viața, dragostea și perseverența în acumularea informații pentru a scrie istoria satului. Cu căldură ne va relata despre mentorii săi, profesori consacrați ai domeniului, lucrările științifice de rezonanță, importanța și rolul cercetătorului științific, a istoricului în societate, despre globalizare și dilema identitară etc. Ne-am interesat ce se află pe șantierul editorial al protagonistului, dar ți cum va marca cele șapte decenii de viață, care iată îi bat la ușă.

E.T.: Stimate Domnule profesor, numele Dumneavoastră se regăsește printre istoricii basarabeni care manifestă un interes aparte privind evoluția socială și economică a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Vom vorbi un pic mai târziu de unde această preocupare în cercetările Dvs. Pentru început aș vrea, însă, să Vă întreb, cum e să fii istoric în ziua de azi și care ar fi trăsătura definitorie a unui istoric pentru a fi considerat bun? Care ar trebui să fie conduita sau condiția istoricului astăzi în ochii celor care știu, care cunosc istoria, dar și a publicului larg, a maselor, cum ar veni?

V.T.: A fi astăzi un istoric bun, cred că este un lucru deloc ușor, în-deosebi acum, când elevul, studentul, masterandul, doctorandul sau, în general, publicul larg, este destul de bine documentat, având diferite mo-

dalități de a se informa pe diverse teme și subiecte care îl interesează. În plus, a trecut timpul când cel care voia sau își dorea să cunoască, să știe, să învețe, să cerceteze putea fi ușor influențat și îndoctrinat de paradigma marxistă, prin tratarea evenimentului de pe poziții de clasă.

Dar este și un al moment. Astăzi, trăim într-o societate unde politicul a pătruns în toate sferele vieții cotidiene, ne ciocnim de el la fiecare pas, fapt ce influențează nemijlocit și științele umaniste, inclusiv istoria. Cunoscutul eseist și istoric francez Philippe Ariès, scria la timpul său: „În fond, nici un istoric nu a putut evita alternanța celor două istorii, una științifică, cealaltă politică, conservatoare sau marxistă. Nici un istoric nu a putut alege în mod tranșat. Savanții cei mai austeri s-au străduit doar să asigure în propria viață etanșeitatea între știința obiectivă și interpretarea politică a trecutului. Dar, oricât de dezinteresată ar fi fost erudiția lor, erau înrâuriți de concepțiile asupra timpului vehiculate în mediile lor, în funcție de aparența lor politică. Căci filosofia politică a istoriei împărțea opinia, ca un front de război, în două tabere. În fiecare din aceste tabere se înfruntau anumite tendințe, dar te aflai între oameni care vorbeau aceeași limbă”. Prin urmare, deși sarcina de bază a istoricului este de a relatea „adevărul pur”, aceasta nu înseamnă că majoritatea istoricilor de vocație/profesiuniști sunt și deținătorii acestui adevăr, interpretarea istoricului fiind doar plauzibilă, verosimilă, probabilă, niciodată adevărată, de care cititorul trebuie să țină cont în permanență atunci când lecturează lucrarea.

Așadar, ce înseamnă, a fi astăzi istoric și care ar trebui să fie, cum constatați Dumneavoastră condiția istoricului astăzi în ochii celor care știu? Nu vreau să pătrund în esența polemicii ce s-a dus timp de mai multe secole despre „meseria de istoric” cum o definea Marc Bloch și locul istoriei în „ierarhia” științelor academice. Voi răspunde simplu la această întrebare.

În primul rând, istoricul trebuie să posede un volum bogat de cunoștințe care au tangență cu istoria și care îl ajută să conceapă procesul istoric. În acest sens istoricul este ajutat de: geografie, arheologie, geologie, filologie, antropologie, sociologie, drept, filosofie, demografie, statistică, arhivistică, paleografie, grafologie, cronologie, sigilografie, heraldică, numismatică, medalistică, miniaturistică, genealogie, epigrafie, metrologie, onomastică, toponimie și altele. Altfel spus, un istoric bun trebuie să fie într-o anumită măsură și geograf, și economist, și filosof, și sociolog, și

numismat, și metrolog etc. Într-un cuvânt, să posede cunoștințe în științele aliniate într-un șir de „domenii auxiliare” față de știința istorică, numită, pe bună dreptate, *Magistra vitae*.

Un istoric bun, este un istoric bine documentat, fiindcă principala sarcina a istoricului este de a analiza evenimentele și fenomenele istorice prin prisma categoriei „umanului” și celei a „duratei în timp”, ceea ce-i dă posibilitate să pătrundă adânc în suflul vremii și să perceapă perfect trăsăturile epocii, dublul sens al înțelegerii lor fiind cunoașterea trecutului prin prezent și a prezentului prin trecut.

Un istoric bun, în special universitar, este cel care, de rând cu multiple pre-ocupări instructiv-educative, scrie și publică, este cel care pune în discuție probleme originale, inedite sau tendențios studiate, cel care nu se închide „în turnul său de fildeș” și muncește pentru cei mulți, pentru cei care se interesează de istoria și limba neamului.

Un istoric bun, în cercetarea și scrierea istoriei trebuie să fie dezinteresat și obiectiv, să aspire spre atingerea scopului final – adevărului istoric, să țină cont în permanență de spusele lui Miron Costin care spunea că pentru scrierea istoriei „gândul slobod și fără valuri trebuiește”.

Un istoric bun, este acel care are harul scrierii; analizează și interpretează obiectiv evenimentele istorice, face concluzii și emite judecăți de valoare; descrie evenimentele istorice clar/explicit, pe înțelesul tuturor, folosind cele mai diverse surse istorice, în special inedite de arhivă; se folosește în permanență de sintagmă aristotelică „mi-e prieten Platon, dar mai prieten îmi este adevărul”.

Un istoric bun, citând-ul pe Nicolae Iorga „...e dator a fi un amintitor neobosit al tradiției naționale, un mărturisitor al unității neamului peste hotare politice și de clase, un predicator al solidarității de rasă și un descoperitor de ideale, spre care cel dintâi trebuie să meargă, dând tineretului ce vine după el exemplu”. Un istoric bun, prin urmare, este acel care scrie și tratează evenimentele istorice prin prisma umanului, punând la bază omul, indiferent de etnie, apartenență religioasă, de rasă etc.

Un istoric bun, atât în sistemul învățământului universitar, cât și cel academic, este cel fondator de școli științifice. De rostul acestui istoric vorbesc cei care i-au urmat calea, au continuat și au dus până la capăt temele științifice începute sau cele trasate de el, au deschis noi direcții de cercetare, i-au depășit, în cele din urmă. Aceasta este menirea adevărată a

istoricului, ca discipolii săi să-l depășească, să fie mai buni ca ei, să devină și ei fondatori de școli.

La întrebarea Dumneavoastră cine poate fi considerat un istoric bun, generalizând cele relatate supra, aş spune că un istoric profesionist, un istoric de performanță, este acela care se dedică întru totul cercetării și prin lucrările sale proprii (monografii, studii, culegeri de documente, manuale etc.), își face un nume, este recunoscut de breasla istoricilor și nu numai, altfel spus rămâne și este cunoscut în „istorie”, adică se în-scrie în analele istoriografiei naționale și celei universale.

E.T.: La facultatea de istorie ați aplicat pentru că erați pasionat de acest domeniu sau ați dat de întâmplarea care avea să Vă aducă pe acest făgaș? Întrebarea vine în contextul în care știm că aveți predilecții și pentru matematică, geo-grafie, dar mai ales, pentru muzică. Cine V-a alimentat, totuși, această pasiune pentru istorie care V-a urmărit de-a lungul anilor, reușind să vă marcheze în modul cel mai frumos întreg destinul spiritual?

V.T.: Dragostea pentru istorie mi-a fost altoită de Nicolae Constantin Nagherneac, profesor de istorie și, concomitent, directorul școlii din satul natal Tabani, absolvent al Facultății de Istorie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Moldova (pe atunci Institutul Pedagogic din Chișinău), profesor de o inteligență și cultură de-osebită, dar și de bunelul pe linia mamei Nicolae Burca, un om cu „carte românească” și un spirit deosebit românesc. În 1949 i-a fost confiscată întreaga avere, fiind inclus în lista chiaburilor satului, pentru faptul că în perioada interbelică dispunea în târgușorul Briceni de o prăvălie, unde comercializa mărfuri textile. A evitat deportarea în Siberia doar grație faptului că s-a ascuns cu bunica și mama într-un lan cu grâu, unde au stat ascunși 3 zile, fără apă și mâncare. Ulterior, bunelul a fost exclus și din lista persoanelor care făceau cursuri de președinți de colhoz la Tiraspol, fiind pârât chiar de președintele de colhoz.

Atunci când a fost să aleg între istorie, matematică, geografie și muzică, a biruit istoria, care îmi plăcea extrem de mult. În plus, profesia de istoric era, la acel timp, la modă, deschidea mai multe perspective de angajare. A fost și o ambiție copilărească, vrând să-i demonstrez profesorului meu Nicolae Nagherneac că voi însuși meseria de istoric, care din nota „4” nu mă scotea, deși permanent mă lăuda, dar spunând că de nota „5” nu știe nici Domnia Sa. Îmi plăcea și muzica, dar conștientizam ca a atinge

mari performanțe, cu studiile mele, pe etape, la trei instrumente (clarinet, acordeon și țambal) la școala muzicală raională ar fi fost extraordinar de greu. Eram conștient că în muzică trebuie să atingi asemenea performanțe ca să devii celebru, pentru care se cerea o pregătire desul de serioasă din fragedă copilărie.

E.T.: În această epocă, numită și a post-adevărului, intuim că nu e ușor să fii istoric sau poate dintotdeauna a fost nesimplu. Și pentru că istoria se ocupă de studierea trecutului, care ar fi instrumentul cel mai potrivit pentru a face legă-tura dintre istorie și actualitate?

V.T.: Aveți dreptate. Istoria ne învață să știm cine suntem, de unde ne tragem, cine ne sunt strămoșii, să înțelegem cum s-au format popoarele lumii și să putem determina care este locul și rostul nostru în lumea civilizată. De ce după atâția ani de istorie spunem că, din punct de vedere politic, limba noastră este limbă moldovenească, iar din punct de vedere științific este limbă română, de ce ne îndoim că noi, moldovenii, suntem români și credem în basmele care ni le spun unii bunei sau o parte din părinții dogmatizați de ideologia sovietică, de ce vorbim cu ură despre frații noștri de peste

Prut și credem că lucoarea vine de la Răsărit? Mai există sute de asemenea întrebări, la care istoria ar trebui, după atâția ani, să ne învețe să găsim ușor și rapid răspunsul corect.

La întrebarea ce ar trebui să învățăm de la istorie și care este legătura dintre istorie și actualitate rămân actuale cuvintele lui Nicolae Iorga spuse mulți ani în urmă: „Istoria nu este o însușire seacă de date, ci un izvor de îndrumări, o carte de învăță-tură pentru prezent, un mijloc de ridicare a conștiinței naționale... Datoria istoricului este de a lămuri pe ascultători asupra problemelor zilnice, asupra întrebărilor ce se prezintă înaintea fiecărui, pentru că istoria este viața omenească, problemele de odinioară sunt problemele de acum, în altă formă, cu alți oameni...”. Iată de ce rolul istoriei în înțelegerea evenimentelor de astăzi este destul de mare și de pregătirea istoricului depinde cum tânăra generație se va orienta în viață, care nu este deloc ușoară.

E.T.: Este adevărat că istoria este o disciplină științifică pretențioasă și greu accesibilă? Dacă da, cum ajungem noi, cei care nu suntem istorici, la cunoașterea istorică, or, istoria rămâne a fi o necesitate în construcția noastră identitară?

V.T.: Aș spune, că sunt unii care, în general, consideră că istoria nu este știință și doar științele „exacte” merită denumirea de știință. Pentru a răspunde la întrebarea Dumneavoastră la început să definim ce este știința? Dicționarele mai vechi sau cele de ultimă oră ne spun că știința este studiul obiectiv și sistematic al unui domeniu bine definit prin intermediul unor mijloace și metode științifice de investigație proprii cercetării. Metoda de cercetare pe care o folosește cercetătorul, în cazul nostru istoricul, este științifică doar în cazul în care este una obiectivă (nu depinde de noi și conștiința noastră), oferă, de regulă, de fiecare dată aceleași răspunsuri dacă se întrunesc condiții inițiale identice.

Spuneam și cu alte ocazii că istoria este știința care se ocupă cu studierea faptelor și a evenimentelor istorice care s-au petrecut cu mai mulți ani în urmă, într-un cuvânt – știința se ocupă cu studierea evenimentelor care au avut loc în trecut – acum 100, 500, 1 000, 10 000 și mai mulți ani în urmă. Istoria este, în primul rând, o știință care ne impune pe fiecare din noi să gândim, să cugetăm logic și să învățăm a evita greșelile făcute în trecut, să conștientizăm că evenimentele trecutului exercită o influență majoră asupra prezentului și viitorului nostru. Cum constatăm, de foarte multe ori, cu studenții în cadrul seminarelor, istoria are prostul obicei de a se repeta sub o formă sau alta, iar noi, oamenii, ne-am obișnuit, ca de obicei, să nu învățăm nimic din ea. Ca rezultat, avem ceea ce avem, în special noi, cei din Republica Moldova. Istoria, expusă științific, este cea dintâi narațiune, ea ne permite să înțelegem procesul istoric. Marele istoric român Mihail Kogălniceanu scria la timpul său, că istoria ne „... arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem și ce avem să fim”. Iar Nicolae Bălcescu constata: „Istoria e cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul”. Prin urmare, cum constatați Dumneavoastră istoria rămâne a fi o necesitate în construcția noastră identitară.

Mă întrebați cum ajung, cei care nu sunt istorici, la cunoașterea istoriei? Pentru cunoașterea istoriei este nevoie de a ne documenta, a învăța și a medita. Diversele surse de care dispunem în prezent ne permit să cunoaștem, să înțelegem procesele istorice care au loc în societate. În plus, istoria este un test care durează pe parcursul întregii noastre vieți și care ne impune să învățăm, să fim la curent cu evenimentele care au loc, pentru a fi bine informați, activi, productivi și angrenați în societate.

E.T.: Și dacă zicem că istoria este una, cum ajungem să înțelegem diferit reconstituirile propuse de cercetătorii istorici, de cei care produc cunoștințe istorice pentru noi, vizavi de istoria așa cum a fost?

V.T.: La început, trebuie să știm că istoria, pe parcursul timpului, a fost și este scrisă de pe poziții de clasă, de pe poziții naționale și de pe poziții general-umane. Urmează de știut că unii istorici au lucrat și mai lucrează la comandă, scriu tendențios, admit erori și falsuri pentru a îndeplini comanda.

Pentru a înțelege diversele reconstituiri propuse de către istorici, vizavi de istoria așa cum a fost, urmează să știm că evenimentele istorice sunt analizate prin prisma specializării istoricului, a proceselor care sunt supuse analizei. Unii cercetători explică procesele care au avut loc în societate prin prisma schimbărilor de ordin economic, alții – prin prisma schimbărilor de ordin social, politic, spiritual etc., care au produs fiecare în parte schimbări și mutații. Fără cunoașterea acestor principii și metode de cercetare este greu a pătrunde adânc în suflul vremii, lămuririle ne par deocheate, deși acestea erau interpretate de acești istorici corect. Spre exemplu: Cu ce eveniment începem epoca modernă în Europa: cu căderea Constantinopolului, cu reforma în Europa, cu descoperirile geografice, cu revoluția din Țările de Jos, cu războiul civil din Anglia, cu Revoluția Franceză etc.? Exemple de acestea ar fi destul de multe. De aceea, cititorul trebuie să intuiască, să cunoască sau să se documenteze ce principii a pus la bază și de pe ce poziții istoricul a analizat procesul istoric, care vă asigur, nu este un lucru ușor. Respectiv și înțelegerea diversă a proceselor care au avut loc în societate.

E.T.: Domnule profesor, este cunoscut faptul că un cercetător care se respectă, își petrece mai toată viața prin arhive, biblioteci pentru a studia, analiza și a aduce adevărul despre ce am fost, cine am fost, cum am fost etc., așa cum ați menționat mai devreme, acest lucru favorizând, bineînțeles, înțelegerea procesului istoric, dar mai ales conștientizarea că evenimentele trecutului au un impact major asupra prezentului, dar și viitorului nostru. În acest context, întrebarea ar fi, istoricii pot face și previziuni sau sunt specialiști doar pe trecut?

V.T.: Grație cunoștințelor istorice acumulate de omenire în decursul secolelor noi pu-tem observa cauzele și consecințele diferitor evenimente care au avut loc în societate, a medita asupra desfășurării lor și a lua

o poziție activă față de cele întâmplate. De exemplu, războaiele interne fratricide, care au avut loc la diferite popoare în diferite perioade de timp, aduc la jertfe umane și ruina țării. Prin urmare, mai bine este de a le evita. Cultul personalității, care l-au cunoscut diferite popoare în ultimul timp, are ca rezultat instituirea în țară a unei tiranii și dictaturi aspre. Prin urmare, este necesar de a nu permite asemenea scenarii. Istoria ne oferă lecții pentru viitor, pentru ca noi oamenii să le luăm în considerare, să le evităm. Cunoașterea istoriei le ajută oamenilor să trăiască: cunoscând trecutul, noi observăm că în toate timpurile strămoșii noștri au trecut prin diverse greutăți, nenorociri și suferințe. Însă viața continuă, anii de necazuri și nenorociri s-au schimbat cu vremuri mult mai bune.

În ce măsură istoricii pot face previziuni? Care sunt beneficiile omului și societății de la acestea? Categoria viitorului poate fi inclusă în structura conștiinței istorice? Întrebări la care este greu de a da un răspuns științific afirmativ.

Știm cu toții că istoria determină în mare măsură vectorul dezvoltării viitorului: cel care știe și controlează trecutul controlează prezentul și poate mai bine înțelege viitorul. Mai știm că istoria este știința care se ocupă cu studierea tiparelor de dezvoltare a vieții sociale în forme specifice, în dimensiuni spațio-temporale, iar conținutul istoriei este procesul istoric, care se dezvoltă în fenomenele vieții umane. Acestea, la rândul lor, sunt extrem de diverse și privesc dezvoltarea economică, viața socială, relațiile internaționale, activitățile personajelor istorice etc. Respectiv, istoria este o știință diversificată, compusă dintr-o serie de ramuri independente ale cunoașterii istorice, cum ar fi: istoria economică, socială, politică, civilă, culturală, militară, stat și drept, religie și altele.

Deci, pe care din aceste ramuri istoricul le poate prevedea?

Răspunzând la această întrebare urmează să ținem cont de faptul că între trecut și viitor există o interdependență strânsă. Pentru a prognoza viitorul istoricul se bazează pe cunoștințele din trecut și prezent. Știința contemporană diferențiază două modalități de prognozare a viitorului: precizarea sau prorocirea și previziunea. Precizarea sau prorocirea figurează în afara științei sau gândirii raționale, pe când previziunea este în esență științifică. Cei mai cunoscuți proroci au fost astrologul, medicul și farmacistul francez M. Nostradamus și bulgara Vanghelia Pandeva Surceva (Vanga), prorocirile cărora de cele mai multe ori s-au adeverit, însă

n-au avut o tălmăcire/înțelegere logică, iar sensul prorociilor n-a putut fi descifrat și rămâne o taină necunoscută până în prezent.

Spre deosebire de prezicători, mecanismul prevăzătorilor nu este un secret metafizic. Făcând o privire spre viitor, istoricul nu poate să analizeze evenimentele în afara gândirii logice, altfel nu va avea nimic de spus despre posibilul viitor. Acesta urmează să studieze diverși factori care îi vor ajuta să înțeleagă logica viitorului. Cunoaștem diverse previziuni expuse pe parcursul vremii: previziunile lui T. Mommsen privind căderea Imperiului German (al Doilea Reich), a lui Friedrich Engels și Otto von Bismarck privind începutul Primului Război Mondial, însă și acestea nu ne permit să pătrundem în secretul mecanismului previziunilor. În prezent, cunoaștem două nivele/tipuri de previziuni: în cadrul anumitor fenomene sau procese concrete și în cadrul istoriei, în general. Însă majoritatea istoricilor nu fac previziuni, care sunt greu de explicat și înțeles.

E.T.: Localitatea unde ați copilărit, satul Tabani, Briceni, familia în care ați crescut V-au lăsat în suflet o puternică amprentă, motiv pentru care v-ați propus să scrieți o carte despre istoria localității. Ați reușit să adunați informații suficiente pentru a scrie istoria satului Dvs?

V.T.: Istoria localității unde m-am născut, am copilărit, mi-am făcut studiile și de unde îmi trag seva a prezentat un mare interes în cercetarea mea științifică. Am adunat un vast material documentar la tema dată timp de cca 20 de ani, lucrând, „pe apucate”, având ca interes subiectele legate de tezele de doctorat și monografiile care le-am scris. Doar un singur an, fiind la studiile de postdoctorat, am lucrat intens la tematica satului, valorificând un vast volum de documente depozitate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, Arhivei Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova, Arhivei Statului Iași (România) și Arhivei Istorice de Stat din Rusia (mai mult de 50 fonduri de arhivă). În plus, la tematica dată am cules informații, deși fragmentare, din peste 150 de lucrări științifice. Nu puteam crede și nu-mi puteam închipui niciodată că pe istoria unui sat moșieresc, care a fost satul Tabani, ținutul Hotin, în perioada modernă și interbelică, că aș fi putut depista și aduna peste 30 de volume de copii din cele mai diverse.

Acum rămâne un singur lucru, să descifrez, să sistematizez și să transform acest material static în istoria vie a satului și locuitorilor săi. Cei drept, pe parcursul anilor, am scris câteva articole referitor la aceas-

tă temă: Prima mențiune documentară a satului Tabani, ținutul Hotin; Schițe din istoria satului Tabani; Dinamica numerică și structura socială a populației din satul Tabani, ținutul Hotin, potrivit recensămin-telor fiscale din anii '20-'50 ai secolului al XIX-lea; Un monument deosebit ridicat în memoria ostașilor originari din satul Tabani, județul Hotin, căzuți în Primul război Mondial. Un material valoros referitor la istoria satului Tabani se regăsește și în monografia: Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chișinău: Editura „Lexon-Plus”, 2018, 1056 p. Însă, aceste articole sunt destul de puține, în comparație cu lucrul enorm care urmează să-l fac.

E.T.: Dacă în acei ani de copilărie, când trebuia să mergeți și la munci în câmp pentru a Vă ajuta părinții, nu schimbați sapa cu cartea, cum vă spunea adesea mama, care își dorea să Vă vadă un om cu școală, ce destin credeți că s-ar fi conturat pentru Dvs?

V.T.: Spuneam și cu alte ocazii că am crescut și am fost educat într-o familie de țărani simpli, dar muncitori și gospodari, unde am cunoscut de timpuriu greutățile vieții în sistemul egalitarist al „socialismului luminat” de tip sovietic, fiind nevoit să muncesc de copil, în special, în timpul vacanțelor de vară, alături de mama, pe lanurile kolhozului. Tata îmi schimba coada la sapă în fiecare an, spunându-mi că astfel randamentul muncii va fi mai mare. Dragostea de carte, altoită de bunelul Nicolae și de mama, a fost potențată și de o simplă circumstanță. Educația în familia noastră se făcea prin muncă, fiecare fiind însărcinat cu anumite treburi pe care trebuia să le facă bine și cu mare responsabilitate. Eu nu făceam excepție, îndeplineam tot ce mi se cerea. Tot-odată, am observat că dacă stau, cu cartea în mână, mama, care era sufletul familiei și responsabilă de educația noastră, nu mă pune la lucru. Dar cât puteai doar să stai cu cartea în mână – iată așa mi s-a altoit dragostea de carte. Într-un cuvânt: din cele două variante – sapa și cartea, am ales cartea.

Este greu de spus ce destin aș fi putut avea dacă nu „alegeam cartea”. Însă, sunt convins că nu „sapa”. Eram prea ager și inventiv pentru a nu-mi putea găsi destinul. În plus, am deprins prea multe meserii de la bunelul Nicolae, care, pe parcursul vieții, a fost comerciant de textile, învățător pentru analfabeții din mahala, croitor, constructor de case – însușind meseriile de arhitect, zidar, tencuitor, spre bătrânețe grădinar ș.a.

E.T.: Dragostea pentru muzică a mers la braț cu interesul pentru istorie mai tot timpul și viceversa. La un moment chiar Vă doreați să deveniți un muzician recunoscut. Între timp ați devenit unul din cei mai apreciați profesori istorici și savant de renume, fiind recunoscut pe plan național și internațional ca un specialist notoriu în domeniul istoriei economice și sociale a Basarabiei în epoca modernă. Cum a rămas cu muzica? Mai cântați?

V.T.: Nu știu, cum spuneți Dumneavoastră dacă sunt unul din cei mai apreciați profesori istorici și savant de renume, fiind recunoscut pe plan național și internațional ca un specialist notoriu în domeniul istoriei economice și sociale a Basarabiei în epoca modernă. Sunt în lume istorici de o asemenea prestanță și valoare, încât noi, cei din Republica Moldova, suntem umbriți de aportul și rolul lor în evoluția științei istorice. Eu îmi știu locul, nu pretind la mai mult decât ceea ce am devenit, îmi fac cinstit datoria și nu muncesc pentru slavă, dar pentru că îmi place să fiu între studenți, care sunt tineri și frumoși și mă încarcă și pe mine cu energie pozitivă, pentru că îmi place mirosul cărții ieșite de sub tipar, pe care o aștept, cum femeia își așteaptă să se nască pruncul, îmi place când doctoranzii susțin tezele de doctorat și mă bucur alături de ei etc. Acestea sunt momentele frumoase ale vieții.

La întrebarea Dumneavoastră cum a rămas cu muzica, dacă mai cânt? Greu de spus, dacă mai cânt. Din cele patru instrumente muzicale la care puteam cânta, la nivelul pre-gătirii unui elev al școlii muzicale, acum cânt doar destul de rar la pian, care se află vizavi de decanatul Facultății de Arte Frumoase. Nu din considerentul că am pierdut interesul, dar din considerentul timpului, care este prea scurt pentru al pierde pentru alte ocupații.

E.T.: Fiind un bun cunoscător al muzicii, îndeosebi al folclorului și al tradițiilor românești, este acesta și un motiv, pentru care, din 1989 și până în prezent dețineți cu onoare funcția de decan al Facultății de Arte Frumoase?

V.T.: În funcția de decan al Facultății de Arte Frumoase (pe atunci Facultatea de Profesii Sociale) am fost numit prin ordinul rectorului, academicianului Boris Melnic, la insistența secretarului organizației de partid Gheorghe Rusnac și a liderului sindicatului profesorilor Efim Chilari, care mă cunoșteau și știeau de studiile și abilitățile mele muzicale. Una din sarcinile de bază care stăteau în fața mea în calitate de decan era de

a restructura facultatea. Pe parcursul câtorva ani au fost lichidate secțiile politizate și ideologizate și păstrate doar secțiile artistice, legate nemijlocit de cultura și arta românească și universală. Concomitent, au fost deschise secții noi – etnofolclor, muzeografie, coregrafie (dans modern și dans sportiv), artă fotografică, artă decorativă, teatru de revistă etc. Toate aceste modificări nu mai corespundeau denumirii de profesii sociale. Ca rezultat, din 1993, conform deciziei Senatului Universității, facultatea poartă o nouă denumire – Facultatea de Arte Frumoase.

Facultatea de Arte Frumoase constituie o formă importantă de inițiere a studenților în activitatea de educație artistică și estetică, de dezvoltare a aptitudinilor lor creatoare, de depistare și promovare a tinerelor talente. Măiestria artistică a studenților-lor Facultății de Arte Frumoase a fost înalt apreciată, pe parcursul anilor, pe scenele artistice din România, Polonia, Bulgaria, Turcia, Grecia, Rusia, Belarus, Ucraina, Țările Baltice etc. Eu țin mult la această facultate și consider că are o menire frumoasă și importantă în sistemul învățământului universitar, fiind unica facultate de acest gen din Republică.

E.T.: Venind la facultate ați întâlnit profesori de marcă, tribuni și patrioți, pentru care aveți înaltă considerație și respect pios, chiar dacă mulți dintre ei au părăsit această lume. Cât de importantă este calitatea de a fi un mentor bun și cum înțelegem că e bun sau mai puțin bun?

V.T.: Într-adevăr, în anii de studii la Facultatea de Istorie am avut dascăli de înaltă prestație didactică și științifică: pe distinșii profesori Vladimir Potlog, Constantin Drachenberg, Mihail Muntean, Iosif Șlaien, Rudolf Enghegardt, Mihail Volodarski, Anatol Mirkind, Lev Șteiman, Ștefan Panfil(ov), Filip Caragia, Ion Niculiță care deja nu mai sunt printre noi și profesorul Pavel Cocârlă, mulți ani șef al Catedrei de Istorie Universală, care și-au adus contribuția, fiecare în felul său, în devenirea mea ca istoric.

Spuneam și cu alte ocazii că pentru a deveni un profesor/mentor bun, anumite calități sunt obligatorii. Cât de paradoxal ar părea, dar aceste calități nu au nimic comun cu gradele academice. În viziunea mea, un profesor bun este răbdător și înțelegător, vorbește liniștit și calm și cultivă aceste calități discipolilor săi; lămurește materia folosind cuvinte simple, pe înțelesul tuturor, cu entuziasm și vocație; aplică metode diverse de predare, fără a-și impune punctul de vedere; nu are nevoie să impresioneze prin cunoștințele pe care le posedă, este modest, nu este fălos și arogant;

învață pe alții și concomitent învață și el ceea ce nu cunoaște; muncește depunând efort maxim pentru ca să-l facă pe student să-l depășească în cunoaștere și nu va fi niciodată invidios de succesele discipolului; recunoaște valoarea și meritul fiecărui student și face tot posibilul pentru a-l încuraja și a-l promova, a-l încadra activ în prelegeri sau seminar; are darul de a-i înțelege și a-i stima pe studenți, fiind conștient de faptul că mulți ani în urmă și el a fost student; tratează discipolii cu respect și simț părintesc dobândind, în așa fel, respectul și dragostea lor; apreciază rezultatele bune ale discipolilor; conștientizează că nu știe totul și este în permanentă căutare, învață în permanență, nu-îi este rușine să spună că nu știe sau că nu are răspuns la întrebarea dată; nu se teme de întrebările studenților care doresc să știe mai mult, îi încurajează, îi stimulează, îi apreciază și învață de la ei; este încrezut, pozitiv, vesel, atrăgător și permanent optimist; stimulează inițiativa, creativitatea și responsabilitatea în procesul de învățare; nu este elitist, nu-și face favoriți și îi tratează pe discipolii săi în egală măsură; demonstrează că fiecare este capabil de a însuși materia și încearcă, prin diferite metode, să le demonstreze aceasta; împărtășește cunoștințele sale, așteaptă mult și nu se descurajează atunci când rezultatul vine încet și cu greutate; permite studenților să greșească știind că fiecare greșeală în activitate este un pas spre soluționarea anumitor probleme și va aduce în cele din urmă spre succes, adică știe zicala: cine nu muncește acela nu greșește. Calități ce nu se epuizează aici. Aș numi încă multe alte calități care sunt necesare, obligatorii unui profesor. Cred că este de ajuns a însuși o parte din ele și a tinde spre a posedea celelalte ca să te poți numi un profesor bun. Aș fi bucuros să știu, că discipolii mei au găsit cel puțin câteva din aceste calități în cursurile predate de mine la disciplina Istorie medie și modernă universală a popoarelor din Estul și Sud-Estul Europei.

E.T.: Dumneavoastră susțineți că a fi un cercetător științific recunoscut în republică, dar și peste hotare încă nu înseamnă a fi concomitent și un profesor bun. Este necesar ca un profesor universitar excelent să fie în mod obligatoriu și cercetător științific cunoscut?

V.T.: Într-adevăr, a fi un cercetător științific de excepție încă nu înseamnă a fi concomitent și un profesor bun. Meseria de profesor presupune cunoștințe teoretice temeinice în domeniul istoriei, o artă oratorică excelentă și o ținută academică impecabilă. Aș spune că este destul de dificil să îmbini ambele aceste calități: cea de cercetător și cea de profesor,

deși un profesor universitar excelent trebuie să fie în mod obligatoriu și savant cunoscut.

Spuneam și cu alte ocazii că am cunoscut profesori de excepție, care posedau cunoștințe, ținută și o artă oratorică excepțională, care ne frapau prin profunzimea expunerii materialului factologic – într-un limbaj frumos literar, explicit și atrăgător, dar care n-au reușit ca savanți. Poți număra pe degete lucrările care le-au scris. Au lucrat permanent asupra calităților de profesor, unde au reușit de excepție, dar nu s-au consacrat activității științifice.

A fi un profesor bun este o vocație, un dar de la Dumnezeu, dar la care trebuie permanent să muncești, exact ca în muzică – ai auz muzical perfect, ai simțul caracterului național, al stilului zonal al muzicii înăscut, în sânge, sau nu-l ai, la care mai trebuie ani de muncă asiduă. În cazul în care aceste calități lipsesc, nu mai obții performanțe, nu devii renumit, devii doar amator.

Astăzi, în condițiile când sistemul de învățământ se deosebește radical de cel care a fost în perioada sovietică, când în ciclul doi de studii masteranzii ascultă doar cursuri speciale, care, în mod obligatoriu, se bazează pe investigațiile științifice proprii, a fi un bun cercetător științific este o necesitate. Masterandul învață în baza monografiilor, studiilor și articolelor scrise de profesor, se documentează în baza culegerilor de documente alcătuite de profesor, face cunoștință cu metodele de cercetare și felul de scris al profesorului... Altfel nu se poate. Masterandul nu va înțelege ce fel de profesori suntem.

E.T.: Cât Vă privește, Dumneavoastră unde considerați că înclină balanța – spre cercetător științific sau profesor? Cât de ușor sau dificil e să îmbini calitatea de cercetător științific și profesor?

V.T.: Cât mă privește, cred că balanța înclină mai mult spre cercetător științific, decât didactică, de profesor, deși și aceasta îmi place destul de mult. În auditoriu, alături de studenți îmi este confortabil, mă simt bine, îmi place să lucrezi cu ei, să-i implic în discuții, să-i atrag în activitatea științifică, să-i programezi la conferințe științifice studențești și nu numai. Lucrul permanent în Arhivele din Rusia (Sankt-Petersburg și Moscova), Ucraina (Odessa, Cernăuți, Ismail), România (Iași) și Moldova mi-au răpit mult timp, în plus, toate documentele depistate erau în limba rusă, ce și-au lăsat amprenta asupra limbii. Dacă unii din profesorii mei au lucrat, în

fond, doar asupra pregătirii cursurilor, au folosit, de regulă, literatură în limba română, eu am lucrat cu un volum destul de mare de documente în limba rusă, pentru a rezolva mai multe probleme de ordin științific, care s-au regăsit în monografiile pe care le-am scris. Din acest considerent, posibil nu am atins performanța conferențiarilor Vladimir Potlog și Constantin Drachenberg, profesorilor mei dragi, la care am tins în permanență.

E.T.: Acum să revenim la prima întrebare, unde invocam activitatea științifică a Dumneavoastră axată pe comerțul Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea și cum a intuit regretatul Dumneavoastră profesor Mihail Muntean, că ați putea fi unul dintre cei mai buni cunoscători ai izvoarelor de arhivă pe diverse probleme de istorie modernă a Basarabiei?

V.T.: Pe distinsul profesor Mihail Muntean l-am cunoscut din anii de studenție, la cursul de istorie modernă a Moldovei, deși teza de licență am scris-o sub conducerea conferențiarului Constantin Drachenberg, care m-a frapat prin discursul său academic. Problema a apărut după angajarea mea la serviciu la Facultate de Istorie, la stabilirea temei tezei de doctorat și, respectiv, la determinarea specializării cursului care urma să-l țin în fața studenților. Profesorul A.M. Lisețki, care era șeful catedrei, insista ca tema de cercetare s-o aleg pe o tematică științifică legată de Istoria contemporană a Moldovei, iar conducător științific să fie el însuși. Am refuzat din start propunerea de a mă specializa pe o tematică științifică legată de Istoria contemporană, motivând că aceasta este departe de interesele mele științifice. Refuzul îl mai argumentam prin faptul că în anii de studenție m-am preocupat de perioada modernă. După mai multe săptămâni de discuții am fost trimis la profesorul Mihail Muntean, pe care îl știam ca pe unul dintre cei mai buni cunoscători ai izvoarelor de arhivă pe diverse probleme de istorie modernă a Basarabiei.

Discuția cu profesorul Mihail Muntean a fost scurtă. Domnia Sa mi-a declarat că activitatea mea științifică se va axa pe Comerțul Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. La auzul acestei teme mi-am pierdut graiul. Nu-mi închipuiam că o tematică legată de comerț poate fi o temă de cercetare științifică. Eram încrezut că teme de importanță majoră sunt cele de politică externă, sisteme politice și administrative, cultură etc. Revenindu-mi, am încercat să-i demonstrez (așa cum înțelegeam eu pe atunci) că, comerțul nu este o temă de perspectivă, nu este interesantă

și, respectiv, nu merită a fi studiată. La care profesorul Mihail Muntean mi-a declarat că după ce voi studia profund, în baza documentelor inedite de arhivă, această temă, voi ajunge la alte teme noi, mult mai interesante și actuale. Dar care erau aceste teme, distinsul profesor a refuzat să le concretizeze, declarând că la timpul respectiv eu singur voi ajunge la ele. Așa și s-a întâmplat. După susținerea primei teze de doctorat și după mai mulți ani de investigație în Arhiva Națională a Republicii Moldova, în Arhiva Istorică de Stat din Rusia (Sanct Petersburg), în Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (Moscova), în Arhiva de Stat din regiunea Odessa (Ucraina) și în Arhiva Statului Iași (România) ș.a., am descoperit aceste teme, pe care le-am materializat în studiile mele monografice și mai multe studii și articole științifice.

E.T.: Câtă satisfacție Vă aduce munca științifică în acest domeniu, știind că Clio este o muza situata cumva mai aproape de sufletul, spiritul omului, dar și cum ați reușit să dezvoltați o școală științifică în acest sens?

V.T.: Cercetarea științifică rezultativă, valorificată în articole, studii, monografii, culegeri de documente, aduce mari bucurii și satisfacții. Nimic nu poate fi mai valoros decât rezultatul muncii întruchipat în paginile unui studiu monografic. Din acest considerent, în pofida recunoașterii aduse pe seama invocării istoriei, Clio rămâne deopotrivă și o muză a scrisului. Ea este cea care inspiră și îi ajută istoricului de a „înțelege evenimintele trecutului”. Fără această muză Clio, cum spuneți Dumneavoastră apropiată sufletului, spiritului, n-ar fi inspirație, nu ne-am putea trezi la 5 dimineața, pentru a înșira gândurile pe hârtie.

Nu m-am gândit și nu am avut ca scop să fiu fondator de școli. Am încercat să-i atrag pe studenții, cu care aveam ore la disciplinele ținute, în activitatea științifică, chiar din primii ani de studii, propunându-le diferite teme de cercetare, având ca subiect istoria Basarabiei în secolul al XIX-lea. Pentru a le ușura lucrul, studenții, masteranzii și doctoranzii au beneficiat de impresionanta arhivă pe care am completat-o, pe parcursul anilor, cu multe documente depistate în diferite arhive din Rusia, Ucraina, România și Republica Moldova. Respectiv, pe parcursul anilor, numărul studenților și masteranzilor a crescut. Unii din ei au continuat studiile la doctorat. Nu la toți le-a reușit din prima, din mai multe considerente, deși studiile i-au ajutat pe parcursul vieții. Alții au reușit să finalizeze și să susțină tezele de doctorat.

E.T.: Cine Vă sunt discipolii?

V.T.: Discipolii mei cu care mă mândresc sunt: Natalia Timohina, Tatiانا Chicaroș (Bârlădeanu), Andrei Emilciuc, Cristina Gherasim, Irina Cireș, Valentin Arapu, Valeriu Harabara, Viorel Bolduma, Adriana Butnaru, Sorin Grajdari ș.a. O bună parte din ei au susținut deja tezele de doctorat, alții sunt în prag de susținere, iar ultimii doi sunt abia în curs de elaborare.

E.T.: **Ca să mai răspundem prin câteva idei la tematica de care sunteți preocupat în cercetarea Dumneavoastră de-o viață – problemele comerciale și structura socială în secolul al XIX-lea din Basarabia. Dle profesor, cum este Republica Moldova de azi sub acest aspect?**

V.T.: Republica Moldova a moștenit, în fond, mai multe probleme de ordin economic și social încă din secolul al XIX-lea. După anexarea, în 1812, a Basarabiei la Imperiul Rus în provincie intervin treptat schimbări în sistemul de proprietate. Stă-rile sociale tradiționale autohtone sunt dispersate prin infiltrarea în rândurile lor a elementului alogen cosmopolit: rușilor, ucrainenilor, evreilor, armenilor, greci-lor, bulgarilor, găgăuzilor, germanilor, elvețienilor etc., cărora le-au revenit un rol important în sistemul economic, în special comercial, al Basarabiei. Regimul de dominație țarist a afectat boierimea, care, pentru a-și păstra drepturile și privilegiile, a fost nevoită să se strâmtoreze, să învețe limba rusă, să-și facă studiile în instituțiile de învățământ din Rusia, să accepte funcții în instituțiile ținutale și regionale, să se rusifice și, prin aceasta, să participe la promovarea politicii coloniale a Imperiului în teritoriul nou-anexat, ceea ce din punct de vedere mental-afectiv a influențat negativ asupra spiritului național.

Astăzi, avem aceeași dispersare etnică a societății, ce afectează mult unitatea națională, iar gradul divers al mentalității creează probleme de orientare politică și parcurs european al țării. Afectează mult și înapoierea economică a țării, exodul celei mai active și apte de muncă părți a populației, gradul înalt de sărăcie a populației, nivelul scăzut de cumpărare a populației, corupția. Respectiv, toate acestea influențează ritmul modernizării țării.

E.T.: **În lumea de astăzi, atât de predispusa la integrări de tot felul, ce explicații istorice oferiți oamenilor care cred, că Republica Moldova de astăzi este o țară parcă „revenită din infern” și cei care cred într-o cale bună și corectă de dezvoltare?**

V.T.: Explicația este una simplă. Urmează să privim treaz la parcursul Republicii Moldova după proclamarea independenței. Să înțelegem în ce sistem am fost până atunci și ce încercăm să construim de la 1991 încoace. Procesul de trecere de la un sistem la altul, cunoscut în Europa ca perioada acumulării inițiale sau primitive a capitalului (altfel spus, deposedarea producătorilor de mijloacele de producție), s-a făcut prin cele mai diverse și barbare forme. În plus, reieșind din considerentul că condițiile de dezvoltare a țărilor au fost diferite și procesul de trecere de la vechi la nou a derulat diferit, a luat diferite forme, ce observăm noi astăzi în țările Europei. Specific țărilor care au cunoscut acest proces este brutalitatea și faptul că pentru a grăbi procesul de trecere toate modelele folosite s-au folosit pe forța statului. Procese similare observăm astăzi în Republica Moldova. Cât privește încheierea procesului, considerăm că acesta se va întâmpla atunci când modelele acumulării primitive a capitalului vor înceta de a se mai practica sau nu vor mai juca un rol esențial pentru statornicirea modelului economic, social și politic nou. Cam așa, teoretic, arată Re-publica Moldova astăzi.

E.T.: În 2015 V-ați numărat printre cei 10 proeminenți oameni de cultură și știință care s-au învrednicit de Premiul Național. Care au fost mai exact realizările care V-au adus această înaltă apreciere, ce semnificație atribuiți acestei considerații și cum e să fii Laureat al Premiului Național?

V.T.: Acordarea Premiului Național este o mare cinste și onoare și în același timp o mare responsabilitate. Premiul Național este considerat cea mai înaltă distincție a statului și se acordă pentru abordări inovative, perseverență și abnegație în activitate, contribuții substanțiale cu impact considerabil la dezvoltarea științei, precum și la consolidarea valorilor, patrimoniului și imaginii Republicii Moldova. Acest premiu are ca scop stimularea activității de creație și al promovării valorilor autentice în diferite domenii de activitate.

Am figurat pe lista premianților cu numărul patru, avându-i înaintea pe cunoscuții maeștri în artă Valentina Dogotari (Naforniță), soprană, solistă a Operei de Stat din Viena, Austria, Nicolae Botgros, conducător artistic și prim-dirijor al Orchestrei Naționale de Muzică Populară „Lăutarii” și un grup de medici (6 persoane) de la Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”.

Premiul Național mi-a fost acordat pentru cele peste 250 de lucrări științifice și didactico-științifice (dintre care 130 publicate în ultimii 10 ani), inclusiv: studiile monografice *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, Chișinău, 2002 și *Protestele și revendicările populației din Basarabia (1812-1828)*, Vol. I, Chișinău, 2007; microenciclopedia *Basarabia în epoca modernă (1812-1918). (Instituții, Regulamente, Termeni)*, în trei volume, Chișinău, 2012 (trei ediții, reeditată și în România); culegerile de documente *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*, Chișinău, 2002 și *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828). (În baza documentelor depozitate în fondul 2 – Cancelaria guvernatorului Basarabiei)*. Vol. II, Chișinău, 2007; culegerea de studii *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868). Studii*, Chișinău, 2012 (reeditată și în România).

Spuneam la înmânarea Premiului Național că înaltele aprecieri date investigațiilor mele științifice din ultimii ani, de către Guvernul Republicii Moldova, servesc dintotdeauna drept stimul și curaj în cercetările științifice ulterioare. Promisiunea de a nu dezamăgi în ceea ce privește investigațiile ulterioare și a rămâne fidel principiilor de bază a școlii academice și universitare, bazându-mă în permanență pe izvorul inedit de arhivă, care este calea cea mai sigură spre relevarea adevărului științific, au fost respectate. După acordarea Premiului Național am mai publicat peste 80 de lucrări științifice, inclusiv monografiile: *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Chișinău, Editura „Lexon-Plus”, 2018, 1056 p. (trei ediții, inclusiv în România); *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a II-a, revăzută și adăugită*, București-Brăila: Editura Academiei Române – Editura „Istros”, 2019, 610 p.; *Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*, Chișinău, Editura „Cartdidact”, 2021, 584 p. (în colaborare cu Cristina Gherasim) și *Burgheziile europene în epoca modernă: caracteristici generale și ipostaze teritoriale*. Note de curs, Chișinău, 2022, 289 p.

E.T.: Să vorbim un pic despre globalizare și dilema identitară. Spuneam mai devreme că istoria este o necesitate în construcția identitară, globalizarea care vine peste noi cu viteză galopantă ne poate distruge identitățile?

V.T.: Într-adevăr, problema integrării internaționale la nivel economic, politic, militar și socio-cultural, ce contribuie în mod evident la uniformizarea nivelului de trai și de dezvoltare rapidă la scară mondială îi preocupă astăzi pe mulți, dacă nu pe toți. Unii văd în procesul de globalizare pierderea identității naționale. Cum să ne raportăm noi, cei din Republica Moldova, la asemenea procese în modul cel mai nuanțat și mai echilibrat, ca să percepem, să conștientizăm, să evoluăm, să ne dezvoltăm, dar să rămânem noi înșine, așa cum ne știm?

Conștientizăm că globalizarea aduce multiple provocări umanității, fiind vizibile nu doar efectele sale pozitive, de care beneficiem cu toții, dar și cele negative. Unul din efectele negative ale globalizării, sub presiunea extinderii tehnicilor de informare și comunicare moderne, este sărăcirea valorilor culturale și naționale. În calitate mea de decan al Facultății de Arte Frumoase pot confirma că, în ultimul timp, vin tot mai puțini studenți preocupați de folclor, muzică, coregrafie, teatru, sau altfel spus de cultură. Multora nu le pasă să știe cine sunt, de unde se trag, cine le sunt strămoșii. Altora le este specific apatia, neparticiparea la viața culturală și artistică, lipsa de încredere, sentimentul de inutilitate, devalorizarea școlii și a menirii ei sociale etc.

În pofida acestui fapt, legătura dintre globalizare și identitatea culturală demonstrează că pe măsură ce procesele de globalizare progresează, identitatea culturală și diversitatea sunt puternic afirmate și apărute prin conservarea lor. În plus, sunt de acord cu autorii care consideră că globalizarea nu amenință identitatea, ci o generează/regenerează, că culturile și identitățile adânc înrădăcinate în etno-istorie rezistă și, cel mai probabil, vor rezista și în viitor. Identitățile culturale puternice pot, la rândul lor, să facă societățile să participe cu mai multe contribuții și beneficii în folosul lor, transformând în efecte pozitive tendințele de globalizare, și, în același timp, apărându-se de uniformizarea culturală.

Generalizând cele spuse, putem constata că globalizarea nu este și nu poate fi decât un proiect civilizator, nicidecum unul cultural, în sensul unei unificări sau omogenizări spirituale sau identitare. Lumea, în pofida integrării internaționale, va fi și în continuare/viitor, o lume a culturilor, identităților, naționalităților, credințelor religioase diferite.

E.T.: Copiii Dumneavoastră V-au urmat calea sau au ales alt destin?

V.T.: Cu regret, nu. Ambele fiice, Mihaele și Dumitrița, au absolvit Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova, au continuat stu-

diile în Franța, actualmente, locuiesc și activează în domeniul afacerilor în Paris. Spun cu regret, din considerentul că fiecare părinte dorește ca copiii săi să le urmeze calea. Deja de mai mulți ani profesia de istoric nu mai este la modă, nu mai este cotate pe piață. În plus, copii văd plusurile și minusurile profesiei părinților, în special, latura financiară a profesiei, care are un cuvânt greu de spus. Din acest considerent nu am încercat să le conving în alegerea profesiei. Fiecare a ales ce a dorit.

E.T.: Ce se află pe șantierul editorial al profesorului și omului de știință consacrat Valentin Tomuleț, la ora actuală?

V.T.: Am mai multe proiecte de viitor. Mă rog bunului Dumnezeu să-mi dea sănătate pentru a le putea finaliza. Urmează să finalizez un studiu monografic, început mai mulți ani în urmă, dedicat categoriilor sociale privilegiate ale populației din Basarabia în secolul al XIX-lea (boiernașilor, mazelilor, rușilor, rușilor, rușilor, rușilor, rușilor etc.). Însă, lucrarea de bază pe care urmează să o scriu vizează istoria satului Tabani, ținutul Hotin (de la origini, până în prezent). Am o obligație morală față de săteni, de la care am adunat un bogat material ilustrativ, pe care urmează să-l includ în lucrare. În plus, am mai mulți doctoranzi, masteranzi, studenți care urmează să finalizeze tezele de doctorat, respectiv, de master și licență. Sper să pot participa la mai multe conferințe, simpozioane și congrese naționale și internaționale, care sunt deja planificate și sunt în decurs de desfășurare.

E.T.: Domnule Profesor, sunteți un creator, aceasta însemnând pentru un om de știință că răsplătiți din plin menirea, adică aveți un rost în această lume, dar sunteți și un Om cu alese calități umane, care inspiră încredere și respect. Ajuns la șapte decenii de viață, în care ați creat și ați dăruit cunoștințe prin dragostea pentru istorie, pentru documentul inedit, Vă considerați un Om împlinit? Ce doleanțe ați mai avea la acest frumos hotar al vieții?

V.T.: În ce privește meseria de istoric, aș greși dacă aș spune că nu mă consider o persoană împlinită. Am mulți colegi istorici, prieteni, la noi și peste hotare, cu care conlucrăm și ne susținem în soluționarea diferitelor probleme științifice. Cred că am obținut un nume printre colegi și prin participarea mea la diferite conferințe, simpozioane naționale și internaționale, congrese, comisiuni științifice, colegii de redacție, seminare științifice, dar și grație activității mele, timp de 10 ani în calitate de președinte al

Seminarului Științific de profil la specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, pentru discutarea tezelor de doctor și de doctor habilitat. În decurs de peste 40 de ani de activitate în cadrul Universității de Stat din Moldova și de mai mulți ani în carul Institutului de Istorie am reușit să public peste 330 de lucrări științifice, inclusiv 17 cărți de autor (4 reeditate în România), care au fost apreciate la diferite saloane naționale și internaționale de carte și concursuri științifice. Lucrările științifice publicate au fost apreciate la nivel guvernamental: în 2004 devin Laureat al concursului de lucrări științifice cu decernarea *Premiului pentru rezultate remarcabile în domeniile de cercetare-dezvoltare*, conform direcțiilor prioritare, aprobate de Parlamentul Republicii Moldova, acordat de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică cu ocazia sărbătorii profesionale „Ziua Științei” și deținător al *Diplomei de Merit* pentru rezultate remarcabile în cercetare-dezvoltare obținute în anul 2003; în 2015 devin Laureat al Premiului Național (domeniu Știință), pentru ciclul de lucrări: *Istoria Basarabiei în epica modernă (anii 1812-1918)* (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 569 din 19 august 2015), iar la 16 decembrie 2016 – *Laureat al Premiului A.D. Xenopol al Academiei Române* pentru lucrarea *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)*. (Instituții, regulamente, termeni). Chișinău: Editura „Lexon-Plus”, 2014, 672 p.

Ajuns la acest frumos jubileu de 70 de ani, mi-și dori ca Bunul Dumnezeu să-mi dea sănătate, să-mi păstreze cugetul clar și mintea lucidă, pentru a avea posibilitatea să termin proiectele științifice începute, pentru finalizarea cărora mai am nevoie de timp.

E.T.: Un gând de final pentru cei care ne urmăresc și pentru cei care vor dori să aleagă cercetarea istorică.

V.T.: Ce ar trebui să cunoască/știe persoana ce alege profesia de istoric și cercetarea științifică? Istoricul profesionist, istoricul bun este un om destul de curajos, onest și vertical, care nu se teme să spună adevărul și nu se lasă influențat și condus de diverse împrejurări de ordin politic sau persoane oficiale, influente sau bogate. Istoricul profesionist este un om harnic, stăruitor, insistent și devotat breslei istoricilor.

Un istoric profesionist este nu doar cel care are o memorie fenomenală, dar, în primul rând, cel care are o minte lucidă și gândire logică, analitică și critică (abilitatea de a grupa, de a generaliza o mulțime de fapte,

de a stabili relații cauză-efect între evenimente etc.), cel care dispune de flexibilitate și independență de gândire, fără de care este destul de dificil a înțelege evoluția procesului istoric. Un istoric și cercetător științific este cel care are mare răbdare și perseverență, are capacitatea de a se concentra pe un subiect sau tip de activitate pentru o lungă perioadă de timp, în special, în depistarea documentelor inedite de arhivă, pentru elaborate teme/temelor de cercetare, care în majoritatea cazurilor necesită timp, efort și mari cheltuieli.

Persoana care alege profesia de istoric, în special de cercetător științific, trebuie să știe că munca istoricului este una monotonă, migăloasă, de durată, necesită atenție, precizie, curiozitate și meditație. Un istoric bun se va folosi în permanență de adagiul latin *Festina lente*, care înseamnă *Grăbește-te încet* sau altfel spus, în cerce-tarea științifică „graba” strică „treaba”.

Profesia de istoric și disciplina *ISTORIA* este necesară și actuală pentru a înțelege și a confirma propria identitate, a înțelege, cum constatăm supra, cine suntem, de unde ne tragem, cine ne sunt strămoșii și încotro mergem. Sa-r putea încă multe de spus. Însă, o parte din ceia ce ar trebui să știe un viitor istoric, fiecare le va afla pe parcursul devenirii.

Vă îndemn să cercetați istoria, să vă încadrați în breasla istoricilor din Republica Moldova.

În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan. In onorem profesor Valentin Tomuleț. Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2022, p. 10-27. ISBN 978-9975-62-465-7.

Partea 2

STUDII ȘI ARTICOLE
ȘTIINȚIFICE

BASARABIA ÎN SISTEMUL PIEȚEI INTERNE RUSE: 1812 – începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea

Valentin TOMULEȚ

Formularea problemei

Pornind de la faptul că pierderea independenței naționale este un eveniment crucial în istoria oricărui popor, ce afectează întreg procesul obiectiv de dezvoltare a țării, în acest studiu vom insista asupra etapelor, mecanismului și specificului încorporării Basarabiei în componența Imperiului Rus. Elucidarea acestor momente majore ne va permite să determinăm gradul de influență al regimului de dominație țarist asupra proceselor economice, sociale, politice și spirituale din Basarabia în secolul al XIX-lea.

Modalitățile diverse de încorporare a noilor teritorii și a populației acestor teritorii în componența Imperiului Rus erau determinate de diverși factori, atât interni, cât și externi, atât economici, cât și politici. Din acești factori am evidențiat doar câțiva: **a)** rezistență fățișă a locuitorilor acestor regiuni și popoare față de tendințele anexioniste ale Rusiei, alipirea lor în mod benevol sau cazul în care reacția acestor popoare nu lua forme vădite și radicale de împotrivire; **b)** pe cât de argumentată era pretenția Rusiei față de noul teritoriu și modalitatea de a se impune și a anexa acest teritoriu; **c)** deosebirile din viața economică, structura socială, orânduirea politică, cultură, religie și mentalitate a noilor regiuni și popoare față de cea existentă în imperiu; **d)** situația internațională la moment și posibilele reacții ale altor state, în special a celor vecine și a marilor puteri europene la pretențiile anexioniste ale Rusiei etc.

În dependență de acești, dar și de alți factori generici se schimbau și metodele de anexare și de încorporare a diferitor regiuni și popoare, folosite de administrația imperială rusă pe parcursul secolelor.

Deși metodele administrative, economice, sociale, politice și culturale de includere a noilor teritorii în componența Rusiei erau destul de diverse și se schimbau pe parcursul anilor de la caz la caz, în dependență de factorii generici de moment, vom analiza în acest studiu, deși destul de succint, tipologia și etapele încorporării Basarabiei în componența Imperiului Rus, punând accent pe etapele și specificul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Caracteristica generală a proceselor reformatorii

La 16(28) mai 1812, este semnat Tratatul de pace de la București, care punea sfârșitul unui război îndelungat și istovitor dintre cele două mari imperii – Rus și Otoman, început încă în 1806, în urma căruia Imperiul Rus anexează teritoriul dintre Prut și Nistru, botezându-l Basarabia și alcătuit, în cea mai mare parte, din ținuturi ale Principatului Moldovei, aflat sub suzeranitatea otomană și a Bugeacului. Semnarea Tratatului de pace de la București și anexarea Basarabiei la Imperiul Rus a avut consecințe grave atât pentru dezvoltarea legică, naturală, obiectivă a teritoriului dintre Prut și Nistru, cât și pentru cea a Moldovei din partea dreaptă a Prutului, din simplul considerent că acest teritoriu a fost rupt din cadrul unui sistem economic, social, politic și cultural, aflat la o anumită etapă de dezvoltare, și anexat în mod forțat în cadrul altui sistem, proces care se petrece de regulă dureros și necesită timp de adaptare.

În ajunul anexării la Rusia, regiunea dintre Prut și Nistru era parte integrantă a Principatului Moldovei și prezenta: un sistem economic și social constituit în decursul secolelor pe baza bogățiilor și resurselor naturale ale țării, raionării economice, comerțului sau schimbului de valori materiale stabilite în cadrul aceluiași teritoriu sau între statele românești și respectiv a începutului constituirii pieței interne. În plus, trebuie să ținem cont și de faptul că la începutul secolului al XIX-lea Țările Române au fost cuprinse de importante transformări sociale, care s-au materializat în epoca regulamentară, ce acoperă intervalul de timp între introducerea Regulamentelor organice (1 iulie 1831, în Țara Românească și 1 ianuarie 1832, în Moldova) și Convenția de la Paris (7/19 august 1858), care au fă-

cut posibile transformările de ordin instituțional, administrativ, financiar, social și cultural, dar și marile reforme de după 1859, din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, secundate de dezvoltările similare din epoca ulterioară (Modernizare 2016, 7). Țările Române au fost atrase în procesul de modernizare și europenizare, generat încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin care subînțelegem totalitatea transformărilor sociale, politice și culturale apărute în societate, ce presupun o serie întreagă de trăsături radicale: industrializare, urbanizare, raționalizare, birocratizare, ascensiunea capitalismului, individualism etc., reprezentând, de fapt, procesul prin care o societate, o țară se schimbă, se înnoiește, ia noi forme, devine modernă.

Anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru s-a produs în momentul când și în Imperiul Rus avea loc un proces rapid, deși destul de anevoios și contradictoriu, de dezvoltare a relațiilor capitaliste, cu prezența în sistemul social, până la reforma agrară din 19 februarie 1861, a relațiilor iobăgiste, care frâneau, puneau mari obstacole în procesul de modernizare și europenizare a țării.

La începutul secolului al XIX-lea, în viața politică a Imperiului Rus se maturizează două tendințe de bază, care își au rădăcinile încă în secolul al XVIII-lea. Reformele realizate în timpul domniei lui Petru I, „absolutismul luminat” al Ecaterinei a II-a, încercările de modernizare a țării în timpul domniei lui Alexandru I au demonstrat că autocrația se pronunța ca adept activ al emancipării Rusiei. Procesele de ordin obiectiv din viața economică și socială, legate de geneza și evoluția relațiilor capitaliste și afirmarea burgheziei ca stare socială, au ridicat pe arena politică, la începutul secolului al XIX-lea, largi forțe sociale interesate în modernizarea țării, dar care s-au ciocnit cu o rezistență dură din partea marilor proprietari funciari și altor forțe reacționare, care nu vroiau, nu înțelegeau și nu conștientizau necesitatea reformelor¹. Procesele care aveau loc în guverniile interne ruse s-au reflectat cu o anumită intensitate și la periferiile naționale, inclusiv în Basarabia. Dar aceste procese de modernizare și europenizare au luat în Basarabia forme coloniale, fapt ce a influențat direct specificul dezvoltării provinciei în secolul al XIX-lea.

¹ Mai detaliat despre specificul dezvoltării Rusiei, *a se vedea*: (Tomuleț 2019, 149-162; Tomuleț 2020, 116-130).

În plus, Basarabia se afla în aria de influență a trei economii-univers distincte, cum le definește Fernand Braudel: economia-univers accidentală, economia-univers otomană și economia-univers rusă. La sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, prima dovedindu-se cea mai dinamică, cu un nivel avansat al unei economii-univers capitaliste, care finalmente a câștigat competiția pentru hegemonia globală, încorporând Rusia și Imperiul Otoman ca periferii ale sale în secolul al XIX-lea. În pofida unor întârzieri vădite și economiile-univers rusă și otomană au înregistrat un cert dinamism intern, care a realizat rate de creștere considerabile către începutul secolului al XIX-lea (Murgescu 2010, 25), deși rămânerea lor în urmă față de țările din Vestul Europei era evidentă. Respectiv, după 1812 teritoriul dintre Prut și Nistru va trece din sfera de influență a economiei univers-otomane, transformată deja către acel moment într-o periferie a economiei-univers occidentale, în cea de influență a economiei univers-ruse, care va influența întreg procesul de evoluție a acestui teritoriu. Prin această prismă vom analiza și urmează de înțeles procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Relațiile comerciale dintre Moldova și Rusia în ajunul anexării Basarabiei

Până a pune în discuție problema enunțată *supra* să analizăm succint evoluția relațiilor comerciale dinte Moldova și Imperiul Rus la începutul secolului al XIX-lea. Subiect necesar de a vi pus în discuție din cauza numeroaselor afirmații, care au persistat în istoriografia sovietică, că includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus, după 1812, au fost pregătite de aceste relații. În acest sens, au fost studiate pașapoartele și certificatele comerciale, eliberate de Divanul Moldovei cu drept de export a mărfurilor în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812. Datele acestor izvoare de arhivă (perioada 1808-1812) ne demonstrează, că în anul 1808 din 94 pașapoarte și certificate comerciale – 64 (68,1%) au fost eliberate pentru exportul mărfurilor din Moldova în guberniile ucrainene, în 1809 din 144 – 110 (73,4%), în 1810 din 196 – 140 (71,4%), în 1811 din 283 – 172 (60,8%) și în 1812 din 256 – 150 (58,6%) pașapoarte și certificate comerciale². Această tendință de creștere a numărului de

² Agenția Națională a Arhivelor (ANA), F. 1, inv. 1, d. 618, 1318, 2268, 3263, 3264, 3265, 4259.

certIFICATE comerciale le-a permis unor cercetători să constate că în această perioadă a avut loc procesul de reorientare a comerțului moldovenesc de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă (Скалецкая 1986, 15-16), afirmație ce nu corespunde realității.

Pentru a avea, însă, o imagine de ansamblu asupra comerțului și orientării exportului moldovenesc este absolut necesară confruntarea și compararea numărului total de pașapoarte și certificate comerciale, eliberate de Divanul Moldovei cu numărul pașapoartelor ce permiteau exportul mărfurilor spre Rusia. În anul 1809, spre exemplu, din 605 pașapoarte și certificate comerciale, eliberate de Divanul moldovenesc, numai 144 (23,8%) aveau indicate ca destinatar Rusia; în 1811, din 632 – numai 283 (44,8%), iar în anul 1812, din 741 – 265 (35,8%). Prin urmare, restul pașapoartelor și certificatelor comerciale au fost eliberate pentru exportul mărfurilor în alte state. Este important, totodată, să ținem cont și de faptul, că în condițiile războiului, când Moldova era ocupată de armatele ruse, iar în Divanul Moldovei prezida consulul rus, activitatea comercială a Moldovei era preponderent orientată spre satisfacerea cerințelor armatei ruse de ocupație, apărării și asigurării intereselor strategice ale Rusiei. Iar numărul considerabil de negustori și meșteșugari ucraineni și ruși pe piețele Moldovei se lămurește prin faptul, că ei „[...] au beneficiat permanent de privilegii, nu erau supuși impozitării și altor obligațiuni fiscale împovăritoare la care era impuși băștinașii, se ocupau liber cu comerțul conform capitalurilor comerciale fără nici un fel de constrângeri din partea cuiva”³. Dar chiar și în aceste împrejurări, partea considerabilă de pașapoarte și certificatelor comerciale erau eliberate pentru exportul mărfurilor în alte țări și, în primul rând, în Imperiul Austriac. Deci, cu atât mai neconvingătoare sunt încercările de a demonstra, că anexarea Basarabiei la Rusia a fost pregătită de „[...] legăturile multiseculare moldo-ruse, care ar fi avut un caracter amical și s-ar fi dezvoltat sub aspect politic, social-economic și cultural (Историческое 1987, 13), că [...] largirea schimbului de mărfuri, extinderea geografică a comerțului [...] au creat premisele pentru includerea Basarabiei în piața internă rusă” (Скалецкая 1986, 16) după anexarea ei la Rusia în anul 1812.

Prin urmare, izvoarele de arhivă ne permit să deducem că: la începutul secolului al XIX-lea legăturile comerciale ale Moldovei cu guberniile

³ ANA, F. 1, inv. 1, d. 580, f. 1.

ucrainene și ruse au fost determinate în mare măsură de factori externi, în primul rând de războiul ruso-turc din anii 1806-1812; aceste relații n-au ieșit din cadrul comerțului permanent și tradițional și de aceea teza, privind reorientarea firească a comerțului moldovenesc și crearea premiselor economice pentru includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse, nu corespunde realității.

Etapele includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse

Pentru a înțelege ce schimbări au intervenit în Basarabia sub regim de dominație țaristă, este necesar a determina perioadele (convenționale) în evoluția economică, socială, administrativă, politică și mintal-afectivă din regiune în epoca modernă.

În procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse putem evidenția, convențional, două perioade mari ce corespund, de fapt, etapelor de includere a regiunii în sistemul economic, administrativ și politic al Imperiului Rus: prima cuprinde anii 1812-1828/1830, cea de a doua – anii 1831– anii '60 – începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea.

Prima perioadă începe odată cu anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus potrivit Tratatului de la București din 16(28) mai 1812 și finalizează cu lichidarea în 1828 a autonomiei Basarabiei, cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și unificarea vamală a provinciei cu guberniile interne ruse prin Regulamentul din 26 septembrie 1830 și instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail⁴.

În această perioadă Basarabia este separată de guberniile ucrainene și ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, iar de țările europene – prin cel de la Prut și Dunăre. Pentru o anumită perioadă de timp, până în 1828, Basarabia deține statutul de autonomie limitată și provizorie în componența Imperiului Rus. Organele administrative instituite purtau un caracter eterogen și provizoriu și „[...] nu puteau alcătui un sistem administrativ uniform, bine încheiat, bazat pe aceleași principii de organizare, care ar fi asigurat o bună funcționare și activitate eficientă. Dimpotrivă, originea diferită a acestor organe conducea inevitabil la apariția contradicțiilor, ceea ce împiedica funcționarea normală a întregului sistem administrativ” (Agachi 2012, 136-138). Tot atunci sunt luate măsuri con-

⁴ Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-94 verso.

crete în vederea studierii resurselor economice și umane ale Basarabiei, sunt trimiși funcționari și date dispoziții administrației militare și civile întru a studia frontiera de apus – la Prut și Dunăre – în vederea instituirii unui cordon sanitaro-vamal ce ar apăra teritoriul nou-anexat nu numai de pătrunderea epidemiilor de ciumă și holeră, dar care l-ar pregăti, în ce privește punctele vamale și de carantină, pentru o administrare economică eficientă și o includere cât mai grabnică și sigură a regiunii în sistemul pieței interne ruse, dar și pentru stoparea exodului populației în Moldova de peste Prut⁵. Acești funcționari, mulți din ei ofițeri ai Cartierului General al armatei ruse (I.P. Liprandi, A. Rozeilon-Soșalski, Kornilovici, M. Daragan etc.), aveau obligația de a studia pe teren specificul administrării teritoriului, să ia cunoștință nu doar de specificul dezvoltării economice, de condițiile în care poate fi desfășurat comerțul, de cererea și oferta pe piața internă rusă și cea basarabeană, dar să analizeze și particularitățile comerțului, formate în bază particularităților deja stabilite în comerțul Moldovei la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, particularități păstrate de administrația imperială pentru o anumită perioadă și în Basarabia, atât din considerente de ordin economic, cât și de cel politic (Дарган 1849, passim)⁶. Totodată, erau analizate schimbările care au intervenit în cadrul diferitelor categorii sociale, modalitatea de impozitare a populației moștenită din Principatul Moldovei, pentru a putea fi operate schimbări reieșind din noile condiții etc.

Reieșind din faptul că până la începutul anului 1831, Basarabia a fost separată de guberniile ucrainene și ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, iar începând cu 1817, odată cu instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre – de piețele tradiționale europene, în regiune începe un proces rapid de constituire a pieței interne, prin atragerea în comerț a mai multor categorii sociale, raionării economice și a schimbului de mărfuri între cele trei regiuni economice – de Nord, de Centru și de Sud, proces care va continua pe parcursul întregii perioade supuse cercetării.

Tot acum are loc procesul de studiere a cerințelor și ofertei pieței interne ruse, stabilirea legăturilor, îndeosebi cu guberniile limitrofe ucrain-

⁵ ANA, F. 2, inv. 1, d. 61, f. 52-58 verso; F. 17, inv. 1, d. 5, f. 85-97 verso.

⁶ Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR), F. Arhiva Militaro-Științifică (AMȘ), d. 18595; d. 18589, p. I-II; d. 18582; d. 18599.

nene, operarea primelor tranzacții considerabile, în care rolul principal revine negustorilor alogeni și celor din guberniile interne ruse și ucrainene și a mărfurilor de peste hotare. În export prevalau fructele proaspete și uscate, vinurile și strugurii, vitele și produsele animaliere, lemnul și articolele din lemn, unele materiale de construcție din ținuturile de nord și de centru, sarea și peștele din ținuturile de sud.

Intervin treptat schimbări în sistemul de proprietate. Stările sociale tradiționale autohtone sunt dispersate prin infiltrarea în rândurile lor a elementului alogen cosmopolit: rușilor, ucrainenilor, evreilor, armenilor, grecilor, bulgarilor, găgăuzilor, germanilor, elvețienilor etc., cărora le va reveni un rol important în comerțul Basarabiei. Autohtonii sunt supuși unui sistem de dublă exploatare – de către administrația imperială, ce prezenta o instituție străină, greu de conceput pentru mulți din autohtoni, și de către persoane fizice, de multe ori provenite nu din rândul boierilor moldoveni autohtoni și din rândul străinilor care au primit, au cumpărat sau au obținut în urma căsătoriilor proprietăți funciare, la care se adaugă, de multe ori, tot felul de abuzuri și violențe, atât din partea autohtonilor, cât și din partea străinilor, în special armatei ruse de ocupație (Tomuleț 2019, *passim*). Regimul de dominație țarist a afectat și boierimea, care, pentru a-și păstra drepturile și privilegiile, a fost nevoită să se strâmtoreze, să accepte în rândurile sale elemente alogene, să învețe limba rusă, să-și facă studiile în instituțiile de învățământ din Rusia, să accepte funcții în instituțiile ținutale și regionale și, prin aceasta, să participe la promovarea politicii coloniale a Imperiului în teritoriul nou-anexat, ceea ce din punct de vedere mental-afectiv a influențat negativ asupra spiritului național.

În acești ani țarismul nu a efectuat schimbări esențiale în structurile administrative ale Basarabiei. Provincia a beneficiat de un statut special, fiind menținute, pentru o anumită perioadă, trăsăturile specifice în sistemul administrativ moștenite de până la 1812: statutul juridic de persoane libere a țăranilor; desfășurarea procedurilor judiciare civile în limba română; eliberarea de recrutarea în armata rusă pentru o anumită perioadă de timp; anumite facilități în sistemul de impozitare a populației etc. Dar, după numai 15 ani de dominație acest statut a fost lichidat, Basarabia fiind aliniată structurilor administrative imperiale, excepție făcând doar județele Ismail, Cahul și Bolgrad, care între anii 1856-1878 au făcut parte din Principatul Moldovei, respectiv al României (Lasch 2012, 15-17).

La rândul său, perioada anilor 1812-1830 poate fi divizată, convențional, în două etape. **Prima etapă** cuprinde anii 1812-1825, de la anexarea Basarabiei la Rusia și până la adoptarea *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825⁷, când se întreprind măsuri concrete în vederea atragerii în Basarabia a coloniștilor, negustorilor bogați din străinătate și din guberniile ucrainene și ruse, în care scop administrației civile îi sunt date dispoziții de a întreprinde măsuri urgente și eficiente întru soluționarea acestor sarcini imperiale în teritoriul nou-anexat⁸. Succesul acestor măsuri a finalizat cu o creștere rapidă a numărului de coloniști transdanubieni (început încă în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812) (Tomuleț 2013, 118-130), de coloniști germani, elvețieni și de emigranți din guberniile interne ruse, a numărului de negustori străini, îndeosebi greci, armeni și în special evrei veniți din Galiția austriacă, teritoriile poloneze, guberniile ucrainene și ruse. Ca rezultat, se consolidează puternic pozițiile elementului alogen, în special ale negustorilor, care dețineau monopolul asupra exportului de cereale și produse animaliere din Basarabia prin porturile dunărene – Ismail, Reni, Chilia și prin portul-franc Odessa, punându-se bazele constituirii unei burghezii comerciale alogene, cosmopolite. Toate acestea determină anumite schimbări și în structura socială și etnică a societății basarabene. Rezultatul acestei politici este consolidarea dominației economice și politice a țarismului în teritoriul nou-anexat.

După adoptarea tarifului vamal din 31 martie 1816⁹, sunt adoptate noi acte legislative, care aveau ca scop să reglementeze relațiile comerciale și activitatea negustorilor și altor categorii sociale implicate în comerțul Basarabiei, care au fost generalizate în decizia Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, al cărei scop era de a reorienta comerțul basarabean de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă și de a pregăti

⁷ AISR, F. 560, inv. 3, d. 204, f. 21-29.

⁸ Exemplu în acest sens ne pot servi instrucțiunile Comandantului-șef al armatei ruse de la Dunăre, amiralului P.V. Ciciagov, date guvernatorului civil al Basarabiei S.D. Sturdza din 23 iulie 1812, referitor la modalitatea administrării teritoriului nou-anexat (AISR, F. 19, inv. 3, d. 125, f. 50-54 verso).

⁹ Noul tarif vamal este aplicat în Basarabia în noiembrie 1816 și se răspândea doar asupra unor mărfuri. Perceperea taxei vamale – „vama” se efectua, ca și în trecut, și constituia 3% *ad valorem* (AISR, F. 560, inv. 4, d. 235, f. 1).

terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus¹⁰.

Rezultatul acestei politici a adus la creșterea exportului celor mai importate mărfuri din Basarabia, în special a vinului și a sării, în guberniile ucrainene și ruse, elucidată în Tabelul 1.

Tabelul 1

Exportul vinului și sării din Basarabia în guberniile ucrainene și ruse între anii 1820-1825*

Anii	Vin		Creșterea în % față de 1820	Sare		Creșterea în % față de 1820
	În vedre	În %		În puduri	În %	
1820	3 634	1,1	100,0**	436 120	7,2	100,0**
1821	32 549	10,3	895,7	1 028 265	17,1	235,8
1822	55 192	17,4	1 518,8	593 295	9,8	136,0
1823	64 678	20,4	1 779,8	561 145	9,3	128,7
1824	55 904	17,6	1 538,4	1 757 173	29,2	402,9
1825	105 165	33,2	2 893,9	1 652 478	27,4	378,9
În total	317 122	100,0	–	6 028 476	100,0	–

* AISR, F. 560, inv. 22, d. 18vb, f. 105 verso, 106 verso-107.

** În Tabel cifra 100,0% este acceptată convențional, servind drept punct de pornire pentru studierea creșterii exportului vinului și al sării între anii 1820-1825.

Creșterea substanțială a exportului vinului și sării din Basarabia în guberniile interne ruse, îl pune în gardă și pe ministrul de finanțe E.F. Kankrin (ministru – 1823-1844), ideologul principal al politicii protecționiste, care a avut o poziție dură față de includerea rapidă a teritoriilor nou-anexate, inclusiv a Basarabiei, în sistemul pieței interne ruse, până la examinarea situației social-economice în aceste teritorii.

Cu toate că piața de desfacere a mărfurilor ruse este inițial prea îngustă, iar nivelul de cumpărare a populației încă destul de slab, negustorii din guberniile ruse și ucrainene găsesc, totuși, în Basarabia o piață relativ avantajoasă pentru comercializarea mărfurilor de manufactură și fabrică. Raportul import-export în comerțul Basarabiei cu guberniile ruse

¹⁰ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 101, f. 681-681 verso.

și ucrainene către mijlocul primei etape poate fi ușor sesizat din datele statistice, privind exportul și importul prin cele două vămi de la Nistru¹¹ – Dubăsari și Movilău în anii 1819-1820. Conform acestor statistici, în decurs de doi ani importul mărfurilor din Rusia spre Basarabia, prin cele două vămi, prelua asupra exportului, constituind: importul – 3577434 (56,1%), exportul – 2799178 (43,9%) ruble asigurate¹². Și aceasta tocmai în perioada, când negustorilor din Basarabia, conform hotărârii Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, li se permitea exportul mărfurilor în guberniile ucrainene și ruse prin toate vămile și posturile vamale ale districtului vamal Dubăsari, fără plata taxei vamale¹³ (cei drept, doar până în interiorul vămilor, după care mărfurile erau preluate de negustorii de gildă din guberniile ucrainene și ruse, din cauza că negustorii basarabeni nu erau stratificați în gilde comerciale și nu dispuneau de dreptul la comerțul intergubernial), iar „mărfurile ruse” erau impuse taxei vamale, conform tarifului vamal din 31 martie 1816. Toate încercările rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev de a permite negustorilor din guberniile ucrainene și ruse să beneficieze de privilegiile, acordate negustorilor basarabeni, n-au găsit susținere din partea ministrului de finanțe E.D. Guriev (ministru – 1820-1823) și până în 1825 n-au fost realizate¹⁴. Doar în 1821 exportul mărfurilor din Basarabia în guberniile interne ale Rusiei a prevalat asupra importului, constituind: 3,5 mln. rub. exportul și 2,8 mln. rub. asigurate importul¹⁵.

În cadrul primei etape, partea considerabilă a schimbului comercial prin vămile de la Nistru revenea relațiilor Basarabiei cu guberniile ruse și, doar parțial, relațiilor Rusiei cu statele vecine. Potrivit datelor statistice despre exportul și importul mărfurilor în perioada anilor 1818-1820 prin

¹¹ Cordonul sanitaro-vamal de la Nistru a fost instituit în 1793, după anexarea la Rusia, conform Tratatului de la Iași, a teritoriilor din partea stângă a Nistrului. Nefiind păzit cu mare strictețe de corpul de grăniceri, el includea două carantine – de la Dubăsari și de la Movilău, patru vămi – de la Dubăsari, Movilău, Iagorlăk, Maiaki și două posturi vamale – de la Isakoveț și Parcani, care intrau în componența districtelor vamale Dubăsari și Odesa (Tomuleț 2015, 199).

¹² AIMS, F. AMȘ, d. 19150, f. 202 verso-205.

¹³ ANA, F. 5, inv. 2, d. 690, f. 4 verso.

¹⁴ AISR, F. 1263, inv. 1, d. 101, f. 362 verso.

¹⁵ AIMS, F. AMȘ, d. 18590, f. 74 verso.

cele două vămi ale districtului vamal Dubăsari (Dubăsari și Movilău), 6,4 mln. ruble asignate (73,7%) din tot volumul comercial de 8,7 mln. ruble, realizat de Rusia prin aceste vămi, revin comerțului cu Basarabia, 2,3 mln. ruble (26,1%) – cu Moldova de peste Prut și doar 0,3 mln. ruble (0,2%) – cu Imperiul Austriac.

În anii următori ponderea Basarabiei în comerțul intern rus a crescut și mai mult, deși valoarea mărfurilor s-a micșorat parțial. În 1826, importul în Rusia prin aceleași vămi ale districtului vamal Dubăsari, constituia 2,3 mln. ruble asignate. Dintre acestea: 2,1 mln. ruble (90,3%) reveneau importului din Basarabia, 190 mii ruble (8,2%) – celui din Moldova de peste Prut și 36 mii ruble (1,5%) – din Saxonia¹⁶.

Cu toate acestea, piața internă basarabeană rămâne dominată de negustori și meșteșugari străini, numărul lor în Basarabia constituind în anii 1819-1821 206 persoane: 135 din Imperiul Austriac, 61 – Imperiul Otoman, 7 – Moldova de peste Prut, 2 – Prusia și 1 negustor din Franța¹⁷. În deosebi, poziții importante dețineau negustorii austrieci. Doar 7 negustori austrieci dispuneau în Basarabia de mărfuri în valoare de 280 mii lei¹⁸.

Tot în această etapă, administrația imperială întreprinde măsuri concrete de a scoate din circulație de pe piața din Basarabia diversitatea de monede străine, în special turcești, folosind pentru aceasta diferite pretexte, punând în aplicare asiguratul rusesc (Tomuleț 2012, 37-43). Prin această măsură administrația rusă urmărea scopul de a proteja vistieria imperială și piața internă rusă, de a apăra interesele burgheziei comercial-industriale ruse și de a crea condiții mai favorabile de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse¹⁹.

Intervin anumite schimbări și în cadrul diferitelor instituții administrative și juridice. Fiind concentrată în capitală, în orașele-porturi și în orașele județene, burghezia comercială a căutat să-și apere, din start, interesele, cerând de la administrația regională și cea imperială instituirea unui Tribunal Comercial, asemeni celui ce funcționa în portul Odessa încă din 1808. Deși ideea instituirii acestei instituții a fost promovată de

¹⁶ AISR, F. 19, inv. 3, d. 965, f. 333-343.

¹⁷ ANA, F. 75, inv. 1, d. 105, f. 1-2, 3-13, 16 verso.

¹⁸ *Ibidem*, f. 1 verso-2, 5 verso-6, 8 verso-10.

¹⁹ ANA, F. 3, inv. 1, d. 1320, f. 20 verso-21; F. 6, inv. 2, 1832, d. 610, f. 8.

negustorii mari angroșiști din Odessa, transferați cu traiul în porturile basarabene și cunoscuți deja cu activitatea acestei instituții. În instituirea Tribunalului Comercial era interesată și administrația imperială, care căuta să țină sub control activitatea acestei stări sociale (Tomuleț 2001, 278-298). Concomitent țarismul întreprinde măsuri concrete în vederea creării cât mai rapide a unor structuri tipice societății moderne, dar care să excludă posibilitatea încadrării în categoria burgheziei comerciale a elementului național. Din șirul acestor măsuri va face parte și adoptarea structurii de gildă în Basarabia, care se va discuta destul de mult în cadrul cercurilor administrative regionale și imperiale în acești ani, dar care va fi aplicată în a doua perioadă.

La această etapă țarismul a depus eforturi substanțiale în vederea instituirii la hotarele de apus ale Basarabiei – la Prut și Dunăre – a unui cordon sanitaro-vamal. Organizarea cordonului a decurs dificil, a necesitat timp și diverse măsuri de ordin economic, administrativ și politic adoptate de diferite instituții de stat imperiale implicate în soluționarea acestei probleme. Organizând vămi și carantine provizorii ce urmau să apere Imperiul de pătrunderea molimei și să asigure stabilirea, atât pentru Basarabia, cât și pentru guberniile ruse, a legăturilor economice cu țările străine prin noua frontieră, administrația rusă a instituit pe parcursul a cinci ani comitete și comisii speciale, a trimis în provincie împuterniciți speciali care urmau să studieze la fața locului punctele de amplasare a carantinelor și a vămilor²⁰.

Măsurile întreprinse de țarism în scopul instituirii cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre denotă că, promovând interesele departamentale, organele de resort ale statului autocrat – imperiale și regionale, civile și militare – implicate în soluționarea problemei, deseori nu găseau soluții comune, iar controversele existente tergiversau rezolvarea problemei. Mult depindea și de administrația regională care, în dorința de a realiza cât mai urgent dispozițiile imperiale, neavând însă nici practica, dar, probabil, nici cunoștințele necesare, nu totdeauna lua deciziile cele mai potrivite. Stabilind locurile de amplasare a carantinelor, vămilor și posturilor vamale la noua frontieră, administrația imperială urma să țină cont

²⁰ Despre instituirea cordonului sanitaro-vamal la Prut și Dunăre *a consulta*: (Tomuleț 2015, 144-196).

și de diverși factori interni – de faptul că în apropiere cu Basarabia este amplasat portul franc Odessa și de cei externi – că la hotarele ei de apus erau amplasate porturile dunărene Galați și Brăila.

Dar, instituind, în 1817, cordonul de la Prut și Dunăre (Небольсин 1835, 132), administrația rusă, care se străduia să evite concurența mărfurilor străine ce puteau pătrunde în guberniile interne prin Basarabia, dar și din alte motive, și având deja „exemplul” unificării vamale cu Regatul Poloniei²¹, care a contribuit nemijlocit la subminarea industriei ruse, nu mai vroia să lichideze cordonul sanitaro-vamal de la Nistru.

Deși discuțiile privind suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și unificarea vamală²² a Basarabiei cu guberniile ruse au început îndată după anexarea provinciei la Rusia, soluționarea întrebării s-a dovedit destul de dificilă, deoarece asigurarea securității vamale trebuia conjugată cu protejarea intereselor economice și politice ale Imperiului în această regiune. Discuțiile de lungă durată care au fost duse pe parcursul a circa 18 ani asupra acestei probleme au demonstrat că în cercurile guvernante imperiale și regionale nu exista o unitate de opinii privind suprimarea cordonului de la Nistru.

Cei care se pronunțau pentru păstrarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru (în special reprezentanții diferitelor instituții de stat imperiale) argumentau necesitatea păstrării acestuia prin faptul că, deoarece teritoriul nou-anexat nu este valorificat, inclusiv din punct de vedere administrativ, era posibil ca mărfurile străine să pătrundă în guberniile ruse fără achitarea taxelor vamale, sub pretextul că sunt mărfuri basarabene, iar creșterea exportului de mărfuri de peste Nistru ar putea spori concurența, provocând astfel nemulțumirea cercurilor comercial-industriale locale. Era și temerea că tot mai mulți fugari din guberniile ruse vor trece

²¹ După suprimarea cordonului vamal între Regatul Poloniei și Imperiul Rus în 1819, la cererea fabricanților ruși, și din cauza concurenței și micșorării taxei vamale, guvernul rus a fost nevoit ca după adoptarea tarifului vamal din 1822 să restabilească cordonul vamal. El a fost suprimat abia în 1850 (Дружинина 1981, 184).

²² Problema abolirii barierelor vamale dintre unele state ale Europei Occidentale și de Sud-Est, ce aparțineau aceleiași comunități etnice, de teritoriu, de interese economice, nu era una nouă. Ea a fost cunoscută statelor germane, care în 1834 au format uniunea vamală, și Țărilor Române – Moldovei și Țării Românești, care în 1846 de asemenea au format uniunea vamală (Macovei 1971, 201-244).

vechea frontieră de la Nistru, deoarece în Basarabia șerbia a fost lichidată încă până la anexarea ei la Rusia. Nu era exclus și pericolul răspândirii epidemiilor necontrolate – a ciumei, care pătrundeau adesea din posesiunile Porții Otomane și din guberniile de sud ale Rusiei.

În schimb, cei care promovau ideea suprimării cordonului sanitaro-vamal de la Nistru (reprezentanții administrației regionale, în special funcționarii ruși) invocau necesitatea integrării teritoriului de curând anexat, aducând drept argumente: avantajele extinderii relațiilor comerciale și ale altor tipuri de relații cu guberniile ruse; iraționalitatea vămuirii duble a mărfurilor străine; complexitatea decontărilor însoțită de pierderile inevitabile de timp la carantina dublă – toate acestea frâneau dezvoltarea comerțului exterior, respectiv se reduceau veniturile în vistieria statului. Ei susțineau că suprimarea cordonului de la Nistru va lărgi piața de desfacere a mărfurilor industriale și va extinde sfera de activitate economică a burgheziei comerciale ruse în Basarabia²³.

Pornind de la interesele „supreme” ale Imperiului, optând pentru a-și asigura superioritatea politică și economică la periferiile naționale, administrația imperială acționa cu precauție, fără grabă și în repetate rânduri a respins propunerile întemeiate ale administrației regionale privind suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru. Aceste măsuri cu caracter prohibitiv și protecționist cu afectat substanțial majoritatea ramurilor comerțului din provincie. Soluționarea problemei se preconiza pentru perioada când vor fi create condiții favorabile, atât sub aspect economic, cât și politic.

Prezența a două cordoane sanitaro-vamale: unul – la Prut și Dunăre, iar altul – la Nistru, deși a grăbit procesul constituirii pieței interne basarabene, a cauzat prejudicii serioase nu numai dezvoltării comerțului cu țările străine, guberniile interne ruse și dezvoltării economice, în general, dar a influențat direct și asupra procesului de geneză și evoluție a burgheziei comerciale naționale, a procesului de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Cea de-a *doua etapă* cuprinde anii 1825-1830, când în Basarabia este pus în aplicare *Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia* din

²³ Despre suprimarea cordonului sanitaro-vamal la Nistru *a consulta* mai detaliat: (Tomuleț 1998, 215-218).

17 februarie 1825, care limita exportul peste Nistru a unor mărfuri basarabene ce constituiau ponderea de bază a comerțului cu guberniile ruse (în special vinuri și sare) și care asigura importul fără plata taxei vamale a mărfurilor de manufactură și de fabrică rusești în provincie.

Necesitatea adoptării unei politici comerciale ce ar viza direct Basarabia era dictată de faptul că dacă tariful vamal din 1822 impunea burghezia comercială să respecte legislația comercială rusă în comerțul exterior și privea Basarabia ca parte integrantă a Imperiului, păstrarea concomitentă a cordonului sanitaro-vamal de la Nistru separa acest teritoriu de piața internă rusă și punea mari obstacole nu numai în extinderea relațiilor comerciale cu țările străine, dar și cu guberniile interne ruse.

Adoptarea, în 1825, a *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia* a fost condiționată de următoarele împrejurări de ordin economic și politic:

După Congresul de la Viena (1815) administrația rusă, temându-se de izolarea diplomatică, tinde să lege toate țările participante la congres printr-un asemenea sistem de tratate și înțelegeri, care ar fi exclus încălcarea echilibrului de forțe în Europa. Căutarea aliaților, dorința de a păstra raportul de forțe stabilit în Europa și rolul său de prestigiu, teama de a se pomeni în izolare diplomatică au adus la aceea că țarismul devenise adept al politicii comerțului liber, neamestecul statului în activitatea comercial-industrială a burgheziei. Monarhii europeni au fost nevoiți să se adapteze la evenimentele postrevoluționare din Europa, recurgând la compromisul dintre regimurile vechi feudale și noile tendințe burgheze. Cursul fritrederian al Rusiei era chemat să consolideze baza economică a sistemului de la Viena (Српaxова 1990, 52). În vederea atingerii acestui scop, administrația rusă este nevoit să treacă de la tariful vamal prohibitiv din 1810 la tarifele liberal-fritrederiene din 1816 și 1819 ce reflectau principiul comerțului liber stabilit la Congresul de la Viena.

Tendința de a promova politica comerțului liber s-a reflectat în mod direct și asupra Basarabiei. După adoptarea tarifului vamal din 31 martie 1816, în Basarabia sunt adoptate noi acte legislative, care au fost generalizate în decizia Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, scopul cărora era de a reorienta comerțul basarabean de la piețele tradiționale europene spre piața internă rusă și de a pregăti terenul pentru includerea Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus.

Însă decizia de a respecta politica comerțului liber, luată la congresul de la Viena de către țările europene, n-a fost respectată²⁴. Rusia s-a dovedit a fi unica țară care a aderat la principiul comerțului liber. De adoptarea tarifului vamal liberal din 1819 au beneficiat Prusia, Austria și Polonia. Noul tarif a trezit o reacție negativă din partea burgheziei ruse, care nu era în stare să țină piept concurenței libere din partea mărfurilor și a negustorilor europeni. Tariful era o încercare importantă și pentru tânăra industrie rusă, care în pofida tuturor eforturilor nu a putut-o suporta, deoarece politica comercială nu corespundea intereselor țării (Киняпина 1968, 96). Aceasta s-a manifestat direct și asupra dezvoltării comerțului exterior, a cărui balanță, pentru prima oară pe parcursul a mai multor ani, devine negativă.

Prin urmare, aplicarea în Basarabia a tarifelor vamale din 1816, 1819 și în special cel din 1822 denotă cu lux de amănunte că politica comercială a Rusiei, atât în centru, cât și la periferiile naționale, depindea de multipli factori, dintre care cel extern era dominant. Dacă în timpul adoptării tarifelor vamale din 1816 și 1819 interesele industriei ruse au fost aduse de împărat în jertfă planurilor „globale”, întru păstrarea hegemoniei în Europa de Vest, apoi după schimbarea situației politice în urma revoluțiilor din anii '20 din Spania, Portugalia, Neapole, Turin, rășcoalei grecilor din 1821 și mișcării/revoluției lui Tudor Vladimirescu din Țările Române, lui Alexandru I îi devine clar că prin metodele vechi ale „absolutismului luminat” nu mai este posibil de a păstra hegemonia în Europa. Astfel, el schimbă brusc direcțiile și metodele sale în politica externă. În sfera economică împăratul se dezice de obligațiunile de altădată pe care și le-a asumat la Viena privind coordonarea măsurilor economice și, în dorința de a proteja industria națională, se întoarce din nou pe pozițiile protecționismului.

În această ordine de idei, aplicarea tarifului prohibitiv din 1822 din Basarabia, demiterea lui I. Capo d'Istria și D.A. Guriev, numirea în funcția de ministru de Finanțe a lui E.F. Kankrin și alte măsuri de acest ordin demonstrează că toate acestea nu erau doar ecoul nemulțumirii negustorilor ruși ruinați de concurența străină, ci era o decizie de la fostele

²⁴ AISR, F. 560, inv. 34, d. 29, f. 148.

„idei cosmopolite” și o reîntoarcere la interesele proprii naționale, un fel de pregătire a cursului reacționar al lui Nicolai I.

Pentru a susține pozițiile industriei ruse administrația rusă avea nevoie de noi piețe de desfacere, pe care nu era atât de ușor să le obțină în condițiile unei concurențe dure din partea mărfurilor industriale europene. Acestea fiind mult mai variate și calitative, au dovedit să cucerească și o bună parte a piețelor din Estul și Sud-Estul Europei. Consilierul comercial Titov scria în decembrie 1832 referitor la studiul efectuat în anii 1828-1829 de unul din funcționarii Ministerului de Finanțe privind „starea industriei manufacturiere și a comerțului în Moldova, Țara Românească și regiunea Basarabia că industria rusă nu mai găsește piață de desfacere în Principatele Române; mai mult chiar, orașul Iași, asemănător orașelor Brodî și Cernăuți, a devenit unul din locurile principale de depozitare a mărfurilor de contrabandă, acestea fiind aduse în special din Leipzig și Viena; și nu numai Basarabia, dar și guberniile Podolia, Herson și, parțial, Volânia și Kiev erau inundate de diferite mărfuri străine, în detrimentul comerțului și industriei noastre” (О мануфактурной 1832, 112).

Pomenindu-se în situația când economia rusă nu mai era în stare să reziste principiilor liberei concurențe, administrația rusă a fost nevoit să-și reorienteze politica vamală de la liberalism la protecționism. Ca rezultat, la 27 februarie 1822 a fost adoptat noul tarif vamal, de data aceasta de ordin prohibitiv, care a intrat în vigoare la 12 martie același an²⁵. Noul tarif urma să contribuie la stabilizarea economiei ruse.

În timpul editării tarifului vamal din 1822, Departamentul economiei de stat comunica că „[...] guvernul, după cum se știe, în afară de scopul de a revedea taxele vamale în general [...] urmărea scopul principal de a susține industria autohtonă prin impuneri vamale, îndeosebi a mărfurilor importate”²⁶. Tariful prohibitiv a fost susținut de majoritatea contemporanilor, indiferent de concepțiile și viziunile lor economice. General-maiorul Diugamel (*fritreder* – conform viziunilor sale economice) sublinia că sistemul protecționist „[...] a pus bazele unei industrii manufacturiere, iar ulterior a contribuit la dezvoltarea ei rapidă”²⁷.

²⁵ AISR, F. 1152, inv. 1, vol. I, 1822, d. 18, f. 1.

²⁶ AISR, F. 452, inv. 2, d. 200, f. 2.

²⁷ AISR, F. 560, inv. 38, d. 189, f. 15 verso-16.

Cu adoptarea tarifului prohibitiv din 1822 perioada liberalismului relativ în politica comercială rusă ia sfârșit. Cercurile guvernante din Sanct Petersburg s-au convins că economia Rusiei nu este în stare să respecte principiul „comerțului liber”, realizat parțial în anii precedenți. În politica comercial-vamală externă administrația imperială este nevoit să se întoarcă pe pozițiile protecționismului, pe care va fi nevoit să se mențină pe parcursul celui de-al doilea pătrar al secolului al XIX-lea.

Având experiența Poloniei, în cazul adoptării tarifului vamal din 1819, când cordonul vamal între aceste două țări a fost suprimat și stabilită o uniune vamală ce a deschis accesul liber al mărfurilor poloneze pe piețele ruse și care a prejudiciat puternic comercializarea mărfurilor industriale ruse, țarismul aplică acțiunea noului tarif vamal și asupra Basarabiei. Aceasta a provocat nemulțumirea atât a burgheziei comerciale basarabene, care s-a ciocnit de nenumărate restricții în desfășurarea comerțului exterior, cât și a cercurilor guvernante locale, adepți ai includerii Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. Astfel, motivând că tariful din 1822 interzicea importul unor mărfuri necesare populației, care din lipsă de întreprinderi manufacturiere nu puteau fi produse în Basarabia, rezidentul plenipotențiar I.N. Inzov propune ca, până la suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru, în Basarabia să fie păstrat tariful vamal din 1819²⁸. În noiembrie 1822 Comitetul de Miniștri discută propunerea lui I.N. Inzov, dar împăratul Alexandru I nu o acceptă și dă dispoziția de a aplica în Basarabia tariful din 1822²⁹.

Aplicarea tarifului din 1822 s-a răsfrânt negativ asupra comerțului Basarabiei. Fiind îngrădită din toate părțile de cordoane vamale, Basarabia s-a pomenit ruptă atât de la piețele europene, cât și de la piața internă rusă. Tariful din 1822 stopa procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse, frâna dezvoltarea nu numai a comerțului, dar și a altor ramuri economice. Pe parcursul anilor 1823-1824 autoritățile locale îl informau pe guvernatorul general al Novorusiei și rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, contele M.S. Voronțov, despre situația creată în Basarabia³⁰. Pentru ameliorarea situației, în acești ani au fost adoptate diferite decizii,

²⁸ AISR, F. 560, inv. 4, d. 252, f. 1-1 verso.

²⁹ *Ibidem*, f. 1 verso.

³⁰ ANA, F. 3, inv. 1, d. 444, f. 27-27 verso.

instrucțiuni și directive³¹, dar acestea au fost puțin efective pentru redresarea stării din comerț.

În condițiile create, când Basarabia își păstra autonomia limitată și provizorie și regiunea era separată de guberniile interne ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, iar comerțul, atât exterior, cât și cel cu guberniile interne ruse era reglementat de tariful prohibitiv din 1822, țarismul ia decizia de a adopta un regulament ce ar reglementa comerțul cu Basarabia.

Adoptarea unor regulamente speciale la periferiile naționale nu era ceva nou pentru administrația imperială. La 23 ianuarie 1824 este adoptat Regulamentul cu privire la importul mărfurilor și articolelor din Finlanda în Rusia (2 ПСЗРІ 1830, 22-26). Necesitatea adoptării în Basarabia a acestui nou regulament a fost chemată de aceleași împrejurări – aplicarea în Imperiu a tarifului vamal din 1822, ce cauza mari prejudicii teritoriilor nou-anexate, separate de guberniile interne ruse prin cordoane sanitaro-vamale.

Prin conținutul său *Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825 se aseamănă mai mult cu un tarif vamal și se referă la 3 mari probleme: despre mărfurile străine, importate în Basarabia și prin Basarabia în Rusia (capitolul I, alcătuit din 13 paragrafe); despre mărfurile produse în Basarabia și exportate în Rusia (capitolul II – 8 paragrafe); despre mărfurile ruse importate în Basarabia (capitolul III – 2 paragrafe)³².

Privilegiile, acordate negustorilor din guberniile interne ruse conform Regulamentului din 1825, au slăbit simțitor pozițiile negustorilor străini în Basarabia, al căror număr treptat se reduce. Negustorii din guberniile ruse încep să dețină monopolul în comerț pe piața internă basarabeană, iar Basarabia treptat este transformată într-o colonie pentru desfacerea mărfurilor ruse. Această afirmație este confirmată de datele privind importul și exportul de mărfuri dintre Basarabia și guberniile ruse între anii 1825-1830, din care se observă cu claritate dubla preponderență a importului mărfurilor ruse în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia (Tabelul 2).

³¹ AISR, F. 560, inv. 4, d. 262, f. 1-3 verso.

³² AISR, F. 560, inv. 4, d. 204, f. 21, 26, 28 verso

Tabelul 2

Dinamica exportului și a importului de mărfuri (în mii ruble asignate) și a circulației de capital (în aur și argint) dintre Basarabia și guberniile ruse între anii 1825-1830*

Anii	Exportul în alte gubernii ale Rusiei		Importul din Rusia în Basarabia		Volumul valoric al traficului de mărfuri și capital		Raportul, în %			
							Mărfuri		Monede**	
	Mărfuri	Monede**	Mărfuri	Monede**	Mărfuri	Monede**	Export	Import	Export	Import
1825	2 229	134	4 015	625	6 244	759	35,7	64,3	17,7	82,3
1826	4 544	1 161	6 098	822	10 642	2 513	42,7	57,3	67,3	32,7
1827	4 194	2 079	5 243	331	9 437	2 410	44,4	55,6	86,3	13,7
1828	3 578	2 208	7 188	1 321	10 766	3 529	32,2	66,8	62,6	37,4
1829	4 330	3 661	8 827	963	13 157	4 624	32,9	67,1	79,2	20,8
1830	2 164	8 626	10 572	657	12 736	9 283	17,0	83,0	92,9	7,1
Total	21 039	18 399	40 943	4 719	61 982	23 118	33,9	66,1	79,6	20,4

* AISR, F. 21, inv. 12, d. 60, f. 20 verso-21.

** În suma de bani n-au fost incluse 14 191 rub. asignate, inclusiv: 11 610 rub. exportate din Basarabia în guberniile ruse și 2 581 rub. importate din Rusia în Basarabia.

În pofida faptului că volumul comerțului Basarabiei cu guberniile interne ruse a crescut (de la 6,2 mln. ruble în 1825 la 12,7 mln. ruble asignate în 1830), se evidențiază o preponderență dublă a importului mărfurilor ruse în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia, fapt ce a slăbit substanțial posibilitățile de acumulare internă a capitalului comercial.

În plus, urmărim încă un specific. Dacă în importul „mărfurilor ruse” în Basarabia predomina tendința de creștere, ce corespundea, în fond, politicii vamale protecționiste a Petersburgului și privilegiilor acordate negustorilor ruși conform *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia* din 17 februarie 1825, privind exportul mărfurilor ruse prin

vămile de la Nistru, apoi în exportul mărfurilor basarabene în guberniile interne ruse predomina tendința dezvoltării neuniforme și chiar de descreștere. Faptul că posibilitățile de a acumula capital erau limitate ușor poate fi demonstrate dacă vom analiza circulația (exportul și importul) de capital (monede în aur și argint) care, conform aceluiași Tabel, era net în detrimentul negustorilor basarabeni, constituind în medie în acești ani: exportul din Basarabia în guberniile interne ruse – 79,6%; importul din guberniile ruse în Basarabia – doar 20,4%.

Valoarea totală a comerțului efectuat la 1828 pe piața celor 39 de iarmaroace (29 în orașe și 10 în județe) din Basarabia constituia 5,8 mil. rub. asigurate. În comerțul interior al Basarabiei au fost încadrate mai mult de 2 mii de persoane – negustori, mici-burghezi, țărani de stat și nobili. Partea covârșitoare a burgheziei comerciale în devenire o alcătuiă mica burghezie comercială – 997 (47,6%) persoane și țărănimea de stat comercială – 947 (45,2%) persoane. Numărul de negustori era de 124 (5,9%) persoane, iar de nobili – doar 26 (1,2%) persoane. Numărul redus de negustori încadrați în comerțul orășenesc se lămurește prin faptul că în Basarabia negustorii nu erau stratificați în ghilde comerciale, iar în categoria de negustori oficialitățile locale, care au adunat datele statistice, i-au inclus doar pe negustorii ce se ocupau cu comerțul exterior, negustorii din alte orașe și din străinătate. Nu întâmplător, izvorul atestă negustori doar în Ismail (115 persoane), Reni (2), Akkerman (2) și Bălți (5 persoane). Din numărul total de persoane încadrate în comerț 1141 (54,5%) comercializau diverse mărfuri în orașe, iar 953 (45,5%) în județe³³.

Regulamentul din 1825 era protecționist pentru piața rusă și nefavorabil pentru Basarabia, nu doar prin faptul că limita exportul celor mai solicitate mărfuri basarabene pe piața internă rusă și acorda negustorilor din guberniile ruse drepturi nelimitate în comerțul Basarabiei, dar și prin faptul că limita activitatea comercială a negustorilor basarabeni, care nu erau stratificați în ghilde, pe piața internă rusă și frâna, în așa fel, procesul de acumulare inițială a capitalului.

Privilegiile, acordate negustorilor conform Regulamentului din 1825, au slăbit simțitor pozițiile negustorilor străini în Basarabia, al căror număr treptat se reduce. Negustorii din guberniile ruse vor deține monopolul

³³ ANA, F. 2, inv. 1, d. 199, f. 60.

în comerț pe piața internă basarabeană, iar provincia a fost transformată într-o colonie pentru desfacerea mărfurilor ruse. Această afirmație este confirmată de datele privind importul și exportul de mărfuri dintre Basarabia și guberniile ruse între anii 1825-1830 (Tabelul 3), din care se observă cu claritate dubla preponderență a importului mărfurilor ruse (în special industriale) în Basarabia asupra exportului mărfurilor basarabene în Rusia (în special agricole).

Tabelul 3

**Volumul comerțului dintre Basarabia și guberniile ucrainene și ruse
între anii 1825-1830 (în mii ruble asiginate)***

Anul	Exportul în alte gubernii				Importul din Rusia în Basarabia				Volumul valoric al traficului de mărfuri	Raportul, în %
	Valoarea totală	În %	Inclusiv		Valoarea totală	În %	Inclusiv			
			Articole meșteșugărești	În %			Articole industriale	În %		
1825	2 229	10,6	21	0,9	4 015	9,8	1 945	48,4	6 244	9,9
1826	4 544	21,6	40	0,9	6 098	14,9	4 003	15,6	10 642	16,9
1827	4 194	19,9	39	0,9	5 243	12,8	2 604	49,7	9 437	15,0
1828	3 579	17,0	76	2,1	7 188	17,6	2 263	31,5	10 766	17,1
1829	4 330	20,6	42	1,0	8 827	21,6	3 908	44,3	13 157	20,9
1830	2 164	10,2	21	1,0	10 572	25,8	5 916	27,6	12 736	20,2
Total	21 039	100,0	239	1,1	40 943	100,0	20 639	50,4	62 982	100,0

* AISR, F. 21, inv. 12, d. 60, f. 20 verso - 21.

Datele Tabelului 3, atestă că dacă în exportul Basarabiei în guberniile ruse constatăm o preponderență a mărfurilor agricole și zootehnice, iar cota articolelor meșteșugărești constituia în medie 1,1%, apoi în importul din Rusia în Basarabia prevalau mărfurile industriale – 50,4% din suma totală a importului. Sarea și vinurile constituiau exportul de bază din Basarabia în Rusia. Conform datelor unor cercetători, în perioada 1825-1830 aceste mărfuri constituiau mai mult de jumătate (55%) din volumul total

de mărfuri exportate din Basarabia în Rusia (Жуков 1962, 82), dar care la hotarele de la Nistru erau impuse la taxe vamale.

Pe parcursul acestei etape Basarabia ocupă un anumit loc în comerțul intergubernial, deși cele mai importante mărfuri, cum constatăm *supra*, erau supuse taxelor conform tarifului vamal. Cele relatate sunt confirmate destul de elocvent de dinamica exportului și a importului de mărfuri al Rusiei cu țările străine, îndeosebi cu periferiile naționale anexate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea: Regatul Poloniei, Finlanda și Basarabia la 1830 (Tabelul 4).

Tabelul 4

Exportul și importul de mărfuri al Rusiei cu țările străine, Regatul Poloniei, Finlanda și Basarabia la 1830 (în ruble asiginate)*

Țările și regiunile	Exportul		Importul		Volumul valoric al traficului de mărfuri	Raportul, în %	
	În total	În %	În total	În %		Export	Import
Țările străine	253 144 466	92,3	187 302 527	94,5	440 446 993	57,5	42,5
Regatul Poloniei	7 953 028	2,9	8 051 835	4,1	16 004 863	49,7	50,3
Finlanda	2 642 911	1,0	614 448	0,3	3 257 359	81,1	18,9
Basarabia	10 571 723	3,8	2 164 002	1,1	12 735 725	83,0	17,0
În total	274 312 128	100,0	198 132 812	100,0	472 444 940	58,1	41,9

* Государственная 1831, приложение.

În pofida faptului că Regatul Poloniei, Finlanda și Basarabia erau părți componente ale Imperiului (cu excepția Regatului Poloniei, mai avansat economic), balanța comercială a Finlandei și a Basarabiei a devenit grav deficitară: cota importului din Rusia în aceste două regiuni constituia 13 214 634 ruble (82,6%), iar cea a exportului din aceste regiuni în guberniile ruse doar 2 778 450 ruble asiginate (17,4%). Analiza comparativă a exportului și a importului Rusiei cu aceste regiuni demonstrează, cu lux de amănunte, că Basarabiei îi revine cea mai deficitară balanță comercială: exportului din Rusia în Basarabia îi revenea 10 571 723 rub. (83%), iar importului din Basarabia în guberniile interne ruse doar 2 164 002 rub. asiginate (17%).

Politica comercial-vamală promovată de administrația imperială în Basarabia poartă un caracter vădit colonial, regiunea fiind transformată într-o piață sigură și avantajoasă de desfacere a mărfurilor ruse. Regulamentul din 1825, fiind în esență protecționist, a provocat nemulțumirea cercurilor comercial-industriale din Basarabia, nu era nici pe placul autorităților regionale, care îl considerau o barieră serioasă în calea includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Sub presiunea cercurilor comercial-industriale și a administrației regionale, administrația rusă a fost impus totuși să facă unele cedări în exportul anumitor mărfuri basarabene în Rusia, dar în ce privește problemele-cheie – suprimarea cordonului vamal de la Nistru și abrogarea Regulamentului din 17 februarie 1825 – nu a cedat³⁴. Situația va fi soluționată abia în 1830, când, în urma decretului Senatului din 26 septembrie³⁵, concomitent cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și aplicarea pe teritoriul Basarabiei a structurii de gildă, este lichidat și Regulamentul din 17 februarie 1825.

Regulamentul cu privire la ordinea de transferare a cordonului vamal de la Nistru și organizarea lui la hotarul cu Basarabia, prevedea instituirea a două districte vamale: din partea de sus a Dubăsarilor, sau Sculeni – de la hotarele guberniei Podolia și până la județul Ismail, și din partea de jos a Dubăsarilor, sau Ismail – de la hotarele județului Ismail până la gurile Dunării pe litoralul Mării Negre spre Akkerman și mai departe până la sfârșitul limanului Nistrului³⁶.

În districtul Sculeni erau înființate două vămi – la Noua Suliță și la Sculeni, care au fost egalate în drepturi cu vămile de clasa întâi și aveau dreptul de a percepe taxe vamale de la mărfurile permise conform tarifului în porturile Odessa și Feodosia, dar fără a li se acorda dreptul de înmagazinare. Acest district includea două posturi vamale – la Lipcani și la Leova³⁷.

Din districtul Ismail făceau parte vama Ismail, căreia i s-a păstrat dreptul de înmagazinare acordat la 6 octombrie 1828³⁸ și două posturi

³⁴ A se vedea mai amănunțit: (Tomuleț 1999, 256-262).

³⁵ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93-94 verso.

³⁶ ANA, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24.

³⁷ *Ibidem*, f. 24-24 verso.

³⁸ ANA, F. 151, inv. 1, d. 2, f. 72.

vamale – din Reni și din Akkerman³⁹. Posturile vamale își păstrau statutul de altădată, acordat tuturor posturilor vamale de la hotarele de vest ale Rusiei europene.

O dată cu instituirea noilor districte vamale în Basarabia, începând cu 1 martie 1831, au fost desființate districtul vamal Dubăsari cu vămile Movilău și Dubăsari și paza vamală⁴⁰, iar în districtul vamal Odessa – posturile vamale Maiaki și Parcani⁴¹. Paza vamală a districtului vamal Odessa, situată la Nistru, a fost transferată (în afară de paza necesară pe limanul Nistrului) pe litoralul Mării Negre – între Kinburn și Perecop și pe limanul Bugului și Niprului, unde paza vamală lipsea. În așa fel s-a petrecut unificare vamală a Basarabiei cu guberniile interne ruse.

Iar la 11 noiembrie 1830 a urmat dispoziția prin care autoritățile regionale erau înștiințate că, începând cu 1 decembrie, cordonul vamal de la Nistru își încetează activitatea⁴². Cordonul sanitar de la Nistru cu carantinele de rezervă din Isakoveț, Dubăsari, Movilău și postul de carantină din Parcani au fost lichidate abia la 5 februarie 1846 (IIC3PI 1847, 216).

Tot în această perioadă intervin schimbări în sistemul de impozitare a populației, care se va reflecta asupra procesului de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Începând cu 1 ianuarie 1825, în Basarabia este pusă în aplicare decizia Comitetului de Miniștri din 11 noiembrie 1824 cu privire la reforma fiscală, scopul căreia era de a pune capăt haosului în încasarea impozitelor de la populație și ai impune la plata impozitelor pe țărani de stat și coloniștii, care până acum beneficiau de unele privilegii⁴³. Pe de altă parte, politica fiscală aplicată de administrația imperială, atât în centru, cât și la periferii, a afectat în special comerțul, deoarece avea

³⁹ ANA, F. 2, inv. 1, d. 1570, f. 24 verso.

⁴⁰ ANA, F. 151, inv. 1, d. 2, f. 72.

⁴¹ ANA, F. 6, inv. 2, d. 399, f. 3 verso.

⁴² ANA, F. 2, inv. 1, d. 338, f. 5. În sistemul sanitaro-vamal al Basarabiei intervin anumite schimbări după încheierea Tratatului de la Paris din 18 (30) martie 1856, conform căruia Rusia era nevoită să retrocedeze Moldovei partea de sud a Basarabiei (teritoriile județelor Ismail și, parțial, Akkerman și Cahul) cu porturile Ismail și Reni unde erau amplasate vămile și posturile vamale și de carantină. Noul cordon sanitaro-vamal includea în componența sa două districte vamale – Kubei și Sculeni. Din districtul Kubei făceau parte vămile Kubei, Tatarbunar și Baștamak și posturile vamale Leova și Akkerman, iar din districtul vamal Sculeni – vămile Noua Suliță și Sculeni și postul vamal Lipcani (Arhiva de Stat din regiunea Odesa/ASRO, F. 147, inv. 1, d. 19, f. 11-11 verso).

⁴³ ANA, F. 3, inv. 1, d. 985, f. 1.

drept obiectiv exploatarea la maximum a veniturilor care erau generate de diverse activități economice, pentru susținerea politicii expansioniste, în detrimentul susținerii proceselor de modernizare care urmau să aibă loc în țară. În plus, de privilegiile acordate în această perioadă au beneficiat negustorii alogeni de peste hotare și cei din guberniile interne ruse, care dispuneau de capitaluri și practici comerciale mult mai mari ca cei autohtoni, fiind, de fapt, cei care vor fi factorul de bază în procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

A doua perioadă cuprinde anii 1828/1831 – anii '60 – începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea și începe odată cu suspendarea particularităților locale în sistemul administrativ, după lichidarea în 1828 a autonomiei limitate și provizorii a Basarabiei, suprimarea în 1831 a cordonului vamal de la Nistru și unificarea vamală cu guberniile ucrainene și ruse, implementarea sistemului de gildă, instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail și continuă până la aplicarea în regiune a reformelor liberale și transformarea regiunii, în 1873, în gubernie rusească.

În această perioadă administrația Basarabiei era subordonată direct guvernatorului general al Novorusiei și Basarabiei⁴⁴ cu sediul în Odessa, numit de către împărat și alcătuită din Consiliul Regional, Cărmuirea Regională, Administrația Financiară, Tribunalul Regional Penal, Tribunalul Regional Civil și Judecătoria verbală și era împărțită în administrația regională, județeană și orășenească⁴⁵. Administrația regională rămâne în orașul Chișinău, iar administrația județeană – în județele Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Ismail cu sediul în orașele Hotin, Bălți, Chișinău, Bender, Akkerman și Ismail; cea orășenească – în orașele Chișinău, Bender, Ismail, Bălți, Hotin, Akkerman, Chilia și Reni⁴⁶.

În această perioadă Basarabia este inclusă în sistemul pieței interne ruse, proces care a durat până la sfârșit de secol, când are loc finisarea procesului de formare pieței unice ruse, determinându-se locul ei în comerțul intergubernial ca furnizor de cereale și de produse animaliere, pomicole și viticole, de tutun, sare etc. și ca piață de desfacere a „mărfurilor ruse” – articole ale industriei textile, de prelucrare a metalelor etc.

⁴⁴ *De facto*, administrația Basarabiei era subordonată guvernatorului general al Novorusiei din 1823.

⁴⁵ ANA, F. 3, inv. 1, d. 985, f. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, 5 verso.

Aplicarea în Basarabia a Regulamentului ghilladelor din 26 septembrie 1830 legiferează procesul de constituire a burgheziei basarabene ca stare socială ce includea negustori de trei gilde, mica burghezie comercială, țărănimea comercială de patru categorii și vânzătorii de două clase. Activitatea lor comercială era reglementată de drepturile determinate de capitalul comercial declarat, care era destul de mare: pentru negustorii de ghilda întâi – 50 mii rub., de ghilda a doua – 20 mii și de ghilda a treia – 8 mii ruble⁴⁷.

Concomitent cu aplicarea reformei ghilladelor, negustorilor din Basarabia le-au fost acordate, ca și celor din Georgia și din unele orașe din Novorusiei, privilegiu suplimentare. În decretul din 26 septembrie 1830 se menționa că pentru a facilita aplicarea acestui nou sistem în Basarabia tuturor negustorilor autohtoni basarabeni, începând cu anul 1831, li se vor acorda pe o perioadă de 10 ani privilegii, fără a fi scutiți, totuși, de achitarea prestațiilor locale⁴⁸. Privilegiile prevedeau scutirea negustorilor, a micii burghezii și a țărânimii comerciale în decursul primilor 5 ani de achitarea taxei pentru certificatele comerciale, pentru veniturile comerciale obținute, pentru folosirea căilor de comunicație maritime și terestre și a taxei speciale pentru vânzători; în următorii 3 ani pentru certificatele comerciale se încasa doar a patra parte din sumă, iar în ultimii 2 ani – jumătate⁴⁹.

Caracterul reacționar al Regulamentului ghilladelor se explică nu numai prin faptul că stratificarea în categorii a tuturor comercianților și impunerea de a declara capitalul comercial pentru înscrierea în ghilldele comerciale au diminuat în mare parte posibilitatea de a acorda, potrivit tradițiilor stabilite în regiune, libertate și egalitate deplină tuturor stărilor de a se încadra în comerț, dar și prin faptul că țărănimea comercială de primele trei categorii urma să dispună și să declare același capital comercial, să fie impusă acelorași îndatoriri și obligațiuni fiscale ca și negustorii de ghildă⁵⁰, care a afectat substanțial această stare socială, din cadrul căroră urma să se completeze rândurile burgheziei comerciale naționale, reieșind din specificul agrar al Basarabiei.

⁴⁷ ANA, F. 6, inv. 2, d. 370, f. 93 verso-94.

⁴⁸ AISR, F. 571, inv. 5, d. 769, f. 93.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 93-93 verso.

⁵⁰ ANA, F. 75, inv. 1, d. 259, f. 18-18 verso; F. 134, inv. 3, d. 57, f. 291.

Preponderența alogenilor, în special al evreilor în comerțul Basarabiei și a celorlalte categorii de negustori, îndeosebi a „creștinilor” în care intrau și moldovenii, este elucidată de datele Tabelului 5.

Tabelul 5

Raportul negustorilor evrei și creștini, încadrați în comerțul Basarabiei în 1858*

Orașele	Evrei **		Creștini**		Numărul total de negustori	Inclusiv			
	Sex masculin	Sex feminin	Sex masculin	Sex feminin		Evrei	Creștini	Raportul, în %	
								Evrei	Creștini
Chișinău	716	710	248	246	1 920	1 426	494	74,3	25,7
Orhei	320	318	25	23	686	638	48	93,0	7,0
Soroca	607	602	5	6	1 220	1 209	11	99,1	0,9
Hotin	473	480	17	18	988	953	35	96,5	3,5
Bender	373	375	46	45	839	748	91	89,2	10,8
Akkerman	95	93	76	75	339	188	151	55,5	44,5
Cahul	46	45	22	23	136	91	45	66,9	33,1
Chilia	61	60	25	26	172	121	51	70,3	29,7
Ismail	62	63	128	126	379	125	254	33,0	67,0
Reni	7	6	68	69	150	13	137	8,7	91,3
În total	3 087	3 072	698	694	7 551	6 159	392	81,6	18,4

* ANA, F. 134, inv. 3, d. 156, f. 197-198.

** Sursa nu indică numărul de evrei și creștini care au declarat capitalul comercial.

Datele sistematizate în Tabelul 5 confirmă, cu lux de amănunte, că în cele 11 orașe ale Basarabiei, negustorii evrei constituiau 81,6% din numărul total de negustori, în unele orașe având o pondere absolută: Soroca – 99,1%, Hotin – 96,5%, Orhei – 93,0% și Bălți – 89,6%. Din cele 18,4% care reveneau negustorilor „creștini”, armenii, grecii și negustorii din guberniile ucrainene și ruse erau într-un număr cu mult mai mare decât băștinașii moldoveni. Doar în orașele-porturi Ismail și Reni rolul de bază în comerț revenea negustorilor greci și armeni, evreii fiind ca agenți ai acestora.

Acest fapt este atestat și în alte izvoare istorice. Într-o „Schiță succintă statistică a Basarabiei de Sud”, datată cu sfârșitul anilor '70 ai secolului al XIX-lea, se menționa că evreii locuiesc în orașe și târgușoare, unde constituie o parte considerabilă a populației, moldovenii sunt exploatați de ei cu cruzime; numai în Dunărea de Jos evreii se întâlnesc destul de rar, mai ales în orașele Bolgrad, Ismail, Reni etc.⁵¹

Evreii dețineau poziții importante și în ghildele comerciale, ponderea absolută revenindu-le negustorilor de ghilda a treia. Conform datelor statistice din 1858, din 9 certificate comerciale eliberate negustorilor de ghilda întâi 6 (66,6%) reveneau negustorilor evrei, din 31 certificate de ghilda a doua – 20 (64,5%) și din 797 certificate de ghilda a treia – 595 (74,7%)⁵². Despre preponderența vădită a evreilor în categoria negustorilor de ghilda a treia ne mărturisesc și datele autorităților locale care comunicau că în 1841 în Chișinău evreii dirijează îndeosebi comerțul cu amănuntul⁵³.

Prin urmare, măsurile întreprinse de administrația rusă prin aplicarea structurii de ghildă denotă că burghezia comercială în Basarabia căreia ia revenit un rol important în includerea regiunii în sistemul pieței interne ruse, nu s-a constituit ca o categorie economică, beneficiind de condiții obiective, ci mai mult ca una fiscală și juridică. Aceasta se datorează nu atât proceselor interne de formare – economice și sociale, nu atât nașterii – genezei și evoluției acestei categorii sociale, ci mai mult deciziilor administrației imperiale și regionale. Deciziile adoptate de administrația imperială în politica economică și socială din anii '30 ai secolului al XIX-lea demonstrează că burghezia comercială basarabeană a fost creată cu susținerea statului, fiind dependentă de el, fără a dispune însă, ca burghezia vest-europeană, de anumite drepturi constituționale. Ea nu a prezentat o entitate coerentă, delimitată etnic și social, conștientă de drepturile și obligațiunile sale. Aceasta a influențat negativ procesul de emancipare de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dând-ui un aspect specific.

Tot în această perioadă este adoptată legislația privind circulația vecselelor (*cambiei*). Regulamentul din 25 iunie 1832, avea la bază normele dreptului francez și german și prevedea emiterea vecselelor simple și

⁵¹ AMISR, F. 414, inv. 1, d. 297, f. 155.

⁵² ANA, F. 134, inv. 3, d. 156, f. 171 verso -180.

⁵³ ANA, F. 2, inv. 1, d. 2591, f. 220.

de transfer, care în lipsa unei instituții bancare, avea să ușureze activitatea notarilor-mișiți și comercianților. Peste doi ani, la 21 iunie 1834 este adoptat regulamentul de concesionare a băuturilor spirtoase din Novorusia și Basarabia, care va îngloba definitiv provincia în sistemul de concesiuni rusec. La 22 noiembrie 1834, la Chișinău este deschisă prima instituție de creditare – Serviciul de Asistență Publică, care a activat extrem de precaut și anevoios în această sferă financiară, iar ponderea creditelor acordate, raportată la volumul resurselor financiare acumulate de la populație fiind infim. Tot prin această prismă urmează de a privi și lichidarea vechiului sistem de taxe în domeniul afacerilor și înlocuirea cu cel rus, adoptarea la 6 aprilie 1837 a Regulamentului cu privire la organizarea industriei sării în Basarabia (Emilciuc 2021, 175-200, 314-315, 334, 699), iar la 9 noiembrie 1839 – trecerea de la sistemul monetar bazat pe rubla asignat la cea de argint, când atât mărimea capitalului comercial declarat potrivit ghilladelor comerciale, cât și quantumul taxelor de ghillă au fost transferate în ruble argint, sumele fiind rotunjite (ПЦЗПИ 1840, 839-840) etc., care privity în ansamblu au fost o componentă importantă a includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse s-a petrecut forțat, grație măsurilor întreprinse în reorientarea pieței interne basarabene spre piața internă rusă și poate fi argumentat prin următoarele momente.

După anexarea în 1812 la Imperiul Rus, fiind ruptă de la Principatul Moldovei și separată prin cordonul sanitaro-vamal de la Prut și Dunăre (pe unde trecea și hotarul de stat al Rusiei), iar de guberniile ucrainene și ruse – de cordonul sanitaro-vamal de la Nistru, Basarabia se pomeniște într-o situație economică dificilă: lipsită de piețele sale tradiționale și fără alte piețe noi în Rusia. Același lucru îl menționează mai mulți cercetători (Kacco 1913, 208). Pentru a se acomoda noilor condiții, locuitorii Basarabiei aveau nevoie de o perioadă de timp, în care stările comercial-industriale (meșteșugărești) urma să se acomodeze situații economice create, organizându-și, treptat, legăturile economice cu alte regiuni ale Imperiului, ce depindea în mare parte de legislația comercială rusă ce a influențat direct procesul de formare a unei stări sociale negustorești/comerciale naționale și a unui capital comercial dezvoltat – condiție de bază în perfectarea relațiilor cu diferite regiuni ale Rusiei; trebuia formată o anumită structură a prețurilor și un sistem financiar, capabil să asigure comerțul

dintre diferite regiuni; o rețea comercială dezvoltată în cadrul hotarelor întregii Basarabii și marele centre comerciale, capabile de a atrage producția marfară; asigurarea unui nivel relativ înalt de cumpărare pentru populație; o legislație comercială și tradiții negustorești constante.

La prima etapă, toate aceste condiții lipseau. Însă, guvernul de la Petersburg adoptă un șir de hotărâri, legi și decizii cu scop de reorientare a exportului Basarabiei spre guberniile de peste Nistru, în special cele limitrofe – ucrainene, lichidând, astfel, tradițiile locale în comerț, punând obstacole exportului peste Prut și impunând provinciei, pe această cale, aderarea la sistemul comercial intern rus. Deja în a doua perioadă se creează condiții mult mai favorabile de includere a provinciei în sistemul pieței interne ruse.

Luând în considerație situația reală ce s-a creat în Basarabia în rezultatul dezastrului economic, cauzat regiunii de războiul ruso-turc din 1806-1812 (Tomuleț 1992, 169-171), guvernul rus și autoritățile locale adoptă, în scopul înviorării comerțului, un șir de hotărâri, ce urmau să atragă în teritoriul Basarabiei negustori bogați străini și, îndeosebi, pe cei din guberniile ucrainene și ruse, care, beneficiind de un șir de privilegii, urmau să contribuie, în mod direct, la încadrarea provinciei în sistemul pieței interne ruse. În scurt timp aceste măsuri au dat rezultate. Către 1831, suma mărfurilor prezentate la iarmarocul Sf. Dumitru din Chișinău de cei 44 negustori din guberniile ucrainene și ruse și 21 negustori străini, întrecea suma de 219 mii ruble, dintre care 167,5 mii (76,5%) reveneau „mărfurilor ruse” și doar 51,6 mii (23,5%) – cele străine (Гросул, Будак 1964, 319).

Deși se mai păstra cordonul sanitaro-vamal la Nistru, la 29 aprilie 1818, odată cu adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia, pe teritoriul provinciei este aplicată legislația comercială rusă privind comerțul interior și exterior (1 ПСЗПИ 1830, 232). Stările sociale privilegiate capătă mari avantaje. Dvorenimea și negustorimea locală este egalată în drepturi cu cea din Rusia. Ele beneficiau de un șir de privilegii. Nobilii din Basarabia, conform vechilor privilegii moldovenești, aveau drepturi nelimitate de a se ocupa cu comerțul interior și exterior, nu erau impuși obligațiilor de gildă și celor orășenești⁵⁴. Ceva mai târziu,

⁵⁴ ASRO, F. 1, inv. 214, d. 22, anul 1831, f. 2 verso, 3 verso, 4 verso.

dreptul de a se ocupa cu comerțul exterior îl capătă și alte stări sociale. În iulie 1820, Guvernul Regional aprobă propunerea rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev de a permite tuturor negustorilor locali să se ocupe cu comerțul exterior, „[...] fără nici un fel de privilegii unii față de alții”⁵⁵, confirmând, de facto, dreptul moldovenesc tradițional liber în comerțul interior și exterior. Și, dacă ținem cont de existența cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și predominarea negustorilor străini în comerțul Basarabiei, nu putem să nu constatăm de însemnătatea pentru Rusia a acestor legi. Acestea aveau menirea de a-i reorienta, inclusiv pe negustorii locali – moldoveni, spre piața internă rusă.

Adoptând *Regulamentul cu privire la comerțul Basarabiei*, din 17 februarie 1825, guvernul țarist este preocupat de protejarea industriei ruse de concurența centrelor industriale străine pe calea înlăturării mărfurilor acestor țări de pe piețele Basarabiei, limitarea tranzitului de mărfuri în guberniile interne ruse și îndestularea pieței basarabene cu mărfuri rusești, întăririi pozițiilor negustorilor din guberniile ucrainene și ruse, inclusiv a cercurilor comercial-industriale din Basarabia.

Reieșind din tradițiile seculare, conform cărora ocupația de bază a moldovenilor o constituia agricultura și creșterea animalelor, iar pozițiile negustorilor moldoveni erau destul de slabe în comerțul Basarabiei (Cantemir 1992, 120; Куницкий 1813, 30), negustorii din guberniile ucrainene și ruse se întăresc destul de ușor pe piața internă basarabeană. Statornicirea negustorilor din guberniile ucrainene și ruse, cât și a celor de peste hotare pe piața basarabeană, se datora nu numai privilegiilor acordate de administrația imperială, dar în bună parte și particularităților locale, conform cărora până în anul 1830 negustorii locali nu erau divizați în ghilde și, după cum menționau autoritățile locale la 1830, „[...] întreaga activitate comercială era în aceeași măsură egală, pentru toți și fiecare; populația fiind divizată după principiul național, în: velicorusă, moldovenească, bulgărească, grecească, armenească, evreiască”⁵⁶.

Slabi din punct de vedere economic, negustorii basarabeni, în deosebi cei moldoveni, legați de piețele tradiționale moldovenești, n-au fost în stare să țină piept concurenței negustorilor de gildă din guberniile ruse,

⁵⁵ ASRO, F. 1, inv. 4, d. 252, f. 2-2 verso.

⁵⁶ ANA, F. 75, inv. 1, d. 426, f. 41-42.

care s-au statornicit în Basarabia și au beneficiat, în marea lor majoritate, de privilegiile comerciale acordate regiunii. Consolidându-se pe teritoriul Basarabiei, ei au jucat un rol major în includerea provinciei în sistemul pieței interne ruse.

În plus, anexarea Basarabiei la Rusia a avut loc în perioada, când „[...] formarea pieței din întreaga Rusie evolua în ritmurile cele mai mari” (Ковальченко, Милов 1974, 7). Aceasta a grăbit procesul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Caracterul forțat al includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse rezultă, în cele din urmă, din caracterul forțat, militar al anexării ei la Rusia în 1812.

Includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse a fost generat și de alți factori: La începutul anilor '60 sunt adoptate un șir de reforme care au pus începutul epocii reformelor liberale, sau epocii marilor reforme, care au deschis calea modernizării Rusiei și au grăbit procesul de includere a Basarabiei în sistemul economic rusesc. La 7 iunie 1860 este anulată interdicția la practicarea comerțului de către negustorii străini în comerțul interior și exterior și egalarea acestora cu negustorii ruși. Peste puțin timp, la 4 iulie 1861 este aprobat *Regulamentul privitor la instituțiile staționare de consum*, precum hotelurile, hanurile, tractirele, restaurantele, cafenelele etc. și tot atunci este adoptată decizia de lichidare a sistemului de concesiune a vânzării băuturilor spirtoase care a intrat în vigoare începând cu 1 ianuarie 1863, în conformitate cu Regulamentul privitor la instituirea unui acciz unic de stat la producerea băuturilor spirtoase. Concomitent, la 1 ianuarie 1863, este adoptat un nou Regulament privind sistemul de accize pe activități comerciale, prin care era lichidată gilda a treia în ierarhia burgheziei comerciale și cea a țăranilor comercianți (Emilciuc 2021, 23-24). Ulterior, prin Regulamentul din 9 februarie 1865 este păstrată această divizare a comercianților în două gilde comerciale: prima gildă pentru comerțul cu ridicata, iar a doua – pentru comerțul cu amănuntul, burgheziei comerciale fiindu-i acordate privilegii personale. Ambele regulamente confirmau că certificatele comerciale erau determinate nu de mărimea capitalului comercial, ca în cazul Regulamentului ghilldelor din 1824, ci de tipul propriu-zis al comerțului: angro, cu amănuntul sau mărunț (Tomuleț 2015, 268-269). Aceste măsuri au pus începutul unei noi perioade în evoluția formelor permanente ale comerțului

și a capitalului comercial pe întreg Imperiu, care au grăbit procesul de formare a pieței unice interne ruse.

Un alt factor important care a grăbit procesul de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse a fost reformarea sistemului bancar, care urma să creeze condiții favorabile pentru inițiativa privată în formarea băncilor pe acțiuni și a societăților de creditare reciprocă. Un primul pas, în acest sens, fiind reorganizarea și începutul activității în 1861 a Băncii Comerciale de Stat. La solicitarea guvernatorului Băncii de Stat, în mai multe orașe ale Imperiului sunt deschise filiale a acestei Bănci. La mijlocul anului 1864 o asemenea filială este deschisă și la Chișinău, aceasta fiind prima instituție bancară în provincie (Морозан 2014, 214).

Concluzii

Cele relatate ne permit să concluzionăm, că includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse nu s-a petrecut imediat după anexarea noului teritoriului la Imperiul Rus, procesul a fost de durată, a necesitat timp și anumite măsuri concrete în vederea soluționării acestei probleme.

Administrația imperială a separat inițial Basarabia, pentru o anumită perioadă, de guberniile interne ruse prin cordonul sanitaro-vamal de la Nistru. Procesul includerii provinciei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus a cunoscut câteva etape, hotarul căruia poate fi datat cu anul 1830, când, în urma suprimării cordonului vamal de la Nistru, aplicării structurii de ghildă, instituirii Administrației Speciale a orașului Ismail și lichidării particularităților locale în sistemul administrativ, Basarabia este inclusă definitiv în sistemul pieței interne ruse, proces care a fost însă de durată, continuând nu dor în prima, dar și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În prima perioadă procesul a fost afectat și de faptul că în comerțul interior al Basarabiei predominau forme și mecanisme vechi de desfacere a mărfurilor, care nu erau specifice unei economii și piețe moderne-capitaliste, precum sistemul de concesiuni în vânzarea anumitor mărfuri, restricțiile în comerț legate de politica protecționist-prohibitivă promovată de administrația imperială și, în special, privilegiile de care au beneficiat unii și de care au fost lipsiți alții, în special elementul autohton, dacă ne referim la comerț, care s-a orientat mai greu la cerințele pieței și care nu dispunea de acele capitaluri și deprinderi comerciale ca negustorii alogeni, în special armeni, greci și evrei. În schimb, în comerțul

exterior sunt utilizate, mecanisme și forme noi de desfacerea a mărfurilor, precum bursele și magazinele angro, companiile comerciale, legate, în fond, de activitatea negustorilor exportatori de cereale, vite și exportatori și importatori de lemn, cu precădere, din anii '40 ai secolului al XIX-lea, care au avut o anumită influență și asupra procesului de includere a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse. Acestea din urmă fiind molipsitoare, i-au impus pe unii întreprinzători, proprietari funciari, orașeni și țărani să se orienteze la cerințele pieței, deși predominarea încă în provincie a formei de iarmaroc în comerțul interior, ce purta un caracter sezonier, nu favoriza stabilirea unor relații contractuale permanente între producători și negustori, frâna pătrunderea practicilor comerciale moderne europene în sfera comerțului interior și nici nu încurajau orientarea stabilă spre piața a producătorilor, procesul fiind unul greu, de durată și contradictoriu. Cercetările de ultimă oră atestă faptul că comerțul interior și exterior al Basarabiei nu alcătuiau în provincie un tot întreg; procesele din această ramură economică fiind puternic influențate de procesele distincte din punct de vedere al stadiului dezvoltării relațiilor capitaliste din Europa Occidentală, pe de o parte, și în guberniile interne ruse, pe de altă parte. Respectiv, Basarabia prin unificarea vamală cu guberniile interne ruse, începând cu 1831, a fost inclusă în sistemul economiei-univers ruse, iar în comerțul exterior prin porturile Ismail, Reni, Chilia și portul-franc Odessa – în sistemul economiei univers-occidentale. Aceste procese nu erau divergente, din simplul considerent că și Imperiul Rus se afla într-un proces de înglobare activă în sistemul economic european, deși modelele europene nu au fost implementate direct, dar au fost adaptate la specificul dezvoltării Rusiei (Emilciuc 2021, 717-718), la formarea modelului capitalismului rus influențând formele tardive a relațiilor feudale, care au contribuit nu doar asupra statornicirii relațiilor capitaliste în perioada de până la reforma agrară (1861), dar au pus bazele instituționale ale sistemului economic a Rusiei contemporane (Бархатов, Плетнев, Арбачаускас 2017, 9).

În plus, urmează să ținem cont de specificul constituirii pieței interne ruse, care a avut specificul său, fiind unul de durată și contradictoriu, care s-a format mai târziu ca cea din Europa Occidentală, piața fiind, de regulă, una agrară, sau agrar-industrială, industria era slab dezvoltată și nu putea concura cu cea europeană, din care cauză Basarabia era privită de cercurile comercial-industriale ruse ca piață sigură și avantajoasă pentru

desfacerea mărfurilor manufacturiere și de fabrică rusești, iar cele agricole basarabene întâlneau o concurență dură pe piața internă rusă din partea celor autohtone ucrainene și rusești. Respectiv, producătorii și exportatorii de cereale s-au orientat spre piețe europene, în care relațiile marfă-bani aveau deja un caracter stabil, dictat nu de creșterea numerică a populației și progresia liniară simplă a consumului, cum constată unii cercetători, dar de schimbările structurale în sfera de ocupație a populației (Emilciuc 2021, 718), urbanizare, industrializare etc., având ca puncte de destinație porturile dunărene Ismail, Reni, Chilia și portul-franc Odessa, iar cei care comercializau vite cornute, ovine și cai – s-au orientat mai mult spre Imperiul Austriac. Pe piața internă rusă negustorii basarabeni comercializau doar acele produse și mărfuri care erau deficitare în aceste gubernii: fructele proaspete și uscate, vinurile și strugurii, lemnul și articolele din lemn, unele materiale de construcție, sarea și peștele etc.

Includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse a coincis concomitent cu procesul de constituire a burgheziei comerciale, alcătuită în mare parte din elemente alogene – evrei, greci, armeni, bulgari, ruși, ucraineni etc., susținute și protejate de administrația imperială, cota românilor basarabeni fiind destul de mică, iar puterea de influență destul de slabă. Anume acestei stări sociale i-a revenit un rol important în procesul de încadrare a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse.

Bibliografie:

Agachi 2012: A. Agachi, *Consemnări cu privire la autonomia limitată și provizorie a Basarabiei între anii 1812 și 1828*. În: Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept. Materialele sesiunii științifice anuale, 16 decembrie 2011 (Chișinău 2012), 136-138.

Cantemir 1992: D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1992.

Куницкий 1813: П. Куницкий, *Краткое статистическое описание Заднестровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманской в 1812 г.* (СПб. 1813).

Emilciuc 2021: A. Emilciuc, *Basarabia în procesul de integrare a Imperiului Rus în sistemul comerțului european (1812 – anii '60 ai sec. al XIX-lea)* (Chișinău 2021).

Lasch 2012: K. Lasch, *Basarabia în secolul al XIX-lea – un bilanț al evoluțiilor administrative, demografice, economice și culturale*. În: Studii de istorie. LXXIX (București 2012), 15-17.

Macovei 1971: A. Macovei, *Unificarea vamală între Moldova și Țara Românească*. În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, tom. VIII (Iași 1971), 201-244.

Modernizare 2016: *Modernizare socială și instituțională în Principatele Române, 1831-1859*. Coordonatori Venera Achim și Viorel Achim (București 2016).

Murgescu 2010: B. Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)* (Iași 2010).

Tomuleț 1992: V. Tomuleț, *Unele probleme de controversă privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (anii 1812-1868) în istoriografia sovietică moldovenească*. În: Probleme actuale ale istoriei naționale și universale. Culegere de studii și materiale (Chișinău 1992), 166-198.

Tomuleț 1998: V. Tomuleț, *Controverse privind suprimarea cordonului vamal de la Nistru (anii 1812-1830)*. În: Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. Anuar VI-VII (Chișinău 1998), 215-218.

Tomuleț 1999: V. Tomuleț, *Politica colonial-comercială a țarismului în Basarabia în anii '20 ai sec. al XIX-lea (în baza „Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia” din 17 februarie 1825)*. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socio-umane” (Chișinău 1999), 256-262.

Tomuleț 2010: V. Tomuleț, *Contribuția negustorilor basarabeni la instaurarea Judecătoriei Comerciale din Basarabia*. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumane”, vol. II (Chișinău 2001), 278-298.

Tomuleț 2012: V. Tomuleț, *Înlăturarea de pe piața internă din Basarabia a monedelor turcești și austriece și înlocuirea lor cu asignatul rusesc*. În: Consecte numismatice (II) (Chișinău 2012), 37-43.

Tomuleț 2013: V. Tomuleț, *Etapele și specificul colonizării regiunilor de sud ale Basarabiei și Ucrainei cu coloniști transdanubieni în secolul al XIX-lea*. În: България метрополия и диаспора: Сборник по случай 65-й годишнината на д.и.н. Николай Червенков (Кишинев 2013), 118-130.

Tomuleț 2015: V. Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită (Iași 2015).

Tomuleț 2019: V. Tomuleț, *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită (București-Brăila 2019).

Tomuleț 2019: V. Tomuleț, *Rusia între medieval și modern. Problema genezei capitalismului (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea). (I).* În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr. 10 (130) (Chișinău 2019), 149-162.

Tomuleț 2020: V. Tomuleț, *Rusia între medieval și modern. Problema genezei capitalismului (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea). (II).* În: Studia Universitatis Moldaviae, Nr. 4 (134) (Chișinău 2020), 116-130.

Бархатов, Плетнев, Арбачаускас 2017: В.И. Бархатов, Д.А. Плетнев, В.О. Арбачаускас, *Природа и эволюция российского капитализма.* În: Вестник Челябинского государственного университета, 2017, №2 (398). Экономические науки. Вып. 56 (Челябинск 2017), 56-77.

Государственная 1831: *Государственная внешняя торговля 1830 года в разных ее видах* (СПб. 1831)

Гросул, Будак 1964: Я.С. Гросул, И.Г. Будак, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861)* (Кишинев 1964).

Дараган 1848: М. Дараган, *Военно-статистическое обозрение Российской империи.* По рекогносцировкам и материалам, собранным на месте, составлял Ген. штаба подполк. Дараган. Том XI, часть 3, Бессарабская область (СПб. 1849).

Дружинина 1981: Е.И. Дружинина, *Южная Украина в период кризиса феодализма 1825-1860 гг.* (Москва 1981).

Жуков 1962: В.И. Жуков, *Торговые правила в Бессарабии и влияние их на развитие внутренней торговли в первой половине XIX века.* În: Ученые записки Кишиневского ун-та, т. 48 (Кишинев 1962), 79-92.

Историческое 1987: *Историческое значение присоединения Бессарабии и левобережного Поднепровья к России* (Кишинев 1987).

Кассо 1913: Л.А. Кассо, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области* (Москва 1913).

Киняпина 1968: Н.С. Киняпина, *Политика русского самодержавия в области промышленности (20-50-ые гг. XIX в),* (Москва 1968).

Ковальченко, Милов 1974: И.Д. Ковальченко, Л.В. Милов, *Всероссийский аграрный рынок XVIII – начало XIX века. Опыт количественного анализа* (Москва 1974).

Липранди 1827: И.П. Липранди, *Краткое извлечение из составляемого исторического описания Бессарабской области* (Кишинев 1827).

Морозан 2014: В.В. Морозан, *Деловая жизнь на Юге России в XIX – начале XX века* (СПб. 2014).

Небольсин 1835: Г.П. Небольсин, *Статистические записки о внешней торговле России*. Ч. II (СПб. 1835).

О мануфактурной 1832: О мануфактурной и торговой промышленности в Молдавии, Валахии и Бессарабской области. În: Журнал Мануфактур и Торговли, №1 (СПб. 1832), 110-119.

ПСЗРИ 1830 (1): ПСЗРИ. Собр. I, т. XXXV, 1818, № 27357 (СПб. 1830), 222-281.

ПСЗРИ 1830 (2): ПСЗРИ. Собр. I, т. XXXIX, 1824, №29739 (СПб. 1830), 22-26.

ПСЗРИ 1840: ПСЗРИ. Собр. II, т. XIV, отд. первое, 1839, №12867 (СПб. 1840), 839-840.

ПСЗРИ 1847: ПСЗРИ. Собр. II, т. XXI. 1846, №19693 (СПб. 1847), 216.

Скалецкая 1986: О.Ю. Скалецкая, *Русско-украинско-молдавские экономические связи в 70-х годах XVIII – начале XIX вв: Автореферат диссертации на сочинение ученой степени кандидата исторических наук* (Кишинёв 1986).

Страхова 1990: Н.П. Страхова, *Тариф 1819г. во внешнеполитических планах России*. În: Вестник Московского ун-та. Сер.8, история, №3 (Москва 1990), 57-73.

SURSĂ: Valentin Tomuleț, *Basarabia în sistemul pieței interne ruse (1812 – începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea)*, în: „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. XVI (XXXI), nr. 2, Chișinău, 2022, p. 93-114. ISSN 1857-0240.

MAZILII, RUPTAȘII ȘI RUPTELE ÎN PRINCIPATUL MOLDOVEI

Valentin Tomuleț

Formularea problemei

Despre istoria anumitor categorii sociale ale populației din Principatul Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, în special a țărănimii, s-a scris pe parcursul anilor, atât în România cât și în Republica Moldova. În pofida acestui fapt, unele aspecte ale temei au rămas necercetate, altele au fost trecute conștient cu vederea, altele poartă un caracter unilateral și tendențios, încât necesită o nouă abordare.

În afara cercetării au rămas stările sociale intermediare, privilegiate ale societății – mazilii, ruptașii și ruptele. Necesitatea studierii în continuare a unei asemenea tematici este dictată de faptul că numai o cunoaștere profundă a tuturor categoriilor sociale ale populației și poziția pe care au avut-o autoritățile statale față de sus-numitele stări, permite cercetătorului să pătrundă în logica lor internă și în sistemul ierarhizat al instituțiilor. Totodată, o cunoaștere detaliată a istoriei categoriilor sociale din Principatul Moldovei, în special a celor *privilegiate*, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, permite să înțelegem acele schimbări care au intervenit în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus, permite să subliniem convingător unitatea de structură și de dezvoltare istorică moștenită din Principatul Moldovei (cel puțin, în prima jumătate de secol) și să evidențiem acele schimbări structurale care au parvenit pe parcurs în cadrul acestor categorii sociale sub regim de dominație țaristă.

Și încă. Prin abordarea acestei teme, ne-am străduit să trezim interesul celor de astăzi, dar poate și celor de mâine – atât din mediul rural, cât și din cel urban, unii plecați, pribegi prin lume, iar alții rămași – pentru destinul satului basarabean și oamenii lui, pentru istoria moșilor și strămoșilor lor, care cândva au fost „talpa” țării, clasa de mijloc a țărănimii – mazilii, răzeșii și ruptașii, ca să nu se piardă identitatea lor socială și etnică.

Mazilii. În Țările Române noțiunea de *mazil* avea două sensuri:
1. boier (dregător) înlocuit (mazilit) din dregătorie, care păstra toată via-

ța titlul dregătoriei, precedat de particula *biv*. Totuși, o parte din boierii maziliți continuau să facă parte din anturajul domnului și chiar din alaiul domnesc. **2.** Înmulțindu-se și căzând „la sărăcie”, mazilii au devenit o categorie socială care păstra amintirea boieriei; era mai numeroasă decât boierimea în slujbă și lupta împotriva declasării prin jalbe pentru păstrarea privilegiilor de altădată, prin intrarea în oaste, fiind comandați de un „serdar de mazili” (Instituții 1988, 285).

Autorii Dicționarului de Istorie, editat la Chișinău în 2007 (Demir Dragnev, Alexei Agachi ș.a.), scriu că mazilii prezentau o „[...] categorie socială, formată după reforma lui Constantin Mavrocordat din 1741, care prevedea acordarea titlului de mazil descendenților de boieri de gradul al treilea. Mazilii erau antrenați de către administrația locală în executarea anumitor funcții administrativ-polițienești ocazionale, plăteau la vistierie un impozit stabil pentru fiecare gospodărie, numit *dajdia mazilească*” (Dicționar 2007, 250).

Petre Strihan, autorul termenului *mazil* din dicționarul *Instituții feudale din Țările Române*, prezintă mai multe opinii și înțelesuri ale acestui termen: în secolele XVIII-XIX mazilii au constituit „o breaslă a boierinașilor mazili”, „treapta cea mai de jos a nobilimii” (istoricul Ion Nistor – 1876-1962); o „nobilime mică” (Regulamentele Organice); o stare socială analogă cu șleahța poloneză (lingvistul și filologul român Alexe Procopovici – 1884-1946); o „stare mazilească”, ultima după „starea boierească, negustorească, bisericească”, o categorie care figura după boieri, dar înaintea poporului în adunările de stări (juristul român Valentin Georgescu – 1908-1995) (Instituții 1988, 285).

Cercetătorii ieșeni Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău în glosarul la *Regulamentul Organic al Moldovei*, publicat în 2004, definesc mazili ca o categorie de țărani privilegiați, descendenți din boieri vechi (Regulamentul 2004, 602).

Și cunoscutul istoric și demograf P.G. Dimitriu (Dmitriev) (1925-1996) analizând recensămintele populației Moldovei din 1772-1773, 1774 și 1803 definește mazilii ca persoane ce aparțin categoriilor sociale privilegiate ale populației. Ei beneficiau de următoarele privilegii: **a)** plăteau birul individual, fixat stabil în mărime moderată comparativ cu birnicii; **b)** beneficiau de unele înlesniri în plata impozitului pe avere; **c)** nu erau supuși judecății și pedepselor de către ispravnici, dar numai de domn sau

de către Divan; **d)** aveau dreptul de a deține oameni de curte și slugi, care erau scutiți de prestațiile de stat. Mazilii aveau și unele îndatoriri. La dispoziția Divanului și a Domnului erau obligați să îndeplinească un șir de obligații, legate de strângerea impozitelor, îndeplinirea de către țărani a prestațiilor de stat, participau la hotărnicia moșilor și la reglementarea conflictelor care apăreau între țărani (Дмитриев 1973, 152).

Editorii statisticii populației Țării Moldovei din 1808, Tudor Ciobanu, Teodor Candu și Eugen Cernenchi califică mazilii ca o categorie de contribuabili, dintr-o stare socială privilegiată din Moldova, constituită din urmași de boieri rămași fără dregătorie; plăteau dajdia individual și îndeplineau unele dispoziții administrative la nivel de ținut (Populația 2019, 420).

Referindu-se la moșneni, răzeși și la rolul însemnat jucat de ei în decursul evului mediu românesc, Octav-George Lecca concluzionează că aceștia au fost, față de boieri, ca vasalii față de seniori. Liberi pe moșia lor, dobândită prin recompense domnești pentru vitejie sau servicii, moșnenii părăseau câmpul ca să meargă la război (*hommes d'armes*). Din rândurile lor au făcut parte și mazilii, adică boieri decăzuți din stăpânirile și demnitățile lor. Acestora li se mai spunea boiernași și boieri vechi ziși de neam (Octav-George Lecca, 1899, 29-30)¹.

În secolul al XVII-lea numele de mazil îl purtau numai boierii care aveau funcții, pe când în secolul al XVIII-lea nu toți mazilii au putut să-și dovedească boieria (foști în funcții). În plus, în această perioadă mazilii se înmulțesc, cresc la număr și datorită faptului că mulți țărani și orășeni erau „unși” ca mazili, de către funcționarii înalți, ori de către boierii de la țară, pentru serviciile făcute. L.T. Boga constată că din această cauză pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea unii mazili caută slujbe mai mici, ca ocolași, ori se ocupau cu „stălpirea” moșilor, ori iau parte la judecăți, ori erau întrebuințați în calitate de zapcii să controleze prin sate pe țărani, dacă au semănat toată bucata de pământ ce li s-a dat, sau să controleze ce semănături au făcut toamna și primăvara, pentru a le înregistra etc. Aceste slujbe, pe parcursul anilor le-au acordat mazililor anumite înlesniri și privilegii, atât în relații cu ispravnicul, cu pârcălabul, cât și cu vistieria – puteau intra

¹ În anul 1999 această lucrare, cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, în ediție de Alexandru Condeescu, a fost retipărită de Fundația Culturală Libra și Editura Muzeul Literaturii Române București.

oricând la acești înalți funcționari ca să stea de vorbă asupra nevoilor lor sau a sătenilor, erau scutiți de plata birului, care-l plătea numai țăranii birnici etc. (Boga 1929, 2).

În timpurile mai vechi mazilii erau cunoscuți ca buni militari, aflați sub puterea serdarului și folosiți pentru a rezolva diverse probleme de ordin intern. Aurel V. Sava (1902-1954) în studiul introductiv al culegerii de documente dedicate târgului și ținutului Lăpușnei scrie că „sub puterea serdarului se afla o puternică forță militară alcătuită în special din mazilii celor trei ținuturi. În veacul al XVII-lea cronicile încep să vorbească de Orheieni, de Lăpușneni și de Soroceni ca de niște grupări ostășești cu individualitate bine determinată” (Documente 1937, XVII).

Constantin C. Giurescu (1901-1977) în monumentală sa lucrare dedicată Istoriei Românilor, caracterizând noțiunea de *mazil*² scrie că urmașii dregătorilor țin la faptul că trag din dregători: „[...] ei țin la titlul de mazil care se dă acestor scoborători, fără dregătorii, ai foștilor demnitari. *Apariția acestei categorii sociale a mazililor este un semn netăgăduit de importanță tot mai mare pe care o ia dregătoria ca criteriu de noblețe*” (Giurescu 1946, 718). Autorul constată că mazilii „[...] aveau o *organizare militară*, asemenea roșilor³ și curtenilor; ei reprezentau și o elită *socială*. Până astăzi încă, în ciuda tuturor prefacerilor, titlul de mazil e un titlu de mândrie în satele răzășești din Orhei, Soroca și Lăpușna” (Giurescu 1946, 718).

Ulterior, spre sfârșitul epocii fanariote, cu prilejul alcătuirii Condicii lui Caragea⁴, se încearcă a defini diferite categorii de nobili, drept criteriu rămânând tot slujba domnească: se preciza însă că *boieri* erau cei numiți

² Autorul scrie că prima mențiune documentară a termenului *mazil* datează cu anul 1601, când Mihai Viteazul, aflându-se pe câmpia Turdei, i-a poruncit căpitanului Gheorghe Raț să ia, „[...] cătanele, pe Mârza cu mazilii și pe Valoni și să înconjoare cetatea Făgărașului unde era deținut fiul său Nicolae Pătrașcu” (Giurescu 1946, 718).

³ *Roșii* – curteni. În Țările Române, în secolele XVI-XVII, curtenii s-au numit „roșii”. Erau de origine boierească, dețineau proprietăți funciare, ocupau dregătorii mărunte sau aspirau la o dregătorie superioară, erau militari, dar exercitau atribuții mixte (civile și militare), fiind în general subalterni ai unuia din marii dregători ca: spătarei, postelnicei, păhărnicei, armășei etc. Ei constituiau unități de gardă ale domnului și-l însoțeau la război (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 132).

⁴ *Condica lui Caragea* – veche legiuire românească în vigoare în Țara Românească între 1817 și 1832. Cuprindea și unele dispoziții de drept penal (pentru infracțiuni) și dispoziții de procedură penală.

cu *caftan domnesc* într-o dregătorie, iar **boiernași** cei numiți cu *carte domnească*; **neamuri** – erau nu numai *fii și descendenții fără caftane ai celor căftănași*, dar și cei numiți cu *carte domnească* în categoria aceasta⁵.

Autorul constată că situația mazililor din Moldova, în diferite perioade de timp, a fost diferită – de la impuneri fiscale, la scutiri și privilegii. Spre exemplu, în 1694 pe boierii mazili îi găsim plătind nu mai puțin de nouă dări, dintre care șase de caracter personal și trei privind furnituri cerute de Poartă. Dintre aceste nouă, trei erau „îndoite”, adică suma inițială prevăzută în scriptele vistieriei se dublează, iar una „îmntreită” (Giurescu 1946, 713).

În primăvara anului 1700, Antioh Cantemir, aflat în prima sa domnie (1695-1700), aplicând sistemul „pecetluiturilor”⁶, stabilește, pe bază de „ruptă” sau înțelegere, suma globală pe care urma să o plătească fiecare contribuabil în categoria din care făcea parte, desființând toate celelalte dări personale, procedând la o simplificare și o stabilizare fiscală. Așa va proceda ulterior și Constantin Mavrocordat. Plata urma să se facă în patru sferturi, adică de patru ori pe an. Rezultatul acestei măsuri, cum scrie Constantin C. Giurescu, citând-ul pe Ion Neculce „...nu întârziară să se arate: *fugarii începuseră a se întoarce cine la locul său și la moșia sa*” (Giurescu 1946, 647). Din nefericire, Antioh Cantemir fu mazilit, iar urmașul său, Constantin Duca (septembrie 1700 – iunie 1703) nu-i respectă deciziile: „numărul *sferturilor* ajunse până la opt într-un an, iar mazilii fură îngreunați *cu dajdii grele și dese*”. Ca rezultat, cum scrie același Neculce, „oamenii începură a se spăria și a fugi” (Giurescu 1946, 647).

În Țările Române categoria socială a mazililor are o tangență directă cu dregătoria de *mare serdar* sau *serdar*. Constantin C. Giurescu scria că „spre sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino, în 1688, o descriere a țării și curții, făcută de călugărul catolic Del Monte, numește pe acest dregător *sărdarul de mazili*, întrucât era mai mare peste boierii care avuseseră dregătorii” (Giurescu 1946, 470). În Moldova în secolul al XVIII-lea *sărdarul*

⁵ La redactarea finală a Condiții, definițiile respective nu au fost incluse, însă ele au continuat să existe. Prin articolul 46 al Convenției de la Paris din 1858, categoriile sociale existente au fost lichidate, proclamând egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii (Giurescu 1946, 719).

⁶ **Pecetluituri (roșii) (pecetluituri cu ceară roșie)** – adeverințele/certIFICATELE personale eliberate contribuabililor din Moldova impuși la darea personală (birul) de Constantin Mavrocordat, sinonime cu „hârțiile” introduse de Gh. Duca (1668-1672; 1678-1683) și amintite de Ion Neculce sub Antioh Cantemir. Se dădeau, de obicei, în satele unde își aveau reședință birnicii (Instituții 1988, 355).

de mazili este întâlnit ca un dregător deosebit de serdar. În timpul primei domnii a lui Grigore al II-lea Ghica (1726-1733) acesta apare în cronică lui Amiraș alături de Iordachi sârdarul, având comanda Lăpușnenilor, Orheienilor, Sorocenilor, în care îl întâlnim și pe „Lupul sârdarul de mazili cu toți mazilii” (Giurescu 1946, 647).

Domnii Moldovei au avut o atitudine diferită față de mazili. Nicolae Grigoraș constată: „De la urcarea pe tron Dimitrie Cantemir (martie – aprilie 1693 și 1710-1711) și-a îndreptat atenția asupra mazililor din care se trăgea neamul său. Mai întâi le-a redus dajdia la jumătate, iar celor săraci și mai mult, iar pentru boieri a hotărât ca să nu mai plătească desetina, obligație fiscală introdusă de lacomul său înaintaș Mihail Racoviță (de 5 ori domn al Moldovei, între 1703 și 1741 și de 2 ori domn al Țării Românești, între 1730 și 1744 – V.T.)” (Grigoraș 1973, 18).

Situația se schimbă în timpul celor de a treia și a patra domnii în Moldova a lui Grigore al II-lea Ghica (1735-1741). Toate birurile și dările erau strânse de ciocoi (strângători de biruri ai voievodului), „[...] iar boierii mazili nu aveau căutare și rămăsese la sărăcie” (Giurescu 1946, 702).

Însă, cele mai mari schimbări sunt făcute în timpul domniei lui Constantin Mavrocordat (1711-1769). Prin reforma din 1739, Constantin Mavrocordat împarte pe boieri sau dregători (termenii, cum constată Constantin C. Giurescu, au devenit sinonimi) în două mari categorii: **I. Boieri mari sau veliți**, nouăsprezece la număr, de la ban până la clucerul de arie, inclusiv, urmașii cărora se numeau *neamuri*, scutiți de orice dări pentru ei și feciorii lor (până la „boieria a treia”). **II. Boierii de clasa a doua**, cuprinzând restul dregătorilor, urmașii cărora se numeau *mazili* (Giurescu 1946, 478), impuși la dajdii mai ușoare, după putința fiecăruia, au continuat să plătească *birul* fără cisluire, *desetina* boierește, și nu țărănește, iar mai târziu au fost scutiți ca și mazilii din Țara Românească și de dijmărit și vinărici (Instituții 1988, 285; Giurescu 1946, 643).

Cercetătoarea Ela Cozma constată pe bună dreptate că prin reforma agrară Constantin Mavrocordat „i-a împărțit pe boieri, conform vechimii neamului și dregătoriei, în două categorii distincte: **boieri mari** (*veliți* în Țara Românească și de *treapta întâi* – în Moldova) cu urmașii lor (*neamuri*), scutiți total de dări, și **boieri mici** (numiți *mazili* în ambele Principate), scutiți de dijmărit, vinărit ș.a. contribuții, dar obligați să achite o dare personală” (Cozma 2017, 50).

Tot prin reforma lui Constantin Mavrocordat mazilii sunt întâlniți în funcții de *judecători mari speciali*. Prin așezământul din 7/18 februarie 1740 în această funcție erau aleși boieri veliți mazili, pentru a examina „[...] pricini și împărți dreptate, primind, în schimb, leafă anuală dela vistierie”. Alexandru Ipsilanti, în prima sa domnie din Țara Românească, în septembrie 1775, înființează, pentru judecarea pricinilor, patru „departamenteuri”, judecătorii fiind recrutați tot dintre *boirii mazili*, începând cu cei mari, din treapta întâi, pentru unul din departamente și continuând cu ceilalți pentru rest (Giurescu 1946, 536).

Nicolae Grigoraș precizează că prin reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat boierilor mazili de categoria a doua le-u fost reduse substanțial dările, iar preoții din toate mănăstirile au fost scutiți de „dajde” (Grigoraș, 1976, 133-134). Celelalte categorii sociale „atât casnicii cât și holteii de vârstă, slujitori, păstori, argați, slugi boierești” și alții, „chiar de se vor numi mazili, negustorași, curteni, căpitani” sau „oameni streini așezați în țară, au ruptașii cămării, au vornicii și vătămanii, sau ce om sau suflet va fi” să-și ia „pecetea” adică fișa de impunere și să fie cuprins „în foaia domnească de cislă”. Deci, cu „toții urmau să se puie la cislă satului și să-și ia peceti pe fețele lor, afară de boierii mazili și negustorii ce vor fi în foaia domnească pecetluită” (Grigoraș, 1976, 137).

În plus, reforma fiscală presupunea desființarea dărilor multiple (unică birul rumânilor, care era scăzut, cu cel al contribuabililor de rând, al birnicilor) și introducerea unei dări fixe pe cap de locuitor, care era plătită la patru termene anuale, dar scutindu-i pe boieri și clerul. Cei care au pierdut prin reforma fiscală au fost stăpânii rumânilor – dregătorii, mănăstirile și boierii de țară. Pentru a compensa această pierdere Constantin Mavrocordat le-a permis boierilor cei mari să dispună de câte 50-60 de oameni de scuteală (*scutelnici* – adică, locuitori care nu plăteau vistieriei), iar boierilor mazili – de câte 20, 15 sau de câte 5 scutelnici. Jupănesele mai sărace aveau dreptul de a avea doar câte 10 sau 15 scutelnici (Grigoraș, 1976, 134).

Cercetătorii care tangențial s-au referit la această categorie socială constată că „condiția de mazil era ereditară”. Caracterul ereditar al noțiunii de mazil s-a păstrat până în secolul al XIX-lea. Mazilii erau numai „cei care vor fi cu adevărat drept feciori de mazili și ruptași”. Reieșind din considerentul că au fost multe cazuri de însușire abuzivă a acestei categorii sociale, după Alexandru Ipsilanti (1786-1788) s-au luat măsuri „să rămâie

mazili și neamuri numai cei ce se trag din mazili și neamuri”, iar cel care revendica statutul de mazil urma să demonstreze cu mărturii și documente vechi că este „drept fecior de mazil”, iar vel vistierul, în competența căruia era examinarea acestor cazuri, după examinarea documentelor era în drept să-i așeze în tablele vistieriei, „la rânduiala mazililor” (Instituții 1988, 285).

Spre exemplu, la 23 februarie 1807 Vistieria Țării Moldovei confirmă lui Ion, fiul lui Moisei Untilă, din satul Chișrelnița, ținutul Orhei, titlul de mazil, incluzând-ul cu dajdia la Vistierie. În decizia semnată de Iordache Balș – vistiernic, Vasile Roset – vistiernic, Grigore Sturza – vistiernic și căminarul Buhuș se menționa că „[...] cercetându-să și adiverindu-să că este drept fecior numitului Moisaïu Untilă mazil și că nici într-un amestec di bir nu este cuprins, după mărturia mazililor ce au adus aice de față, carii au dat și zapis în Vistieria după hotărârie hrisovului gospod, s-au așăzat în catastihul Vistierii la rânduiala mazililor cu trii lei la o dajde, banii Vistierii, pe cari bani are să de și rasura obicinuită câte cinsprizăci parali de leu” (Documente 2016, 28-29). Același drept îl obține, la 23 februarie 1807, și Ștefan, fiul lui Manole Dodon, mazil din satul Isacova, ținutul Orhei (Documente 2016, 29).

Cercetătorul Alexandru Furtună care a analizat statutul și situația social-economică a mazililor din ținutul Iași constată că cărțile de mazili aveau un conținut identic. Cererea de confirmare a statutului de mazil era confirmată de domnul Țării Moldovei, pe baza unor dovezi și mărturii care demonstau că persoana dată se trage din mazili, după o cercetare prealabilă a marilor boieri. În cazul unui aviz favorabil, domnul aproba ca cei care solicitau de a fi incluși în această categorie socială să fie „așezați cu dajdia la catastihul mazililor”. Solicitatul primea o „carte domnească”, semnată de domn și de marele vistier.

Spre exemplu, cartea de mazil eliberată de Grigorie Alexandru Ghi-ca la 21 aprilie 1765 stipula: „Facem știre printr-această carte a domniei mele, de vreme ce prin cercetare ce s-au făcut de către dumnealor veliții boieri, ce-au fost rânduți de domnie [...] pentru alegire mazililor Iftimie, brat lui Ion Pădure ot ținut Iași, s-au aflat că este neam de mazâl și după dovezi ce-au arătat, căzându-i-să a fi la rânduiala sa, s-au așăzat cu dajde la catastihul mazârilor” (apud Furtună 2016, 18). Autorul aduce mai multe exemple de acest fel: la 21 aprilie 1765, în ținutul Iași cărți de mazil au primit: Ioniță Porcescu; Ștefan Buze, vărul lui Sandul Râșca; căpitanii de mazili Ioniță Malcoci și Gheorghită Bodrug. Ulterior, la „rânduiala” ma-

zililor („Tabla vistieriei”) au mai fost „așezați” tot în acest ținut: Ioniță, fiul lui Păladi Băltagu din satul Dumbrăvița (29 martie 1791); Vasile și Ioniță, fiii lui Ioniță Mihălaș (23 decembrie 1801); Grigore și fratele său Ștefan, feciorii lui Miron Potlog (23 decembrie 1801); Ioniță Uscatul împreună cu fiul său Nicolai (11 martie 1803); Neculai Pitoroagă feciorul lui Ștefan Pitoroagă (20 mai 1803) etc. (Furtună 2016, 19).

Respectiv, asemenea cărți domnești erau eliberate și mazililor din alte ținuturi ale Moldovei. Spre exemplu, la 26 mai 1809, Vistieria Țării Moldovei confirmă statutul de mazil lui Săvindachi, fiul lui Vasile Bobeică, din satul Verejeni, ținutul Orhei, trecându-l la condica Vistieriei cu dajdie de 3 lei și răsură⁷ de 15 parale (confirmat la 17 februarie 1837 și de Consiliul Regional al Basarabiei prin eliberarea unui nou certificat ce confirma statutul lui social) (Documente 2017, 689). La 8 iunie 1809, vistiernicul Iordache Roset, din numele Vistieriei Țării Moldovei, confirmă titlul de mazil lui Sava, feciorul lui Ioniți Culai, din satul Dănceni, ținutul Orhei, cu dajdia de 3 lei și 15 parale de leu răsură (Documente 2017, 728). Izvoarele de epocă conțin numeroase exemple de acest fel.

Cărțile de mazil confirmau nu doar statutul de mazil, dar concretizau și privilegiile de care beneficia această categorie socială. Spre exemplu, prin cartea domnească din 20 august 1803, Alexandru Moruzi acorda privilegiu și scutiri de la diferite dări și prestații feciorilor lui Ursul Mole (care, la rândul său, a fost miluit de domnul Moldovei Alexandru Suțu, prin cartea domnească din 7 octombrie 1801) din ținutul Iași: Grigoraș, Ioniță, Andrei și Gheorghe, stipulându-se ca „[...] ei întru nimică să nu fii supărați, de asămine, și de către drăgătorii ținutului să nu să poată orându-i la vreo poroncă, căci cându a fi trebuință să vă răndui de aice prin deosăbită carte gospod. Deosebit am mai făcut domnie me milă cu dânsii și la sljibile visterii rusumaturi⁸, să aibă a scuti una sută stupi i sfini de desetină, doă sute oi de goștină, una sută vedri vin de vădrărit. Aceste bucate, fiind drepte ali lor, să nu să supere întru nimică cu vreo cerire de plată, cum și

⁷ **Răsură** – dare suplimentară care exista în Moldova la începutul sec. al XIX-lea, din al cărei venit se plătea leafă slujbașilor publici. În 1804 doar birul și răsura au constituit 2676 mii de lei, sau 54 de lei pentru fiecare Curte (ANA, F. 2, inv. 1, d. 401, f. 3, 5; Instituții 1988, 402). Din alt izvor aflăm că **răsura** constituia „darea pentru leafa boierilor funcționari de cancelarie, ispravnicilor și funcționarilor locali” (ANA, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 130).

⁸ **Rusumaturi** – ansamblul dărilor reale care reveneau domnului. La sfârșitul secolului al XVIII-lea ele erau alcătuite din desetină, vădrărit, goștină, vama și ocne (Instituții 1988, 417).

pentru trii liudi, oameni străini, ce-și va pute găsi și aduci dintr-alte țări di piste hotar, pentru slujba casii lor, cari fiind adiveriți prin mărturie dregătorilor de margini, că sunt străini cu adivărat, să fie scutiți și apărați de tot birul visterii și de toate alte dări și angării, oricâte vor fi asupra altor lăcuitori birnici, aceștia întru nimic să nu fii supărați, rămăindu ca să poată căuta numai pentru trebuința casăi lor” (apud Furtună 2016, 20).

Din această carte domnească deducem că domnia nu doar îi scutea pe mazili de diferite dări și prestații și atenționa instituțiile ținutale ca aceștia cu „nimic să nu fie supărați”, dar specifica că în caz de necesitate mazilii vor fi supuși în mod special anumitor obligațiuni prin „cărți domnești/gospod”, emise de Domnie. Prin această carte domnească se concretiza și dreptul mazililor de a deține până la 3 „oameni străini, pentru slujba caselor lor”, statutul de străin fiind confirmat de către dregătorii de margine.

Documentele de epocă atestă diverse situații, când drepturile și privilegiile mazililor, ca și altor categorii privilegiate ale populației, erau lezate, de mai multe ori de căpeteniile lor – căpitani de mazili sau administrația ținutală.

Ca rezultat, mazilii căutau să-și apere drepturile și privilegiile la Divanul Moldovei. Divanul, la rândul său, în scopul soluționării acestor cazuri, se adresa către ispravnicii ținuturilor, care urmau să soluționeze, la fața locului și să raporteze Divanului despre soluționarea problemelor apărute. Un exemplu elocvent, în acest sens, este documentul din 13 iulie 1790, în care se concretiza că mazilul Ion Stavăr, din ținutul Iași „[...] viind aice au dat jalobă cătră Divan, arătând cum că având carte Divanului din trecutul an 1789 iuni(e) 22, ca să fii apărat de toate poroncile și rânduielile ce vor fi, dum(neavoastră) nu-i țineți în samă cartea, ce-l rânduiți și pe dânsul, împreună cu alți mazili, la toate poroneile și havalele⁹ ce sunt. Pentru aceasta să scrii dum(itale), de iaste adevărat după cum au jăluit, fiindcă el este ertat pe capul lui de havalele și i s-au ștersu numile și din tagma vistieriei. Dum (neavoastră), urmând după carte de mai dinainte, ce ari dată la mână, să nu-l supărați la nici unile din poronci sau la havalele, ce

⁹ *Havalea* – orice contribuție în numerar sau în produse, impusă Țărilor Române de demnitarilor turci (zaherea, cherestea, salahor etc.); nu se putea solicita sau percepe, principal, decât în virtutea unei porunci venind direct de la Poartă, în baza rapoartelor de necesitate înaintate acolo de către demnitarilor otomani locali (Instituții 1988, 219). În Basarabia *havalea* constituia o prestație de stat – căraușia, încartiruirea, prestația pentru asigurarea calității drumurilor etc. (ANA, F. 5, inv. 2, d. 28, f. 301).

vor fi pe alți mazili, dând poroncă și zapciilor, ce-i veți fi având rânduieți spre împlinirea poroncilor, ca să nu-i pricinuiască întru nimică supărare” (apud Furtună 2016, 19). Izvoarele atestă mai multe cazuri de acest fel, când Domnia era nevoită se repete sau să reconfirme privilegiile de care beneficia această categorie socială. Aceasta demonstrează că spre sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea scade treptat prestigiul statutului de mazil și se observă tentativa administrației ținutale, a căpitanilor de mazili de a limitat drepturile și privilegiile lor.

La rândul lor și mazilii, alături de alte categorii privilegiate ale societății, erau folosiți de Domnie pentru îndeplinirea anumitor porunci, soluționarea diferitor litigii de ordin economic, fiscal, hotărânesc etc. În asemenea situații, cum constată Nicolae Grigoraș, „[...] domnii se adresau direct căpitanilor de mazili, pentru ca ei să pună la dispoziția ispravnicilor numărul necesar de mazili. Deoarece operațiile de percepere, impunere, reducere și scutire de dări a mazililor țineau de activitatea ispravnicilor și fiindcă domnii nu luau nicio măsură fără consultarea acestora, dacă se numea un ispravnic nou, mazilii erau înștiințați cerându-li-se să-l asculte. Pe cei neascultători ispravnicul avea voie să-i puie în butuci și să-i trimită la domnie ca să fie pedepsiți. Când era nevoie de serviciul mazililor, ca, de exemplu, la strângerea și transportarea zaherelei¹⁰, domnul scria mazililor să meargă la ispravnici și „după izvod” să-și îndeplinească serviciul ce le revenea (Instituții 1988, 21; Grigoraș 1977, 46-47).

În soluționarea problemelor puse de Domnie căpitanii de mazili comitea deseori diferite abuzuri, sau, cum constată unii cercetători, „faceau din slujba lor un mijloc de jefuire a populației satelor” (Nicolau 1913, 195-196).

Elocventă în acest sens este dispoziția din 1795, emisă de domnul Moldovei Mihail Suțu, prin care căpitanii de mazili erau avertizați și chiar înlăturați de la îndeplinirea obligațiilor de serviciu. În dispoziție se menționa că de la un anumit timp căpitanii de mazili s-au obișnuit de a nu-și mai îndeplini obligațiunile „[...] ci numai cât jăcuiesc pe mazili și ruptași”, cerând ispravnicilor să se lipsească cu totul de serviciile lor, „[...] și să nu se mai afle căpitani de mazili, nici dintre acei făcuți până acum,

¹⁰ **Zaharea** – ansamblul mijloacelor de aprovizionare a oștirii otomane în campaniile militare ce consta în cereale (în special orz și grâu), făină, unt și vite (cu excepția porcilor, a căror carne era proscrisă de Coran) (Instituții 1988, 517).

nici de aici înainte să nu se mai facă, ci la poruncile cari vor fi, să se săvârșească cu mazilii și ruptașii, însuși ispravnicii să-i orânduiască păzându-le rândul cu bună dreptate și ținând condică pentru fiștecăre mazil sau ruptaș, la ce poruncă s-au rânduie și la ce vreme” (apud Furtună 2016, 21)¹¹.

Mazilii erau atrași de cele mai multe ori în soluționarea litigiilor de proprietate, în special a celor hotarnice. Spre exemplu, la 30 aprilie 1706 Antiohie Constantin Voievod/Cantemir (martie 1705 – iulie 1707) numește pe pârcălabul de Lăpușna Bogos și pe mazilul Panăș să examineze plângerea depusă de căpitanul Mihnea împotriva mai multor răzeși care i-au vândut, fără să fie proprietari, „o bucată de loc” numit Lunca Mare din sus de Rusești în Botna. Izvorul confirmă că după această tranzacție ilegală „[...] s-au sculat unii din răzeș și l-au scos pe Mihnea căpitanul dintr-această moșie”, constatându-se că „[...] din toată moșia aceasta s-au aflat moșie dreaptă a vânzătorilor numai a patra parte, iar trei părți s-au aflat altor” (Documente 1937, 149). Un alt caz este cel din 27 iulie 1744, când Ioan Nicolae Voievod (Mavrocordat) (iulie 1743 – aprilie 1747) rânduiește pe jitnicerul Vasilache Măzărache, mazilul Bogos, vornicul de poartă Tiron și postelnicelul Ștefan Iamandi să hotărască moșiile Toporul și Plopul din ținutul Lăpușnei, proprietăți ale episcopiei Huși. În dispoziție se stipula: „[...] mergând acolo să strângi pi toți răzășii și împregurași acelui loc, să luaș sama cu amăruntul foarte cu bună dreptate, pe scrisori, cine ce vor arăta și pe mărturia a oameni buni și bătrâni de acolo și precum să vă dovedi și viți afla mai cu dreptul să hotărât moșieli episcopiei de înbe părți și să le stâlpiți cu petre împregiur pi unde s-or cădea și [...] să dați și mărturie încredințată din seamne în seamne ca să li să facă și de la Domnie Mea întăritură” (Documente 1937, 190). Prezintă interes și cazul din 6 iulie 1757, când Scarlat Ghica Vodă (martie 1757 – august 1758) îi cerea vel vornicului Vasile Ruset să rânduiască doi mazili, oameni de ispravă, să soluționeze litigiul dintre biv vel ban Ioniță Cantacuzino și mănăstirea Hlince pentru moșiile Iurieștii și Manoleștii din ținutul Lăpușnei (Documente 1937, 201-202).

Aceste exemple demonstrează, cu lux de amănunte, că mazilii se bucurau de autoritate, stima și încrederea Domniei, pe care, alături de alte

¹¹ În pofida acestui fapt căpitani de mazili au continuat să activeze în teritoriul dintre Prut și Nistru și după anexarea lui la Imperiul Rus, iar în Principatul Moldovei – până la adoptarea Regulamentului Organic.

categorii privilegiate, îi implica în soluționarea diverselor litigii ce apăreau între diferiți proprietari funciari.

Domnia și alte instituții administrative civile și ecleziastice respectau și țineau cont de punctul de vedere și poziția mazililor în soluționarea diferitelor litigii care apăreau. Spre exemplu, la 25 iunie 1763, Dionisie, egumenul mănăstirii Căpriana, recunoaște dreptul lui Lupul, feciorul lui Irimia logofătul și proprietarul moșiei Băta din ținutul Orhei, să-și facă moară în râul Bâc, ținând cont de mărturiile câtorva „oameni buni mazili și vornice”, care au confirmat că „[...] moșiile din Lăpușna ci merg pân în apa Bâcului n-au vaduri di mori ci numai moșiile di Orheiu” (Documente 1937, 204-205).

Și în cazul stabilirii hotarelor proprietăților funciare ce aparțineau mănăstirii Sf. Ioan Zlatoust din Iași din ținutul Lăpușna (locul târgului Lăpușnei – proprietate obținută prin carte domnească, Boghicieni – moșie cumpărată de la răzeși s.a.), prin dispoziția din 1 iunie 1768 au fost numiți Darie Donici biv vel păharnic și Dumitrache vel șătrar, pentru a hotărnicii „[...] atâta locul târgului Lăpușnii cum și alti hotară di pinpregiur ci s-au arătat”. Însă, aceștia din urmă fiind ocupați cu alte treburile ale ținutului, au decis să „[...] orânduiască pe un mazil din partea locului pe cine or socoti că esti om di isprav”, imputernicindu-l din partea mănăstirii pe egumenul Anthim de la mănăstirea Sf. Arhanghel din Chișinău și pe mazilul Simion Roade Dial să soluționeze cazul (Documente 1937, 217-218). Mărturia hotarnică semnată de paharnicul Darie Donici la 4 iulie 1774 atestă că la stabilirea hotarelor moșiilor enunțate *supra* au fost atrași preoți, răzeși și călărași din localitățile date și din satele limitrofe (preotul Ioan Boghian – fost răzeș din Boghicieni; răzeșul Grigore, fiul lui Istrati din Costești; răzeșul Danilă, fratele lui Istrati; Iovul, fratele lui Istrati Ciobotariul; Manole Gotcă – căpitan din Bujor și Constandin, fiul lui Gligoraș – călăraș din Borzești), considerați oameni înstăriți și de încredere (Documente 1937, 218). Deși semnătura mazilului Simion Roade Dial nu figurează pe acest document, participarea lui în cadrul hotărniciei acestor localități este evidentă.

Și în cazul hotărniciei moșiei Măncești ce aparținea mitropoliei de Iași (nemulțumită de faptul că „[...] alți răzăși cari ar fi înpresurând-o fără dreptăți”), efectuată de mazilul hotarnic, căpitanul Ioan Popa și negustorul Andrei Sârbu din Chișinău, în baza dispoziției domnului Moldovei

Constantin Dumitru Moruzi (octombrie 1777 – mai 1782), însă împuterniciți de serdarii Constantin Râșcanu biv vel spătar și Darie Donici biv vel păharnic, mazilii figurează alături de răzeși. Semnătura pusă pe hotărnicia din 8 mai 1780 de mazilul hotarnic, căpitanul Ioan Popa, fiind prima în lista celor 12 semnatori, majoritatea din care erau răzeși (Documente 1937, 233-236), atestă importanța acestei stări sociale în soluționarea liti-
giilor hotarnice. Hotarul moșiei era alcătuit din 15 segmente și includea fiecare distanță în parte și număra 181 de funii¹² și 25 de stânjeni¹³, „iară stânjienii fac 6360” (Documente 1937, 234-236).

Un alt caz este cel din 26 martie 1785, când Alexandru Ioan Mavro-cordat voievod (1785-1786) poruncește ispravnicilor ținutului Tutova să aleagă părțile de moșie din Milești moștenite de Ilie Hermeziu de la vis-
tierie de cele ale răzeșilor, „[...] aducând de față pe toți răzășii acei moșii să cercetați cu amăruntul scrisorile ce vor fi având fișticare parte și de va fi având părți într-acea moșie precum arată; de nu veți pute nici unul din dum(ile)v(oastre) is(pravnici) <să> mergiți, având trebile ținut(u)lui, **să rânduți pe doi mazili** din parte dum(ilor)v(oastre) ca împreună cu cămăraș(ul) Ioniți Gafincu să margă la stare moșii și după arătare scri-
sorilor ce să vor dovedi drepte părțile lui Ilie Hermeziu, să le alegeți și măsurându-le cu stânj(en) în lung și în curmeziș să le stâlpiți cu pietri hotară înpregiur, după cari alegire și hotărâtură ci vor faci să dea și mărturie hotarnică, în cari să s(e) arati sumile stânj(enilor) i pietrile hotară pe la ce locuri s-au pus, și iscălindu-să rânduții hotarnici la mărturie i toți răzășii și alți înpregiurași, apoi să o încredințați și cu al dum(ilor)v(oastre)

¹² **Funie** – nu era o unitate de măsură, ci un instrument, a cărui dimensiune varia de la un sat la altul, după tradiția locală și necesitățile practice, din care considerent în toate documentele privind măsurătorile cu funia găsim specificată mărimea sa în stânjeni, pași sau palme, unități de măsură a lungimii. În Moldova au fost cunoscute o varietate mare a funiei, având lungimi de 10, 15, 16, 20, 22, 24, 25, 30, 33, 45 și 60 de stânjeni (Instituții 1988, 202-203).

¹³ **Stânen** – una dintre cele mai vechi unități de măsură din Țările Române, care corespundea cu măsura veche germană – klafter, reprezentând aproximativ 2,23 (după alte izvoare – 2,16) metri în Moldova și 1,9665 metri în Țara Românească. Moldova nu a cunoscut o reglementare a stânenului, Totuși, documentele menționează un *stânen domnesc* (opt palme domnești), care au circulat concomitent cu *stânenul „prost”*, dimensionat după „palma de om de mijloc”, a cărui mărime varia după ținuturi și chiar localități. Diversele modele de stânen au fost, la început, marcate pe pereții sau crestate pe bârnele bisericilor; mai târziu, visteria s-a îngrijit să confecționeze stânjieni din lemn sau din fier, care în secolul al XIX-lea se încredințau judecătorilor: erau „stânjieni pecetluiti”, adică ștampilăți de autoritatea centrală (Panaitescu 1964, 151, 164; Instituții 1988, 455-456).

iscălituri, iar de va naști pricină la hotără<r>i, atunce cu pietri hotară să nu stâlpască ci să dați mărturie cu arătare pricinii pre larg la cari parte să va cădea și cu zi de soroc să vie la Divan” (Amărieuței, Bacumenco-Pîrnău 2015, 50).

Asemănător este și cazul extras dintr-o carte de judecată, destul de voluminoase după conținut, datată cu 22 iulie 1792, ce descrie conflictul între biv vel spătarul Grigorasco Sturza (Sturzea) și stolnicul Iordachi Crupenschi pentru o moșie numită Tohatinel, de pe valea Tohatinului, din ținutul Orhei, pe care spătarul Sturza o are în stăpânire cu numele de Dumești, iar stolnicul Crupenschi „[...] o trăgea supt numele a unei moșii a dumisale Budești, care iaste mai din gios tot pe aceiași numită vale cu pricina ca și satul Dumeștii” (Documente 1937, 245). Vel logofătul Ioan Canta, vornicii Iordache și Constantin Greceanu aleși judecători arbitri prin act de compromis de către vel spătarul Grigorasco Sturza și stolnicul Iordachi Crupenschi, examinând cazul și găsind că „[...] alături cu Budeștii pe din sus mai fiind încă o hliză¹⁴ stăpânită de niște răzăși, ce să numesc Popenceștii”, cer serdarului „[...] să orânduiască mazili la starea locului să cetească carte de blăstăm întru auzul tuturor ca să arăte de câtă vreme au intrat acolo Popenceștii cu împresurare cum și hotarale moșiei pe unde au umblat din vechi și de s-au numit moșiile aceste vr-odată Dumești precum au arătat Popenceștii și de câtă vreme sau de s-au numit Budești, cum arată scrisorile spat. Milu și să trimită mărturie la divan ca să facă întăritură spat. Milu” (Documente 1937, 250).

Și în acest din urmă caz, mazilii urmau se cerceteze la fața locului liti-giul, citind „carte de blăstăm”, pentru a-i înfricoșa pe răzeși să stabilească cu exactitate cui aparținea moșia, pentru a prezenta informațiile de rigoare Domniei, care urma să emită actul de confirmare (cartea domnească) în proprietate a moșiei.

Similar este și cazul din 25 martie 1800, când domnul Țării Moldovei Constantin Alexandru Ipsilanti Voevod poruncește soluționarea litigiului hotarnic dintre spătarul Ionița Bădărău cu răzeșii pentru moșiile Iugani și Bolotina din ținutul Iași, dobândite prin moștenire și cumpărare. În cazul în care ispravnicii nu se vor putea prezenta la fața locului din considerente de serviciu, atunci „[...] adunând pe toți răzeșii megieși, de față

¹⁴ *Hliză* – fâșie de pământ de cca 2-3 ha; parte dintr-un lan, ogor, țarină, câmp, petic de pământ arabil.

fiind petiționarul, sa cerceteze amănunțit potrivit tuturor documentelor celor doua părți; și daca vor descoperi părți aparținând petiționarului, să le despartă și hotărâneasă deosebit de-ale răzeșești, însemnând unde va fi nevoie prin stâlپuri de piatra, apoi să-l înzestreze cu un certificat de hotar despre semne și numărul stânenilor, cu iscălitura la rând a tuturor răzeșilor megieși, precum și cu certificarea; dacă însă se va isca o pricină pentru locul acela, nu-l însemnați cu pietre, dar făcând certificate cu descrierea amănunțită a pricinei și planul potrivit așezării, să-l prezentați Divanului” (Bezviconi 1940, 37). Asemănător este și litigiul dintre medelnicerul Lupu Rossăt și răzeși, care se plâng că „[...] are în corpul moșiilor Cărăbășeni și Bravicea părți pe care le-au stăpânit părinții săi, iar după moartea lor, rămânând mic, n-a putut să profite de proprietate, iar acum cere sa-i fie date aceste părți în stăpânire”. Și în cazul respectiv, prin dispoziția din 17 mai 1805 a domnului Alexandru Constantin Moruzi Voevod, urmau a fi „[...] delegați oameni pricepuți dintre mazilii acelu ținut ca, ducându-se la moșiile pomenite și în fața, atât a răzeșilor acelora, cat și a petiționarului Rossăt” (Bezviconi 1940, 121-122), să soluționeze cazul. Prin urmare, în ambele cazuri când soluționarea litigiului era cu neputință, mazilii hotarnici urmau să prezinte documentele de rigoare pentru a fi soluționate de Domnie.

Cele câteva cazuri enunțate *supra* atestă că documentele de epocă conțin în număr destul de mare de asemenea litigii unde, rolul de bază în soluționarea lor revenea mazililor, care se bucurau de autoritate și respect atât din partea Domniei, cât și din partea oamenilor simpli de la țară – răzeșilor și țăranilor birnici.

În alte cazuri mazilii sunt întâlniți în izvoarele de epocă ca martori în soluționarea litigiilor hotarnice. Spre exemplu, la 18 septembrie 1808, Spiridon Simichile și alți mazili din ținutul Orhei, din porunca vel spătarului, serdarului de Orhei Vasile Roset, dau o mărturie hotarnică lui Nichita Crav și Tudosie Donică din satul Lăpușna despre alegerea părților din moșia Tăbănești pe râul Nârnova (Documente 2017, 172-173). Un alt caz este cel din 24 ianuarie 1808, când boierii Divanului Țării Moldovei logofătul Balș, vistiernicul Grigore Sturza, vornicul Lupu Balș, vornicul Dimitrie Sturza, postelnicul Constantin Conachi și vel vornicul de aprozi Șerban Costache-Negel îi poruncesc serdarului de Orhei și vornicului de poartă Dumitru Meleghi să cerceteze litigiul dintre păhărniceasa Maria

Costachi-Panaiti și răzeșii de Ciofeni și Pocrișeni, ținutul Orhei, pentru părțile de moșie. Aceștia urmau să numească, cum indică izvorul „[...] din mazilii ținutului, pe care veți socoti vrednici, ca împreună cu vornicul de poartă, rânduit de aice, să meargă la starea locului, unde fiind de fațe vechilul dumisale păhărnicesei, să adune și pe toți acei ce vor fi răzeși în moșiile acestea, Coifenii și Pocrișanii, și după carte de blăstăm, ce s-au dat de la Sânta Mitropolie, să facă cercetare cu amăruntul, [...] ca să să dovedească fără îndoială cei adivărați răzăși, câți după spița neamului să vor afla. Și, apoi, măsurând moșiile pe obicei, să facă dreaptă împărțală” (Documente 2017, 442-443).

Similar este și cazul litigiului dintre Episcopia Huși și spătăreasa Saffa Bogdan pentru stăpânirea moșiei Toporu, care înainte de soluționarea litigiului hotarnic a construit pe partea dreaptă a moșiei acareturi¹⁵, iaz, moară și crâșmă. În plângerea din 26 aprilie 1809, Episcopia cerea înalțului Divan să soluționeze cazul. Deoarece „[...] spătăreasa și-au făcut crâșmă în coastile satului Episcopiei, unde crâșmă n-au mai fost, nici drum mare nu este”. Divanul poruncește Serdăriei de Orhei să închidă crâșma, iar pentru venitul obținut de la activitatea morii să fie numit „[...] un mazil să să strângă de o parte de izvod, să nu să atingă de dânsul al lui nicio parte, nici alta, păr s-a da sfârșit hotărâtului moșiei [...]” (Documente 2017, 625). În cazul dat, mazilul numit de Serdărie, care era persoană de încredere și se bucura de respectul ambelor părți implicate în conflict, urmă ca până la soluționarea litigiului hotarnic, să aibă grija de venitul obținut de la activitatea morii.

Documentele de epocă îi atestă pe mazil nu doar în calitate de agricultori și proprietari agricoli, dar și în calitate de meșteri. Spre exemplu, într-un izvod datat cu 1 mai 1809 mazilii figurează în calitate de meșteri butnari, alături de slugi – tocmite cu bani (taxa variind de la 30, 40, 50, 60, 190 și 200 de lei) și feciori, care confecționau și reparau butoaie, și anume: Apostol Țărălungă, Ioniți Negru, Apostol Tătaru și Ioniți Tătaru (Documente 2017, 636-637).

¹⁵ **Acaret** – construcție auxiliară care ține de o clădire, de o gospodărie moșierească sau țărănească. Într-o scrisoare din 31 iulie 1843 adresată de Guvernul Regional guvernatorului militar al Basarabiei P.I. Fiodorov se lămurește destul de explicit că noțiunea de acaret include toate construcțiile auxiliare, inclusiv toate serviciile din cadrul conacului moșieresc. Același termen poate fi raportat și la construcțiile auxiliare din cadrul gospodăriei țărănești (Tomuleț 2014,29).

În unele cazuri soluționarea litigiilor hotarnice în care mediatori erau mazilii nu se rezolvau ușor. Era nevoie de timp, investigații suplimentare și repetate, la cererea părților nemulțumite în soluționarea litigiului. Spre exemplu, la 8 mai 1809 răzeșii moșiilor Ciofeni și Pocrișeni solicită Divanului Țării Moldovei să dea poruncă Serdăriei de Orhei să facă o cercetare repetată în litigiul hotarnic cu păhărniceasa Maria Costachi-Panaite, fiul ei Alexandru, cornetul¹⁶ Matei și Ioniță Racul, și pentru dreptul de protimis (prioritate) asupra părților de moșii vândute de alți răzeși. În plângerea depusă înaltului Divan răzeșii scriau că „[...] după cercetare ce au făcut prin dumnealui vornic de poartă Dumitru Meleghe și prin mazili rânduiți, prin mărturie mazililor rânduiți, ci ni s-au dat la mână, nu sîntem mulțumiți [...]” (Documente 2017, 647). Răzeșii cereau să li să facă dreptate prin numirea unei cercetări repetate, în frica lui Dumnezeu, după cartea de blăstăm, atât pentru hotărnicia hotarelor moșiei, cât și pentru a răscumpăra loturile vândute, „[...] fiindcă după cercetare aceasta nu știm ci parti di moșii ne rămîni și ce bani să dăm pe părțile vânzătorilor, ca să li răscumpărăm” (Documente 2017, 647).

Examinarea repetată a cazului a dat câștig de cauză răzeșilor, fapt confirmat prin zapisul din 29 mai 1809, în care preotul Dănilă Puiul, împreună cu alți răzeși de pe moșia Ciofeni, ținutul Orhei, se obligă ca până la 15 august să achite suma de 2926 lei 27 parale pentru răscumpărarea celor 232 de stînjani pe care păhărniceasa Maria Costachi-Panaite i-a procurat de la alți răzeși din sat (Documente 2017, 693-696).

Mazilii figurează și în cazul hotărniciei părților din moșiile Trușeni, Ciocana, Movileni și Suruceni ce aparțineau serdarului de Orhei Vasile Onofrei. La 1-7 iunie 1809 acesta solicită Divanului Țării Moldovei să poruncească unui vornic de poartă să-i hotărnicască părțile sale din moșiile numite și, cum era indicat în cerere, „[...] ca împreună cu vornicul de poartă, ci să va rândui, să rînduiască și dumnealor din mazilii ținutului, pe cari vor socoti oamini vrednici și cu știință, ca să meargă la stare locului și, după scrisori de schimbu și cumpărături și alte dovezi ci voui ave, să-mi aleagă drepte părțile mele din moșiile arătate, deosăbit, stălpindu-le și cu pietri hotară, pentru ca să-mi trag di pe dânsăle și folosul cuviincios” (Documente 2017, 712-714). În cazul dat, serdarul de Orhei Vasile

¹⁶ *Cornet* – ofițer inferior de cavalerie.

Onofrei solicita hotărnicia părților sale de moșii folosindu-i pe mazilii ținutului, cu indicarea „ca aceștia să fie oameni vrednici și cu știință”, ceea ce atestă că printre mazili erau și știutori de carte.

Și mănăstirile apelau la mărturiile mazililor în soluționarea litigiilor hotarnice. Spre exemplu, la 19 mai 1809, arhimandritul Meletie, egumenul mănăstirii Ocna, informează Dicasteria Eparhială despre pregătirile pentru examinarea litigiului cu Matei Galer, pentru venitul unei moșii. Acesta comunica că a scris la 4 persoane să meargă și să găsească toate documentele lui Șarban, în special să prezinte și mărturiile mazilului făcute în acel an pentru Silvestru cu Sandul Perzul, să se prezinte și economul mănăstirii, nepotul acestuia și alte persoane „[...] cari au fost la samitelile izvodu lui Mateiu Galer, și să îndatoriți pe dinsul ca să aducă și el pe tată-su, fiindcă este acasă și trebuința le cere, după cum și ispravnici de la Bacău” (Documente 2017, 678). Și în acest caz egumenul mănăstirii sublinia, în mod special, mărturiile mazilului, pe autoritatea căruia conta.

Mazilii sunt întâlniți frecvent în actele de vânzare a moșiilor, sau a părților de moșii, în calitate de martori. Spre exemplu, la 29 martie 1809 Leontie Racu vinde partea sa de moșie, avută de la tatăl său Grigore Racu din Safta, din satul Mașcăuți, ocolul Răutul de Jos, ținutul Orhei, în mărime de 4 stângeni, cu prețul la 25 lei stânjenul, „după cum au făcut și cu alți răzăși de-ai noștri”, părintelui sachelar¹⁷ Vasile Lașcu. Au semnat actul de vânzare a părții de moșie Leontie Racu și soția sa Catrina, trei martori: mazilul Ioniță Josanu (care și-a pus semnătura), Ioniță Bălăban, Iosuv Condurari și Ionache, fiul sachelarului Vasile Lașcu (Documente 2017, 556-557). Și în acest caz semnătura pusă pe actul de vânzare de mazilul Ioniță Josanu atestă faptul că acesta era cărturar.

Mazilii care moșteneau acest titlu de la părinții lor urmau să-l confirme prin acte și mărturii. Izvoarele, atât cele publicate, cât și cele de arhivă inedite, conțin informații prețioase despre confirmarea titlului de mazil. Spre exemplu, la 4 martie 1808, vistiernicul Iordache Roset, în numele Vistierii Țării Moldovei, eliberează lui Vasile, fiul lui Maftei Costin din satul Peciște, ținutul Orhei, mărturie că a fost trecut în catastihul Vistieriei la rânduiala mazililor cu dajdie de 3 lei și cu răsură câte 15 parale de

¹⁷ **Sachelar** – rang onorific bisericesc în Biserica Ortodoxă, care se conferă preoților cu o activitate pastorală bogată de către episcopul eparhial. Preoții care au un asemenea rang poartă ca semn distinctiv un brâu albastru.

leu (Documente 2017, 494). Un al caz este cel din 13 ianuarie 1809, când Vistieria Țării Moldovei acorda mărturie lui Mihalache, fiul lui Vasile Talpeș, mazil din satul Văsieni, ținutul Orhei, prin care confirma că acesta a fost trecut la Catastihul Vistieriei „într-o cruce” cu tatăl său, urmând să plătească 90 de bani peste suma plătită de tatăl său și răsura câte 15 bani de leu (Documente 2017, 415).

În unele cazuri mazilii sunt implicați în litigii funciare, căutându-și dreptate la Divanul Țării Moldovei. Un caz elocvent în acest sens este cel în care sunt implicați preotul Vasile, mazilul Ștefan Coste și alți răzeși din satul Pereni, ținutul Orhei, situat pe râul Lăpușna, care se plâng la 19 martie 1809 lui Serghei Kușnikov, președintele Divanurilor Principatelor Române, că general-maiorul Ilie Catargiu a pus stăpânire pe o parte din moșie până la decizia finală a Divanului. Aceștia scriau că deoarece Divanul nu a soluționat până acum cazul, Ilie Catargiu a pus stăpânire pe pământurile ce le aparțin, a numit un vechil care „[...] nu numai că ne bate și ni girimitește (amendează), pentru vitele ce avem și se pășunează acum pe moșie noastră, fără a pricinui cât de puțină păgubire, dar, și de la codru, asămine, sântem opriți di a lua lemne di arsu în focu și, apoi, și scrisorile ne sânt oprite aice” (Documente 2017, 542).

Prezintă interes modalitatea de încasare a dărilor de la mazili și rup-țai. Conform dispozițiilor domnești, desetnicii încasau *desetina* pentru stupi și *gorștina de mascuri* de la mazili, de la „rufeturi și bresle ce sânt de slujba curții” și de la toți țăranii, nu însă de la mănăstirile închinat la Ierusalim și Muntele Athos, și nici de la cei scutiți de Constantin Mavrocordat (Grigoraș 1976, 156). Instrucțiunile primite de desetnici prevedeau că desetina pentru stupi se va plăti acolo unde se aflau prisăcile, iar pentru mascuri „unde va fi șederea stăpânului” (Documente 2017, 156-157).

Urmează să constatăm că Domnia avea grijă și ținea în vizor soarta mazililor care au slujit cu credință și devotament țării. Mai multe izvoare atestă că, ajunși la bătrânețe, mazilii care „s-au aflat slujindu la poroncile țerii”, nu erau dați uitării. Spre exemplu, la 9 ianuarie 1782, domnul Constantin Moruzi poruncește: „Facem știre cu această carte a domnii mele pentru Savin Racovițe, mazil ot ținutul Iașii, carele fiindu că nelipsit s-au aflat slujindu la poroncile țerii și acum, agiungându la vârsta de bătrâneță, domnie me am făcut milă și-l ertăm de dajde visterii pe capul lui. Pentru care poroncim domnie me dum(itale), vel vist(iernic), să razi numele lui din catastihu dăsjdilor visteriei, cum și dum(nea)v(oastră), ispravnici de

ținutu Iașii, și altor boieri slujbași, ce viți fi rânduiți ori cu ce slujbea domnii mele aice, la ținutul Iașii, pe numitul mazil, de mai sus arătat, întru nimică să nu-l supărați, ci să fie în pace, fiindu că domnie me m-am mi-lostivit și l-am ertat atât de dăjdile visterii, cât și de toate angariile, ce vor fi pe aceialanți mazili” (apud Furtună 2016, 19-20).

De aceeași susținere și sprijin, a domnului Alexandru Moruzi, a beneficiat și mazilul Ioniță Trohin din ținutul Iași, ajuns la „vârsta de bătrânețe și slăbăciune” (Furtună 2016, 20). Izvoarele, atât publicate, cât și cele de arhivă, conțin informații și despre mazilii din alte ținuturi ale Moldovei care au beneficiat de acest sprijin al Domniei.

Ruptașii și ruptele. Spre deosebire de mazili, care erau o categorie socială privilegiată, *ruptașii* aveau statut de categorie privilegiată fiscală. Nicolae Stroiescu, autorul termenului „ruptaș” expus în dicționarul *Instituții feudale din Țările Române*, constată că aceștia erau o „categorie fiscală privilegiată care plătea dările prin sistemul *ruptei* sau *ruptoarei*”, posedau „cărți de ruptași” pe motiv că erau „neamuri de ruptași”, situație care se moștenește (Instituții 1988, 416).

Din caracteristica acestei noțiuni constatăm că autorul nu face o distincție clară despre care ruptaș este vorba: *ruptașii* descendenți din familii de preoți sau *ruptele* – *rupta de vistierie* și *rupta de cămară*? Însă, din expunerea succintă a termenului de *ruptaș* putem constata că autorul are în vedere anume aceste două categorii fiscale. Autorul constată că „în afara de darea globală ruptașii mai plăteau uneori și alte dări; în noiembrie 1768, „ruptașii cămării” din ținutul Iași, în număr de 91, plăteau suma de 332 de lei și 57 bani noi la „slujba agutoriniței” (Instituții 1988, 417)¹⁸. În acest caz, autorul scrie despre *rupta de cămara* – cei care plăteau în haznaua personală a domnului și nu despre ruptași – descendenți din preoți, care n-au continuat cariera duhovnicească a părinților, sau cei care au fost excluși, din diferite motive, din această categorie.

¹⁸ *Ajutorință* – dare excepțională, creată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și vărsată într-un fel de buget extraordinar. A fost înființată în locul văcăritului, după reforma lui C.Mavrocordat, în Moldova de I.T. Calimah, la 1760, iar în Țara Românească de C.Racovoță, la 11 ianuarie 1754, și greva numai pe țărani, bresle, preoți, slujitori și mazili. Repartizarea ajutorinței în Moldova se făcea „pe ogeacuri”, iar în Țara Românească pe vite, după sistemul cislei. Quantumul ei în Moldova era de 11 lei, 5 ½ lei și de 3 lei, în dependență de averea contribuabililor (Instituții 1988, 11).

Reieșind din caracterul divers social al acestei categorii: țărani fugari, coloniști străini, negustori pământeni, comercianți străini, coloniști sârbi și bulgari etc., ea este considerată o *categorie fiscală* și nu *una socială*.

Și cercetătorii Dumitru Vitcu și Gabriel Bădăraș îi definesc pe ruptași ca pe o categorie de contribuabili care își plătesc capitația individual (Regulamentul 2004, 606). Prin urmare, și acești cercetători văd în ruptași o categorie fiscală.

Și autorii Catagrafiilor Moldovei de la 1820-1845 (Lucian-Valeriu Lefter, Silviu Văcaru și Mircea Ciubotaru) văd în ruptași o categorie fiscală privilegiată, în care, de regulă, intrau coloniști, meșteșugari și negustori, pământeni sau străini și care plăteau o dare unică personală stabilită de Vistierie (Catagrafiile 2008, XXX).

Alți cercetători văd în ruptași o categorie socială privilegiată. Spre exemplu, P.G. Dimitriev (Dimitriu) definește ruptașii ca persoane ce aparțin categoriilor sociale privilegiate ale populației. Ei beneficiau de următoarele privilegii: **a**) plăteau birul individual, fixat stabil în mărime moderată comparativ cu birnicii; **b**) beneficiau de unele înlesniri în plata impozitului pe avere; **c**) nu erau supuși judecății și pedepselor de către ispravnici, dar numai de către domn sau de Divan; **d**) aveau dreptul de a deține oameni de curte, care erau scutiți de prestațiile de stat. Ruptașii aveau următoarele îndatoriri: la dispoziția ispravnicilor erau obligați să îndeplinească un șir de obligații legate de strângerea impozitelor, îndeplinirea de către țărani a prestațiilor de stat, participau la hotărnicia moșiilor și la reglementarea conflictelor care apăreau între țărani (Дмитриев 1973, 153). Prin urmare, caracteristică dată ruptașilor nu se deosebește cu nimic de cea dată mazililor. Autorul nu face distincție între *ruptași* și *rupte*, între categorie socială și categorie fiscală, considerându-i pe ruptași categorie socială.

Și autorii Dicționarului deja amintit de Istorie, editat la Chișinău în 2007 (Demir Dragnev, Alexei Agachi ș.a.), văd în ruptași un „[...]” grup social privilegiat, constituit definitiv în secolul al XVIII-lea. Starea de ruptași se acorda cu titlul de ereditate unor persoane din păturile neprivilegiate, îndeosebi fiilor de preoți (dar urmează de precizat – doar celor care n-au continuat preoția – V.T.). Plăteau o dare stabilă, mai mică decât *birul*. În schimb erau datori să exercite diferite însărcinări de caracter administrativ, polițienesc etc.” (Dicționar 2007, 339). Și în acest caz autorii

confundă ruptașii cu rupele. Preoții erau o categorie privilegiată a societății, copiii acestora care n-au urmat calea preoției au alcătuit categoria *ruptașilor*, iar în categoria *ruptelor* intrau, cum constată corect autorii, și unele categorii neprivilegiate ale societății – țăranii, răzeșii, mic-burghezii, negustorii, coloniștii străini etc.

Editorii statisticii populației Țării Moldovei din 1808, Tudor Ciobanu, Teodor Candu și Eugen Cernenchi văd în *ruptași* contribuabili descendenți dintr-o stare socială privilegiată a Moldovei, constituită din urmași de preoți care plăteau dajdia individual, iar prin *ruptele vistieriei* – o categorie socio-fiscală privilegiată care includea persoane străine, din afara țării, ce plăteau individual Vistieriei o parte din *bir*, conform hrisovului primit (Populația 2019, 421). Limitându-se doar la persoanele străine, din afara țării, autorii limitează mult izvoarele de constituire a acestei categorii fiscale, diversitatea cărora era mult mai mare, incluzând și persoane locale care obțineau înțelegerea cu Vistieria la plata dărilor prin sistemul rupei.

Eroarea constă în faptul că în multe documente de epocă, în special în cele de arhivă inedite, alcătuite în baza discuției aceste probleme în instituție regionale din Basarabia, ruptașii și rupele de vistieria și de cămara erau catalogați cu denumirea de *clasă* (класс) sau *stare socială* (сословие)¹⁹. Analiza detaliată a acestor documente însă combate această eroare. Spre exemplu, în timpul discuției la 17 august 1820 în Consiliul Suprem al Basarabiei a divizării populației în clase sau stări sociale s-a constatat că „[...] în regiunea Basarabia locuiesc, împrăștiați în diferite sate și târguri, un număr suficient de persoane cu denumirea de rupta de vistieria, tot ei și rupta de cămara, și că aceste persoane nu constituie o clasă specială, aceștia sunt egalați cu țăranii sau altfel spus cu sătenii și că ei provin din rândurile țăranilor”²⁰.

Diferite informații cu privire la ruptași conțin și lucrările călătorilor străini care au vizitat Țările Române în secolele XVIII-XIX. Spre exemplu, călătorul rus Ignati Iakovenko (?-1870), care nu face nici el distincție între *ruptași* și *rupte* scria în cunoscutele sale scrisori, că „Ruptașii (subînțelegându-se *ruptele* – V.T.) pot fi considerați drept burghezi și se pare că această clasă a fost creată în mod exclusiv numai pentru ca să atragă cât

¹⁹ A se vedea spre exemplu: ANA, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 2-6.

²⁰ *Ibidem*, f. 3 verso.

mai mulți străini din țările vecine în Țara Românească. Ei sunt scutiți de plata birului foarte apăsător și sunt impuși doar la plata unei sume fixate în mod special” (Călători 2004, 862).

Statutul rușilor și rușilor era reglementat de dispoziții și regulamente speciale emise cu diferite ocazii de domnii Țării Moldovei. Exemplu în acest sens ne servește Regulamentul (*указ*) din 12 ianuarie 1759 emis de domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi (1758-1761) în care se stipula că „[...] mulți locuitori ai Țării Moldovei din diferite motive s-au retras în țări străine și acum doresc să se întoarcă din nou în Patria lor natală, dar și străinii iubesc acest pământ și sunt gata să se transfere aici pentru a-și câștiga existența, având însă temeri și nu fie impuși *dajdiei*, ca ceilalți locuitori, care în circumstanțe temporale plătesc o dare specială”²¹. Având la bază hrisoavele prezentate de locuitorii a cinci localități din ținutul Orhei: Biciușca, Lalova, Hrabova, Stodolna și Lopatna emise la timpul lor de domnii Moldovei Constantin Racoviță (noiembrie 1757) și Scarlat Ghica (15 iulie 1757), prin care li se stabilea o dare specială, dar din cauza nerespectării acestor decizii, aceștia au părăsit localitățile natale și acum roagă să li se permită să se întoarcă înapoi și să beneficieze de privilegiile de altă dată, domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi a emis acest Regulament special, prin care a satisfăcut cerințele acestor persoane. Regulamentul stabilea modalitatea de impozitare a refugiaților și străinilor. Toți locuitorii care au părăsit teritoriile Moldovei dar și străinii care se vor transfera pe aceste pământuri erau scutiți în primele 5 luni de toate dările și prestațiile; după expirarea acestui termen ei plăteau dări după următorul criteriu: câte 15 lei anual – locuitorii din prima categorie, ce dispuneau de 6 boi; câte 10 lei – cei care aveau câte două perechi de boi; câte 5 lei – cei care aveau câte o pereche de boi și câte 2,5 lei – cei care nu dispuneau de boi. Încasarea banilor pentru vilele aflate în proprietate se efectua în baza dărilor stabilite de Regulament, în cazul în care cineva din locuitori avea un număr mai mare de boi, vaci și cai, atunci aceștia erau asigurați și siguri de plata dărilor. Banii urmau să fie plătiți vornicului sau vătămăului acelor localități în părți (în sferturi), după fiecare trei luni. În plus de la aceste persoane era încasată *deseatina* pentru albine și porcine: câte 4 parale pentru fiecare stup de albine și câte 2 parale pentru

²¹ ANA, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 23.

fiecare porcină și ovină. Văcarii erau scutiți de plata acestei dări, dar nu aveau dreptul să ia la pășunat vite de la localnici²².

Regulamentul scutea de dări și preoții din parohii, în afară de plata a doi cervoneți, pe care aceștia îi dădeau ca cadou Arhiereului, de la care erau scutiți diecii. Locuitorii care urmau să se așeze cu traiul pe moșiile mănăstirești trebuiau să plătească dări pentru cultivarea cerealelor, fână și albine ca ceilalți locuitori. Însă pentru grădini și livezi aceștia nu prestau desetina, iar pentru că locuiesc pe moșiile mănăstirești plăteau câte 30 de (monede) parale pentru fiecare gospodărie²³.

În cele din urmă Regulamentul stipula că toate persoanele care vor veni de peste hotare și v-or dori să beneficieze de aceste privilegii urmează să se prezinte pentru a primi fiecare de la organele de conducere o carte de danie, semnată și sigilată cu sigiliu roșu, care îl va deosebi de ceilalți contribuabili și-i va servi ca dovadă că beneficiază de privilegii²⁴.

Deși Regulamentul nu stipula că este adresat rușilor, rupei de vistieria și rupei de cămara, anume în aceste categorii se regăsesc mulți fugari și străini reîntorși și veniți pe teritoriul Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea.

Procedura de obținere de către străini a dreptului de a fi așezați la „darea birului cu rupta” era similară cu cea a bejenarilor²⁵, izvoarele de epocă nefăcând mari deosebiri între ele. Documentele atestă că străinii prezentau o cerere (în izvoare *jalebă*) domnului Țării Moldovei, rugând să fie așezat la „darea birului cu rupta la cămară gospod sau cu rupta la vistierie”. Ulterior, domnul trimitea cererea respectivă, spre examinare, ispravnicului de ținut. Acesta, examinând cererea, elibera străinului o mărturie scrisă, prin care confirma că acesta într-adevăr este om străin și nu se regăsește în listele birnicilor, în baza căreia Domnia elibera certificatul de ruptaș.

²² *Ibidem*, f. 23-24.

²³ *Ibidem*, f. 24-24 verso.

²⁴ *Ibidem*, f. 24 verso.

²⁵ **Bejenar** – persoană care (împreună cu alții) își părăsea, vremelnice, casa, provincia sau patria, din cauza unei invazii dușmane, a persecuțiilor politice, a jafurilor administrative sau a exploatarei boierești. *Bejenari* erau numiți și imigranții străini colonizați în Țările Române – „iude oameni străini”, „băjenari oameni străini”, românii emigranți în țările vecine și țărani „strămutați de la un loc la altu” (*Dicționarul* 1955, 212; *Instituții* 1988, 38-39). Ei plăteau Domniei un bir stabil, numit „ruptă”.

Un exemplu elocvent în acest sens ne servește cartea domnească din 9 iunie 1783, emisă de domnul Moldovei Alexandru Mavrocordat, prin care se confirma că „[...] Ion, sân Iani, sârbul de la Târnova, că fiind om strein și năzuind aice, în pământul Moldovii, s-au așezat cu lăcuința în satul Ciuciule, de la ținut Iașului, și s-au rugat, prin jaloba ce-au dat, ca să fie așezată dare birului lui cu rupta la cămara gospod, după cum sunt și alți oameni streini. După care jalobă a lui, orânduindu-să la dum(nea)lor ispravnici de ținut Iașului, s-au cercetat și, spre încredințare, i s-au dat de la dum(nea)lor mărturiia scrisă din let 1783, iunii 5, prin carili îl adivereazi că esti adivărat om strein și că n-au avut nici un amestic de bir până acum”. În cartea domnească eliberată sârbului Ion Iani se menționa că el urmează „[...] să dea cincisprezece lei într-un an și câte cinci parale de leu răsura. Care bani să aibă a-i da într-un an cu doaă vadele, adică șapte pol lei la Sfeti Gheorghii, și șapte pol lei la Sfeti Dimirii; și osăbit să aibă a mai da și o cheltuială a țării, care să scoate în locul agiutorinții, socotindu-sa o a patra parte din toți banii, ci iaste așezat să dea într-un an. Iar cu altă cu nemică mai mult să nu fie supărat pe capul lui” (Documente 2005, 149).

Cercetătorul Alexandru Furtună constată că în ținutul Iași „cu rupta la cămara gospod, pe parcursul anilor, au mai fost „așezați”: Tănasi Desăgar de la cordon – „cu lăcuința în târgul Iașii” (la 25 mai 1786); Tudosii Hăceanu din raiaua Hotinului – „cu lăcuința în satul Izărenii, de la ținut Eșului” (la 13 august 1787); Iftimii, sân ego Costantin, dintr-alte părți de locuri – „cu lăcuința în satul Cornești de la ținut Iașii” (la 9 iulie 1792) etc. Cu rupta la vistierie gospod au fost „așezați”: Paraschiv Tulburi „din sat, din Brăvița, de la ținut Eșii (la 25 mai 1802); Vasile Mustiață, din satul Zâmbroanii, de la ținutul Eșii (la 19 martie 1803); Lefter, din satul Sânești, ținutul Eși (la 3 februarie 1806) etc. (Furtună 2016, 23). Documentele de epocă conțin numeroase cărți domnești de acest fel, ce atestă statornicirea în diferite ținuturi ale Moldovei a străinilor/bejenarilor și includerea lor la „darea birului cu rupta la cămară gospod sau cu rupta la vistierie”.

Domnii Țărilor Române au manifestat de-a lungul timpului față de străini/bejenari un viu interes și o atitudine binevoitoare, tolerantă, ocrotindu-i prin acordarea unor privilegii speciale. Aceasta a avut loc, în special, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, când după pacea de la Kuciuk-Kainargi (10 aprilie 1774) o parte dintre străini au devenit sudiți, punându-se sub protecția consulatelor aparținând unor puteri europene.

Pe linie fiscală, ei au dispus de un regim preferențial, fiind, de regulă, incluși în categoria ruptașilor și plătind în consecință dări printr-o înțelegere specială cu Domnia (Lazăr 2007, 93). Spre exemplu, într-o scrisoare datată cu 30 octombrie 1809 boierii Divanului Moldovei îl informează pe S.S. Kușnikov, președintele Divanurilor Moldovei și Țării Românești, despre cazul „[...] fameliilor bejenar de piste Dunări”, comunicând că „[...] s-au făcut cuviincioasili porunci către dregători, ca nu numai să nu-i împiedice întru nimica la trecerea lor, ce mai ales să-i înlesnească și să le dea tot cuviinciosul ajutoriu”²⁶.

Nicolae Grigoraș analizând sistemul de impozitare a populației din Moldova, descrie această categorie ca una fiscală privilegiată. Autorul notează că începând cu secolul al XVIII-lea „[...] pentru a opri emigrarea unei părți a populației, în special din cauza exploatării fiscale, s-a căutat un nou sistem de impunere, mai echitabil, cuantumul dărilor urmând a fi fixat către vistierie în înțelegere cu contribuabilii sau cu stăpânii acestora. Această înțelegere, concretizată într-o fișă de impunere personală, întărită cu sigiliul domnesc, s-a numit *ruptă*. Prin noul sistem, introdus pentru prima oară în întreaga țară în anul 1700, generalizat, toți contribuabilii urmau să plătească dări potrivit stării lor materiale. Suma totală a impozitelor urma să fie achitată în patru rate trimestriale” (Grigoraș 1971, 128).

Statutul de ruptaș era ereditar, însă copiii ruptașilor urmau să ceară în mod oficial confirmare domnească pentru a beneficia de acest statut. Numai după investigațiile de rigoare și prezentarea cărților domnești ale părinților ce atesta statutul de ruptaș și audierea mărturiilor consătenilor sau ale rudelor ce dețineau acest statut, copiii ruptașilor erau așezați în „catastihul vistieriei, la rânduiala ruptașilor”. După schimbarea domnului sau în timpul efectuării catagrafilor (recensămintelor) fiscale, în baza dispozițiilor domnești sau ale administrației militare de ocupație (rusești sau austriece), la dispoziția administrației ținutale se efectuau alte investigații și pe cartea domnească se consemna data și următoarea însemnare: „s-au cercetat și au rămas bun la orânduiala ruptașilor” (Grigoraș 1977, 48).

Nicolae Grigoraș scrie că la „rânduiala ruptașilor” puteau intra și fiii de diaconi. Însă, poziția Domniei nu a fost totdeauna constantă față de această categorie fiscală. Spre exemplu, la 20 martie 1803 Alexandru Con-

²⁶ ANA, F. 1, inv. I, d. 832, f. 186.

stantin Moruzi a hotărât însă ca feciorii de protopopi și preoți, „care nu erau cuprinși între birnici”, să se poată „așeza la rânduiala ruptașilor, însă nu la mazili”, iar feciorii de diaconi au fost incluși „la bir cu țara” (Grigoraș 1977, 43). Această dispoziție denotă faptul că feciorii de diaconi care nu continuau activitatea preoției nu erau văzuți cu ochi buni de unii domni, fiind egalați cu stările de jos ale populației – cu țăranii birnici.

În pofida acestui fapt domnii îi foloseau pe ruptașii în diferite servicii necesare Domniei, întâlnind-ui, de rând cu mazilii, în unele mărturii hotarnice, în calitate de hotarnici. Spre exemplu, în mărturia hotarnică din 7 mai 1757 pentru moșia Cighirleni, pe Botnișoara, din ținutul Lăpușna a biv vel paharnicului Ștefan Iamandi, pe care o avea moștenire de la maicăsa Anușca, iar aceasta o avea ca zestre de la părinți, alături de semnătura hotarnicului Ion Cehan figurează și semnătura ruptașului Constandin Gotcă, în calitate de hotarnic (Documente 2017, 170, 199).

Sistemul de impozitare prin *ruptă* este cunoscut în Moldova de la începutul secolului al XVII-lea, iar denumirea de *ruptă* apare în documentele de epocă la 31 ianuarie 1662. Izvoarele atestă că până la 1700 își plăteau impozitele prin „ruptă” negustorii localnici și străini așezați temporar în orașul Iași și o parte din țăranii din satele boierești și mănăstirești, pentru care stăpânii lor au obținut de la Domnie o asemenea impunere fiscală (Grigoraș 1971, 129). În 1700 Antioh Cantemir a încercat să fixeze suma dărilor tuturor locuitorilor țării după starea lor materială și eșalonarea plății în patru rate. Cercetătorul Nicolae Grigoraș, care descrie acest caz, nu știe dacă după mazitarea în septembrie 1700 a lui Antioh Cantemir noul domn Constantin Duca a menținut sau a anulat acest sistem de impozitare, dar constată că domnul „[...] a promis unor țărani, care voiau să plece din țară din cauza greutății dărilor că-i va impune la plata lor prin „ruptă” (Grigoraș 1971, 129).

Sistemul de impozitare prin *ruptă* și *cislă* a variat de la Domnie la Domnie, fiind determinat de lăcomia domnului, necesitățile țării sau de cerințele înaintate de Poarta Otomană. Abia la 1 august 1732 denumirea de „ruptași” dată locuitorilor, care formau o anumită categorie fiscală și care erau înscrși în registre speciale, a fost generalizată și confirmată oficial (Grigoraș 1971, 129).

De privilegiul *ruptei* au beneficiat și alte categorii sociale și slujitori. Spre exemplu, domul Moldovei Grigore al II-lea Matei Ghica emite o

„carte” specială pitarului Cireș ca să adune oameni străini din țara leșească turcească sau din alte părți și chiar oameni de țară, „[...] pentru ca să fie de *paza marginii* dinspre tătari. Cei încadrați în asemenea unități urmau să fie scutiți timp de un an de toate obligațiile fiscale, după care termen *trebuiau tocmiți cu rupta, pi ușor, și pi puțința lor ca să poată trăi și să poarte grija marginii*” (Grigoraș 1971, 302). Un alt caz este cel al breslelor, care, reieșind din obligațiile fiscale pe care le aveau către stat, se împărțeau în două categorii: *bresle cu caracter economic* și *bresle cu caracter social*. Dacă primele trebuiau să plătească anumite impozite și să execute anumite prestații, de al doilea au fost, în general, cu mici excepții, scutite de orice obligații fiscale. Regimul fiscal al breslelor cu caracter economic n-a fost fixat în catastife, ci în contractele încheiate cu vistieria, cunoscut cu denumirea de *ruptă*, răspândit din secolul al XVIII-lea (Grigoraș 1971, 409, 411).

Anumite schimbări în sistemul de impozitare prin intermediul ruptei au loc în perioada domniilor lui Constantin Mavrocordat (1730-1769)²⁷ și sunt legate de reformele înfăptuite în domeniul fiscal. Începutul reformelor l-a constituit un hrisov din 7 februarie 1741 care cuprindea măsuri de reorganizare în domeniile fiscal, agrar, administrativ și juridic. Mircea Brie, analizând această reformă, constată: „Principiul de bază al reformei fiscale a fost generalizarea ruptei²⁸. [...] Fiecare contribuabil a primit un adevărat „buletin de identitate” fiscală, un document care atesta calitatea de contribuabil și cuprindea semnalmente sale fizice” (Brie 2005, 253-254).

La începutul secolului al XIX-lea ruptășii sunt întâlniți în mai multe acte de vânzare a proprietăților funciare. Spre exemplu, la 27 iunie 1807 îl întâlnim pe ruptășul Vasile Bălănescu, ginerele diaconului Savin Negrei, confirmând actul de vânzare a 58 de stânjeni de baștină²⁹ din cadrul moșiei Trestieni, ținutul Iași, boierului Mihalache, biv vel stolnic, ce aparținea

²⁷ Constantin Mavrocordat deține un adevărat record între fanarioți, având șase domnii în Țara Românească (1730, 1731-1733, 1735-1741, 1744-1748, 1756-1758, 1761-1763) și patru domnii în Moldova (1733-1735, 1741-1744, 1744 -1749, 1769).

²⁸ *Rupta* era o înțelegere încheiată de visterie cu un grup de contribuabili, prin care se stabilea cuantumul dării ce urmau să o plătească și stabilite termenele de achitare.

²⁹ *Baștină* – stăpânire de pământ transmisă prin ereditate, avută ca moștenire, lot strămoșesc. Este sinonim cu termenii *ocină*, *dedină* și *moșie* (ANA, f. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 110 verso).

lui Enachi și Ion, feciorii lui Gheorghe Negre, pentru suma de 300 de lei (la prețul de 5 lei stângenul, 10 lei primindu-i suplimentar) (Documente 2016b 2016, 59-60). În actul de vânzare se concretiza că frații Negre au vândut baștina „[...] de care nemaiavând trebuință, de a noastră bunăvoie, nesăliți de cătră nime, după buna învoire”, iar în cazul în care vor apărea careva pretenții „[...] atât despre trii surori ci avem, anumi Safta, Ilinca și Paraschiva, cât și dispre alte niamuri și răzrăși ai noștri, atunce noi să fim datori a li răspunde în bani, sau după cum ne vom pute învoi cu dâșșii, căci vânzare aceasta am făcut-o cu voie și primire tuturor” (Documente 2016b 2016, 59).

În alt act de vânzare, semnat la aceeași dată și în același an, ruptașul Vasile Bălănescu figurează, împreună cu soția sa Maria, fiica diaconului Savin Negrei, deja în calitate de vânzător, vânzând aceluiași Mihalache, fost mare stolnic, 29 de stângeni de pământ, parte din moșia Trăisteni, ținutul Iași, pentru o sumă de 203 lei (la prețul de 7 lei stângenul), pe care o avea ca zestre de la soția sa. Zapisul confirma obligația pe care și-o asuma ruptașul Vasile Bălănescu în caz de apariție a anumitor pretenții din partea rudelor, răzeșilor sau din partea soției, sau cum relata zapisul: „[...] a li răspunde stângânii arătați de potrivă din alte părți, ci li am drepte a mele baștină în moșie Popeștii, sau dintr-alte hotară, ci mai am la ținut Fălciu-lui” (Documente 2016b 2016, 60).

Implicarea teritoriilor Principatelor Române în confruntările militare dintre Imperiul Rus, Imperiul Austriac și Imperiul Otoman aducea la ruina în masă a populației, impunea locuitorii la întreținerea armatei ruse de ocupație, la îndeplinirea prestațiilor extraordinare exagerate, de care sufereau nu doar categoriile de jos, dar și categoriile sociale și fiscale privilegiate ale populației. Spre exemplu, la 12 septembrie 1808 mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și boierii divanului Țării Moldovei (logofătul Costache Ghica, logofătul Constantin Balș, vistiernicul Grigore Sturza, hatmanul Sandu Sturza, vornicul Lupul Balș, vornicul Teodor Balș, vistiernicul Iordache Roset și căminarul Alecu Greceanu), întruniți la Sfânta Mitropolie, îl informează pe Serghei Kușnikov, președintele Divanurilor Moldovei și Țării Românești, despre ordinul generalul-feldmareșalului Alexandru Prozorovski referitor la cantitatea de provizii și furaje ce urmau să fie rechiziționate de la locuitori, și, din cauza situației economice precare a populației, solicitau reducerea acestei cantități pentru populație,

inclusiv pentru categoriile privilegiate, indicându-se: „să scoată o dare asupra mazililor, ruptașilor, ruptilor la Vistierii, a negustorilor hrisovuliți³⁰ și a jâdovilor”, ce constituia 50 000 de lei (Documente 2017, 154-155), și care constituia „[...] o greutate mare și pătrunzătoare, pentru un norod obosit întru neconținute săvârșiri și slujbe, care sunt văzute de toți, arătate în multe întâmplări [...]”, suma totală constituind 560 000 lei (Documente 2017, 154).

Ulterior, la 25 noiembrie 1808, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și boierii divanului Țării Moldovei (logofătul Costache Ghica, Vornicul Iordache Balș, logofătul Constantin Balș, logofătul Balș și vistiericul Iordache Roset) vin cu o nouă solicitare adresată aceluiași Serghei Kușnikov, președintele Divanurilor Moldovei și Țării Românești, prin care cereau prelungirea termenului de restituire a împrumutului de 20 000 galbeni Comisiei Comisariatului împărătesc până la 1 ianuarie 1810 și reducerea dărilor preconizate pe țară în scopul procurării proviziilor și furajelor pentru armatele ruse. La 15 noiembrie locuitorii țării, inclusiv mazilii și ruptașii, urmau să fie impuși la plata birului în valoare de 350 mii lei „[...] spre plata acelor bani, ca s-au împrumutat Divanul de la Comisie și spre plata contractelor, prin care s-au făcut cumpărătura, care peste tot alcătuiește la 600 mii lei” (Documente 2017, 342-343). Mitropolitul și boierii solicitau „[...] să scoată numai 150 mii lei și 30 mii asupra mazililor, i a ruptașilor, ca cu acești bani să poată plăti celor ce au luat din cumpărătura zaharelei³¹” (Documente 2017, 343).

³⁰ **Hrisovulit** – categorie fiscală în care intrau locuitorii ce-și plăteau dările potrivit prevederilor unui hrisov domnesc, nu cu satul sau orașul unde rezidau: băjenarii hrisovuliți, negustorii hrisovuliți, jidovii hrisovuliți etc. (Instituții 1988, 226). În Basarabia, *hrisovuliți* erau considerați negustorii care au primit de la Divanul Domnesc un hrisov (patent) ce le acorda dreptul de a deține în arendă pământ, de a se ocupa cu comerțul interior și exterior, pentru transportarea mărfurilor plătind din costul acestora în punctele vamale câte 4 lei din 100, iar pentru comercializarea lor în prăvălii în orașe și târguri – câte 2 lei, alteleori și mai mult. În categoria negustorilor hrisovuliți puteau intra reprezentanți ai tuturor stărilor sociale, cu dreptul de a transmite hrisovul prin moștenire copiilor. În această categorie întâlnim și unii meșteșugari, care plătesc dări din meșteșugul pe care îl dețin. Negustorii hrisovuliți erau de diferite etnii – moldoveni, armeni, bulgari, greci și credincioși de rit vechi ruși (AIMSR, F. 438, d. 536, f. 18 verso, 64 verso).

³¹ **Zaharea** – ansamblul mijloacelor de aprovizionare necesare unei oștiri otomane în campanie militară și consta în cereale (mai ales orz și grâu), făină, unt și vite de tăiere (cu excepția porcilor, a căror carne era proscrisă de Cora, pentru armatele ruse – nu), asumată de Țările Romei în cadrul suzeranității otomane (Instituții 1988, 517-518).

Potrivit unor surse de arhivă, suma calculată pentru plata sfertului birului în decurs de 3 ani (1808-1810) a variat de la ținut la ținut: pentru ținutul Suceava – de la fiecare persoană câte 14 lei anual (în afară de categoriile sociale care plătesc dările potrivit unui hrisov special și a unor registre nominale, trimise de vistierie – mazilii, ruptașii, evreei care posedau hrisoave și rupta de vistieria); ținutul Neamț – 15 lei 16 aspri; ținutul Roman – 14 lei 19 aspri; ținutul Bacău – 19 lei 64 aspri; ținutul Putna – 16 lei 28 aspri; ținutul Tecuci – 15 lei; ținutul Covurlui – 14 lei 53 aspri; ținutul Tutova – 20 lei 16 aspri; ținutul Vaslui – 15 lei 32 aspri; ținutul Fălciu – 15 lei 96 aspri; ținutul Greceni – 15 lei 72 aspri; ținutul Codru – 18 lei 36 aspri; ținutul Hotărniceni – 6 lei 58 aspri; ținutul Orhei – 18 lei 68 aspri; ținutul Soroca – 18 lei 56 aspri; ținutul Herța – 12 lei 3 aspri; ținutul Dorohoi – 13 lei 96 aspri; ținutul Botoșani – 16 lei 24 aspri; ținutul Hârlău – 14 lei 26 aspri; ținutul Cârligătura – 11 lei 16 aspri; ținutul Hotin – 8 lei 28 aspri; ținutul Iași – 13 lei 40 aspri; ținutul Bacău – 19 lei 64 aspri; ținuturile Tomarova și Ismail – nu sunt supuși birului³².

Numărul mazililor și ruptașilor din Moldova reflectat în recensământele populației din anii '70 ai secolului al XVIII-lea. Datele recensămintelor populației efectuate de administrația rusă în Moldova la începutul anilor '70 ai secolului al XVIII-lea, publicate de istoricul și demograful P.G. Dimitriu, ne permit să stabilim numărul categoriilor sociale și fiscale privilegiate ale populației, comparativ cu cele birnice, punând accent, în primul rând, pe mazili și ruptași. Nu vom încerca să punem în discuție întreaga problemă legată de evoluția demografică ce a avut loc în Moldova în această perioadă de timp. Vom supune analizei doar situația demografică din ținuturile centrale ale Moldovei dintre Prut și Nistru, care, ulterior, vor fi anexate și vor intra în componența Imperiul Rus și vor face parte din componența regiunii Basarabia, evidențiind ținuturile mai mari și mai dens populate și unde numărul privilegiaților – al mazililor și ruptașilor – era cel mai mare: Iași, Orhei-Lăpușna și Soroca.

La analiza acestor date urmează să ținem cont de observațiile cercetătorului P.G. Dimitriu care le-a publicat, potrivit căruia „[...] în unele cazuri, dregătorii au indicat numai prenumele (Radul, Vlad, Preda) capului

³² ANA, F. I, inv. 1, d. 3639, f. 5-58.

de familie, în alte cazuri se mai arată al cui fiu (Ion sin Petru) este sau care este numele lui de familie (Toader Chiria, Neculai Florea), sau care este porecla lui (Ion Cătană, Ion Trepăduș). În unele cazuri este indicată naționalitatea capului de familie (Pavăl-rus, Leiba-jidov), iar în alte cazuri relațiile de rudenie (Ursul *brat* Nistor, Alexi *zet* Aramă)” (Moldova 1975, 10-11).

Datele privind numărul caselor de locuit, numărul persoanelor de sex masculin, compartimentat pe categorii sociale și etnice, inclusiv cu indicarea numărului mazililor și ruptașilor din ținutul Iași, unul dintre cele mai mari și mai dens populate ținuturi ale Moldovei, unde a fost înregistrat cel mai mare număr de privilegiați – mazili și ruptași, conform recensământului populației din anul 1772, sunt sistematizate în Tabelul 1.

Tabelul 1

**Numărul populației din ținutul Iași conform datelor
recensământului populației din anul 1772***

Ocoalele	Numărul de localități	Case de locuit		Numărul de persoane de sex masculin								
		Populate	Pustii	Moșierești		Liberi		Mazili și ruptași	Greci	Armeni	Sârbi și evrei	Excluzi de la plata impozitelor**
				Moldoveni	Țigani	Preoți	Moldoveni					
Ciuhur	39	1 611	3	–	51	48	986	49	–	–	12	465
De peste Prut	20	584	–	–	1	31	49	141	–	–	–	362
Braniștei	13	411	–	–	–	1	11	35	–	–	–	364
Codrului	21	490	7	–	–	11	24	13	–	–	–	442
Copoului	22	386	–	–	1	12	132	9	–	–	–	232
Turei	30	4 158	10	–	53	128	1 264	346	–	–	13	2 354
Numărul total	145	7 640	20	–	106	231	2 466	593			25	4 219
Raportul, în %	–	100,0	–	–	1,4	3,0	32,3	7,8	–	–	0,3	55,2

* Moldova 1975, p. 193-203.

** De la plata impozitelor au fost excluși: văduvele, voluntarii eliberați în baza certificatului numit „salvogvardia”, slugile anumitor boieri, scutelnicii, călărașii, unii marchitani, poslușnicii mănăstirești, proprietarii de cârciume, pescarii (hatmani), panțării isprăvniceii, copii din casă, vânătorii domnești, funcționarii arhieriești, grădinarii mănăstirești, armășeii, aprozii, fustașii (ostaș înarmat cu su-liță), lipcanii, darabanii, comoșelii, podareii, ciobanii, săracii, cioclii.

Datele sistematizate în Tabelul 1 atestă că în ținutul Iași erau înregistrate 145 de localități, ce constituiau un număr de 7640 de gospodării (case de locuit) și 20 de case nepopulate, ce întruneau un număr de 2466 (32,3%) de persoane de sex masculin – capi de familie, 593 (7,8%) – mazili și ruptași, 231 (3%) – preoți, 106 (1,4%) – țigani, 25 (0,3%) – sârbi și evrei și 4219 (55,2%) – persoane scutite de dări, în baza statutului sau privilegiilor de care beneficiau.

De menționat faptul că statistica atestă o raportare neomogenă a mazililor și ruptașilor în ocoalele ținutului Iași. Dacă reieșim din considerențul că numărul persoanelor de sex masculin înregistrate de recensământ coincide cu numărul caselor de locuit populate, ce de fapt atestă numărul de gospodării, putem constata că cel mai mare număr de mazili și ruptași erau înregistrați în ocolul Turei: 346 de persoane de sex masculin sau 58,3% din numărul total de persoane – mazili și ruptași. În celelalte ocoale numărul mazililor și ruptașilor a variat de la 141 (23,8%) – ocolul de peste Prut și 49 (8,3%) – ocolul Ciuhur, 35 (5,9%) – ocolul Braniștei, până la 9 (1,5%) – ocolul Copoului și 13 (2,2%) – ocolul Codrului.

De menționat că 4219 (55,2%) de persoane ce includeau văduvele, voluntarii eliberați în baza certificatului numit „salvogvardia”, slugile anumitor boieri, scutelnicii, călărașii, unii marchitani, poslușnicii mănăstirești, proprietarii de cârciume, pescarii (hatmani), panțării isprăvniceii, copiii din casă, vânătorii domnești, funcționarii arhieriești, grădinarii mănăstirești, armășeii, aprozii, fustașii (ostaș înarmat cu sulită), lipcanii, darabanii, comoșelii, podareii, ciobanii, săracii, cioclii, erau scutite de plata impozitelor. Dacă ținem cont și de cei 593 (7,8%) de mazili și ruptași, care la fel beneficiau de anumite scutiri și privilegii, acest număr constituie 4812 (63%) din numărul total al persoanelor de sex masculin înregistrate în acest ținut.

Apare întrebarea: cine plătea impozitele și dările în acest ținut?

Un interes deosebit prezintă analiza numelor mazililor și ruptașilor înregistrate de recensământul fiscal din anul 1772 (deși în multe cazuri izvorul indică doar numărul) în ținutul Iași. În unele cazuri izvorul conține numărul concret și numele acestor categorii sociale și fiscale. Prezentăm cele mai semnificative cazuri: *ocolul Ciuhur*: 2 ruptași – Toma Holban și Ștefan Miron și un mazil – Axenti (**satul Fundurile**); 3 mazili – Manoil, ginerele lui Nestor, Arvinte și Nicolai (**satul Ciuciulea**); în alte cazuri doar numărul – 5 mazili (**Satul Butești**); 3 mazili – Ursul și Lupul Mâle, Antohi

Ciohoran (**satul Lucăceni**); 3 mazili – Dimitrașco și Ioniță Marco și Ursul Cucoran (**satul Cucuești**). În alte cazuri, doar numărul: *ocolul de peste Prut*: 2 mazili și 2 ruptași (**satul Vărzărești**); 10 ruptași (**satul Ciutești**); 8 mazili (**satul Bălănești**); 21 de mazili și ruptași (**satul Boldurești**); 24 de mazili și ruptași (**satul Unțești**); 6 mazili și 9 ruptași (**satul Măgurele**), 3 mazili și 8 ruptași (**satul Dumbrăvița**); *ocolul Braniște*: 12 mazili și 5 ruptași (**satul Măcărești**); 4 ruptași (**satul Bohotin**); 6 ruptași (**satul Cozia**); 4 mazili și un ruptaș (**Valea Hiliței**); *ocolul Codrului*: 3 mazili și un ruptaș (**satul Miroslava**); un mazil și 3 ruptași (**satul Bâlcui**); *ocolul Copoului*: 2 ruptași – Gheorghe și Gavrilă Butuc (**satul Mălăești**); 3 mazili și un ruptaș (**satul Șorgari**); *ocolul Turei*: 4 mazili și 3 ruptași (**satul Risipeni**); 14 mazili și un ruptaș (**satul Cârniceni**); 9 mazili și un ruptaș (**satul Căuești**); 6 mazili și ruptași locali, 6 mazili veniți din ținutul Hârlău (**satul Glodeni**); 18 mazili și 7 ruptași (**satul Rădeni**) etc. (Moldova 1975, 193-199).

Cu toate că datele recensământului nu totdeauna conțin aceleași informații, ele ne permit să stabilim numărul mazililor și ruptașilor pentru fiecare localitate, deși și în acest caz a-i identifica separat pe mazili și separat pe ruptași este destul de dificil din considerentul că pentru mai multe localități aceștia sunt indicați împreună.

În pofida faptului că în ținutul Iași era înregistrat cel mai mare număr de mazili și ruptași, recensământul nu atestă nici o localitate care ar aparține în întregime mazililor – sate mazilești. Predominau localitățile care aparțineau **boierilor** (*vistiernicului* Ioan Cantacuzino, *banilor* Manolache Bogdan și Iancu Razul, *sătrarilor* Ștefan Feștilă și Velișco, *hatmanilor* Dumitrașcu Sturza și Vasile Ruset, *medelnicerilor* Grigore Balș, Ion Djan-teoan, Arghiri și Dumitrachi, *pitarilor* Vasile Mustață și Nicolae Cogălniceanu, *logofeților* Lupul Balș Gheorghe Carp și Bogdan, *paharnicilor* Nicolae Aslan și Paladi, *cămărașului* Ioniță Hermeziu, *vameșului* Ilie Tomița), **mănăstirilor** (Sf. Sava, Galata, Cetățuia, Burdujeni, Fâstâci, Slatina, Dobroveț, Golia, Dancu, Hlincea, Bârnova, Todirel, Probota, Aron-Vodă, Sf. Spiridon, Sf. Vineri), **Mitropoliei**, **negustorilor** (Constantin Avram, Dimitri Osmachi, Hristofor și Fotii) și altor moșieri.

O problemă care îngreuiază depistarea proprietarului sau a tipului de proprietate constă în faptul că „[...] în rubrica a doua, unde este indicat proprietarul moșiei, traducătorii ruși ai originalului moldovenesc au tradus inexact termenii de *răzeși* și *răzășească*, redându-le cu cuvintele

diferitor moșieri sau moșierească” (Moldova 1975, 12). În plus, din listele recensământului au fost omiși boierii și călugării, din considerentul că aste stări sociale erau scutite de bir și alte prestații. În liste au fost incluși doar capii de familii, bătrânii și copii fiind omiși³³.

După numărul populației de sex masculin ținutul Iași era urmat de ținutul Orhei-Lăpușna, care, deși avea un număr mai mare de localități, avea un număr mai mic de persoane de sex masculin.

Datele privind numărul caselor de locuit, numărul persoanelor de sex masculin, compartimentat pe categorii sociale și etnice, inclusiv cu indicarea numărului mazililor și ruptașilor din ținutul Orhei-Lăpușna, conform recensământului populației din anul 1772, sunt sistematizate în Tabelul 2.

Tabelul 2

Numărul populației din ținutul Orhei-Lăpușna conform datelor recensământului populației din anul 1772*

Ocoalele	Numărul de localități	Case de locuit		Numărul de persoane de sex masculin								
		Populate	Pustii	Moșierești		Liberi		Mazili și ruptași	Greci	Armeni	Sârbi și evrei	Excluzi de la plata impozitelor**
				Moldoveni	Țigani	Preoți	Moldoveni					
Orhei***	20	550	–	–	3	18	348	12	–	–	–	169
Câmpului	15	371	–	–	–	15	259	16	–	–	–	81
Răutului	10	309	6	–	–	10	222	12	–	–	–	65
Culei	36	811	9	–	–	30	436	110	–	–	–	235
Satele de Jos	10	156	–	–	–	7	102	2	–	–	–	45
Inchelul	17	296	–	–	7	10	51	10	–	–	1	217
Fața Bâcului	20	713	–	–	14	21	475	32	–	–	3	168
Bucovățului	11	522	–	–	16	10	406	25	1	10	3	51
Botnei	13	328	5	–	116	8	234	13	–	–	–	57
Cogâlnicului	13	465	2	–	10	11	360	5	–	–	1	78
Prutului	7	512	–	–	6	10	313	10	–	1	2	170
Numărul total	172	5033	22	–	72	150	3206	247	1	11	10	1336
Raportul, în %	–	100,0	–	–	1,4	3,0	63,7	4,9	0,02	0,2	0,2	26,5

³³ Mai detaliat despre perfectarea recensământului din 1772-1773 *a se vedea*, spre exemplu: Moldova 1975, 5-13.

* Moldova 1975, 82-99.

** De la plata impozitelor au fost excluși: văduvele, voluntarii eliberați în baza certificatului numit „salvogvardia”, slugile anumitor boieri, scutelnicii, călărași, lucrători ai conțopistului Vistieriei, unii marchitani, poslușnicii mănăstirești, săracii și unii husari în retragere.

*** În izvor acest ocol este numit – ocolul Nistrului.

Datele sistematizate în Tabelul 2 atestă că în ținutul Orhei-Lăpușna erau înregistrate 172 de localități, ce constituiau un număr de 5033 de gospodării (case de locuit), ce întruneau un număr de 3206 (63,7%) de persoane de sex masculin, 247 (4,9%) de mazili și ruțași, 150 (3%) – preoți, 72 (1,4%) – țigani, 22 (0,4%) – armeni, greci, sârbi și evrei și 1336 (26,5%) – persoane scutite de dări, în baza statutului sau privilegiilor de care beneficiau.

Ca și în cazul ținutului Iași, statistica atestă o raportare neomogenă a mazililor și ruțașilor în ocoalele ținutului Orhei-Lăpușna. Dacă reieșim din considerentul (ca și în cazul ținutului Iași) că numărul persoanelor de sex masculin înregistrate de recensământ coincide cu numărul caseilor de locuit populate, ce de fapt atestă numărul de gospodării, putem constata că cel mai mare număr de mazili și ruțași erau înregistrați în ocolul Culei: 110 persoane de sex masculin sau 44,5% din numărul total de persoane. În celelalte ocoale numărul mazililor și ruțașilor a variat de la 32 (13%) – ocolul Fața Bâcului și 25 (10,1%) – ocolul Bucovățului, până la 2 (0,8%) – ocolul Satele de Jos și 5 (2%) – ocolul Cogâlnicului.

Prezintă interes numărul mare de persoane scutite de impozite și dări, care includeau văduvele, voluntarii eliberați în baza certificatului numit „salvogvardia”, slugile anumitor boieri, scutelnicii, călărașii, lucrători ai Vistieriei, unii marchitani, poslușnicii mănăstirești, săracii și unii husari în retragere. Aceștia alcătuiau 1336 de persoane, ce constituia 26,5% din numărul total de persoane de sex masculin.

Analiza numelor mazililor și ruțașilor înregistrate de recensământul fiscal din anul 1772 în ținutul Orhei-Lăpușna prezintă următorul tablou: *ocolul Orhei*: Anastasii Ioncul, Grigore – fiul protopopului Luca, Dumitrașcu – fratele lui Andronachi (**satul Oleșcani**); *ocolul Câmpului*: Constantin, Tudor și Vasile Goleșcu, Gheorghe Mariam (**satul Mășenii**); *ocolul Răutului*: Ioan Boțan, Constantin, Ioniță Ciorba, Dumitrașcu – nepotul lui Boțan, Tudor Țăra, Tudor Botezat, Cozma – nepotul lui Boțan,

Grigoraș Botezat (**târgul Orhei**); *ocolul Culei*: Sandu, Ioan și Ilie Stăvilă (**satul Ghermănești**), Carp Curchiu, Andrei și Parfeni Roșca, Gheorghe Popa, Mihail Pozdirca (**satul Bogzești**), Ștefan Roșca, Paladi – fiul lui Miron, Luchian – ginerele lui Stăvilă, Manoil – fiul lui Miron, Antohi Hadjim, Petru – fiul lui Popa, Miron Cobâlean (**satul Crăsnășeni**), Ioniță Cornea, Andrei, Ștefan, Nani, Manoli, Vasile și Grigoraș Harștea (**satul Hulboca**), Mihail Bobeică, Ioniță Logan, Nistor, Savescu, Ștefan Busuioc, Pantelei – fiul lui, Maței Coșcodan, Gheorghită și Mihail Bodrug (**satul Condratești**), Andrei Coșcodan, Tudosie Lașco, Apostol Sava, Dimitrii și Gavriil – fiii preotului Nistor, Panaiot – fratele lui Nistor, Grigoraș Saveșcu (**satul Năpădeni**), Constantin Durnescul, Todor – fost căpitan, Maței, Apostol, Sandul și Gheorghe Luca, Gheorghe Gavrilă, Eremia – nepotul său, Apostol și Ioniță Scurtul, Ioniță – fiul preotului Stati, Miron – fratele său, Ioniță – fratele lui Lefter, Vasile – fratele său, Niță Scurtul, Dumitrașcu Furculiță, Ștefan Spânul, Terenti – cumnatul său, Ieremia Spânul, Nichifor – fiul preotului Constantin Negară, Dimitrii – fiu de preot, Dumitrașcu – clucerul și Anton Palitru (**satul Dereșeu**), Todor, Dumitru, Ioniță și Eftimi Valuță, Nicolae Grec, Maței Mărzencu, Isac, Vârlan și Ioan – fii lui Sandu (**satul Onișcani**), Grigoraș, Vasile și Andrei Varzari, Nița și Tudor Cotruță, Tudor – nepotul lui Varzari (**satul Meleşeni**); *ocolul fața Bâcului*: Vasile și Ion Harea, Semion, Constantin și Vasile Stratan, Alexandru Gore (**satul Nișcani**), Nastasi Minciuna, Onofrei – cumnatul său, Ioniță Șișcan, Grigorii – fiul lui Agapi, Vasile și Tanasi Chicul (**satul Horodiște**), Todor Popescu, Andrei Dumbrava, Constantin și Nastasi Zimșe, Lupul Casap (**satul Vărzărești**); *ocolul Bucovățului*: Nistor și Todor Nani, Ioniță Costin, Simion – ginerele lui Nistor, Andrei – feciorul lui Grigoraș, Lupul Bivol (**satul Cojușna**), Ștefan Bațu, Simion Bocan, Vasile Gore, Onofrei Costin, Ioniță Budu, Lupul Batcu, Andrei Sârbul, Andronic Jimbei, Ștefan – blănar (**târgul Chișinău**); *ocolul Botnei*: Grigore Frunză, Estrati și Alexandru Surucean, Andrei Mihalachi, Todor Surucean, Solomon – fratele lui Efstratie, Nistor – fiul diaconului, Vasile – feciorul lui Alexandru (**satul Suruceni**) (Moldova 1975, 83-96).

În ținutul Hotin, conform recensământului populației din 25 decembrie 1772, la un număr de 151 de localități, 7 286 case de locuit și 279 de case pustii, 8 041 de persoane de sex masculin, 149 de preoți, 94 de țigani, 24 de greci, 189 de evrei și un armean, erau înregistrați doar 8 mazili și ruptași (izvorul nu-i indică separat) (Moldova 1975, 149).

În ținutul Greceni, cel mai mic ținut, alcătuit doar din 11 localități, 735 de case de locuit, 661 de persoane de sex masculin, 15 preoți, 28 de armeni, 2 greci, 2 țigani domnești, 18 persoane supuse moșierilor, conform datelor recensământului populației din 20 noiembrie 1772, erau atestați doar 9 mazili și ruptași (Moldova 1975, 160).

Puțin mai mare era numărul mazililor și ruptașilor în ținutul Soroca. Datele pentru ținutul Soroca, privind numărul mazililor și ruptașilor, în raport cu restul populației, conform recensământului populației din 1722, sunt sistematizate în Tabelul 3.

Tabelul 3

**Numărul populației din ținutul Soroca conform datelor
recensământului populației din 1772***

Ocoalele	Numărul de localități	Case de locuit		Numărul de persoane de sex masculin								
		Pustii**	Nepopulate	Moșierești		Liberi		Mazili și ruptași***	Greci	Armeni	Sârbi și evrei	Excluși de la plata impozitelor****
				Moldoveni	Țigani	Preoți	Moldoveni					
Câmpul de Sus	24	591	14	–	25	45	494	4	–	–	10	55
Nistrul de Sus	23	1235	50	–	20	45	880	17	–	3	104	233
Nistrul de Jos	30	975	28	–	14	45	720	18	2	–	47	379
Câmpul de Jos	32	1 135	77	–	55	48	824	15	–	–	7	199
Numărul total	109	3936	169	–	114	183	2918	54	2	3	168	958

* Moldova 1975, 161-169.

** Numărul total al caselor de locuit populate, indicat în documentul de arhivă – 3999, cel calculată de P.G. Dimitriu – 4034, în realitate – 3936 de case de locuit populate.

*** Numărul total al mazililor și ruptașilor indicat în documentul de arhivă – 58, cea calculată de P.G. Dimitriu – 56, în realitate – 54 de persoane de sex masculin mazili și ruptași

**** De la plata impozitelor au fost excluși: văduvele, voluntarii, transfugii de diferite etnii, slugile, scutelnicii, cazacii din cadrul isprăvniciei, persoanele ce au grijă de poște, supraveghetorii podurilor, un tătar convertit.

Datele sistematizate în Tabelul 3 atestă că în ținutul Soroca erau înregistrate 109 localități, ce constituiau un număr de 3936 de gospodării (case de locuit) și 169 de case nepopulate, ce întruneau un număr de 2918 de persoane de sex masculin, 54 de mazili și ruțași, 183 – preoți, 114 – țigani, 2 – greci, 3 – armeni, 168 – sârbi și evrei și 958 de persoane scutite de dări, în baza statutului de privilegiați de care beneficiau.

Este greu de a raporta numărul mazililor și ruțașilor la numărul gospodăriilor (caselor de locuit populate), din considerentul că datele cu privire la numărul diferitor categorii de populație, comparativ cu celelalte ținuturi, nu coincid – atestând un număr de 4400 de persoane la un număr de 3936 de case de locuit populate. A depista unde se ascunde greșeala este destul de dificil.

Persoanele scutite de impozite și dări includeau voluntarii, eliberați, probabil, în baza certificatului numit „salvogvardia” (deși izvorul nu indică acest lucru), scutelnicii, cazacii, slugile, persoanele care întrețineau stațiunile de poștă și văduvele.

A identifica mazilii și ruțașii este destul de dificil din considerentul că izvorul nu-i indică separat, doar cu mici excepții: Nicolai – ginerele lui Iacob (**satul Bădiceni**); Vasile și Simion Macovei (**satul Cubolta**); Pavel și fiul său Ștefan (**satul Lencăuți**); Alexei, Nicolai, Ioniță Macovei (**satul Tătărauca**); Lupul Druță (**slobozia Tătărauca**); Vasilii și căpitanul Tanasii (**satul Iarova**); Tudor Oțel și Vasile Purece (**satul Cremenciug**); căpitanul Ursachi, Vasile și fiul său Sava (**satul Holovcinița**); Mihail Hanzu (**satul Nemereuca**); mazilul Sandul (**satul Zaluceni**); Vasile Ștefuța (**satul Verejeni**); negustorul Grigore Papuc (**satul Sănătăuca**); Ștefan Malonoven și fratele său Ilie (**satul Salcia**); Ștefan Scurtul și Samson Marandici (**satul Cotu Podoimii**); Iordache Sava și Vasile Oprea (**satul Alcedar**); mazilii: Vasile și fiul său Matvei; căpitanul Ivan (**satul Tribauți**); căpitanii Constantin Macovei și Vasilii Todor, mazilii Ioniță și Todor Beșinuța (**târgul Rașcov**); Vasile Scurtul, Vasile – nepotul său, Vasile Popa, Andrei Badicu, căpitanul Ionița – fiul preotului Vasile (**satul Coșmirca**); Ioniță, Serghei și Trifon Marandici (**satul Cobâle**); Grigore Pilipoțchi (**satul Cuhureștii de Sus**); Dumitrachi – feciorul Pulpi (**satul Cotiujeni**) ș.a.

În analiza categoriilor sociale privilegiate ale societății, un interes deosebit, prin specificul și valoarea sa informativă, prezintă recensământul din 1774, care, spre deosebire de recensământul precedent, a înregistrat, nominal, întreaga populație (capii de familie) a Moldovei, care era inclusă

în catastihul Vistieriei la plata birului și, ceea ce este cel mai important pentru studiul nostru, și categoriile privilegiate, scutite de bir (văduvele și ȝiganii), plătorii de dajdie (fețele bisericești și mazilii) și ruptașii Vistieriei.

Nu se știe cauza desfășurării acești recensământ într-un termen atât de scurt, la doar 2 ani, după petrecerea celui din 1772. P.G. Dimitriu, care a publicat aceste recensăminte, presupune că „[...] comandamentul rus a găsit unele neajunsuri în materialele primului recensământ și a dat ordin să se facă o nouă înregistrare a populației” (Moldova 1975, 10). Răspunsul poate fi găsit în schimbarea modalității de efectuare a recensământului: înregistrarea nominală a întregii populații, conform capilor de familie, inclusă în catastihul Vistieriei la plata birului și înregistrarea categoriilor privilegiate ale populației. Comandamentul militar era interesat în evaluarea cât mai corectă, deplină și operativă a resurselor umane și financiare de care dispunea Moldova, în vederea asigurării armatei ruse cu cele necesare în cadrul ostilităților ruso-otomane.

Nu vom pune în discuție întreaga statistică de la 1774 pentru Țara Moldovei, acesta fiind un lucrul migălos și greu și, care, în principiu, nu constituie subiectul nostru de cercetare, interesându-ne mai mult cazul categoriilor sociale și fiscale privilegiate. Din acest considerent vom analiza datele pentru ținutul Orhei-Lăpușna, unul dintre cele mai mari și populate ținuturi, cu un număr comparativ mare de mazili și ruptași, punând la bază statistica recensământului populației din 1774 (Tabelele 4 și 6).

Datele sistematizate în acest tabel atestă că în 11 ocoale ale ținutului Orhei-Lăpușna erau înregistrate 5560 de gospodării (case de locuit), numărul lor variind de la ocol la ocol. Peste 500 de gospodării aveau doar 5 ocoale: Cuii – 1016 (18,3%) gospodării, Fața Bâcului – 808 (14,5%), Nistrului – 593 (10,7%), Bucovățului – 558 (10%) și Cogâlnicului – 501 (9%) gospodării. Cel mai mic ocol era ocolul Răutului cu un număr de doar 290 (5,2%) de gospodării.

Raportat la numărul total al populației (5560 de gospodării), diferitor categorii de populație din ținut le revenea: 3068 (55,2%) – birnicilor, 692 (12,4%) – scutelnicilor, 598 (10,8%) – voluntarilor, 335 (6%) – săracilor, 211 (3,8%) – călărașilor, 197 (3,5%) – fețelor bisericești, **151 (2,7%) – mazililor, 76 (1,7%) – ruptașilor**, 23 (0,4%) – bejenarilor, 76 (1,4%) – ȝiganilor și 133 (2,4%) – altor categorii de populație.

Cel mai mare număr de mazili și ruptași erau concentrat în ocolul Culei – 57 (37,7%) mazili și 31 (40,8) ruptași, urmat de ocolul Bucovățului – 16 (10,6) mazili și 14 (18,4%) ruptași și ocolul Inchelului – 11 (7,3%) mazili și 9 (11,8%) ruptași. Celorlalte ocoale le revenea un număr mic de mazili și ruptași.

Cele relatate *supra* ne permit să concluzionăm că recensămintele populației din anii '70 ai secolului al XVIII-lea sunt o sursă importantă și sigură în studierea evoluției demografice a Țării Moldovei în această perioadă de timp. Ele conțin informații prețioase și veridice (pe măsura în care aceasta a fost posibil la acel moment) despre numărul și repartizarea populației (capi de familie) în sate și ocoale, indică compoziția socială și fiscală a populației (mazilii și ruptașii), tipul relațiilor de proprietate, proprietarul sau arendașul moșiei satului, iar prezența numeroaselor familii românești demonstrează, cu lux de amănunte, vechimea și autohtonitatea acestor persoane.

Tabelul 4

Numărul populației din ținutul Orhei-Lăpușna conform datelor recensământului populației din 1774*

Denumirea ocoalelor	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populație										
		Birnicii	Mazilii	Ruptașii	Călărașii	Fetele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Țiganii	Alte categorii
Culii	1016	465	57	31	35	43	178	109	8	74	15	1
Răutului	290	210	7	1	–	9	27	21	–	13	2	–
Fața Băcului	808	314	15	13	83	26	47	250	–	42	18	–
Bucovățului	558	284	16	14	29	15	37	43	–	60	17	43
Inchelului	362	166	11	9	33	18	5	79	–	12	23	6
Prutului	360	183	8	3	1	12	1	36	–	34	–	82
Cogălnicului	501	405	6	1	–	18	35	13	–	23	–	–
Botnei	393	258	5	2	–	9	75	5	15	24	–	–
Satele de Jos	274	186	2	2	–	4	12	51	–	17	–	–
Nistrului	593	344	12	–	30	26	73	85	–	22	1	–
Câmpului	405	253	12	–	–	17	108	–	–	14	–	1
Numărul total**	5560	3068	151	76	211	197	598	692	23	335	76	133
Raportul, în %	100,0	55,2	2,7	1,4	3,8	3,5	10,8	12,4	0,4	6,0	1,4	2,4

* Moldova 1975, 400-472.

** Numărul total diferă parțial de cel indicat la sfârșitul documentului care atestă: 3088 – birnici, 589 – voluntari și 19 în rezervă, 368 – scutelnici boierești și mănăstirești, **154 – mazili**, **77 – ruptași**, 147 – preoți și 52 de diaconi, 322 femei sărace, 86 – bejenari etc. (*Ibidem*, p. 433).

În evoluția demografică, impunerea fiscală și analiza categoriilor sociale și fiscale ale populației Moldovei la începutul secolului al XIX-lea un loc aparte îi revine statisticii (catagrafiei) populației din 1808, cunoscută ca *Condica Vistieriei Țării Moldovei din anul 1808*. Efectuată în anii de ocupație a Principatelor Române de armatele ruse de ocupație, statistica prezintă un interes deosebit, deși, ca și celelalte statistici, nu poate pretinde la o exactitate absolută din mai multe considerente: imperfecțiunea metodelor de selectare și prelucrare a materialului statistic; pregătirea insuficientă a persoanelor care adunau și prelucrau informațiile statistice; eschivarea unor localnici de la înregistrare în timpul adunării datelor statistice, care aveau la bază anumite temeuri sau prezentarea unor date eronate; tănuirea datelor de către administrația moldovenească pentru a evita impunerea exagerată a dărilor pentru asigurarea armatei ruse; anumite categorii sociale nu au fost incluse în statistică, pentru că erau stări sociale privilegiate și nu erau supuse impozitărilor, iar altele beneficiau de anumite privilegii și înlesniri etc. În pofida acestui fapt, administrația rusă avea deja experiență în această ordine de idei în urma efectuării recensămintelor și statisticilor pe care le-au efectuat în Țările Române din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Pentru a distinge mai bine acele schimbări care s-au produs în situația demografică, socială și fiscală a regiunii dintre Prut și Nistru după anexarea ei, în 1812, la Imperiul Rus, este necesar să întreprindem o analiză retrospectivă a statisticii de la 1808.

Fiind un document al statului de evidență a contribuabililor și veniturilor țării, statistica a atras atenția mai multor cercetători. Primul care pune în circuitul științific statistica de la 1808 este profesorul T.G. Bulat. Acesta publică în 1929 datele statistice generale pentru Principatul Moldovei, în formă de tabel, dar pe care, din greșală, le datează cu anul 1809. Cu denumirea „Extract de numere țănuturilor Moldovei și a Basarabiei, de târgurile ce sânt prin acele țănuturi, și de satele toate, și de numărul împreunat al lăcuitorilor birnici, a mazălilor, a ruptașilor, a jădovilor, ce plătesc dajdie, și a

negustorilor hrisovoliți, și slujitori, afară de boieri, streini și preoți care nu se cuprind(e)” (Bulat 1929, 66-67), această statistică este depozitată în fondul Arhiva senatorilor care au prezidat în Divanele Principatelor Moldovei și Valahiei (F. 1) al Arhivei Naționale a Republicii Moldova³⁴.

Extrasul statisticii este anexat la adresa din 14 mai 1812, prin care marele vistiernic al Moldovei, Iordache Ruset-Roznovanu, îl informa pe senatorul rus V.I. Krasno-Milașevici, președinte al Divanurilor Principatelor Române, în legătură cu porunca acestuia de a-i pune la dispoziție informațiile necesare despre numărul de ținuturi și sate, veniturile statului, contribuția acordată de populație armatei ruse de ocupație și sistemul de concesiuni existent în Moldova.

Iordache Ruset-Roznovanu îi comunica înaltului demnitar rus că numărul de târguri, sate și locuitori birnici, mazili și ruptași, rupta de visticie, evrei hrisovoliți și slujitori, aflați în fiecare ținut, este indicat în extrasul trimis, „alcătuit după o catagrafie ce este făcută pentru toată Țara Moldovei și a Basarabiei, cu trei ani mai înainte”, fiindcă catagrafia cea nouă, mai completă, la care se lucra, nu era încă definitivată, iar după finisarea ei, informațiile despre numărul populației vor fi mult mai complexe și mai exacte și vor reflecta acele schimbări care au intervenit între timp în componența demografică a ținuturilor. Marele vistiernic îl mai asigura pe înaltul demnitar rus că, deși o oarecare perturbare se produsese prin dislocări de sate, sporul populației „este neapărat” (Bulat 1929, 64). În plus, V.I. Krasno-Milașevici era atenționat că în extras lipsesc informațiile despre bulgarii veniți de peste Dunăre, care erau subordonați lui A.Y. Koronelli, tutorele principal al coloniștilor transdanubieni din Țara Românească, Moldova și Basarabia³⁵.

Datele statisticii populației din 1808 publicate de T.G. Bulat sunt publicate ulterior de Valentin Zelenciuk, dar numai cu referință la Basarabia (ținuturile de sud dintre Prut și Nistru), acesta afirmând incorect că datele sunt pentru întreg spațiul dintre Prut și Nistru³⁶ și datându-le, ca T.G.

³⁴ Datele acestei statistici *a se vedea* în: ANA, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 3-115.

³⁵ ANA, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 3 verso.

³⁶ În raportul prezentat la 14 mai 1812 de marele vistiernic al Moldovei, Iordache Ruset-Roznovanu, senatorului rus V.I. Krasno-Milașevici se indică explicit: „în registrul alcătuit pentru întreaga Moldovă și Basarabie, pentru o perioadă de 3 ani”, prin ultima se subînțeleg ținuturile de sud dintre Prut și Nistru (ANA, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 3). Într-un alt tabel se indică și mai clar că în componența Basarabiei intrau olaturile: Tomarova, Ismail, Bender, Akkerman și Chilia (ANA, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 114 verso).

Bulat, cu anul 1809, fără a indica cine este autorul publicării statisticii și indicând greșit pagina (Зеленчук 1979, 81).

Cercetătorul Dinu Poștarencu, analizând această statistică, atrage atenția la eroarea comisă de profesorul T.G. Bulat (respectiv, și de cercetătorul Valentin Zelenciuk, constatăm noi), care, știind că statistica fusese alcătuită cu trei ani înainte de data prezentării ei senatorului rus Krasno-Milașevici și scăzând din 1812 trei ani, atribuie statistica anului 1809. În realitate, statistica datează cu anul 1808, an care figurează, de fapt, în titlul extrasului prezentat senatorului Krasno-Milașevici în limba rusă, ale cărui date corespund exact cu cele indicate în Regulamentul privind instituirea administrației provizorii a Basarabiei din 2 august 1812 (Poștarencu 2006, 144).

Datele statisticii sunt sistematizate pe ocoale, târguri și sate și includ: plata răsuri³⁷ și banilor de rație³⁸ pentru o perioadă de 3 luni și indică numărul populației (capi de familii/gospodării) pentru fiecare sat, târg și oraș. Ulterior, aceste date au fost sistematizate într-un tabel general al populației, pe care îl publică fragmentar Valentin Zelenciuk, având la îndemână articolul lui T.G. Bulat, fără a folosi însă izvorul de arhivă.

Publicând datele generale privind numărul populației, sumate în tabelul prezentat în succintul său articol³⁹, T.G. Bulat constată că explicația adusă de marele vistiernic Iordache Ruset-Roznovanu senatorului Krasno-Milașevici denotă faptul că „situația nu era deloc bună” (Bulat 1929, 64). Bulat estimează numărul populației Moldovei (fără boieri, scutelnici⁴⁰, țigani, slujitori bisericești și străini, între care trebuiau incluși și

³⁷ *Răsura* – dare suplimentară care exista în Moldova la începutul secolului al XIX-lea, din al cărei venit se plătea leafă slujbașilor publici. În 1804 doar birul și răsura au constituit 2676 mii de lei, sau 54 de lei pentru fiecare curte (ANA, F. 2, inv. 1, d. 401, f. 3, 5; Instituții 1988, 77, 402).

³⁸ *Bani pentru rație* – bani încasați de la populația Principatelor Române în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 pentru întreținerea armatei ruse de ocupație, contribuție care, după sfârșitul războiului, a fost anulată (ANA, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 130).

³⁹ T.G. Bulat plănuia să revină mai târziu cu un studiu mai detaliat la acest subiect.

⁴⁰ *Scutelnici* – țăran scutit de plata birului, în schimbul unor prestații suplimentare (de obicei, militare) față de Domnie sau față de stăpânul moșiei. Sensul general al termenului este „scutit de bir”. *Scutelnicii* erau țăranii eliberați de prestațiile față de stat, obligați, în schimb, să încheie cu boierii, mănăstirile și funcționarii, pentru o anumită perioadă de timp, contracte privind îndeplinirea în folosul lor a anumitor lucrări sau achitarea anumitor sume de bani. Conform reformei lui Constantin Mavrocordat din 1742, boierilor și înalțelor fețe bisericești li se stabilea un număr fix de scutelnici în conformitate cu rangul acestora. Numărul de scutelnici

bejenarii sârbi de peste Dunăre, care atingeau cifra de 4000 de persoane), admitând chiar un calcul de 5 membri pentru fiecare cap de familie, la 700 mii de locuitori (Bulat 1929, 64).

Datele statistice privind numărul ocoalelor, orașelor, târgurilor și satelor, numărul liuzilor⁴¹ și compartimentarea lor socială și fiscală, conform statisticii populației din 1808, prezentate de Iordache Ruset-Roznovanu senatorului rus Krasno-Milașevici, fără evidențierea celor două forme de dări – răsura și banii pentru rație, compartimentate pe ținuturi, sunt sistematizate în Tabelul 5.

Datele sistematizate în Tabelul 5 atestă în 1808, în Principatul Moldovei, 22 de ținuturi, care întruneau 44 de ocoale, Basarabia cu 4 ocoale, ținutul Tomarova cu 2 ocoale și ținutul Ismail. A stabili numărul populației la 1808 este destul de dificil din considerentul că indicatorul statisticii exprimat în liuzi nu ne permite să stabilim cifra exactă. În plus, la 1808, în Moldova o liudă era alcătuită din mai multe familii, numărul lor variind de la 3 la 8, iar în cazul familiilor sărace – până la 10 familii. Potrivit informației din 27 aprilie 1812 puse la dispoziție de Ruset-Roznovanu președintelui în Divanele Principatelor Române V.I. Krasno-Milașevici, în 1808 în Moldova erau până la 100000 de liuzi, cifră contradictorie din considerentul că datele estimative prezentate pe ținuturi prezintă cifra de 135787 de liuzi. Nu putem folosi nici multiplicatorul demografic 5 utilizat pe larg în literatura istorică, din cauza că nu știm nici cu aproximație numărul exact de familii. Constatăm doar că cele mai dens populate erau ținuturile Orhei cu 14100 (10,4%) de liuzi, Hotin – 13076 (9,6%), Iași – 10995 (8,1%) și Putna cu 10439 (7,7%) de liuzi.

acordat unei persoane varia de la 80 la 4. În Basarabia numărul de scutelnici era stabilit de administrația regională în corespundere cu legislația domnilor moldoveni. Într-un raport din 26 iulie 1816 adresat de serdăria Orhei președintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav, I.H. Kalagheorghe, se menționa că scutelnicii „împinescu slijbili cătră stăpânii lor boeri pentru scuteala di havaleli după tocmealali lor di bună voi”. Instituția scutelniceii a existat în Basarabia până la 1 mai 1818, când, prin rescriptul imperial din 29 aprilie 1818, emis pe numele lui A.N. Bahmetev, a fost suprimată. În pofida acestui fapt, mulți moșieri continuau să-i folosească pe țărani în calitate de scutelnici (Tomuleț 2014, 535).

⁴¹ **Liuzi** (*lude, liude, liudi*) – termen intrat în limba română prin canalul slav; a circulat documentar din secolul al XVIII-lea, cu două sensuri: 1. oameni în general, oameni de rând; 2. unitate imposibilă individuală sau colectivă (Instituții 1988, 280).

Tabelul 5

**Numărul populației Principatului Moldovei conform datelor statistice
din 1808***

Denumirea ținuturilor	Numărul ocoalelor	Numărul orașelor și târgurilor	Numărul satelor	Numărul liuzilor	Inclusiv									
					Mazili	Ruptași	Ruptele vistieriei	Evrei hrisovuliți	Evrei privilegiați	Armeni	Sârbi	Negustori hrisovuliți	Negustori privilegiați	Numărul total
<u>Moldova</u>														
Suceava	6	3	128	9677	15	40	21	246	–	–	–	–	–	322
Neamț	6	2	126	7602	130	188	70	70	–	–	–	–	–	458
Roman	3	1	84	4970	93	225	22	45	–	104	–	–	–	489
Bacău	6	9	98	6727	48	100	92	42	–	–	–	–	–	282
Putna	9	4	134	10439	33	22	97	25	–	–	–	–	–	177
Tecuci	6	2	104	6905	190	307	24	–	–	–	20	–	–	541
Covurlui	4	1	68	4483	130	318	42	–	–	–	–	–	–	490
Tutova	4	1	91	4391	393	358	45	–	–	–	–	59	–	855
Vaslui	5	1	88	2755	121	246	39	–	–	–	–	8	–	414
Fălciu	5	2	94	5894	359	205	86	38	–	–	118	–	54	860
Greceni	–	–	14	990	–	7	2	–	–	–	–	–	–	9
Codru	–	1	13	1031	23	–	2	–	–	–	41	–	–	66
Hotărniceni	–	–	17	2702	2	4	35	–	–	–	–	–	–	41
Orhei	12	3	238	14100	818	308	256	–	423	–	620	–	–	2425
Soroca	7	4	138	7636	134	68	186	–	568	–	–	–	–	956
Herța	–	1	26	2001	1	10	4	–	240	–	–	–	–	255
Dorohoi	4	1	65	5002	12	7	4	–	72	–	–	–	–	95
Botoșani	4	1	72	4547	5	5	102	–	284	80	–	22	–	498
Hârlău	5	2	80	4651	17	15	121	–	84	–	–	–	–	237
Cârligătura	2	1	46	1788	4	3	5	–	53	–	–	–	–	65
Hotin**	8	3	169	13076	14	–	–	488	–	–	–	–	31	488
Iași	7	1	184	10995	390	126	137	494	38	–	–	–	142	1327
<u>Basarabia***</u>	4	4	70	2789	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Tomarova	2	1	19	516	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Ismail	–	1	5	120	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Numărul total	109	50	2171	135787	2932	2562	1392	1448	1762	184	799	89	227	11350
Raportul, în %	–	–	–	100,0	2,2	1,9	1,0	1,1	1,3	0,1	0,6	0,1	0,2	8,4

* ANA, F. 1, inv. 1, d. 3639,f. 1-116; Populația 2019, 1-149.

** Izvorul nu indică statutul celor 488 de evrei înregistrați în ținutul Hotin.

*** Basarabia includea: ocolul Bender cu 886 familii, orașul Bender – 220, ocolul Căușeni – 799, târgul Căușeni – 101, ocolul Akkerman – 329, orașul Akkerman – 115, ocolul Chilia – 235, târgul Chilia cu 104 familii.

Pentru noi un interes deosebit prezintă numărul privilegiaților conform acestei statistici – mazililor, ruptașilor și ruptelor, dar și al celorlalți privilegiați – al evreilor și negustorilor privilegiați și hrisovuliți. Conform statisticii, în Moldova erau înregistrați 11350 (8,4%) de liuzi, care au beneficiat într-o măsură sau alta de privilegii, sau, altfel spus, au intrat în categoria privilegiaților, inclusiv: 2932 (2,2% din numărul total al liuzilor, sau 25,8% din numărul total al privilegiaților) revenind mazililor, 2562 (1,9%/22,6%) – ruptașilor, 1392 (1%/12,3%) – ruptelor, 1448 (1,1%/12,8%) – evreilor hrisovuliți, 1762 (1,3% / 15,5%) – evreilor privilegiați, 1448 (1,1% / 12,8%) – negustorilor hrisovuliți, 1762 (1,3%/15,5%) – negustorilor privilegiați, 180 (0,1/1,6%) – armenilor și 799 (0,6% / 7%) – sărbilor.

Cel mai mare număr de mazili, ruptași și ruptele vistieriei era înregistrat în ținuturile **Orhei** – 818 (27,9%) mazili, 308 (12%) ruptași și 256 (14,4%) – ruptele vistieriei, **Tutova** – 393 (13,4%) de mazili, 358 (14%) de ruptași și 45 (3,2%) – ruptele vistieriei, **Iași** – 390 (13,3%) de mazili, 126 (4,9%) de ruptași și 137 (9,4%) – ruptele vistieriei și **Fălciu** – 359 (12,2%) de mazili, 205 (8%) de ruptași și 86 (6,2%) – ruptele vistieriei. Un număr mai mare de 100 de liuzi de mazili aveau ținuturile Tecuci, Soroca, Covur-lui, Neamț și Vaslui.

Concluzii

Documentele de epocă în care este abordat, tangențial, subiectul pus în discuție atestă că mazilii prezentau o categorie socială, iar ruptașii – una fiscală, prezente în Principatul Moldovei din cele mai vechi timpuri. După pierderea obligațiunilor cu caracter militar pe care mazilii le aveau la început, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, izvoarele îi atestă mai mult în soluționarea litigiilor hotarnice și funciare, cazurilor de vânzare a moșiilor, sau a părților de moșii, în calitate de martori etc.

Domnia a avut o poziție diversă față de mazili: de la impuneri serioase fiscale până la scutiri de diferite dări și prestații, inclusiv prin măsuri de atenționare a instituțiilor ținutale ca aceștia cu „nimic să nu fie supărați”, specificând că în caz de necesitate ei vor fi supuși în mod special anumi-

tor obligațiuni prin „cărți domnești”, emise de Domnie. Aceste exemple demonstrează, cu lux de amănunte, că mazilii se bucurau de autoritatea, stima și încrederea Domniei, pe care, alături de alte categorii privilegiate, îi implica în soluționarea diverselor litigii ce apăreau între diferiți proprietari funciari.

Fiind atrași în diferite servicii, pentru calitățile lor deosebite – iscusință, onestitate, cunoaștere de carte, comportament impecabil și capacitatea de a se descurca în orice situații, mazilii priveau cu mândrie aceste dispoziții ale Domniei și le considerau drept privilegiu de care beneficiau.

Spre deosebire de mazili, răzeșii constituiau o stare fiscală. Statutul de ruțaș, cum constată documentele de epocă, era ereditar, însă copiii ruțașilor urmau să obțină în mod oficial confirmare domnească pentru a beneficia de acest statut. Numai după investigațiile de rigoare și prezentarea cărților domnești ale părinților ce atestau statutul de ruțaș și audierea mărturiilor consătenilor sau ale rudelor ce dețineau acest statut, copiii ruțașilor erau așezați în „catastihul vistieriei, la rânduiala ruțașilor”.

Domnia nu a avut totdeauna o poziție constantă față de această categorie fiscală, incluzând feciorii de protopopi și preoți, la rânduiala ruțașilor, iar pe feciorii de diaconi – în categoria birnicilor. În pofida acestui fapt domnii îi foloseau deseori pe ruțașii în diferite servicii necesare Domniei, întâlnind-ui, de rând cu mazilii, în unele litigii hotarnice, în calitate de hotarnici.

În studierea mazililor și ruțașilor ca categorii sociale și fiscale privilegiate ale societății moldovenești un rol apare le revin recensămintelor populației efectuate de administrația rusă în Moldova în anii 1772, 1774 și 1808, care ne permit să stabilim numărul lor, comparativ cu categoriile sociale birnice, iar de aici să evidențiem statul și situația lor economică.

Prin urmare, analiza documentelor publicate dar și a celor inedite de arhivă pe permit să concluzionăm că o cunoaștere detaliată a istoriei categoriilor sociale din Principatul Moldovei, în special a celor *privilegiate*, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, ne oferă posibilități reale de a înțelege acele schimbări care au intervenit ulterior în Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, permite să subliniem convingător unitatea de structură și de dezvoltare istorică moștenită din Principatul Moldovei (cel puțin, în prima jumătate de secol) și să evidențiem acele schimbări structurale care au parvenit pe parcurs în cadrul acestor categorii sociale și fiscale sub regim de dominație țaristă.

Tabelul 6

**Numărul populației din ținutul Orhei-Lăpușna conform datelor
recensământului populației din 1774***

Denumirea localităților	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populație										
		Birnicii	Mazilii	Ruptașii	Călărașii	Fețele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Țigani	Alte categorii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ocolul Cului												
Isacova	33	11	4	-	-	3	10	-	-	5	-	-
Dișcova	44	3	2	-	32	-	5	-	-	2	-	-
Puținței	31	25	1	-	-	3	-	-	-	2	-	-
Hulboca	14	6	2	2	-	-	-	-	-	3	1	-
Săsânii	37	-	3	2	-	2	4	25	-	1	-	-
Bravice	16	9	2	1	-	1	1	2	-	-	-	-
Țibirica	25	9	-	-	-	1	2	12	-	1	-	-
Meleşeni	27	17	7	-	-	1	1	-	-	1	-	-
Hojineștii	13	11	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
Oneșcanii	30	9	3	1	-	3	6	-	-	6	2	-
Dereneu	36	4	12	10	-	2	3	5	-	-	-	-
Rădenii	17	11	-	-	-	2	3	-	-	1	-	-
Cornova	19	10	4	1	-	1	-	-	-	2	1	-
Năpădeni	21	6	3	-	-	1	7	4	-	-	-	-
Condrăteștii	9	1	1	1	-	-	3	1	-	2	-	-
Hirova	47	-	-	-	-	-	-	46	-	1	-	-
Slob. Cucioaia	9	-	-	-	-	-	-	-	8	1	-	-
Ghiliceni	24	6	-	1	-	-	-	6	-	2	9	-
Hirișeni	30	7	1	1	-	1	10	6	-	4	-	-
Beșeni	7	2	-	1	-	-	4	-	-	-	-	-
Ciulucanii	34	13	-	-	-	1	17	-	-	3	-	-
Mihălașa	18	14	-	-	-	1	1	-	-	2	-	-
Teleneștii	12	9	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-
Ineștii	26	17	2	-	-	1	3	-	-	3	-	-
Crăsnășeni	20	7	3	3	3	2	-	-	-	2	-	-
Bogzăștii	32	14	1	3	-	2	6	1	-	5	-	-
Văsăeni	17	6	-	-	-	1	8	-	-	2	-	-
Leușeni	50	45	-	-	-	1	2	-	-	2	-	-
Verejenii	29	9	1	1	-	1	17	-	-	-	-	-
Sărătenii	157	125	2	-	-	4	14	-	-	10	2	-
Zăhăicani	8	3	-	-	-	-	2	-	-	3	-	-
Coropcenii	22	20	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Chițcanii	22	3	-	-	-	1	17	-	-	1	-	-
Hăjdienii	27	15	-	-	-	2	8	-	-	2	-	-
Ghermăneștii	19	10	3	-	-	1	4	-	-	-	-	1
Breanova	32	8	-	3	-	2	17	-	-	2	-	-
Schitul Hârjăuca	2	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Numărul total	1016	465	57	31	35	43	178	109	8	74	15	1
Ocolul Răutului												
Săliște	65	57	1	-	-	1	4	-	-	2	-	-
Târgul Orheiului	112	97	3	1	-	3	-	-	-	8	-	-
Piatra	8	1	-	-	-	1	5	-	-	1	-	-
Jolobocul	3	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-
Pociumbeni	5	3	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Furcenii	23	1	2	-	-	1	-	18	-	1	-	-
Mașcăuții	12	5	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-
Băloșeștii	23	9	-	-	-	2	10	-	-	-	2	-
Răcleștii	8	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jevrenii	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cotova	3	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Izbește i Cruhlicul	21	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hârtopul	4	3	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Numărul total	290	210	7	1	-	9	27	21	-	13	2	-
Ocolul Fața Băcului												
Highidișul	31	24	3	1	-	1	1	-	-	1	-	-
Săreții	28	-	2	1	22	1	-	1	-	1	-	-
Roșcani	43	-	-	1	31	2	-	-	-	4	5	-
Negreștii	33	-	-	-	30	1	-	-	-	2	-	-
Tătăraștii	4	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-
Găleștii	17	7	1	1	-	1	5	-	-	2	-	-
Vărzăreștii	38	4	2	2	-	2	4	21	-	3	-	-
Păuleștii	26	-	1	-	-	-	-	17	-	5	3	-
Nișcanii	14	6	2	3	-	2	1	-	-	-	-	-
Bărăiaacu	69	54	-	-	-	2	11	-	-	2	-	-
Săpoteni	63	-	-	-	-	1	-	59	-	2	1	-
Bahmutia	61	-	-	-	-	1	-	50	-	3	7	-
Vălcinețul	98	-	-	-	-	3	-	91	-	3	1	-
Horodiște	30	19	2	3	-	3	-	-	-	3	-	-
Pârjoltenii	15	11	-	-	-	2	1	-	-	-	1	-
Ciorăștii	16	10	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-
Sadova	34	30	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-
Ghețeanii	188	149	2	1	-	-	24	7	-	5	-	-
Numărul total	808	314	15	13	83	26	47	250	-	42	18	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ocolul Bucovățului												
Dolna	8	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Miclăușanii	12	10	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Lozova	52	36	-	3	-	1	-	-	-	8	4	-
Vornicenii	35	-	-	-	-	-	-	29	-	5	1	-
Volosăanii	22	10	-	1	-	1	1	4	-	5	-	-
Corlucenii	13	-	2	-	-	-	-	7	-	2	2	-
Strășenii	41	33	-	-	-	1	1	-	-	6	-	-
Cojușna	51	35	3	6	-	1	-	-	-	6	-	-
Trușenii	67	47	2	1	-	2	4	-	-	9	2	-
Durleștii	43	-	2	1	29	2	1	-	-	5	2	1
Buiucanii	52	-	-	-	-	1	3	-	-	6	-	42
<i>Târgul</i> Chișinău	162	105	6	2	-	5	27	3	-	8	6	-
Numărul total	558	284	16	14	29	15	37	43	-	60	17	43
Ocolul Inchelului												
Ișnovăț	52	37	-	-	-	1	2	-	-	3	9	-
Stețcanii	13	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Micleștii	29	5	-	-	-	1	-	19	-	1	-	3
Peresecina	28	-	3	2	12	1	-	7	-	2	1	-
Teleșeu	39	-	-	-	-	1	1	35	-	-	2	-
Camincea	35	17	-	-	-	2	-	15	-	1	-	-
Cobâlca	21	16	2	-	-	2	-	-	-	1	-	-
Țigăneștii	11	4	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-
Oneștii	11	-	1	4	6	-	-	-	-	-	-	-
Voinova	14	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zubreștii	27	21	1	-	-	1	1	-	-	1	2	-
Răcea	31	18	-	1	-	4	-	3	-	3	2	-
Belieștii	17	-	-	-	15	1	1	-	-	-	-	-
Borzeștii	20	14	4	1	-	1	-	-	-	-	-	-
Pocșeștii	8	7	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Schit.</i> Hârbovețli	6	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	3
Numărul total	362	166	11	9	33	18	5	79	-	12	23	6
Ocolul Prutului												
Oghilenii	43	-	2	-	-	1	1	36	-	3	-	-
Scopocenii	21	12	2	-	-	5	-	-	-	2	-	-
Zgheroaia	144	36	2	3	-	2	-	-	-	19	-	82
Sălăjenii	69	65	1	-	-	1	-	-	-	2	-	-
Grozeștii	83	70	1	-	1	3	-	-	-	8	-	-
Numărul total	360	183	8	3	1	12	1	36	-	34	-	82
Ocolul Cogâlnicului												
Hânceștii	72	47	-	-	-	3	20	-	-	2	-	-
Drăgușenii	42	31	-	-	-	1	7	-	-	3	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Suşulenii	49	41	2	-	-	1	1	-	-	4	-	-
Perienii	14	11	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-
Lăpuşna	78	59	-	-	-	4	-	13	-	2	-	-
Boghiceni	45	42	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-
Şişcanii	51	46	-	-	-	2	-	-	-	3	-	-
Nisporeni	73	67	-	1	-	2	1	-	-	2	-	-
Iurcenii	14	9	4	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Căzăneştii	9	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cârsteştii	13	9	-	-	-	1	1	-	-	2	-	-
Valea Ulmului	12	10	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Scorenii	24	21	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-
Malcociul	5	3	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Numărul total	501	405	6	1	-	18	35	13	-	23	-	-
Ocolul Botnii												
Mimorenii	36	17	1	-	-	1	15	-	-	2	-	-
Dâncenii	94	66	1	1	-	1	19	-	-	6	-	-
Gangura	112	87	-	-	-	2	-	-	15	8	-	-
Gârlile	11	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Costeştii	12	9	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-
Sărămăza	34	15	-	-	-	1	18	-	-	-	-	-
Văsănenii	28	17	-	-	-	2	6	-	-	3	-	-
Rusăştii	24	12	-	1	-	1	8	-	-	2	-	-
Băţanii	17	15	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
Mănăst. Căpriana	5	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-
Surucenii	20	9	3	-	-	1	6	-	-	1	-	-
Numărul total	393	258	5	2	-	9	75	5	15	24	-	-
Ocolul Satele d Jos												
Cricovul	35	-	2	-	-	2	5	24	-	2	-	-
Goianul	32	-	-	-	-	1	1	27	-	3	-	-
Făureştii	23	22	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Oniţcanii	30	21	-	-	-	1	5	-	-	3	-	-
Corjovul	31	27	-	1	-	-	-	-	-	3	-	-
Dubăsarii	37	33	-	1	-	-	-	-	-	3	-	-
Ghilacău	17	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Puhăcenii	8	7	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Şepenii	18	16	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-
Budeştii	29	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boşcana	14	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Numărul total	274	186	2	2	-	4	12	51	-	17	-	-
Ocolul Nistrului												
Criulenii	28	24	-	-	-	1	1	-	-	2	-	-
Ustia	55	33	-	-	-	1	3	15	-	3	-	-
Horilcanii	23	11	-	-	-	2	10	-	-	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Marcăuții	13	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Molovata	46	29	-	-	-	3	11	-	-	3	-	-
Oxentia	34	20	-	-	-	1	13	-	-	-	-	-
Vășcăuții	19	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jora de Jos	19	-	-	-	14	2	3	-	-	-	-	-
Jora de Sus	26	-	-	-	16	1	7	-	-	2	-	-
Lopatna	8	5	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-
Stodolna	31	29	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Hrabova	20	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lalova	13	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Horodiște	17	4	2	-	-	1	3	7	-	-	-	-
Buciușca	15	12	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-
Saharna	9	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ichimăuții	26	24	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Țahnăuții	14	7	3	-	-	1	3	-	-	-	-	-
Ciorna	16	14	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Lipicenii	31	13	1	-	-	1	16	-	-	-	-	-
Răzina	28	-	-	-	-	2	-	26	-	-	-	-
Oleșcanii	63	45	6	-	-	2	-	-	-	9	1	-
Părcanile	39	-	-	-	-	1	1	36	-	1	-	-
Numărul total	593	344	12	-	30	26	73	85	-	22	1	-
Ocolul Câmpului												
Sămășcanii	26	16	-	-	-	2	6	-	-	2	-	-
Peciște	40	25	1	-	-	3	9	-	-	2	-	-
Cuiușăuca	38	32	-	-	-	1	2	-	-	3	-	-
Bușeuca	17	9	-	-	-	1	6	-	-	1	-	-
Curlenii	30	21	-	-	-	1	8	-	-	-	-	-
Mășenii	22	7	2	-	-	1	10	-	-	2	-	-
Chiștelnița	25	20	-	-	-	1	4	-	-	-	-	-
Ocna	6	3	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Vorotețile	13	5	1	-	-	2	5	-	-	-	-	-
Chipercenii	37	22	1	-	-	1	12	-	-	1	-	-
Bieștii	18	12	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-
Ciohorenii	24	8	5	-	-	1	10	-	-	-	-	-
Berezlojii	22	13	-	-	-	1	6	-	-	1	-	1
Suslenii	38	15	-	-	-	1	21	-	-	1	-	-
Șercanii	49	45	2	-	-	1	-	-	-	1	-	-
Numărul total	405	253	12	-	-	17	108	-	-	14	-	1
Numărul total**	5560	3068	151	76	211	197	598	692	23	335	76	133
Raportul, în %	100,0	55,2	2,7	1,4	3,8	3,5	10,8	12,4	0,4	6,0	1,4	2,4

* Moldova 1975, 400-472.

** Numărul total diferă parțial de cei indicat la sfârșitul documentului: 3088 – birnici, 589 – voluntari și 19 în rezervă, 368 – scutelnici boierești și mănăstirești, 154 – mazili, 77 – ruptași, 147 – preoți și 52 de diaconi, 322 femei sărace, 86 – bejenari etc. (Moldova 1975, p. 473).

Bibliografie:

Amărieuței, Bacumenco-Pîrnău 2015: M-C. Amărieuței, L. Bacumenco-Pîrnău, Completări și îndreptări la istoria familiei Hermeziu pe baza unor documente noi (secolele XVII-XVIII). În: In honorem Mircea Ciubotaru / ed.: Lucian-Valeriu Lefter, Mihai-Bogdan Atanasiu (Iași 2015), p. 35- 50.

Bezviconi 1940: Gh. Bezviconi, Boierimea dintre Prut și Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821, Vol. I (București 1940).

Boga 1929: L.T. Boga, Despre mazilii din Basarabia, În: Cuvântul moldovenesc. Gazetă săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea, tipărită pentru trebuințele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociația „Astra”, Chișinău, anul IV, nr. 11, 8 martie 1929, p. 2.

Brie 2005: Mircea Brie, O istorie socială a spațiului românesc: de la începuturile statalității dacice până la întrezărirea modernității (Oradea 2005).

Bulat 1929: T.G. Bulat, O statistică a Moldovei din 1809. În: Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, 1929, nr. 1, p. 64-67.

Catagrafiile 2008: Catagrafiile Moldovei de la 1820-1845, I. Ținutul Romanului. Partea 1 (1820). Volum editat de Lucian Valeriu Lefter și Silviu Văcaru. Introducere de Mircea Ciubotaru (Iași 2008).

Călători 2004: Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea. Serie nouă. Volumul I (1801-1821) / Volum îngrijit de: Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Marian Stroia (București 2004).

Cozma 2017: E. Cozma, Izvoarele prestatistice și statistice din Principatele Române (secolul al XVIII-lea). În: Istorie, cultură și cercetare. II. Coordonatori Dumitru-Cătălin Rogojanu, Gherghina Boda (Târgoviște 2017).

Dicționar 1988: Dicționar de Istorie. Ediția a II-a revăzută și adăugită (Chișinău 2007).

Documente 1937: Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei publicate de Aurel V. Sava (București 1937).

Documente 2005: Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1775-1786) / Cărți domnești și zapise/ Colecția MEF, vol. X. Volum realizat de: L.Svetlicinii, D. Dragnev, E. Bociarov. Coordonator: D. Dragnev (Chișinău 2005).

Documente 2016a: Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în perioada Războiului ruso-turc din 1806-1812, Bacău, 2016, p. 28-29.

Documente 2016b: Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812. Vol. I, noiembrie 1806 – iulie 1808. Ediția a II-a / Volum întocmit de: Demir Dragnev , Larisa Svetlicnâi (Coordonatori, editori), Teodor Candu, Tudor Ciobanu, Valentin Constantinov (editori), Chișinău, 2016, p. 59-60.

Documente 2017: Documente privitoare la istoria Țării Moldovei în perioada războiului ruso-turc, August 1808 – Iunie 1809/ Volum întocmit de: Demir Dragnev, Larisa Svetlicnâi (Coordonatori, editori), Teodor Candu, Tudor Ciobanu (editori) (Chișinău 2017).

Furtună 2016: A. Furtună, Considerații privind unele categorii sociale din ținutul Iași. În: Revista de istorie a Moldovei, Chișinău, 2016, nr. 3(107), p. 17-35.

Giurescu 1946: C.C. Giurescu, Istoria românilor. III. Partea a doua. Dela moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote (1601-1821) (București 1946).

Grigoraș 1971: N. Grigoraș, Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea (București 1971).

Grigoraș 1973: N. Grigoraș, Dimitrie Cantemir. La tricentenarul nașterii lui (1673-1973). În: Cercetări istorice (serie nouă), IV, Iași, 1973, p. 2-25.

Grigoraș 1976: N. Grigoraș, Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat. În: Cercetări istorice (serie nouă), VII, Iași, 1976, p. 123-164.

Grigoraș 1977: N. Grigoraș, Privilegiile fiscale în Moldova (1741-1821). În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, XIV, 1977, p. 41-53.

Instituții 1988: Instituții feudale din Țările Române. Dicționar. Coord. O. Sachelarie și N. Stoicescu (București 1988).

Lazăr 2007: Mihai Lazăr, Quelques obligations fiscales des étrangers sur le territoire de la Moldavie du XVIII-ème siècle. În: „Codrul Cosminului”, nr. 13, 2007, p. 93-106.

Lecca 1899: O-G. Lecca, Familii boierești române. Istorie și genealogie (după izvoare autentice). Editura Minerva (București 1899).

Moldova 1975: Moldova în epoca feudalismului. Vol. VII. Partea I. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774 (Chișinău 1975).

Nicolau 1913: V. Nicolau, Priviri asupra vechii organizări administrative a Moldovei (Bârlad 1913).

Panaiteescu 1964: P.P. Panaiteescu, Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova (București 1964).

Populația 2019: Populația Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea. Izvoare fiscale și statistice din anul 1808. Vol. I. Editori: Tudor Cioabanu, Teodor Candu, Eugen Cernenchi (Chișinău 2019).

Poștarencu 2006: D. Poștarencu, Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (Chișinău 2006).

Poștarencu 2010: Dinu Poștarencu, Date statistice referitoare la Principatul Moldovei din anii 1808-1812. În: Archiva Moldaviae, vol. II, 2010, p. 193-223.

Regulamentul 2004: Regulamentul Organic al Moldovei. Ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădăraș cu sprijinul lui Corneliu Istrati (Iași 2004).

Tomuleț 2014: V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă. (1812-1918). Instituții, regulamente, termeni (Iași 2014).

Дмитриев 1973: П.Г. Дмитриев, Народонаселение Молдавии (по материалам переписей 1772-1773, 1774 и 1803) (Кишинев 1973).

Зеленчук 1979: В.С. Зеленчук, Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в. (Кишинев 1979).

SURSĂ: Valentin Tomuleț, *Mazilii, rușii și rușii în principatul Moldovei (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, în „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Vol. 15 (30), nr 2, Chișinău, 2020. P. 97-128. – ISSN 1857-0240.

„PRIVILEGIAȚII” ÎN STRUCTURA SOCIALĂ A BASARABIEI: 1812-1871

Valentin TOMULEȚ

Formularea problemei

Despre istoria diferitor categorii sociale și fiscale din Basarabia, după anexarea ei la Imperiul Rus, s-a scris în repetate rânduri. Investigațiilor au fost supuse categoriile de bază ale societății, în special cele de jos – țăranii de stat, țăranii moșierești, coloniștii transdanubieni, coloniștii germani etc., scrise de regulă, în perioada de tristă faimă, având la bază principiile metodologice de clasă și a paradigmei marxiste, care au adus în rezultat la tratarea unilaterală și tendențioasă a acestor subiecte.

În prezent, posibilitatea de a folosi cele mai diverse surse, inclusiv cele de arhivă, dar și libertatea în expunerea materialului factologic, au deschis posibilități mult mai largi pentru descătușarea științei istorice de dogmele paradigmei marxiste și ale ideologiei regimului totalitar-comunist, pun în fața cercetătorului sarcina de a studia fenomenele istorice prin prisma metodelor științifice general-umane și de a cerceta, în baza acestor metode, problemele ce țin de metamorfozele care au avut loc în Basarabia sub regim imperial rusesc. În cadrul acestor probleme se înscrie și investigația noastră consacrată categoriilor privilegiate ale populației moștenite din Principatul Moldovei – *boiernașilor, mazililor, ruptașilor, ruptelor și odnodvorților*¹.

Cronologic studiul cuprinde anii 1812-1871 – de la anexarea în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus și până la 1871, când odnodvorții, în care au fost transferați mazilii și ruptașii din Basarabia în 1847, au fost împroprietăriți.

La început însă, pentru a pătrunde mai temeinic în esența problemei analizate, să caracterizăm succint noțiunea de privilegiat și să evidențiem ce schimbări au intervenit în esența noțiunii după anexarea Basarabiei la Rusia.

¹ În studiul dat nu punem în discuție statutul categoriilor privilegiate de bază ale societății – **BOIERILOR** și **CLERULUI**, despre care s-a mai scris.

Noțiunea de privilegiat

Cine erau *privilegiații* și care era statutul lor în ierarhia socială a Moldovei și Basarabiei? În actele vechi moldovenești, sau mai noi, din secolul al XIX-lea din Principatul Moldovei (catagrafiile anilor 1831, 1838 sau 1845), în categoria privilegiaților îi întâlnim pe cei încadrați în categoria neamuri, vel căpitani, căpitani, vornici de poartă, porușnici (ofițeri), postelnicei, polcovnicei, ispravnici de aprozi sau de copii de casă, vătavii moșiilor boierești și cei apărați de cărțile Ocârmuirii. În plus, în această categorie îi întâlnim pe *mazili*, *ruptași* și *ruptele vistieriei*, pe *negustori* și *tagma bisericească*. Apartenența la starea „privilegiaților” era de natură ereditară. Prin însuși numele lor, boiernașii păstrau, ca și mazilii, „amintirea boieriei”, optând mereu pentru menținerea privilegiilor strămoșești, precum au procedat și ceilalți privilegiați; plăteau *birul*² (principalul impozit al vremii) în dajde (dajdia mazilească), individual precum boierii, nu în cislă precum țăranii, *deseatina* (dijma) la stupi, mascuri sau sfini (porci), apoi și la vin, o plăteau redus, adică „boierește” (redușă), nu „țăărănește” (în întregime), erau scutiți de *beilicuri*³; erau judecați de divanul domnesc etc.⁴

² **Bir** – conform constatărilor Consiliului Suprem al Basarabiei din 26 februarie 1824, *birul* constituie un impozit direct încasat anual de la fiecare unitate impozabilă. Toți agricultorii în general, cunoscuți cu denumirea de țărani, care locuiesc pe pământurile de stat sau moșierești, precum și meșteșugarii, industriașii și negustorii de toate etniile și de orice credință, care locuiesc în orașe, târguri sau sate și aparțin vistieriei și moșierilor, plătesc anual birul ce constituie 15 lei de la fiecare familie. Această dare se împarte în două părți și se achită de două ori pe an. După adoptarea Regulamentului din 1818, Consiliul Suprem al Basarabiei, în ședință consultativă din 18 aprilie 1819, a decis ca „[...] mazilii și ruptașii să nu fie impuși birului, dar să achite numai dajdia în baza privilegiilor ce le-au fost acordate pe timpuri de guvernul moldovenesc” (Mai detaliat despre noțiunea de **bir** a se vedea: Valentin Tomuleț, *Basarabia în epoca modernă (1812-1918)* (Instituții, regulamente, termeni). Ediția a III-a, revăzută și adăugită, Iași, 2014, p. 98-100).

³ **Beilic** – termen de origine turcă, cu mai multe înțelesuri: domnie, stăpânire, ceea ce aparține fiscului (statului); casă în care erau găzduiți trimișii oficiali sosiți de la Poartă în Țările Române; oficialii otomani în Țările Române; în cazul nostru: muncă gratuită în folosul statului (*Documente turcești privind istoria României. Vol. III. 1791-1812*. Întocmite de Mustafa A. Mehmet, București, 1996, p. 373).

⁴ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar* / Coordonatori: Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1988, p. 304; Lucian-Valeriu Lefter, *Cum deveneau „privilegiați”. Despre statutul social în secolul al XIX-lea*. În: Prutul. Revistă de cultură, Huși, 2013, Serie nouă, Anul III (XII), nr.1-2 (51-52), p. 43.

Cercetătorul Lucian-Valeriu Lefter caracterizând această prima treaptă a ierarhiei „privileghieților”⁵, în persoana răzeșului Ioan Motăș din Oșești, apelând la diferite surse, vede în ea o categorie socială rezervată doar pentru „ficioarii de privileghieți, mazilo-ruptași, rupte a vist(ieriei), preoți și diaconi căsătoriți și neîntrați la nici o rânduială”⁶.

Și călătorii străini care au vizitat Țările Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea descriu diferit situația acestei categorii sociale. Spre exemplu, Jean Alexandre Vaillant (1804-1886), cunoscut dascăl și publicist francez, după o ședere de 12 ani în Principate și cunoscut îndeaproape cu starea lucrurilor din aceste țări, supunând „criticii această societate pestriță a privilegiaților”, referindu-se, în special, la marea boierime, scria în lucrarea sa că societatea franceză privește cu mai multă simpatie pe boierii de categoria a II-a, a căroră le recunoaște „mai mult patriotism, mai multe idei liberale, mai mult sentiment al propriei lor demnități, mai mult atașament sincer față de țara lor” și își manifestă fără rezerve admirația pentru cei din treapta a III-a, priviți ca adevărați patrioți ce doresc „un guvern puternic și independent”⁷. Referindu-se la locuitorii Moldovei, autorul scrie că aceștia „[...] sunt împărțiți în diferite clase. Membrii Divanului și toți boierii cu funcții efective sau numai nominale constituie înalta nobilime. Restul se cheamă mazili, nume care are puțină considerație”⁸.

⁵ Privilegiile răspândite în Principatele Române, unele dintre care au fost aplicate și în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus, pot fi împărțite în următoarele categorii distincte: **1. Privilegiile fiscale** de care au beneficiat diferite categorii sociale. **2. Privilegiile judiciare** ce constau într-un regim jurisdicțional de favoare pentru boieri și dregători, pentru slujitori și bresle, pentru anumite orașe și târguri și în atribuirea dreptului de jurisdicție locală sau profesională stăpânilor de moșii, marilor dregători, agenților administrativi locali și organelor de conducere a breslelor. **3. Privilegiile administrative** ce constau în dregătorii și slujbe, la care nu aveau acces decât boierii și boiernașii. Odată cu organizarea breslelor – de negustori și meșteșugari, anumite sarcini administrative au fost atribuite și organelor de conducere ale acestora. **4.** Un număr impunător de **alte privilegii** se refereau la: dreptul de vânătoare, de pescuit, de vânzare a vinului și a cărnii, de a întreține de mori, teascuri etc. (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 384-385).

⁶ Lucian-Valeriu Lefter, *Cum deveniai „privilegiat”. Despre statutul social în secolul al XIX-lea*, p. 44.

⁷ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea. Serie nouă. Vol. I (1801-1821)*/ Volum îngrijit de: Georgeta Filitti, Beatrice Marinescu, Șerban Rădulescu-Zoner, Marian Stoia, București, 2004, p. 27.

⁸ *Ibidem*, p. 102.

Deși viziunea celor din exterior și a celor din interior cu referință la categoriile sociale din Principatele Române se deosebește radical, din simplul considerent că aceste categorii erau privite prin prisma diferitor mentalități, această opinie a călătorului francez, văzută prin altă prismă și puțin nuanțată, o putem atribui și față de stările intermediare privilegiate ale societății basarabene, în segmentul de timp cercetat de noi în acest studiu.

Sub un alt aspect descrie situația din Principate germanul Chales-Frédéric Reinhard (1761-1837), numit la 18 martie 1806 prin decretul împăratului francez rezident și comisar general pentru relațiile comerciale în Principatele Române (de fapt, consul general în ambele Principate), care nota: „Printre țărani sunt foarte puțini proprietari de pământ; *se bucură de privilegiul ruptului, pe care-l împărtășesc cu toții urmașii boierilor de toate clasele decăzuți din rang sau fără avere* și cu negustorii adunați în companii. În această clasă am putea vedea o aparență de starea a treia, dacă ar fi mai numeroasă și mai unită. Toți acești *privilegiați* sunt cuprinși sub denumirea de bresle”⁹.

Noțiunea respectivă de *bresle* (*privilegiați și bresle, mazili și bresle*) o întâlnim și la alți contemporani care au scris despre Principatele Române. Spre exemplu, călătorul rus Ignati Iakovenko (?-1870), cunoscut bine cu situația din ambele Principate, deși scrie după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, notează la 5 iulie 1820, în scrisoarea a 12-a, din București: „Mazilii și breslele pot fi socotite asemenea șleahței poloneze de cenzitari sau nobili cu o curte și plătesc statului doar o anumită sumă de bani, sub numele de tetraminia, adică o sumă ce se strânge odată la patru ani. Ca și cei pomeniți mai sus (boierii, boiernașii, neamurile și postelniceii), sunt însă eliberați de plata vinăriciului și de dijmărit”¹⁰.

Referindu-se la statutul de privilegiat, Ignati Iakovenko scrie că boiernașii urmează după boieri, alcătuind categoria de „neamuri”, postelnici și mazili, nu plătesc niciun fel de dări, beneficiază de statutul de privilegiat¹¹.

Noțiunea de privilegiat o putem deduce și din caracteristica generală a stărilor sociale din Moldova pe care o face contele croat Feodor Karac-

⁹ *Ibidem*, p. 255.

¹⁰ *Ibidem*, p. 861.

¹¹ *Ibidem*.

say (1787-1859), care a vizitat Moldova și Bucovina de două ori (1814 sau 1815 și 1817) și scria: „În Moldova [...], toți locuitorii sunt sau țărani sau nobili; nobilul este sau boier, adică mare domn sau mazil, mic nobil de țară sau răzeș, adică pe jumătate țăran”¹².

În Basarabia, ca și în Moldova de peste Prut, sub noțiunea generică de „privilegiați” îi regăsim, în secolul al XIX-lea, pe toți cei care se aflau pe diferite „trepte privilegiate”, aceștia incluzând categoria micilor boieri de țară sau a boiernașilor, mazililor și ruptașilor, ruptele de vistieria și de câmara scutiți, în diferite perioade de timp, de anumite obligații fiscale fixate în diferite acte de danie emise de domnii Moldovei pe parcursul secolelor/anilor.

Ange Bally, moșier, doctor în jurisprudență, om destul de cărturar la acele timpuri (a studiat în Italia și în Franța, cunoștea greaca veche și elina/neogreaca, latina, germana), în studiul său publicat de Nicolai Iorga în limba franceză *Un ouvrage d'il y a un siècle sur la Bassarabie comme pays Moldave*, cunoscut cu situația din Basarabia, scria la câțiva ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus: „[...] în intervalul de aproximativ 500 de ani care s-au scurs de la descălecatul lui Dragoș, vedem aici cel puțin un exemplu aproape unic în istorie: cel al unui lung șir de domnitori care, aproape toți, au plătit cu prețul vieții tristul onor al voievodatului. Ambițioșii care și-l doresc cu ardoare ajung să piară unii de sabie, spânzurați sau otrăviți, alții mor în captivitate, în exil, în umilință, iar un mic număr al celor care reușesc să evite acest trist destin duc cu ei în mormânt regretul de a fi lăsat drept moștenire generațiilor viitoare doar sărăcie și mizerie. Descendenții lor, aceia care provin din familiile cele mai celebre din istoria ținutului, se consideră în zilele noastre (în secolul al XIX-lea – V.T.) foarte norocoși dacă pot să figureze încă în categoria mazelilor, a ruptașilor și a altor privilegiați (subl. n.), care se bucură doar de distincția de a nu fi confundați cu țăranii la repartizarea funcțiilor publice”¹³. Bally descrie o situație reală în care s-au pomenit stările privilegiate ale societății românești, care, pe parcursul secolelor, în condițiile diferitor împrejurări istorice, au pierdut din drepturile și privilegiile lor de altădată.

¹² *Ibidem*, p. 755.

¹³ Ange Bally, *O lucrare de acum un secol despre Basarabia ca ținut moldovenesc*. Publicată de N. Iorga. Ediție îngrijită, studiu, note și comentarii de Maria Danilov. Traducere de Lucia Arnăut, București, 2016, p. 47-48.

Ange Bally estimează în Basarabia un număr de 9.297 de privilegiați, inclusiv: 2.059 – de mazili, 4.039 – de ruptași, 1.294 – de rupte de la Vistierie și de la Cămară, 1.905 – de postelnici și alți privilegiați¹⁴, care „[...] plătesc doar tributul legal și se bucură de scutirea integrală în corvoadă, a căror masă constituie una dintre taxele cele mai grele din ținut”¹⁵.

Din diversitatea de privilegii prezente în Principatele Române la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea (în special fiscale) ne interesează mai mult și le vom analiza doar pe cele care s-au referit la boiernași, mazili și ruptași, ruptele de vistierie și de cămara scutiți în Basarabia, pentru o anumită perioadă de timp, de anumite obligații fiscale, dar și pe cele acordate odnodvortșilor, în care au intrat mazilii și ruptașii, după 1847.

În satele vechi răzășești moldovenești, cum constată cercetătorul Lucian-Valeriu Lefter, în care locuia descendența mai mult sau mai puțin pauperizată a vechii boierimi, răzășimea din care făceau parte mazilii sau treptele „privilegiate”, idealul fiecărui tânăr căsătorit era urmărirea unui *cursus honorum*, prin urcarea treptelor spre vârful piramidei sociale, sau păstrarea acelor privilegii și scutiri fiscale moștenite de la părinți. Toate năzuințele și eforturile erau menite să slujească acestui scop¹⁶. Din această cauză, constată autorul, mulți din aceste categorii ar fi vrut să beneficieze de privilegii, motiv pentru care Alexandru Vodă Ipsilanti (1786-1788) a stipulat „să rămâie mazili și neamuri numai cei ce să trag din mazili și neamuri”, condiție menținută și de Regulamentele Organice (inclusiv și în Basarabia, după 1812), mazili fiind numai „cei care vor fi cu adevărat drepți feciori de mazili și de ruptași”¹⁷.

Pentru a intra în prima treaptă a ierarhiei „privilegiaților”, categorie socială rezervată doar pentru „ficioarii de privilegiați, mazilo-ruptași, rupte de vistieriei, preoți și diaconi căsătoriți și neintrăți la nici o rânduială”, nu doar proprietatea funciară și dovada descendenței boierești era valabilă, ci și faptul deținerii „costumului” aferent acestei stări sociale: *anteriul de cutnie* – haină boierească lungă până la glezne, confecționată dintr-o țesătură

¹⁴ *Ibidem*, p. 124.

¹⁵ *Ibidem*, p. 126.

¹⁶ Lucian-Valeriu Lefter, *Cum deveneau „privilegiați”. Despre statutul social în secolul al XIX-lea*, p. 43.

¹⁷ *Ibidem*.

de mătase cu urzeală de bumbac; *contășul* – haină luxoasă de iarnă, lungă, îmblănită cu piei scumpe, purtată de boieri; *tacâmul* sau *harnașamentul* calului cu cele necesare, și, desigur, *calul*¹⁸. În Basarabia, această trăsătură specifică vestimentației privilegiaților s-a pierdut, luând alte forme și alt colorit, rămânând mai mult în amintirea boiernașilor și mazililor, fapt ce denotă schimbarea statutului, limitarea privilegiilor, sărăcirea și decăderea acestor stări sociale.

Statutul de privilegiat în Basarabia

În Basarabia, ca și în Moldova de peste Prut, sub noțiunea generică de „privilegiați” îi regăsim, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, pe toți acei ce se aflau pe diferite „trepte privilegiate”, care includea pe micii boieri de țară sau boiernași, mazilii și ruțașii, ruțele de vistierie și de cămară, scutiți, în diferite perioade de timp, de obligații fiscale, fixate în diverse acte de danie, emise de domnii Moldovei pe parcursul secolelor/anilor.

Imediat după anexare țarismul a căutat să păstreze în Basarabia, pentru o anumită perioadă de timp, orânduirea existentă, iar prin intermediul creării unui nou aparat administrativ de stat și politicii coloniale să-și consolideze sprijinul său social pe baza stărilor sociale privilegiate, încercând cu insistență schimbarea structurilor sociale, recurgând la diverse metode: de la schimbarea componenței etnice a unor grupuri sociale și adaptarea altora la structurile sociale, existente în guberniile ruse, până la formarea unor categorii sociale noi¹⁹.

Ca urmare, în primii ani de dominație țarismul a continuat să păstreze, pentru interesele boierimii moldovenești, aceleași instituții administrative. *Regulamentul* din 29 aprilie 1818 confirma consolidarea regimului existent. În scrisoarea adresată rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, în legătură cu adoptarea noului Regulament, Alexandru I scria că guvernul va păstra în provincie componența națională și va asigura un mod deosebit de administrare a acesteia. Regulamentul acorda drepturi exclusive doar boierilor moldoveni (și privilegiilor coloniștilor stră-

¹⁸ *Ibidem*, p. 44.

¹⁹ Valeriu Mutruc, *În așteptarea reformelor. Viața agrară a Basarabiei în primele decenii ale stăpânirii imperiale ruse*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019, p. 157.

ini), în pofida faptului că împăratul scria că de drepturi largi va beneficia nu doar această stare socială, declarație ce a rămas pe hârtie²⁰.

Literatura de specialitate, înregistrează la momentul anexării Basarabiei la Rusia 12 categorii sociale: „**1.** prinții (bei-zade, fiii domnilor Țării Moldovei) și boierii; **2.** clerul, compus din preoți și călugări; **3.** boiernașii; **4.** mazilii; **5.** ruptașii; **6.** rupta de cămară și rupta de vistierie (ruptele – *n.a.*) sau raznociinții; **7.** locuitorii orașelor, adică negustorii și mic-burghezii, la care se adaugă străinii și evreii; **8.** bejenarii, adică coloniștii sârbi și bulgari, veniți din alte teritorii ale Turciei; **9.** scutelnicii și poslușnicii; **10.** ȡiganii sedentari, ai domniei și ai moșierilor; **11.** țăranii și **12.** breslașii”²¹.

O formă mai compactă a societății basarabene este reflectată în *Regulamentul* din 1818, care confirma următoarele categorii sociale: *clerul, dvorenimea, boiernașii, mazilii, ruptașii, negustorii și mica burghezie, țăranii sau coloniștii agricoli, ȡiganii* (care aparțineau statului și moșierilor) și *evreii*²². Aceste categorii sociale sunt confirmate și de *Regulamentul* din 29 februarie 1828²³.

În Basarabia, ca și în Moldova de peste Prut, sub noțiunea generică de „privilegiați” îi regăsim, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, pe toți acei ce se aflau pe diferite „trepte privilegiate”, care includea pe micii boieri de țară sau boiernași, mazilii și ruptașii, ruptele de vistierie și de cămară, scutiți, în diferite perioade de timp, de obligații fiscale, fixate în diverse acte de danie, emise de domnii Moldovei pe parcursul secolelor / anilor.

Deși statutul de *privilegiat* era fixat în principalele acte legislative emise de administrația imperială, timpul a intervenit în statutul social-economic și politic al privilegiaților. Această constatare o putem deduce din listele recensămintelor fiscale efectuate în Basarabia în anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea, în care boiernașii, mazilii și ruptașii, ca și categoria ruptelor și nu doar (străinii și convertiții²⁴), erau incluși, de multe ori, într-un compartiment unic, cel de „clasă privilegiată / *привилегированного*

²⁰ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, с. 2.

²¹ А.А. Скальковский, *Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области*, în ЖМВД, СПб., 1846, ч. 13, с. 413-415.

²² *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, с. 16-21.

²³ Agenția Națională a Arhivelor (ANA), F. 2, inv. 1, d. 1197, f. 5; d. 1852, f. 13 verso-14.

²⁴ *A se vedea*, spre exemplu: ANA, F. 134, inv. 2, d. 834, f. 96 verso-97 verso.

класса”, iar stările neprivilegiate ale țăranilor – în cel al „stărilor de rând/ простого состояния”²⁵.

Exemplu elocvent, în acest sens, ne servesc listele generale ale recensământului fiscal din 1835, prezentate de administrația județeană Orhei Administrației Regionale, în care stările sociale/fiscale privilegiate – boiernașii, mazilii, ruțașii, ruțele și altele – nu sunt indicate separat, ca în celelalte județe ale Basarabiei, dar sunt incluse într-o singură listă, într-un compartiment unic/comun, cel al *privilegiaților*²⁶.

Greutatea în obținerea statutului de privilegiat a provocat nemulțumirile acestor stări sociale și fiscale, care se adresau permanent instituțiilor locale, regionale și imperiale cu demersuri și plângeri în care invocau soluționarea cazurilor apărute. Situația s-a acutizat în special după aplicarea în Basarabia a recensământului fiscal din 1835, când mulți dintre ei, din diverse motive (lipsa sau pierderea actelor în urma incendiilor sau furturilor, prezența actelor la alți membri ai familiei sau în diferite instituții regionale sau persoane oficiale, neprezentarea la timp a documentelor în instituțiile regionale etc.), au nimerit în categoria birnicilor.

Ca rezultat, în mai 1836 Consiliul Regional al Basarabiei examinează întrebarea privind drepturile și privilegiile tuturor stărilor sociale din Basarabia, subiect ce era pe ordinea de zi de mai mult timp. Conform informațiilor primite de la consulul rus din Moldova, s-a constatat: **1.** în timpul evenimentelor din 1821 (revoluția lui Tudor Vladimirescu și Eteria) și incendiului care s-a produs la palat, toate actele vechi cu privire la drepturile și privilegiile stărilor sociale s-au pierdut; **2.** din raportul fostului Comitet Provizoriu datat cu 5 mai 1817, prezentat la cererea rezidentului plenipotențiar al Basarabiei, generalului A.N. Bahmetev, referitor la drepturile și privilegiile tuturor stărilor sociale privilegiate din Basarabia, se poate de constatat că Comitetul se obliga să finiseze examinarea acestei întrebări, dar din dosarele prezentate Consiliului Suprem al Basarabiei de Cărmuirea Regională nu se poate afla dacă a finisat sau nu examinarea acestei întrebări deoarece nu se cunoaște unde s-ar afla aceste dosare; **3.** în examinarea acestei întrebări Consiliul Regional urma să țină cont de toate actele legislative care au fost emise după publicarea Colecției com-

²⁵ Pentru detalii, *a se vedea*, spre exemplu, listele populației, conform recensământului fiscal din 1835, pentru ținutul Orhei (ANA, F. 134, inv. 2, d. 834, f. 23-57).

²⁶ *A se vedea* mai detaliat: ANA, F. 134, inv. 2, d. 834, f. 23, 24-57.

plete de legi ale Imperiului Rus pe care Consiliul nu le avea la dispoziție și 4. că listele prezentate în Consiliu sunt fără anexa documentelor originale care ar demonstra dreptul la privilegia solicitată, dar se stipula că aceste documente se află în diferite instituții regionale sau la diferite persoane oficiale. Ca rezultat, fără examinarea prealabilă a documentelor solicitate, Consiliul Regional al Basarabiei întâlnea greutăți în expunerea punctului de vedere pe marginea problemei solicitate și cerea prezentarea documentelor suplimentare care l-ar ajuta în luarea deciziilor finale. Necesitatea stringentă a documentelor în examinarea acestei probleme era dictată și de faptul că Consiliul a primit dispoziția de a-și expune punctul de vedere și pe următoarele subiecte: 1. examinarea întrebării privind drepturile și privilegiile tuturor stărilor sociale din Basarabia urma să aibă loc în cadrul Adunării Generale a tuturor stărilor sociale, fără a leza interesul țăranilor și al orașenilor; 2. Consiliul urma să-și expună punctul de vedere dacă persoanele contribuabile pot fi numite în continuare în diferite funcții și de câți ani de serviciu este necesar pentru ca *boiernașii* să ajungă la primul grad de ober ofițer și în ce categorie funcționarii de birou pot primi acest grad; 3. să adopte o decizie privind stabilirea stării sociale în care ar putea fi incluse *rupta de cămara* și *rupta de vistieria*; 4. să dea răspuns la întrebarea pusă de Administrația Financiară a Basarabiei dacă Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia a fost în drept de a-l promova pe boiernașul Ioan Vlasov în categoria nobililor și de a-i acorda fiului acestuia dreptul de a se încadra în serviciul Tribunalului Civil al Basarabiei; 5. să se preocupe de îmbunătățirea situației țăganilor care se află în posesiunea proprietarilor funciari din Basarabia; 6. să stabilească modalitățile de remunerare a persoanelor care, în baza dreptului și privilegiilor de care dispuneau, s-au folosit de breslași, după anularea acestui drept; 7. să decidă dacă moșiile mănăstirești din Basarabia și cele ce aparțin raznocinților urmează a fi supuse încasărilor ca și cele nobiliare, potrivit prevederilor paragrafului 12 din Regulamentul despre alegerile nobiliare²⁷.

Președintele Tribunalului Penal din Basarabia C.Ya. Reva, care a semnat la 13 iunie 1836 adresa din numele Consiliului Regional al Basarabiei, fiind membru al acestei instituții, scria că pentru soluționarea întrebării privind drepturile și privilegiile tuturor stărilor sociale din Ba-

²⁷ ANA, F. 88, inv. 1, d. 850, f. 2-4.

sarabia este necesar de a cere de la Cărmuirea Regională a Basarabiei și de la arhiva acestei instituții, de la Administrația Financiară a Basarabiei, de la Tribunalul Regional și de la Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia toate dosarele care au tangență cu această problemă, care se află în aceste instituții și din care se poate afla despre drepturile și privilegiile stărilor sociale privilegiate din provincie. În plus, C.Ya. Reva mai solicita toate dispozițiile și deciziile adoptate pe această problemă, pe care Consiliul Regional încă nu le-a primit. Pentru a urgenta soluționarea cazului era necesară lista tuturor locuitorilor care beneficiau de privilegii, dar care până la acel moment încă nu prezentase documentele de rigoare solicitate de Cărmuirea Regională a Basarabiei. Listele urmau a fi prezentate polițiilor orașenești și celor județene care, la rândul lor, urmau să ceară acestor persoane să prezinte documentele de rigoare²⁸.

Soluționarea anevoioasă a acestei întrebări l-a impus pe guvernatorul militar al Basarabiei, care îndeplinea și funcția de guvernator civil al Basarabiei și de șef al Administrației speciale a orașului Ismail, să adreseze la 11 august 1836 Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia un demers prin care solicita urgentarea cazului și prezentarea documentelor solicitate de Consiliul Regional cu privire la stările sociale privilegiate din Basarabia²⁹.

Din cele relatate putem concluziona că deși statutul de privilegiat era fixat în principalele acte legislative adoptate de administrația imperială și implementate în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus, întrebarea legată de privilegiile fiecărei categorii sociale/fiscale în parte n-a fost rezolvată până la capăt din cauza schimbărilor intervenite și a încercărilor de a adapta instituțiile sociale locale la modelele imperiale. Modalitatea de soluționare a acestei probleme va fi examinată în capitolele ce urmează.

Boiernașii constituiau categoria socială inferioară a boierimii. Majoritatea izvoarelor atestă că boiernașii s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți sau prin ascensiunea unor mici stăpâni de pământ, care ajungeau să capete o slujbă sau o dregătorie inferioară – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari. După anexarea Basarabiei la

²⁸ *Ibidem*, f. 4-5.

²⁹ *Ibidem*, f. 6.

Imperiul Rus, autoritățile imperiale i-au egalat pe boiernași în drepturi cu nobilii personali ruși, acordându-le diferite înlesniri și privilegii. În *Regulamentul* din 29 aprilie 1818 se menționa că „sub denumirea de boiernași (*boierinași*) se subînțelege nu clasa de proveniență nobiliară și care nu a ajuns la cele mai de sus ranguri boierești, dar cei care au dobândit funcții mai mici până la vel-șătrar. Ei vor beneficia de drepturi de noblețe personale, iar urmașii lor vor intra în categoria mazililor”, „[...] care nu mai beneficiau de aceste privilegii”³⁰. În cazul în care văduvii boiernași sau copiii de boiernași se căsătoreau cu reprezentanți ai altor categorii sociale, aceștia urmau să fie înscriși în categoria mazililor³¹.

Boiernașilor li se acorda dreptul de a se angaja la serviciu în instituțiile de stat; erau scutiți de pedeapsa corporală și eliberați de plata impozitelor și îndeplinirea prestațiilor (în baza cărților de danie emise de domnii Moldovei sau a obiceiului pământului; erau scutiți de o parte din goștină și deseatină de pe oi, albine și porcine; în egală măsură, de vădrărit asupra unui număr stabilit de vedre de vin, iar pentru un număr mai mare de oi, albine și porcine erau obligați să plătească în baza legilor stabilite de guvernul moldovenesc); aveau dreptul să dispună de proprietăți funciare și chiar de țigani șerbi.

În plus, *Regulamentul* din 29 aprilie 1818 permitea boiernașilor care „locuiau pe pământurile proprii, pământurile statului sau cele moșierești, să-și păstreze dreptul de altădată de a obține proprietăți imobiliare, cum ar fi: moșii populate și nepopulate și alte acareturi”. Boiernașii, care nu dețineau un lot de pământ până la 300 de desetine nu aveau dreptul să participe la alegerile în Adunarea Deputaților nobilimii din Basarabia, dar puteau fi aleși doar în diferite funcții în instituțiile ținutale.

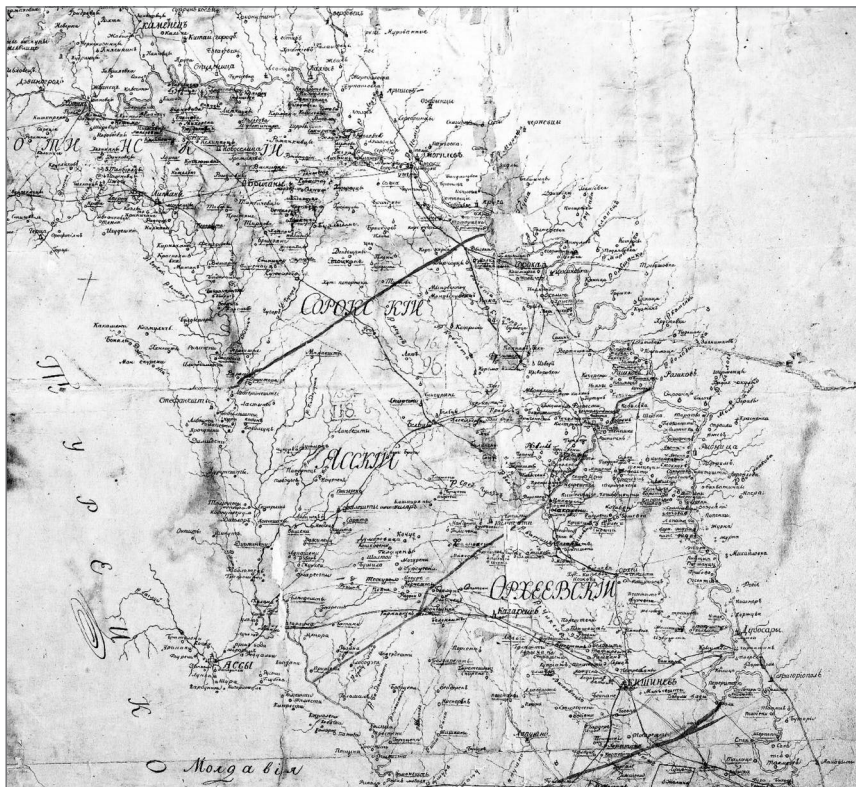
Deși boiernașii nu aveau dreptul de a participa la alegeri în Adunarea Deputaților nobilimii din Basarabia, respectiv și la alte alegeri, aceștia, prin dispoziția din 29 februarie 1820, dată Cărmuirii Regionale a Basarabiei de către A.N. Bahmetev în legătură cu intenția nobilimii de a trimite deputați la Sanct Petersburg, au primit dreptul, alături de alte categorii sociale și fiscale – mazili, ruptași și negustori și țărani – de a participa la alegeri, înaintând din rândurile lor deputați, pentru a fi reprezentați în

³⁰ *Устав образования Бессарабской области 1818 г., ...* c. 17; ANA, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 22 verso-23.

³¹ ANA, F. 3, inv. 1, d. 429, f. 109 verso-111; F. 88, inv. 1, d. 95, f. 35-40.

capitală sau, după cum se menționa în dispoziție: „[...] de a alege și din treptele lor deputație”³².

Și *Regulamentul* din 29 februarie 1828 a confirmat statutul boier-nașilor, repetând, de fapt, pe cel din 1818, fără a face schimbări esențiale³³. Și majoritatea izvoarelor care au urmat atestă că boiernașii constituiau categoria cea mai de jos a boierimii. Într-un document cu privire la starea

Harta Basarabiei la 1818
(Ținuturile Hotin, Soroca, Iași și Orhei – fragment)
(ANA, F. 11, inv. 1, d. 1)

³² Cf. V. Tomuleț, *Statutul boiernașilor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Tyrageția. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. XIV (XXIX), nr. 2, Chișinău, 2020, p. 121-154.*

³³ ANA, F. 2, inv. 1, d. 1197, f. 5; d. 1852, f. 13 verso-14.

diferitor clase ale populației din Basarabia, datat cu 1843, se stipula: „După boieri urmează clasa așa-numiților *boiernași*. Această clasă era alcătuită în Principate din funcționari de rang inferior: în Moldova, spre exemplu, din așa-numiții polcovniciei, postelniciei, vel-căpitani și vel-șătrari. Guvernul rus i-a inclus în categoria nobililor personali atât pe acei pe care i-a primit în supușenia sa, cât și pe urmașii lor, în baza documentelor autentice care demonstau proveniența lor socială, scutindu-i de pedeapsa corporală, de impozitele personale și de celelalte dări de stat, obștești, în bani și în natură”³⁴, drept confirmat și de *Regulamentul privind drepturile de apartenență la stările sociale ale locuitorilor Basarabiei* din 10 martie 1847³⁵.

Fiind o categorie socială privilegiată, boiernașii s-au încadrat activ în viața economică și socială a Basarabiei. Pe unii din boiernași îi întâlnim ca arendași de moșii la marii proprietari funciari sau ocupând deferite funcții în instituțiile ținutale sau locale, în dependență de studii, cunoașterea limbii ruse și influența pe care o aveau părinții sau una din rude.

A stabili numărul boiernașilor pe întreaga Basarabie este dificil. Dificultatea în a depista numărul boiernașilor, constă nu numai în faptul că ei nu erau incluși în listele contribuabililor. Deseori, boiernașii erau incluși, alături de mazili și ruptași, în noțiunea generică de *răzeși*. Autorul studiului *Despre drepturile de avere a diferitor clase ale populației din Basarabia*, datat cu anul 1843, scria în acest sens: „Țăranii care dețineau în proprietate loturi de pământ, la fel mazilii și ruptașii și chiar mica nobilime în persoana boiernașilor, sunt numiți în Basarabia cu numele generic de *răzeși*. Din această cauză, această denumire (categorie – *n.a.*) nu prezintă o stare socială deosebită. De obicei, răzeșii locuiesc, pe loturile ce le aparțin în hotarul unui sat, deseori în unul și aceeași sat sau cătun. Alteori ei au case proprii în satele moșierești sau târguri, alături de țărani”³⁶.

Este sugestiv și faptul că în unul din documentele administrației regionale de la mijlocul anilor '20 ai secolului al XIX-lea se sublinia că „boiernașii nu trebuie racordați cu mazilii. *Primii* beneficiază de drepturile nobililor personali, însă nu pot transmite aceste drepturi copiilor lor,

³⁴ *Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области*, în ЖМВД, ч. III, СПб., 1843, с. 56.

³⁵ ANA, F. 88, inv. 1, d. 1216, f. 3.

³⁶ *Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области*, ... с. 61-62.

considerent din care și titlul respectiv urmează să dispară în curând, din cauza că la noi nobilii personali se numesc *raznociinți* și copiii lor sunt puși în situația să avanseze de sine stătător până la gradul respectiv; *cei de-al doilea*, adică mazilii, reprezintă o clasă privilegiată, ca cea a odnodvorților, proveniența cărora, ca și cea a mazililor, este aproape identică. Toate privilegiile lor față de ceilalți locuitori/săteni sau foștii țărani constau doar în faptul că ei plătesc dările cu un leu mai puțin”³⁷.

Boiernașii erau folosiți, alături de mazili de administrația locală pentru rezolvarea diferitor probleme de ordin administrativ, ceea ce provoca de cele mai multe ori nemulțumirea și protestul acestora. În timpul discuției plângerii boiernașilor și mazililor din 1823 Mareșalului regional al nobilimii din Basarabia a fost nevoit să recunoască că „[...] unii boiernași și mazili, care potrivit situației lor materiale se egalau cu moșierii, acum [...], și-au pierdut completamente curajul, au sărăcit și au ajuns într-o situație jalnică”. Aceștia s-au plâns în repetate rânduri administrației regionale și guvernatorului general al Novorusiei și Basarabiei. Ca rezultat, în urma demersului lui M.S. Voronțov din august 1825, în februarie 1826 a urmat dispoziția lui C.A. Catacazi, prin care judecătoriilor locale li se interzicea de a-i mai folosi de acum înainte pe mazili și boiernași în misiuni de serviciu. În caz de necesități stringente, în baza dispoziției din 30 septembrie 1827, judecătoriile locale puteau apela la mareșalii regionali ai nobilimii în subordinea cărora erau boiernașii, mazilii și ruptașii, pentru a se folosi de serviciile lor”³⁸.

Problema privind impunerea fiscală a categoriilor sociale privilegiate a reapărut în primăvara anului 1847, când apare problema impunerii locuitorilor Basarabiei impozitului bănesc în locul serviciului militar. La 27 februarie 1847, Mareșalul regional al nobilimii scria în adresa Consiliului Regional al Basarabiei că „printre locuitorii Basarabiei se află și categoria boiernașilor, mazililor și ruptașilor. Conform vechilor obiceiuri moldovenești, care și-au găsit reflectare în *Regulamentul* din 1818, în compartimentul despre drepturile și privilegiile locuitorilor toți ei au fost separați de populația contribuabilă, primilor acordându-li-se drepturile de care se bucură nobilii personali, iar ultimii având obligația să plătească impozitul de mazil și ruptași, cunoscut din cele mai vechi timpuri, cu de-

³⁷ Arhiva de Stat din regiunea Odesa (ASRO), F. 1, a. 1825, inv. 214, d. 16, f. 83.

³⁸ ANA, F. 2, inv. 1, d. 1852, f. 8-8 verso, 12 verso-13 verso, 24-25.

numirea de *dajdie*. Acest privilegiu, confirmat prin decizie imperială și în 1828, a rămas în vigoare până în prezent”. Reieșind din acest considerent Mareșalul regional al nobilimii scria că boiernașii, mazilii și ruptașii nu pot fi incluși în categoria populației contribuabile, deoarece ei „[...] constituie o categorie socială privilegiată și, respectiv, urmează a fi scutiți de impozitul bănesc în locul serviciului militar, scutire a cărei aplicare a fost deja prevăzută în decizia imperială”³⁹.

Funcționarii care au alcătuit adresa privind situația boiernașilor și mazililor din Basarabia au intuit corect că categoria boiernașilor în cursul urmează să dispară. Această idee poate fi ușor observată analizând recensămintele fiscale care au avut loc în Basarabia. Dacă în timpul recensământului VIII (1835) în Basarabia erau înregistrați 199 de boiernași moldoveni, în timpul recensământului IX (1850) – 116, apoi în timpul recensământului X (1859) boiernașii nu mai figurează ca stare socială în cadrul acestui izvor fiscal (aceștia urmează a fi căutați în rândurile nobililor personali)⁴⁰.

Boiernașii erau văzuți adesea ca un fel de patriarhi ai obștilor țărănești. Însă, cu dispariția generațiilor care au fost martorii anexării Basarabiei la Imperiul Rus, copiii acestora au completat rândurile mazililor, iar după lichidarea mazililor ca stare socială în 1847, aceștia au completat rândurile odnodvorților. Prin urmare, țarismul a căutat să lichideze această discrepanță sau nepotrivire cu sistemul social rusesc, uniformizând o parte din categoriile sociale basarabene cu cele imperiale ruse, proces care a dus, în cele din urmă, la dispariția boiernașilor ca stare socială.

Mazilii⁴¹ ocupau în categoria stărilor privilegiate un loc de frunte. În *Regulamentul* din 1818 se menționa că „mazilii fac parte din starea socială privilegiată, păstrează pe veci dreptul ereditar și privilegiile moștenite de la domnii Moldovei”.

³⁹ ANA, F. 88, inv. 1, d. 1142, f. 13-13 verso.

⁴⁰ ASRO, F. 3, inv. 1, d. 50, f. 24-25; d. 76, f. 4-5, 66-67.

⁴¹ Cuvântul „*mazil*” este de proveniență turcică și însemna „destituit din serviciu, în retragere”. El a apărut în Moldova în perioada suzeranității otomane, la începutul sec. al XVII-lea, și era utilizat oficial atât cu referință la Domnul Moldovei, care era înlocuit de un succesor numit de Poartă, cât și cu referință la boieri, pe care noul Domn îi înlocuia cu alții, confirmați în acest titlu. În 1784 Constantin Mavrocordat, printr-un așezământ special, a confirmat statutul mazililor și obligațiile lor față de Domnie (*Instituții feudale din Țările Române. Dicționar...*, p. 285).

Mazilii erau urmașii boierilor moldoveni și ai boiernașilor, care își obținuseră pe timpul domnilor moldoveni slujbe, până la rangul de *vel șă-trar*, dar care pe parcurs s-au ruinat și și-au pierdut autoritatea de altădată. În pofida acestui fapt, ei au moștenit totuși unele privilegii⁴².

Unii cercetători consideră că prin reforma agrară Constantin Mavrocordat „i-a împărțit pe boieri, conform vechimii neamului și dregătoriei, în două categorii distincte: **boieri mari** (*veliți* în Țara Românească și de *treapta întâi* – în Moldova) cu urmașii lor (*neamuri*), scutiți total de dări, și **boieri mici** (numiți *mazili* în ambele Principate), scutiți de dijmărit, vinărit ș.a. prestații, dar obligați să achite o dare personală”⁴³.

Cei care s-au ocupat de această categorie socială constată că „condiția de mazil era ereditară”. Caracterul ereditar al noțiunii de mazil s-a păstrat până în secolul al XIX-lea. Mazilii erau numai „cei care vor fi cu adevărat drept feciori de mazili și ruptași”. Reieșind din considerentul că au fost multe cazuri de însușire abuzivă a acestei categorii sociale, după Alexandru Ipsilanti (1786-1788) s-au luat măsuri „să rămâie mazili și neamuri numai cei ce se trag din mazili și neamuri”, iar cel care revendica statutul de mazil urma să demonstreze cu mărturii și documente vechi că este „drept fecior de mazil”, iar vel vistierul, în competența căruia era examinarea acestor cazuri, după examinarea documentelor era în drept să-i așeze în tablele vistieriei, „la rânduiala mazililor”.

Unii cercetători, referindu-se la termenii boier și mazil, constată că „«boier» și «mazil» nu sunt categorii *contrare*, că sunt ordonate ierarhic (pentru că un boier cu funcție e superior unui mazil), că termenul *mazil* poate fi determinant al lui *boier* sau o categorie independentă, paralelă”. Esențial, atât la boieri cât și la mazili, este o anumită atitudine pe care unii o numesc „*mândrie de clasă*” – conștiința „*tragerii din neamuri*” – și de aici o evidentă preocupare genealogică pentru memoria strămoșilor. Iar aceasta este o dovadă incontestabilă a caracterului *ereditar* al clasei nobile românești⁴⁴.

⁴² Arhiva Istorică de Stat din Rusia (AISR), F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3.

⁴³ E. Cozma, *Izvoarele prestatistice și statistice din Principatele Române (secolul al XVIII-lea)*, în *Istorie, cultură și cercetare*. II. Coordonatori Dumitru-Cătălin Rogojanu, Gherghina Boda, Târgoviște, 2017, p. 50.

⁴⁴ Z. Diaconescu, *Boieri și mazili în teritoriile înstrăinate (Bucovina și Basarabia)*, în *Arhiva genealogică*, III (VIII), nr. 3-4, Iași, 1996, 1/238, p. 2/238, 11/247.

Unii cercetători, referindu-se la termenii boier și mazil, constată că „«boier» și «mazil» nu sunt categorii *contrare*, că sunt ordonate ierarhic (pentru că un boier cu funcție e superior unui mazil), că termenul *mazil* poate fi determinant al lui *boier* sau o categorie independentă, paralelă”. Esențial, atât la boieri cât și la mazili, este o anumită atitudine pe care unii o numește „*mândrie de clasă*” – conștiința „*tragerii din neamuri*” – și de aici o evidentă preocupare genealogică pentru memoria strămoșilor. Iar aceasta este o dovadă incontestabilă a caracterului *ereditar* al clasei nobile românești⁴⁵.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, cărțile de mazil, eliberate de domnia Moldovei Mihai Suțu și Alexandru Moruzi, care confirmau starea lor socială, mazilii le-au prezentat în 1816, din ordinul lui A.N. Bahmetev, Comitetului Provizoriu al Basarabiei⁴⁶. În 1818 ei au fost confirmați în drepturi și și-au păstrat acele privilegii, de care beneficiaseră în trecut în Moldova. În *Regulamentul* din 1818 se menționa că „ei și neamul lor nu pot fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească, [...] vor plăti în vistieria statului impozitul numit *dajdia* și vor îndeplini prestațiile locale potrivit obiceiului moldovenesc, [...] vor vărsa în vistieria statului *goștina*, *vădrăritul* și *pogonăritul* de rând cu poporul simplu. Cât privește încasarea *desetinei*, mazilii urmau să beneficieze de privilegiile de care se bucură potrivit categoriei sociale din care fac parte”.

Din alte surse aflăm că „privilegiul de a se numi *mazil* îl aveau doar persoanele provenite din mazili. Ei plătesc impozit statului separat de celelalte categorii sociale, de la fiecare persoană de mazil câte 2 lei 90 aspri și din fiecare leu câte 15 copeici. Aceste impozite sunt fixate într-un registru special de stat și sunt folosite pentru plata salariilor. Acest impozit este plătit de 4 ori pe an, adică peste fiecare 3 luni”⁴⁷.

În Basarabia mazilii erau de două categorii: *mazilii care au primit pământ de la stat* (aceștia au intrat în categoria țăranilor de stat) și *mazilii care trăiau pe pământurile moșierești*. Însă, sub aspect economic și juridic, mazilii se deosebeau puțin de țărani. Majoritatea mazililor aveau

⁴⁵ Z. Diaconescu, *Boieri și mazili în teritoriile înstrăinate (Bucovina și Basarabia)*, în Arhiva genealogică, III (VIII), nr. 3-4, Iași, 1996, 1/238, p. 2/238, 11/247.

⁴⁶ ANA, F. 2, inv. 2, d. 214, f. 5.

⁴⁷ ANA, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 134.

puțin pământ. Izvoarele confirmă că mazilii trăiau în mare parte pe pământuri moșierești și în orașe. Potrivit datelor ce vizează anul 1828, din cele 2.405 familii de mazili 53 (2,2%) familii trăiau pe pământurile statului, iar 2.352 (97,8%) familii – pe pământurile deținute în arendă și în orașe⁴⁸.

Statutul socio-economic și juridic al mazililor din Basarabia a fost concretizat în adresa guvernatorului general al Novorusiei și Basarabiei din 16 mai 1838 adresată ministrului de interne, în care drepturile și privilegiile mazililor au fost specificate și expuse în felul următor: **1.** mazilii și urmașii lor nu pot fi supuși pedepselor corporale fără decizia judecății, confirmată de Senatul Guvernant; **2.** ei sunt lipsiți de titlul lor doar pentru crimele comise în baza deciziei judecății; **3.** mazilii, care locuiesc pe pământurile moșierești, sunt scutiți de prestațiile personale locale, dar în caz de necesitate, la insistența administrației, sunt impuși să îndeplinească anumite dispoziții, ce necesită anumite cunoștințe și experiență din partea lor; **4.** mazilii, ce locuiesc pe pământurile statului, la insistența obștilor sătești în care locuiesc, îndeplinesc toate prestațiile naturale locale, dar sunt scutiți de recrutare; **5.** mazilii, erau obligați să achite prestațiile de stat și dijma: impozitul de stat (*dajdia*) – 9 ruble 35 kopeici și dijma – 2 ruble 10 kopeici asiguate de la fiecare familie; **6.** mazilii, vărsau *dajdia* și *dijma* în vistieria județeană, de achitarea la timp a impozitelor era responsabilă poliția orașenească și locală, cei care se eschivau de la îndeplinirea dărilor și prestațiilor sau le achitau cu întârziere, erau egalați cu țăranii și nevoiți să se supună legilor generale despre rău platnicii impozitelor de stat; **7.** în fiecare district, ce însuma un număr de la 100 până la 150 de familii, mazilii alegeau din rândul lor, pe un termen de 3 ani, un căpitan, atribuțiile cărora constau în supravegherea îndeplinirii la timp a dărilor și prestațiilor, funcție care nu se remunera; **8.** mazilii, care locuiau pe pământurile personale și moșierești, se subordonau instituțiilor polițieneste locale, iar conflictele dintre ei erau soluționate de judecătorii județene; **9.** mazilii, care locuiau pe pământurile statului, se subordonau Administrației locale a Proprietăților Statului; **10.** în cazul în care mazilii dispuneau de un număr suficient de familii sau erau incluși în componența obștilor sătești a țăranilor de stat formau în cadrul plasei comunități sătești separa-

⁴⁸ ANA, F. 3, inv. 1, d. 1197, cert. 85, f. 2-14; F. 134, inv. 1, d. 71, f. 44-46.

te; **11.** mazililor li se permitea să treacă liber de pe pământurile statului pe cele moșierești; **12.** feciorii mazililor beneficiau de drepturi egale cu cele ale odnodvorților ruși pentru angajarea în serviciul militar, cei însă care finisau școli județene, puteau fi angajați și în cadrul serviciului civil; **13.** masa de bază a mazililor îndeplinea funcțiile de călărași – slujitori po-lițienești inferiori⁴⁹.

În Basarabia mazilii erau promovați în funcții administrative în cali-tate de căpitani de mazili, alături de ocolași sau de ocolași în administra-rea ocoalelor, sau de căpitani de târguri – în administrarea târgurilor, fiind în subordinea directă a ispravnicului. Ulterior, mazilii mai erau întâlniți în calitate de membri ai tribunalelor județene alcătuite dintr-un președinte numit de Senatul Guvernant, un membru permanent din partea Guver-nului Regional, doi membri permanenți din partea nobilimii și doi mem-bri din partea mazililor, ruptașilor și țăranilor⁵⁰.

Despre situația economică și fiscală a mazililor putem judeca după distribuirea impozitelor la care era impusă această categorie socială. Până la adoptarea *Regulamentului* din 29 aprilie 1818, mazilii plăteau impozite și îndeplineau diferite prestații locale de rând cu țăranii. După adoptarea Regulamentului, Consiliul Suprem al Basarabiei, în ședința consultativă din 18 aprilie 1819, a decis ca „mazilii și ruptașii să nu fie impuși birului, dar să achite numai dajdia în baza privilegiilor ce le-au fost acordate pe timpuri de guvernul moldovenesc”⁵¹. În 1820, A.N. Bahmetev a confirmat distribuirea impozitelor pentru mazili, ruptași și țăranii birnici. Potrivit acestei dispoziții, mazilii urmau să plătească 14 lei pentru fiecare familie și în ruble asignate câte 0,21 copeici.

Pe parcurs, în sistemul de impozitare au intervenit anumite schim-bări. După 1825, goștina, vădrăritul și pogonăritul la care erau impuși mazilii au fost înlocuite cu un impozit unic. Mazilii care trăiau pe pămân-turile statului plăteau câte 23 ruble 50 copeici, iar mazili care trăiau pe pământurile moșierești – 2 ruble 10 copeici (Tabelul 1).

⁴⁹ ANA, F. 3, inv. 2, d. 214, cert. 18, f. 157-181; F. 134, inv. 1, d. 71, f. 44-46; Я.С. Гросул, И.Г. Будах, *Очерки истории народного хозяйства Бессарабии. 1812-1861 гг., ...* с. 88-89;

⁵⁰ A.Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească în 1812-1828*, Chișinău, 1929, p. 94.

⁵¹ ANA, F. 3, inv. 1 d. 47, certificat 7, f. 171-178.

Tabelul 1

**Suma dărilor de stat, la care erau impuși mazilii din Basarabia,
în anul 1826***

Ținuturile	Numărul total de familii	Dajdia (9 rub. 35 cop.)		Mazili care trăiau pe pământurile statului**		Mazili care trăiau pe pământurile moșierești***		În total, pe parcursul întregului an			
				(Impozite unice noi)							
				(23 rub. 50 cop.)		(2 rub. 10 cop.)					
		rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.	rub.	cop.		
Orhei	1 501	14 034	35	–	–	3 152	10	17 186	45		
Bender	113	1 056	35	1 151	50	134	40	2 342	45		
Akkerman	3	28	5	70	50	–	–	98	55		
Ismail	1	65	45	–	–	14	70	80	15		
Hotin	120	1 122	–	–	–	152	–	1 378	–		
Iași	645	6 030	75	–	–	1 354	50	7 385	95		
În total	2 389	22 337	15	1 222	–	4 907	70	28 466	85		

* ANA, F. 3, inv. 1, d. 780, f. 1-5.

** În schimbul dărilor: *goștina, vădrăritul și pogonăritul*.

*** În schimbul dărilor: *desetina și vădrăritul*.

Datele Tabelului confirmă că majoritatea (89,8%) mazililor erau concentrați în două ținuturi – Orhei (62,8%) și Iași (27%). În celelalte ținuturi numărul mazililor era destul de mic – Hotin (5%), Bender (4,7%), Akkerman (0,1%) și Ismail (0,04%). Ca și în anii precedenți, ponderea de bază a dărilor revenea dajdiei ce constituia 78,8% din suma tuturor dărilor. Discrepanță mare în valoarea impozitelor plătite de mazili (dar cum vom constata mai jos și de ruțași) se lămurește prin aceea că mazilii trăiau pe pământurile moșierești erau supuși și altor obligațiuni pe care trebuiau să le îndeplinească față de moșier. Mazilii care trăiau pe pământurile statului erau impuși la aceleași impozite și dări la care erau impuși țărani de stat.

Plata diferitelor impozite și dări a afectat serios situația economică a mazililor. Ca urmare, creșteau datoriile lor. Spre exemplu, potrivit registrului fiscal din 1826, mazilii urmau să plătească un impozit în valoare

de 28.467 ruble, iar datoriile au constituit suma de 7.145 ruble⁵². Statistica pentru anii 1827-1828 demonstrează că cca 98% din numărul total de mazili trăiau pe pământurile moșierești și în orașe și doar ceva mai mult de 2% trăiau pe pământurile statului. Mazilii care trăiau pe pământurile statului plăteau însă un impozit mult mai mare (în medie, câte 32 ruble 85 copeici de familie), constituind 6% din suma totală, iar mazilii care trăiau pe pământurile moșierești și în orașe plăteau un impozit mai mic (în medie, câte 11 ruble 45 copeici de familie), constituind 94% din întreaga sumă⁵³.

Pe parcursul anilor mulți din mazili au îndeplinit funcțiile de **călărași**. Ei alcătuiau miliția pământească și se aflau la dispoziția ispravnicilor pentru executarea diferitelor porunci în cadrul ținutului, și anume: pentru a îndemna populația să presteze corvezile, pentru a percepe impozitele, pentru a servi în calitate de curieri ș.a. Fiecare călăraș trebuia să dispună de cal de călărie și să fie în careva măsură înarmat. Ei erau angajați în acest serviciu din partea satelor scutite de orice corvoadă și impozit, în afară de încartiruire. Călărașii se supuneau nemijlocit ispravnicului. La dispoziția ispravnicului erau nu mai puțin de 30 de călărași. Ei primeau anual o soldă de 250-300 lei⁵⁴.

Potrivit Regulamentului din 10 februarie 1847, mazilii împreună cu urmașii rușilor au fost egalați în drepturi cu *odnodvorții* – categorie privilegiată de țărani în Rusia. Astfel, cuvântul *mazil* a fost scos din terminologia oficială a Imperiului⁵⁵. În pofida acestui fapt, mazilii au continuat să-și păstreze identitatea, denumirea și statutul, conștiința și spiritul național, deoarece nu-și căsătoreau niciodată fiii și ficele lor cu tineri de altă origine socială, inferioară și de origine străină, în special de origine rusă – lucru considerat ca umilire a demnității naționale⁵⁶.

Unii din mazili erau știutori de carte. Numărul lor poate fi determinat, din diverse cereri, plângeri și reclamații adresate de ei instituțiilor

⁵² ANA, F. 3, inv. 1, d. 774, f. 131-132.

⁵³ ANA, F. 3, inv. 1, d. 985, cert. 78, f. 7-16, d. 1197, cert. 85, f. 2-14.

⁵⁴ Cf. V. Tomuleț, *Statutul călărașilor din Basarabia: de la administrația moldovenească la cea imperială rusă*, în Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. VII (XXII), nr. 2, Chișinău, 2013, p. 9-29.

⁵⁵ AISR, F. 1291, inv. 48, a. 1904, d. 6, f. 109-111.

⁵⁶ I. Pelivan, *La Bessarabie sous le régime russe (1812-1918)*, Paris, 1919, p. 54.

ținutale, regionale și imperiale, în special după petrecerea recensămintelor fiscale (1824, 1835, 1850, 1858), în urma cărora, unii din ei n-au fost confirmați, din diverse motive, în categoria socială de mazil. Ca rezultat, în baza deciziei Consiliului Regional al Basarabiei judecătoriile ținutale/județene, urmau să cerceteze la fața locului mărturiile a 24 de mazili/odnodvorți care urmau să confirme sau să infirme starea privilegiată a acestor persoane. Majoritatea din semnatari, a numeroaselor cazuri care au fost examinate, au semnat cu caractere româno-chirilice (excepție făcând doar câțiva care au semnat cu caractere rusești, caracteristice secolului al XIX-lea) ce atestă faptul că erau știutori de carte, sau cel puțin aveau cunoștințe elementare de carte și au făcut studii⁵⁷.

Mazilii sunt un exemplu clasic de manifestare diversă a identității sociale din simplul considerent că aceștia s-au considerat și s-au identificat ca o comunitate aparte, superioară altor categorii sociale, în special țăranilor, datorită statutului privilegiat deținut de ei în cadrul sistemului social al Basarabiei. Or, dreptul de a se identifica ca mazil a dus la existența în societate, în permanență, a tendinței indivizilor ca, prin diferite metode, să fie incluși în această categorie privilegiată. Exemplul familiilor de mazili și boieri din Basarabia este o dovadă în plus că aceștia nu se înrudeau cu categorii sociale din trepte ierarhice inferioare, cum deseori se spunea în popor – „se țineau de neamuri”.

Deși mazilii beneficiau de anumite privilegii, administrația imperială nu-i agreea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima, văzând în ei un element național. Țarismul a încercat să promoveze politica, începută încă de Constantin Mavrocordat, de limitare a numărului de categorii sociale privilegiate, în special al celor ce nu proveneau din mediul aristocratic, din care, la acel moment, se considera că făceau parte mazilii. Această măsură a coincis și cu politica imperială rusă de lichidare a particularităților locale și de unificare administrativă și socială în provincia nou-anexată. Procesul s-a produs prin înlăturarea lor treptată din diferite funcții administrative și gospodărești și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, aceștia fiind impuși să îndeplinească

⁵⁷ Cf. V. Tomuleț, *Mazili știutori de carte din Basarabia în secolul al XIX-lea*, în *Unitatea Limbii și Culturii Române*. Lucrările prezentate la Congresul Internațional al Culturii Române. Ediția I, Timișoara, 2018, p. 903-920.

prestațiile locale și să achite diferite taxe de rînd cu birnicii. Destul de evident se face acest lucru în timpul desfășurării recensămintelor fiscale, când mazilii urmau să prezinte documente ce ar confirma statutul lor social și fiscal. Ca urmare, unii din ei, din lipsa actelor sau pentru diferite încălcări, au fost transferați în categoria țăranilor, alții, ruinându-se, s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țărănimii. În pofida acestui fapt, mazilii au continuat să-și păstreze trăsăturile distincte de ordin social și spiritual și după transferarea lor conform Regulamentului din 10 martie 1847 în categoria odnodvořților. Astfel, s-a scos din terminologia oficială a Imperiului cuvîntul *mazil*⁵⁸, deși mazilii au continuat încă mult timp să-și păstreze distincțiile sociale, constituind în satul basarabean o categorie distinctă.

Ruptașii constituiau o altă categorie privilegiată a populației din Basarabia. Ei se împărțeau în trei grupuri distincte: *ruptași* (descendenți ai clerului), *ruptași de vistierie* și *ruptași de cămară* (ruptele). Spre deosebire de mazili, care erau o categorie socială privilegiată, *ruptașii* aveau statut de categorie privilegiată fiscală. Autorul termenului *ruptaș*, expus în dicționarul *Instituții feudale din Țările Române*, constată că aceștia erau o „categorie fiscală privilegiată care plătea dările prin sistemul *ruptei* sau *ruptoarei*”, posedau „cărți de *ruptași*” pe motiv că erau „neamuri de *ruptași*”, situație care se moștenește⁵⁹. Din caracteristica acestei noțiuni constatăm că autorul nu face o distincție clară despre care *ruptaș* este vorba: ***ruptașii*** descendenți din familii de preoți sau ***ruptele*** – *rupta de vistierie* și *rupta de cămară*. Însă, din expunerea succintă a termenului de ***ruptaș*** putem constata că autorul scrie anume de aceste ultime două categorii fiscale. Reieșind din caracterul divers social al acestei categorii: țărani fugari, negustori pămînteni, comercianți străini, coloniști sârbi și bulgari etc., erau considerate o *categorie fiscală* și nu *una socială*.

Alți cercetători, văd însă în *ruptași* un „[...]” grup social privilegiat, constituit definitiv în secolul al XVIII-lea. Starea de *ruptași* se acorda cu titlul de ereditate unor persoane din păturile neprivilegiate, în deosebi, fiilor de preoți. Plăteau o dare stabilă, mai mică decât *birul*. În schimb erau datori să exercite diferite însărcinări de caracter administrativ, polițienesc

⁵⁸ AISR, F. 1291, inv. 48, 1904, d. 6, f. 109-111.

⁵⁹ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar...*, p. 416.

etc.”⁶⁰ De precizat că preoții erau o categorie privilegiată a societății, copiii acestora care n-au urmat calea preoției au alcătuit categoria *ruptașilor*, iar în categoria *ruptelor* intrau, cum constată corect autorii, și unele categorii neprivilegiate ale societății – țărani, răzeși, mic-burghezii, negustorii, coloniștii străini etc.

Editorii statisticii populației Țării Moldovei din 1808, văd în *ruptași* contribuabili descendenți dintr-o stare socială privilegiată a Moldovei, constituită din urmași de preoți care plăteau dajdia individual, iar prin *ruptele vistieriei* – o categorie socio-fiscală privilegiată care includea persoane străine, din afara țării, ce plăteau individual Vistieriei o parte din *bir*, conform hrisovului primit⁶¹. Limitându-se doar la persoanele străine, din afara țării, autorii limitează mult izvoarele de constituire a acestei categorii fiscale, diversitatea căroră era mult mai mare, incluzând și persoane locale care obțineau înțelegerea cu Vistieria la plata dărilor prin sistemul ruptei.

Procedura de obținere de către străini a dreptului de a fi așezați la „darea birului cu rupta” era similară cu cea a bejenarilor, izvoarele de epocă ne făcând mari deosebiri între ele. Documentele atestă că străinii prezentau o cerere (în izvoare *jalobă*) domnului Țării Moldovei, rugând să fie așezat la „darea birului cu rupta la cămară gospod sau cu rupta la vistierie”. Ulterior, domnul trimitea cererea respectivă, spre examinare, ispravnicului de ținut. Acesta, examinând cererea, elibera străinului, o mărturie scrisă prin care confirma că acesta într-adevăr este om străin și nu se regăsește în listele birnicilor, în baza cărei Domnia elibera certificatul de ruptaș.

Unii cercetători, analizând sistemul de impozitare a populației din Moldova descriu această categorie ca una fiscală privilegiată: începând cu secolul al XVIII-lea „[...] pentru a opri emigrarea unei părți a populației, în special din cauza exploatarei fiscale, s-a căutat un nou sistem de impunere, mai echitabil, cuantumul dărilor urmând a fi fixat către vistierie în înțelegere cu contribuabilii sau cu stăpânii acestora. Această înțelegere, concretizată într-o fișă de impunere personală, întărită cu sigiliul domnesc, s-a numit *ruptă*. Prin noul sistem, introdus pentru prima oară în

⁶⁰ *Dicționar de Istorie. Ediția a II-a revăzută și adăugită*, Chișinău, 2007, p. 339.

⁶¹ *Populația Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea. Izvoare fiscale și statistice din anul 1808*. Vol. I. Editori: T.Ciobanu, T.Candu, E.Cernenchi, Chișinău, 2019, p. 421.

întreaga țară în anul 1700, generalizat, toți contribuabilii urmau să plătească dări potrivit stării lor materiale. Suma totală a impozitelor urma să fie achitată în patru rate trimestriale⁶².

Conform *Regulamentului* din 29 aprilie 1818, ruptașii „proveneau din rândurile preoțimii [...], nu puteau fi supuși pedepselor corporale, fără sentință judecătorească [...], achitau în folosul statului impozitul numit *dajdia*, iar la îndeplinirea prestațiilor locale participau de rând cu mazilii. Desetina era încasată de la ei cu anumite facilități, în baza dispozițiilor guvernului moldovenesc; cât privește încasarea *goștinii*, *vădrăritului* și *pogonăritului*, ruptașii erau egalați cu țărani⁶³”. Din alte surse aflăm că *ruptașii* constituiau ultima categorie privilegiată a populației din Basarabia. Această categorie avea mai puține privilegii decât mazilii. Ruptașii erau descendenți din familii de preoți, protoierei și diaconi⁶³. Pentru a li se recunoaște apartenența la categoria respectivă de contribuabili, ruptașii din Basarabia, la fel ca și mazilii, au prezentat actele doveditoare instituțiilor autorizate atât în 1816, cât și în 1834.

Unii cercetători constată la 1843 că „alături de mazili se află ruptașii, sau descendenții din familiile de preoți care rămân a fi laici. Pornind de la considerentul că în Principate în categoria clerului sunt incluși propriu-zis slujitorii cultului, adică protoiereii, preoții și diaconii, iar slujitorii de rang inferior nu beneficiază de nici un fel de drepturi și privilegii, apoi situația dată a fost păstrată și în regiunea Basarabia: cei care erau deja atestați în categoria ruptașilor, erau și mai departe incluși în această categorie, adică toți copiii protoiereilor, preoților și diaconilor, în cazul în care ei nu vor dori să devină slujitori ai cultului. În toate tipurile de relații sociale și civile ruptașii din Basarabia sunt egalați cu mazilii⁶⁴”.

Aceeași sursă scrie că, în afară de ruptași, în Basarabia mai există o categorie de oameni care au un nume deosebit: *rupta de vistierie* și *rupta de câmară*. Aceștia sunt descendenți ai coloniștilor străini, în special bulgari și sârbi, care s-au așezat în aceste locuri încă în timpul domnilor pământeni, și străinii care pentru anumite servicii au primit dreptul să

⁶² N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea*, București, 1971, p. 128.

⁶³ ANA, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 135.

⁶⁴ *Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области*, în ЖМВД, ч. III, СПб., 1843, с. 58.

achite impozitele și să îndeplinească diferite prestații, separat de masa de bază a populației. Ei și-au căpătat denumirea de *rupta de vistierie* și *rupta de cămară* de la modalitatea de prestare a impozitelor: în haznaua comună a statului (vistierie) și în haznaua personală a domnului (cămară). După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, această particularitate a încetat să mai existe și ambele denumiri se păstrează pur formal, ca tradiție, fără anumite drepturi și privilegii deosebite.

Harta Basarabiei la 1818
(Ținuturile Codru, Bender, Greceni și Tamarova – fragment)
 (ANA, F. 11, inv. 1, d. 1)

Alți cercetători văd în *rupta de vistierie* și *rupta de cămară* categorii social-fiscale distincte ale populației din Basarabia, și nu doar fiscale, argumentându-și poziția prin statutul specific pe care îl dețineau aceste categorii⁶⁵. Potrivit unor izvoare de arhivă, în Basarabia, în primii ani

⁶⁵ Cf. T. Ciobanu, *Contribuții la statutul unor categorii social-fiscale din Basarabia în primele decenii după anexare (rupta de vistierie și ruptura de cămară)*, în *Pergament. Anuarul Arhivelor Republicii Moldova*. X-XI. 2007-2008, Chișinău, 2008, c. 127-137.

după anexare cu denumirea de *ruptile* erau catalogați „[...] străinii care erau chemați pentru a se statornici cu traiul pe aceste pământuri și care erau impuși unei dări al cărei quantum depindea de starea și posibilitatea fiecăruia”⁶⁶.

Statistica cu referire la ruptași atestă că ei nu constituiau o categorie fiscală numeroasă: în 1823 – 667 familii, în 1824 – 669, în 1825 – 1.226, în 1826 – 1.226, în 1827 – 1.140, în 1828 – 1.126, în 1829 – 1.071, în 1830 – 1.078, în 1831 – 1.079, în 1832 – 1.084, în 1833 – 1.103, în 1834 – 1.156 și în 1835 – 1.159 familii⁶⁷. Majoritatea ruptașilor erau concentrați în ținuturile Orhei, Iași și Hotin. Spre exemplu, în 1826 în ținutul Orhei erau atestate 596 (48,6%) familii de ruptași, în ținutul Iași – 466 (38%), în ținutul Hotin – 105 (8,6%), în ținutul Bender – 31 (2,5%), în ținutul Ismail – 22 (1,8%) și în ținutul Akkerman – 6 familii (0,5%).

Ca și în cazul mazililor, după 1825, goștina, vădrăritul și pogonăritul la care erau impuși ruptașii au fost înlocuite cu un impozit unic. Ruptașii care trăiau pe pământurile statului plăteau câte 23 ruble 50 copeici, iar ruptașii care trăiau pe pământurile moșierești – 2 ruble 10 copeici⁶⁸.

De la 10 februarie 1847, descendenți din familii de preoți – ruptașii, sunt transferați în categoria *odnodvorților*, împreună cu mazilii. Documentele și puținele cercetări atestă că dacă mazilii aveau o componență mai compactă social și etnic, componența ruptelor era destul de diversă și pestriță, incluzând elemente autohtone și străine, transferate de peste hotare în Moldova, iar ulterior și în Basarabia, din mediul țărănesc, dar și cele din mediul urban autohton, care n-au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății, nu aveau sediu permanent și nu erau înscrși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domn⁶⁹.

Ruptașii propriu-zis și ruptele – *ruptașii de cămara* și *ruptașii de visti-eria*, din punct de vedere economic și fiscal puțin cu ce se deosebeau unii de alții. Ponderea ultimilor, în ierarhia fiscală a Basarabiei era neînsem-

⁶⁶ ANA, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 135 verso.

⁶⁷ ASRO, F. 1, inv. 249, d. 201, b-37, f. 1-4.

⁶⁸ ANA, F. 3, inv. 1, d. 780, f. 1-5.

⁶⁹ Cf. V. Tomuleț, *Statutul și fiscalitatea mazililor, ruptașilor și odnodvorților din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1871)*, în Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială. Vol. IV, Nr. 5-6, Chișinău, 2013, p. 9-51.

nată, dispărând treptat din vocabularul uzual. Deși, spre deosebire de alte categorii de țărani, ruptașii beneficiau, la început, de anumite privilegii, ei totuși nu constituiau o categorie, pe care ar fi putut conta țarismul, cum s-a încercat să se afirme în istoriografia sovietică. Pe parcurs, chiar și acele neînsemnate privilegii de care beneficiau: scutirea de prestațiile locale și pedepsele corporale fără sentința judecătii au fost anulate. Ca rezultat majoritatea din ei s-au ruinat și au căzut în dependență față de moșieri și față de stat.

Odnodvorții. Categoria odnodvorților era cunoscută în Basarabia încă până la adoptarea *Regulamentului* din 10 martie 1847. Aceștia erau, în fond, țărani transferați din guberniile interne ruse după anexarea Basarabiei la Rusia. A stabili numărul lor este destul de dificil. Totuși izvoarele de arhivă atestă prezența lor.

În baza *Regulamentului* din 10 martie 1847 exponenții grupurilor avantajate de contribuabili, specifice Moldovei medievale – mazilii și ruptașii, au fost transferați și au început să fie numiți odnodvorți⁷⁰, deși ei continuau să se numească ca, în trecut, mazili și ruptași.

Din sursele de epocă aflăm că odnodvorții reprezintă „o stare socială privilegiată, scutită de prestații, care își are propria cârmuire satească și care, în loc de impozitul pe familie comun în Basarabia, plătesc o dare numită *dajdie*, mai mică decât birul”⁷¹. În plus odnodvorții beneficiau și de alte privilegii: **a)** nu puteau fi deposezați de avere și supuși pedepselor corporale fără sentința judecătii; **b)** erau scutiți de dările de stat și cele locale; **c)** beneficiau de dreptul de a se încadra în serviciul militar și civil de rând cu odnodvorții ruși; **d)** satele cu odnodvorți erau împărțite în plase, în frunte cu un „*starșina*” electiv etc.

În unele izvoare întâlnim și termenul *ruptași-răzeși*, în altele – *răzeși-mazili*. Aceștia erau „țărani odnodvorți”, care dețineau în proprietate ereditară loturi de pământ pe moșiile răzășești. Tot ei mai figurau în unele izvoare cu termenul de *răzeși-odnodvorți*⁷².

Prin legea din 10 martie 1847, odnodvorții din Basarabia au fost atribuiți categoriei țăranilor de stat, fiind divizați în *odnodvorți stabiliți pe*

⁷⁰ ПСЗРИ, Собр. II, т. XXII, отд. первое, 1847, № 20987, СПб., 1848, с. 190.

⁷¹ Памятная книжка Бессарабской области на 1862 год, Кишинев, 1862, р. 153.

⁷² ANA, F. 24, inv. 1, d. 52, f. 1-2.

domeniile statului, care se supuneau Administrației proprietăților statului din Basarabia și *odnodvorți stabiliți pe moșiile private*, care se supuneau instituțiilor ce se ocupau de problemele țăranimii. Totuși compartimentarea nu pare a fi una corectă și reușită. În acest sens, avea dreptate P.G. Gore care scria că termenul *stabiliți (водворенных)*, nu poate fi referit la odnodvorții din Basarabia fiindcă, spre deosebire de odnodvorții din guberniile ruse, pe aceștia nimeni nu i-a stabilit pe pământ, din considerentul că ei locuiau pe pământurile lor dintotdeauna. Iar în județele în care locuiau compact – Orhei, Bălți și Soroca, pământuri de stat nici nu existau⁷³. Credem, că în categoria odnodvorților stabiliți pe domeniile statului pot fi incluși doar acei străini care au venit de peste hotare, în special, de peste Nistru, dar care erau puțini la număr.

După adoptarea legii din 10 martie 1847, mazilii și ruptașii au fost nevoiți să-și confirme starea socială de odnodvorți. Conform datelor Consiliului Suprem al Basarabiei, doar în perioada 1848-1869, în județul Iași, statutul de odnodvorți l-au confirmat mai mulți mazili și ruptași din satele Florești, Cucuieți, Mândrești, Măgurele, Rădeni, Ciulucani, Năpădeni, Coșcodeni, Tomești, Măgura, Butești, Unțești, Sângureni, Golești, Flămânzeni, Sarata, Șofrâncani, Dumbrăvița, Bicericani, Brânzeni, Gălășeni, Călinești, Fălești, Șoltoi, Condratești, Horești, Dumeni, Cobani, Cornești, Duruitoare, Unțești etc.⁷⁴

Pentru confirmarea noului statut social, în baza dispoziției circulare din 25 octombrie 1847 a Guvernului Regional, dosarele mazililor și ruptașilor urmau a fi examinate în ședința Consiliului Regional al Basarabiei⁷⁵. Mazili și ruptași care, din anumite considerente, la momentul aplicării în viață a legii din 10 martie 1847, nu au fost incluși în listele odnodvorților din Basarabia au fost nevoiți să prezinte documente doveditoare care ar demonstra starea lor de categorie privilegiată. Alături de actele oficiale semnate de domnii Țării Moldovei și deciziile Comitetului Provizoriu al Basarabiei, mazilii și ruptașii urmau să prezinte mărturiile a 24 de persoane din categoria stărilor sociale privilegiate, care urmau să confirme, prin

⁷³ P.I. Gore, *Историческая записка об одновдворцах (мазылах)*, Кишинев, 1908, с. 8-9.

⁷⁴ Cf. Valentin Tomuleț, *Identitatea odnodvorților din Basarabia (1847-1871)*, în Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, ediție semestrială, seria Științe Sociale, nr. 2 (4), Cahul, 2016, p. 14-33.

⁷⁵ ANA, F. 3, inv. 3, d. 95, f. 1 verso.

depunerea jurământului, proveniența de mazil, ruptaș sau de odnodvorți a acestor persoane.

Izvoarele de arhivă ne prezintă date interesante despre evoluția numerică a odnodvorților din Basarabia pe parcursul secolului al XIX-lea. Un interes deosebit, în acest sens, prezintă datele recensămintelor fiscale din anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea (Tabelul 2).

Tabelul 2

Numărul odnodvorților din Basarabia, conform recensămintelor fiscale ale populației*

Pe care pământuri trăiau odnodvorții	Recensămintele fiscale ale populației											
	VIII (1835)**			În %	IX (1850)			În %	X (1858)			În %
	Sex masculin	Sex feminin	În total		Sex masculin	Sex feminin	În total		Sex masculin	Sex feminin	În total	
Statului	78	80	158	0,9	49	76	175	0,7	48	33	81	0,3
Orășenești	475	479	954	5,3	593	551	1144	4,9	611	617	1218	4,3
Posesie	8503	8495	16998	93,8	10533	11682	22215	94,4	13806	13112	26918	95,4
În total	9056	9054	18110	100,0	11175	12309	23534	100,0	14465	13762	28217	100,0

* ASRO, F. 3, inv. 1, d. 50, anii 1856-1861, f. 24; d. 76, a. 1852, f. 4-4 verso, 66.

** Pentru anul 1835 în Tabel n-au fost incluși rupta de vistieria: 5 persoane sex masculin și sex feminin ce trăiau pe pământurile statului, 50 – pe pământurile aflate în posesie și 15 – pe pământurile orășenești. Documentul a fost perfectat la sfârșitul anilor '50 ai sec. al XIX-lea, din care cauză, mazilii și ruptașii la 1835 sânt identificați cu odnodvorții.

Datele Tabelului demonstrează o tendință evidentă de creștere a numărului odnodvorților: de la 18.110 (de fapt 18.181) persoane în 1835, la 23.534 – în 1850 și 28.217 persoane – în 1858. Această tendință este una dictată, mai mult, de sporul natural al populației, specifică și celorlalte categorii sociale a populației din Basarabia. Pe parcursul întregii perioade, majoritatea absolută a odnodvorților trăiau pe pământurile deținute în posesie. Se observă și tendința de micșorare a numărului odnodvorților care trăiau pe pământurile statului și cele orășenești și majorarea, deși neînsemnată, a celor care dețineau pământuri în posesie. Aceleași date statistice ne demonstrează că majoritatea odnodvorților locuiau în mediul rural. Numărul odnodvorților care locuiau în mediul urban era în descreștere și constituia doar 5,2%, 4,9% și 4,3% din numărul total în acești ani.

Odnodvorții constituiau o categorie socială neînsemnată numeric comparativ cu restul populației. Conform datelor statistice ale populației din Basarabia din 18 iunie 1858, dar cu referință numai la persoanele de sex masculin, odnodvorților le revenea doar 11.948 (4,9%) persoane de sex masculin din numărul total de 231.384 (95,1%) persoane de țărani (Tabelul 3).

Tabelul 3

Numărul țăranilor și odnodvorților din Basarabia, conform datelor statistice din 18 iunie 1858*

Județele	Categoriile de populație						Raportul, în %	
	Țărani	În %	Odnodvorți	În %	În total	În %	Țărani	Odnodvorți
Chișinău**	40 455	17,5	2 741	22,9	43 196	17,8	93,7	6,3
Orhei	40 501	17,5	5 404	45,2	45 905	18,9	88,2	11,8
Bender	7 651	3,3	105	0,9	7 756	3,2	98,6	1,4
Akkerman	1 456	0,6	1	0,01	1 457	0,6	99,9	0,1
Cahul**	2 247	1,0	33	0,3	2 280	0,9	98,6	1,4
Hotin	56 189	24,3	201	1,7	56 390	23,2	99,6	0,4
Iași	41 280	17,8	2 272	19,0	43 552	17,9	94,8	5,2
Soroca	41 605	18,0	1 191	10,0	42 796	17,6	97,2	2,8
În total	231 384	100,0	11 948	100,0	243 332	100,0	95,1	4,9
În %	95,1	–	4,9	–	100,0	–	96,3	3,7

* ANA, F. 3, inv. 2, d. 596, f. 12-13; *Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии. (1812-1861 годы), ...*, с. 464.

** Izvorul indică că țăranii și odnodvorfii din județele Cahul și Chișinău sunt indicați fără locuitorii localităților, retrocedate Principatului Moldovei conform Tratatului de pace de la Paris din 1856.

Datele sistematizate în Tabelul demonstrează destul de explicit că odnodvorfii erau concentrați în patru județe ale Basarabiei: 5.404 (45,2%) persoane de sex masculin în județul Orhei, 2.741 (22,9%) – în județul Chișinău, 2.272 (19%) – în județul Iași și 1191 (10%) – în județul Soroca. În celelalte județe numărul odnodvorfilor era neînsemnat. În raport cu numărul total al populației pe întreaga Basarabie, odnodvorfii prevalau numeric doar în județul Orhei – 11,8%, în celelalte ținuturi numărul lor era destul de mic și varia între 6,3% (Chișinău), 5,2% (Iași), 2,8% (Soroca), 1,4% (Bender și Cahul), 0,4% și 0,1% (Hotin și Akkerman).

Date prețioase, deși contradictorii, cu referință la odnodvorfii din Basarabia, pentru perioada 1844-1861, conțin și anexele statistice incluse în rapoartele anuale ale guvernatorului Basarabiei prezentate instituțiilor imperiale. Ele conțin diverse greșeli și inexactități legate de metodologia de selectare și perfectare a datelor specifice timpului, deși unele tendințe putem observa (Tabelul 4, pag. 226).

Datele Tabelului atestă că numărul odnodvorfilor din Basarabia până la începutul anilor '50 ai secolului al XIX-lea era destul de mic și nu depășea 2% din numărul total al populație, variind între 0,1% și 1,9%, excepție făcând anul 1846, când datele statistice înregistrează doar 199 (0,02%) de persoane (ce, probabil, este o eroare). Începând cu anii '50 ai secolului al XIX-lea numărul odnodvorfilor s-a mărit parțial variind între 2,2% și 2,7%, excepție făcând anul 1858, când datele statistice înregistrează un număr de 32.947 (3,6%) de persoane.

La 21 decembrie 1871, în baza deciziei Comitetului central țăranesc odnodvorfii din Basarabia au fost împroprietăriți. Ei au fost egalați în drepturi cu țăranii și supuși judecătoriei de plasă, păstrându-li-se totodată proprietățile funciare, pe care le dețineau până la adoptarea *Regulamentului* din 1871 privind împroprietărirea lor. Aplicarea *Regulamentului* a necesitat informații suplimentare despre numărul odnodvorfilor din Basarabia. Ca rezultat, la 16 martie 1872 ministrul de Interne cere guvernatorului general al Novorusiei și Basarabiei să prezinte informații detaliate

despre numărul odnodvorților din Basarabia⁷⁶. Datele privind numărul odnodvorților din Basarabia la începutul anului 1872 sunt sistematizate în Tabelul 5.

Tabelul 4

**Evoluția numerică a populației din Basarabia (persoane de ambele sexe)
și raportul în procente al odnodvorților în anii 1844-1861***

Anii**	Numărul total de persoane		Inclusiv odnodvorți	Raportul odnodvorților, în %, față de numărul total
	Conform statisticii oficiale	Calculat de autor		
1844	715 973	774 492	562	0,1
1845	785 175	785 175	383	0,1
1846	809 714	811 821	199	0,02
1847	831 108	831 174	9 180	1,1
1848	859 417	853 484	15 033	1,8
1849	860 255	860 359	15 403	1,8
1850	872 884	872 848	16 695	1,9
1852	932 511	935 819	20 280	2,2
1853	951 376	951 376	21 112	2,2
1854	966 954	966 953	21 715	2,3
1855	980 031	986 031	21 851	2,2
1856	992 841	992 841	22 749	2,3
1857	889 832	889 832	22 672	2,6
1858	907 018	907 018	32 947	3,6
1859	941 221	960 261	25 590	2,7
1861	1 014 207	1 014 207	20 656	2,0

* AISR, F. 1263, inv. 1, d. 1708, f. 1124-1124 verso; inv. 822, d. 1784, f. 1367; inv. 1, d. 1858, f. 1000-1000 verso; inv. 534, d. 1938, f. 593; F. 1281, inv. 5, d. 71, f. 94-95; d. 58, f. 96; F. 1263, inv. 1, d. 2185, f. 690; F. 1281, inv. 5, d. 86, f. 95-95 verso; d. 78, f. 98-99; inv. 6, d. 76, f. 102-103; d. 107, f. 125-126.

** Datele pentru anii 1851 și 1861 lipsesc.

⁷⁶ ANA, F. 8, inv. 1, 1869-1874, d. 43, f. 20-20 verso, 46.

Numărul odnodvorților din Basarabia la 1 ianuarie 1872*

Județele	Numărul total						Inclusiv					
	Familii	În %	Persoane	În %	Burlaci	În %	Care trăiesc pe pământuri deținute în posesie			Care trăiesc pe pământuri răzeșești		
							Familii	Persoane	Burlaci	Familii	Persoane	Burlaci
Orhei	2 653	44,2	6 088	43,8	161	44,0	163	388	16	2 490	5 700	145
Chișinău	1 303	21,7	3 008	21,6	67	18,3	217	475	8	1 086	2 533	59
Iași	1 275	21,2	2 959	21,3	99	27,0	281	643	17	994	2 316	82
Soroca	600	10,0	1 377	9,9	32	8,7	201	467	16	399	910	16
Hotin	131	2,2	372	2,7	4	1,1	53	173	2	78	199	2
Bender	41	0,7	107	0,8	3	0,8	20	52	1	21	55	2
În total	6 003	100,0	13 911	100,0	366	100,0	935	2 198	60	5 068	11 713	306
În %	100,0	–	100,0	–	100,0	–	15,6	15,8	16,4	84,4	84,2	93,6

* ANA, F. 8, inv. 1, anii 1869-1874, d. 43, f. 41-41 verso.

Datele sistematizate în Tabel demonstrează că 5.231 (87,1%) de familii, 12.055 (86,7%) de persoane și 327 (89,3%) de burlaci odnodvorți erau localizați în ținuturile Orhei, Chișinău și Iași, după care urmau ținuturile Soroca, Hotin și Bender și nu depășea cifra de 274 (12,9%) familii, 1.856 (13,4%) persoane și 39 (10,6%) burlaci. Prevalează odnodvorții care trăiau

pe pământurile răzeșești. Aceștia constituiau în ținuturile Orhei, Chișinău și Iași 4.570 (90,2%) familii, 10.549 (90,1%) persoane și 286 (93,5%) burlaci, din numărul total de odnodvorți. În celelalte județe Soroca, Bender și Hotin numărul odnodvortților ce trăiau pe pământurile răzeșești era mai mic și constituia 498 (9,8%) familii, 1.164 (9,9%) persoane și 20 (6,5%) burlaci.

Majoritatea absolută a odnodvortților trăiau pe pământurile deținute în posesie. Se observă și tendința de micșorare a numărului odnodvortților care trăiau pe pământurile statului și cele orășenești și majorarea, deși neesențială, a celor care dețineau pământuri în posesie. Aceleași date statistice ne demonstrează că majoritatea odnodvortților locuiau în mediul rural. Numărul odnodvortților care locuiau în mediul urban era în descreștere și constituia un număr destul de mic din numărul total al populației.

Cele relatate ne permite să concluzionăm că țarismul a promovat în provincia nou-anexată o politică imperial-colonială. Aceasta poate fi demonstrată prin atitudinea pe care administrația imperială a avut-o față de unele categorii privilegiate ale populației, în special față de mazili și ruptași.

Concluzii

Documentele de epocă în care este abordat, tangențial, subiectul pus în discuție atestă că boiernașii și mazilii prezentau o categorie socială, iar ruptașii – una fiscală, prezente în Principatul Moldovei din cele mai vechi timpuri. După pierderea obligațiunilor cu caracter militar pe care mazilii le aveau la început, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, izvoarele îi atestă mai mult în soluționarea litigiilor hotarnice și funciare, cazurilor de vânzare a moșilor, sau a părților de moșii, în calitate de martori etc.

Domnia a avut o poziție diversă față de mazili: de la impuneri serioase fiscale până la scutiri de diferite dări și prestații, inclusiv prin măsuri de atenționare a instituțiilor ținutale ca aceștia cu „nimic să nu fie supărați”, specificând că în caz de necesitate ei vor fi supuși în mod special anumitor obligațiuni prin „cărți domnești”, emise de Domnie. Aceste exemple demonstrează, cu lux de amănunte, că mazilii se bucurau de autoritatea, stima și încrederea Domniei, pe care, alături de alte categorii privilegiate, îi implica în soluționarea diverselor litigii ce apăreau între diferiți proprietari funciari.

Fiind atrași în diferite servicii, pentru calitățile lor deosebite – iscusință, onestitate, cunoaștere de carte, comportament impecabil și capacitatea de a se descurca în orice situații, mazilii priveau cu mândrie aceste dispoziții ale Domniei și le considerau drept privilegiu de care beneficiau.

Spre deosebire de mazili, ruptașii și ruptele constituiau o stare fiscală. Statutul de ruptaș, cum constată documentele de epocă, era ereditar, însă copiii ruptașilor urmau să obțină în mod oficial confirmare domnească pentru a beneficia de acest statut. Numai după investigațiile de rigoare și prezentarea cărților domnești ale părinților ce atestau statutul de ruptaș și audierea mărturiilor consătenilor sau ale rudelor ce dețineau acest statut, copiii ruptașilor erau așezați în „catastihul vistieriei, la rânduiala ruptașilor”.

Domnia nu a avut totdeauna o poziție constantă față de această categorie fiscală, incluzând feciorii de protopopi și preoți, la rânduiala ruptașilor, iar pe feciorii de diaconi – în categoria birnicilor. În pofida acestui fapt domnia îi foloseau deseori pe ruptașii în diferite servicii necesare Domniei, întâlnind-ui, de rând cu mazilii, în unele litigii hotarnice, în calitate de hotarnici.

În studierea mazililor, ruptașilor și ruptelor ca categorii sociale și fiscale privilegiate ale societății moldovenești un rol aparte le revin recensămintelor populației efectuate de administrația rusă în Moldova în anii 1772, 1774 și 1808, care ne permit să stabilim numărul lor, comparativ cu categoriile sociale birnice, iar de aici să evidențiem statutul și situația lor economică.

Prin urmare, analiza documentelor publicate dar și a celor inedite de arhivă ne permit să concluzionăm că o cunoaștere detaliată a istoriei categoriilor sociale din Principatul Moldovei, în special a celor *privilegiate*, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, ne oferă posibilități reale de a înțelege acele schimbări care au intervenit ulterior în Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, permite să subliniem convingător unitatea de structură și de dezvoltare istorică moștenită din Principatul Moldovei (cel puțin, în prima jumătate de secol) și să evidențiem acele schimbări structurale care au parvenit pe parcurs în cadrul acestor categorii sociale și fiscale sub regim de dominație țaristă.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, odată cu respectarea, până în 1828, a autonomiei limitate și provizorii, dar parțial și după, autoritățile

imperiale au fost nevoite să păstreze intacte categoriile sociale privilegiate, acordându-le diferite înlesniri și privilegii. *Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818* stabilea statutul fiecărei stări sociale și fiscale în parte. Punând accent nu doar pe deținerea unor privilegii, dar și pe importanța acestora în îndeplinirea anumitor misiuni date de instituțiile regionale, autoritățile imperiale rusești totuși n-au agreat aceste categorii sociale și au tins să le uniformizeze cu cele rusești sau chiar să le suprima.

Micii boiernași erau văzuți adesea ca un fel de patriarhi ai obștilor țărănești. Însă, odată cu dispariția generațiilor care au fost martorii anexării Basarabiei la Imperiul Rus, copiii acestora au completat rândurile mazililor, iar după lichidarea, în 1847, a mazililor ca stare socială și a ruptașilor ca o categorie fiscală, aceștia au completat rândurile odnodvorților. Prin urmare, țarismul a căutat să lichideze această discrepantă sau nepotrivire cu sistemul social rusc, uniformizând o parte din categoriile sociale basarabene cu cele imperiale ruse, proces care a dus, în cele din urmă, la dispariția boiernașilor ca stare socială.

Cu timpul, statutul de privilegiat pe care-l dețineau boiernașii își pierde din valoarea de altădată. Izvoarele de epocă constată: „Boierii mari aveau repulsie la ideea încuscrii cu familiile de boiernași; poporul, care venea mai des în contact cu boiernașii decât cu boierii, îi ridiculiza, definindu-i *mai mare peste cei mici, staroste peste calici*”.

Deși mazilii beneficiau de anumite privilegii administrația imperială nu-i agrea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima. Această măsură a coincis și cu politica imperială rusă de a unifica organizarea administrativă și socială în provincia nou-anexată. Procesul s-a produs pe sama înlăturării lor treptate, în special a mazililor, din diferite funcții administrative și gospodărești și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, fiind impuși să îndeplinească prestațiile locale și să achite diferite taxe de rând cu birnicii. Ca urmare unii din ei pentru diferite încălcări au fost transferați în categoria țăranilor, alții ruinându-se s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țăranimii. În pofida acestui fapt mazilii au continuat să-și păstreze și în a doua jumătate a sec. al XIX-lea din trăsăturile distincte de ordin social și spiritual.

Dacă mazilii și ruptașilor aveau o componență mai compactă social și etnic, componența ruptelor era destul de diversă și pestriță, incluzând

elemente autohtone și străine, transferate de peste hotare în Moldova din mediul țăranesc, dar și cele din mediul urban autohton, care n-au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății, nu aveau sediu permanent și nu erau înscriși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domn.

Conform statului juridic ruptașii se împărțeau în trei categorii de bază: *ruptașii propriu-zis*, *ruptașii de cămara* și *ruptașii de vistieria*, care din punct de vedere economie și social puțin cu ce se deosebeau unii de alții. Deși, spre deosebire de alte categorii de țărani, ruptașii și ruptele beneficiau, la început, de anumite privilegii, ei totuși nu constituiau o categorie privilegiată în adevăratul sens al cuvântului, pe care ar fi putut conta țarismul, cum s-a încercat să se afirme în istoriografia sovietică. Pe parcurs, chiar și acele neînsemnate privilegii de care beneficiau: scutirea de prestațiile local și pedepsele corporale fără sentința judecății au fost anulate. Ca rezultat majoritatea din ei s-au ruinat și au căzut în dependență față de moșieri și față de stat.

SURSA: Valentin Tomuleț, „Privilegiații” în structura socială a Basarabiei (1812-1871), în: „Latinitate, Romanitate, Românităte”. Ediția a VII-a, Chișinău-Oradea, 2-4 noiembrie 2023, p. 212-269. ISBN 978-9975-172-36-3. ISBN 978-606-9659-92-2.

REVOLTA ȚĂRANILOR DIN SATUL TABANI, JUDEȚUL HOTIN, ÎN LEGĂTURĂ CU APLICAREA REFORMEI AGRARE DIN 14 iulie 1868

Valentin TOMULEȚ

Introducere

În studierea istoriei Basarabiei, după anexarea ei, în 1812, la Imperiul Rus, un interes deosebit prezintă schimbările care s-au produs în cadrul satului basarabean, în special după aplicarea în viață a reformelor liberale din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea. Dacă despre aplicarea în practică a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868 s-a scris, în special, în istoriografia sovietică, în afara cercetării au rămas studiile pentru anumite localități luate în parte (excepție făcând doar aspectele care sunt reflectate în lucrările dedicate istoriei locale, deși și acelea sunt superficiale). Necesitatea studierii unei asemenea tematici este dictată de faptul că doar cunoașterea profundă a schimbărilor care s-au produs în satul basarabean după aplicarea în viață a acestor reforme permite cercetătorului, și nu numai, să pătrundă în logica internă a acestor procese și să înțeleagă mai profund politica socială pe care a promovat-o administrația imperială rusă în Basarabia în această perioadă de timp. Totodată, o cunoaștere detaliată a acestei probleme puse în discuție, în special a specificului împrumutării țăranilor, după aplicarea în Basarabia a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868, permite să subliniem convingător unitatea de structură și de dezvoltare istorică moștenită din Principatul Moldova și să evidențiem acele schimbări care au parvenit pe parcurs în satul basarabean sub regim de dominație țaristă.

În plus, prin abordarea acestei teme ne-am străduit să trezim interesul cititorului, în special a celui din mediul rural, dar nu numai, pentru destinul satului basarabean și oamenii lui, pentru istoria moșilor și strămoșilor lor, care cândva au fost «talpa» țării, pentru ca să nu se piardă identitatea lor socială și etnică și să înțeleagă mai profund schimbările de ordin social care au loc astăzi în Republica Moldova.

Semnificația triplă a denumirii localității/moșiei/ocinii Tabani

Pentru a pătrunde în esența problemei, chiar de la început urmează să constatăm că sursele documentare de epocă, în diferite perioade de timp, atestă satul/moșia cu diferite denumiri – Mlinăuți, Mihălcăuți (Mihalcăuți) și Tabani. Drept argument în confirmarea acestei ipoteze ne servește faptul că, încă la 1878, sătenii știau despre variantele denumirii satului Tabani. Într-o cerere din 3 iunie 1878, adresată Administrației regionale în problemele țăranilor din Basarabia, locuitorii din satul Tabani (194 de semnatari), nemulțămii de modalitatea în care le-au fost repartizate loturile de pământ, după aplicarea Regulamentului agrar din 1868, prin separarea de către proprietara Maria Lisovski a moșiei Mihălcăuți de moșia Tabani, scriau că „încă din cele mai vechi timpuri, satul Tabani și așa-numita ocină pustie Mihălcăuți, cu o suprafață de 400 desetine¹ de pământ, care se mărginește cu ocinile Briceni și Colicăuți, nu au existat separat, dar din cele mai vechi timpuri au făcut parte din componența ocinii Tabani..., **care avea trei denumiri: Mihălcăuți, Mlinăuți și Tabani**”².

Prima mențiune documentară a satului Tabani datează din 24 aprilie 1520. Prin *Cartea domnească*³, emisă la 24 aprilie 1520 (1520), Ștefan (Ștefăniță) Voievod (aprilie 1517 – ianuarie 1527) întărește câtorva boieri din neamul Șandrovici și Iacuș mai multe sate din partea de Nord a Moldovei. Conform *Cărții domnești*, „[...] au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boierilor noștri moldoveni sluga noastră Crâstea și sora lui, Nastea, cneaghina panului Stârcea stolnic, fiii lui Isaico și unchii lor, Șteful, și sora lui, Magda, fiii lui Buceațchi, și, de asemenea, unchii lor, credinciosul

¹ *Desetină* – măsură a suprafeței în Rusia, egală cu 2 400 de stânjeni pătrați (1,09 hectare) sau cu 240 de stânjeni în lungime și 10 în lățime. Stânjenul este egal cu 3 arșini. Un stânjen pătrat este egal cu 3 arșini în lungime, 3 arșini în lățime și 3 arșini în înălțime. Arșinul include 16 verșocuri. Desetina ca măsură a suprafeței a fost introdusă în Basarabia după lichidarea unităților de măsură românești – falcea, prăjina, pasul, palma etc., potrivit *Regulamentului despre țăranii, sau agricultorii, liberi în Basarabia din 24 ianuarie 1834* (Tomuleț 2014, 297).

² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 10-10 verso.

³ *Carte (domnească)* – act scris emis de o autoritate publică sau de o persoană particulară. Din punct de vedere al forței probante, cărțile se clasifică în *publice* și *particulare*, primelor acordându-li-se „mai multă credință” decât celor particulare. Cărțile erau emise de domn, adunare de stări sau obștească, de un înalt ierarh, dregător. Prin *Carte domnească* mai înțelegem un act scris de întărire a stăpânirii pământului (Instituții 1988, 72).

nostru pan Grincovici, pârcălab de Hotin, fiul Vasutcăi, și nepoții lui de frate, Ion și fratele lui, Iurie, fiii lui Șandru Turcul, toți nepoții lui Cozma Șandrovici și a lui Iacuș vistiernicul, de bună voia lor, nesiliți de nimeni și nici asupriți, și au împărțit ale lor drepte [...] ocine⁴ și moșteniri” (Costăchescu 1943, 192-194). Enumerarea tuturor persoanelor care urmau să-și confirme proprietățile funciare nu este întâmplătoare. De numele câtorva boieri ce s-au adresat lui Ștefăniță Vodă la 24 aprilie 1520 este legată prima mențiune documentară a satului Tabani (Mlinăuți).

Izvorul indică și satele care urmau să fie întărite acestor familii boierești: „[...] Șendrești, care acum se numesc Cozmești, și cu loc de moară, pe apa Siretului, și Ionășești și satul Iurcești și Halaucești și Poganești, pe Sireti, și Midcălul și Șceacăul, deasupra Nistrului, și Ciabrăcăul, pe Prut, și Lemeșani, pe Vilia, și **Mlinouți** și Corbești, pe Zijia, și Deșevcani și Nesvoia și Criva, pe Prut, și Voropceani și Ioncouți, asemenea pe Prut, și Faurii, pe Zijia, și Răchiteni și Temeșani și Jugani” (Costăchescu 1943, 193).

Cum constatam anterior, vechea denumire a satului Tabani a fost Mlinăuți, localizat, conform informației din prima parte a documentului, împreună cu satul Corbești, pe Jijia. Cunoscutul cercetător Mihai Costăchescu, analizând detaliat acest document, consideră că Mlinouții „[...] sânt poate Mlenăuții, din comuna Hudești, județul Dorohoi”, deși constată, mai jos, că „[...] acesta nu este așezat pe Jijia” (Costăchescu 1943, 201). Eroarea poate fi ușor depistată analizând integral acest document, în special, a doua parte a lui – acolo unde se indică satele care erau confirmate fiecărei familii boierești în parte. Dacă în prima parte a documentului satul Mlinouți este localizat împreună cu satul Corbești pe Jijia, în partea a doua – este amplasat pe Vilia. În izvor se arată destul de explicit că lui Șteful și surorii sale Magda, fiii lui Buceățchi, le-a revenit „[...] părțile lor, satele, anume Criva și Nesvoia și Deșevcani pe Prut și Corbești pe Zijia și **jumătate din Mlinouți, fără mori**” (Costăchescu 1943, 193). Pârcălabului

⁴ *Ocină (dedină)* – proprietate de pământ transmisă prin ereditate. Apare uneori cu calificarea de *călugărească, bisericască, mănăstirească, domnească, cnezească, a orașului*. Este sinonim cu termenul *baștină, dedină* și *moșie*. În procesul de privatizare și consolidare a proprietății, moșia are un rol de seamă și este orice „stăpânire locurească”. Dar ea nu este încă o adevărată proprietate ereditară, ci numai o stăpânire particulară a unei singure grupe familiale, devenită ereditară, dar „grevată de o serie de legături față de obște” (Instituții 1988, 336).

Grincovici și nepoților săi de la frate – Ion și Iurie – l-ea revenit „[...] în partea lor, satele[...] Iugani și Temeșani și Răchiteni pe Siret și Faurii pe Jijia, și Ioncouții și Voropcianii pe Prut și **jumătate de sat, de Mlinăuți cu mori pe Vilia**” ((Costăchescu 1943, 193). Prin urmare, deși în izvor se indică clar denumirea satului – Mlinouți (Млиновеци), Mihai Costăchescu folosește în textul tradus doi termeni – Mlinouți și Mlinăuți, așa cum ne indică sursa. În lucrarea dedicată *Istoriei ținutului Hotin*, istoricul Ion Gumenăi citând același document publicat de Mihai Costăchescu, dar publicat în colecția *Documente privind istoria României*, folosește termenul de Mlinăuți (Gumenăi 2002, 113-114), deși în izvor este folosit termenul Mlinăuți⁵. Cu această denumire – Mlinăuți –, localizat pe Vilia, satul figurează pe harta *Țara Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, publicată în 2007 de istoricii Gheorghe Nicolaev și Sergiu Tabuncic⁶.

Spîta neamului Șandrovici și repartizarea satelor acestei familii în *Cartea domnească* din 24 aprilie 1520 ne confirmă faptul că satul Mlinăuți a fost moștenit de familia Buceațchi și urmașii Vasutcăi și Ivașco Grincovici.

Prin urmare, din această parte a documentului se poate ușor constata că satul Mlinăuți era amplasat pe Vilia și aparținea copiilor lui Buceațchi – Șteful și Magda – și urmașilor Vasutcăi și Ivașco Grincovici – pîrcălabului de Hotin Grincovici și nepoților săi Ion și Iurie.

Proprietățile funciare indicate mai sus erau confirmate boierilor pe veci „[...] cu tot venitul, lor și copiilor și nepoților și strănepoților lor și răstrănepoților lor și întregului neam al lor, cine li se va alege mai de aproape, nestrîcat niciodată, în veci” (Costăchescu 1943, 194). Cât privește hotarele satelor, acestea urmau „[...] să fie din toate părțile după vechiul hotar, pe unde din veac au trăit” (Costăchescu 1943, 194).

Izvorul conține și informații indirecte, prin care se poate constata că toate satele nominalizate în prima parte a documentului erau atestate cu

⁵ Istoricul Ion Gumenăi greșește când scrie că „printre satele întărite au fost Nesvoia și Criva (și Deșevcani – V.T.) pe Prut, care au revenit lui Șteful și Magdei, precum și satele Mlinăuți (Mlinăuți – V.T.), cu mori pe Vilia și Șerbiceni, care au trecut în partea lui Crâncovici (Grincovici – V.T.), pîrcălab de Hotin” (Gumenăi 2002, 113). Șteful și Magda au primit doar jumătate din satul Mlinăuți și nu tot satul, cum scrie autorul.

⁶ A se vedea harta publicată de Gh. Nicolaev și S. Tabuncic (ținutul Hotin – satul Mlinăuți, pe Vilia).

mult înainte de data semnării lui de Ștefăniță Vodă la 24 aprilie 1520 și aparțineau acestor familii de boieri. În izvor se menționează că „[...] ei au avut de la străbunul Domniei mele, Alexandru Voevod (martie 1449 – octombrie 1449, februarie 1452 – 1454, februarie 1455 – mai 1455), și de la înaintașii noștri, de la Iliăș și de la Ștefan (al II-lea) Voievozi (asociați la domnie, august 1435 – decembrie 1442), pe aceste mai sus scris sate” (Costăchescu 1943, 193). Prin urmare, satul Mlinăuți poate fi datat documentar, deși indirect, în timpul domniei lui Iliăș și Ștefan al II-lea, în anii ’30-’40 ai sec. al XV-lea, sau, poate, chiar și mai timpuriu. Mai mult ca atât, documentul la care ne referim relevă destul de explicit că Mlinăuți, localizat în ținutul Hotin, în timpul domniei lui Iliăș și Ștefan al II-lea, avea statut de sat.

Ulterior, moșiile își schimbau proprietarii și denumirea. De exemplu, la 4 aprilie 1636, Vasile Lupu voievod, domn al țării Moldovei (1634–1653), întărește fostului vistiernic Gheorghe Roșca stăpânirea asupra mai multor sate: Volnăești, Negrești, pe Ișnovăț, Cosmești, pe Prut, Isbiște, Petrosul, Slobozia Zbiroae, Hlăpești, ținutul Lăpușna, Izbiște și Mateuți, ținutul Orhei, Tămpești, ținutul Suceava, Coteleva și Mihălcăuți, ținutul Hotin. În izvor se stipula: „[...] am dat și am întărit satul Tămpeștii în ținutul Sucevii și **jumatate de sat Mihălcăuții, în ținutul Hotinului, pe Vilia seacă**, cu heleșteie și cu loc de mori, pe care i le-a dat zestre soacra lui Sata Bârnoschioaie pestelniceasă, ce i-a fost dreaptă ocină împreună cu boerul ei Barnoschi postelnic, ca să le fie cu tot venitul” (Boga 1929, 76, 81 (76-82)).

Nu vom pune în discuție schimbul de proprietari și de denumire a localității și moșiei Tabani, pe parcursul secolelor, care necesită un studiu special, grație volumului impunător de documente la acest subiect. Am dorit doar să atenționăm cititorul la variantele denumirii satului Tabani, pentru înțelegerea mai profundă a plângerilor țăranilor din satul Tabani, nemulțamiți de modalitatea de repartizare a loturilor de pământ, în urma aplicării în Basarabia a reformei agrare din 14 iulie 1868, pe care ei au întreprins-o până la începutul secolului al XX-lea.

Natura reformelor

Pentru înțelegerea aplicării în Basarabia a Regulamentului agrar din 1868, la început, să punem în discuție natura reformelor care s-au petre-

cut în Rusia în această perioadă de timp. În evoluția istorică a Imperiului Rus, anii '50 ai secolului al XIX-lea au marcat o criză profundă de sistem, acutizată nu doar de contradicțiile interne legate de prezența sistemului iobăgist care reținea dezvoltarea țării, dar și de înfrângerea în războiul Crimeii (1853-1856), fapt care a servit drept motiv pentru promovarea unor reforme liberale în domeniile social-economic, politico-administrativ și cultural, al căror scop era modernizarea⁷ și europenizarea țării.

Legitimitatea reformelor în Rusia era legată de faptul că, în dezvoltarea sa, societatea trece prin anumite perioade de reorganizare/restructurare internă, chemată de tendințele obiective de reglare a relațiilor și contradicțiilor sociale. Din acest considerent, existența anumitor sisteme de administrare și modernizarea lor este o legitate obiectivă, naturală în dezvoltarea socială. Sistemul administrativ devine, în așa fel, un component necesar fiecărei orânduiri sociale, ce pretinde la o existență individuală, iar birocrăția (componența aparatului administrativ) prezintă prin sine acea pătură socială care realizează funcția administrării.

Statul, pentru a preîntâmpina destabilizarea întregului sistem, își asumă rolul de reformator al structurilor și instituțiilor vechi sociale – rolul de reglator al sistemului, când, învingând forțele de frânare, conservative, activează acele elemente sociale, în special liberale, care se pronunță pentru transformare în direcția modernizării. Statul se pomeniște în fața dilemei – *reformă* sau *stagnare*, *evoluție* sau *revoluție*. Respectiv, necesitatea reformelor devine una obiectivă și necesară. Instituțiile de stat vor alege reforma și calea evolutivă de dezvoltare a țării, evitând stagnarea și revoluția.

Însă modernizarea provoacă conflictul social, care se manifestă la nivel diferit. Conflictul cuprinde întreaga societate, manifestându-se ca un *conflict la nivel macro*: societatea se împarte în două lagăre dușmănoase – părtașii și dușmanii reformelor. Contradicția este obiectivă, din simplul motiv că în societate sunt forțe interesate în păstrarea sistemului tradițional și forțe care vor să-l schimbe. În Rusia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, masa de bază a populației nu avea o atitudine conștientă față de necesitatea reformelor.

⁷ Prin *modernizare* subînțelegem schimbări de ordin calitativ, care au loc în structura socială a societății tradiționale.

Conflict la nivel micro este cel care are loc în interiorul unui grup relativ îngust, dar influent – al elitei dominante. Respectiv, era nevoie de timp, ca elita să conștientizeze necesitatea reformelor. În Rusia, în anii '50 ai secolului al XIX-lea, conflictul s-a manifestat în destabilizarea relațiilor și structurilor sociale bazate pe sistemul de iobăgie, ce devine frâna de bază în modernizarea țării. Lichidarea iobăgiei ar fi însemnat restructurarea radicală a întregului sistem și a statului propriu-zis și încercarea de a se atașa schimbărilor, care urmau să modernizeze țara.

Caracteristica generală a Regulamentului din 19 februarie 1861

Prin Regulamentul din 19 februarie 1861, în Rusia a fost abolit sistemul de iobăgie, țăranii fiind eliberați și împrorietăriți cu pământ, pe care urmau să-l răscumpere în proprietate personală. Prevederile detaliate ale Regulamentului din 19 februarie 1861 (ПСЗРІ 1863, 128-134, 134-135, 135-138, 396-397), conform căruia țăranii erau eliberați și împrorietăriți, erau complicate și variau de la zonă la zonă⁸. Însă prevederile Regulamentului intrau în vigoare numai după expirarea termenului de doi ani, termen în care proprietarii funciari urmau să-și reorienteze gospodăria de la forma de administrare iobăgistă la una orientată spre economia de piață, de tip capitalist.

Împrorietărirea țăranilor era obligatorie. Pământ primeau doar persoanele de sex masculin. Reieșind din considerentul că, până la aplicarea reformei, țăranii dețineau în folosință pământul de la moșieri, lotul pe care îl primeau țăranii era împărțit în mărime maximală și mărime minimală și era distribuit nu fiecărui țăran în parte, dar prin intermediul obștii satești. Mărimea minimală a lotului pe care o putea primi țăranul era egală cu $\frac{1}{4}$ din mărimea maximală (care, la rândul ei, se împărțea în mărime minimală și mărime maximală), aceasta variind de la regiune la regiune: **1. regiunile cu pământ nefertil** (ne cernoziom) (9 regiuni): maximală – 3–7 desetine, minimală – 1–2 $\frac{1}{3}$ desetine; **2. regiunile cu pământ fertil** (cernoziom) (8 regiuni): maximală – 2 $\frac{3}{4}$ –6 desetine; minimală – 2 200 stânjeni – 2 desetine (2400 stânjeni = 1 desetină); **3. regiunile de stepă** (8 regiuni) au primit loturi diferite: Samara, Saratov, Orenburg – 6–12 desetine, Novorusia – Herson, Taurida, Ekaterinoslav – 3–6 $\frac{1}{2}$ de-

⁸ Mai detaliat despre reformele liberale din anii '60-'70 ai secolului al XIX în Rusia, a se vedea: (Рудник 2013, passim; Riasanovsky 2001, 383-394).

setine, Vologda, Oloneț – 7 desetine. În cazul în care țăranul deținea un lot mai mare decât mărimea maximală, lotul ce depășea prevederile regulamentare era luat în favoarea moșierului; în cazul în care țăranul avea un lot mai mic decât mărimea minimală, lui i se dădea un lot în mărime minimală.

Conform datelor statistice din anii 1877-1878, în Rusia au fost eliberați 10 mln. de țărani/gospodării (22,5 mln. persoane de ambele sexe), care au primit, în mediu, câte 3,35 desetine de pământ. În realitate, pentru a exista, țăranii aveau nevoie: în regiunile cu pământ fertil – de 5 desetine; cu pământ nefertil – de 8 desetine; sau, în mediu, – de 6,5 desetine. Respectiv, moșierii au acaparat de la țărani, în urma reformei, doar în 27 de gubernii ale Rusiei, 4 mln. desetine de pământ.

La baza răscumpărării lotului de pământ s-a pus nu mărimea sau fertilitatea solului, dar suma capitalizată, reieșind din criteriul: 6% din dijma pe care țăranul o plătea înainte de reformă. De exemplu, în gubernia Moscova, dijma pentru lotul cel mai mare pe care țăranul îl putea primi constituia 10 ruble: Alcătuind ecuația – $100 : 6 = x : 10 = (100 \cdot 10) : 6 = 1000 : 6 = 166 \text{ rub. } 66 \text{ cop.}$ Suma fiind destul de mare și știind că țăranul nu o va putea plăti, în ajutor a venit statul, plătind 80% din sumă, iar 20% urma să plătească țăranul⁹.

Împrumutul statului era acordat pentru o perioadă de 49 de ani, țăranul plătind pentru împrumut 6% din sumă. Din aceste 6%, 5% constituiau venitul statului pentru împrumut; 0,5% – cheltuieli organizatorice și 0,5% – achitarea împrumutului. Așadar, răscumpărarea i-a costat pe țărani 2 miliarde de ruble, bani care au fost vărsați în vistieria statului. În consecință, țăranii au fost jefuiți de moșieri, care i-au deposedat de pământ, și de stat, care le-a luat banii.

Aplicarea în Basarabia a Regulamentului din 19 februarie 1861

În Basarabia Regulamentul din 19 februarie 1861 a fost aplicat etapizat, pornind de la specificul și situația socială din regiune. Respectiv, prevederile Regulamentului din 1861 s-au referit la un număr mic al populației, din considerentul că iobăgia (vecinia) a fost abolită în Țara Moldovei, încă în 1749, de către domnul fanariot Constantin Mavrocordat

⁹ Despre aplicarea în Rusia a reformei agrare din 19 februarie 1861, *a se vedea* detaliat: (Зайончковский 1968; Томсинов 2012).

(aprilie 1733 – noiembrie 1735; septembrie 1741 – iulie 1743; februarie 1748 – august 1749; iunie 1769 – decembrie 1769). Regulamentul făcea referință doar la țăranii iobagi ruși care, de cele mai multe ori, au venit în Basarabia cu moșierii și funcționarii ruși, și la țăganii particulari (robi – curtenii, vâtrașii și hoinarii), cealaltă categorie – țăganii Coroanei, care, încă în anii '30 ai secolului al XIX-lea, au fost incluși în categoria socială a țăranilor de stat (către anul 1861, aceștia aparțineau Ministerului Proprietăților Statului și Armatei căzăcești de la Dunăre)¹⁰. Ei au fost eliberați în temeiul *Regulamentelor suplimentare cu privire la persoanele din regiunea Basarabia, eliberate în 1861 de dependența iobăgistă*, fiind trecuți în categoria țăranilor contribuabili. Acest Regulament a fost publicat în baza decretului Senatului din 2 martie 1861 și era alcătuit din 5 compartimente, care se refereau la: **1)** drepturile persoanelor eliberate de dependența iobăgistă; **2)** relațiile persoanelor eliberate de dependența iobăgistă cu proprietarii funciari în decursul a doi ani, după confirmarea acestui Regulament; **3)** încetarea relațiilor de dependență; **4)** îndeplinirea prestațiilor de stat și a dărilor de către persoanele eliberate de dependența iobăgistă și **5)** realizarea acestui Regulament.

La momentul aplicării Regulamentului, în Basarabia locuiau 11 681 iobagi, din care numai 100 practicau agricultura. Aceștia erau țăganii care, până la 1812, au fost robi, și țăranii ruși aserviți, aduși de către moșierii ruși în Basarabia după anexare (Purici 2011, 101), fapt reglementat prin legea din 15 martie 1845, care prevedea ca nobililor din Basarabia, care au proprietați funciare în alte gubernii sau regiuni ale Imperiului Rus, să li se permită să dețină – pentru necesitățile vieții personale și pentru muncile casnice – țăranii iobagi, dar fără a-i implica în lucrările agricole (ПЦЗПИ 1844, 134).

Regulamentul stipula că sistemul de iobăgie/robie a fost suprimat pentru totdeauna în Basarabia. Celor eliberați din această dependență li se acordă drepturi asemeni țăranilor liberi, înscriși în obștile satești, și celor așezați pe pământurile moșierești. Persoanele eliberate de sistemul de iobăgie, inclusiv țăranii de la curte (mulți din aceștia, în Basarabia, fiind țăgani), urmau a fi înscriși în categoria țăranilor liberi din cadrul obștilor satești, precum și pe pământurile moșierești și mănăstirești, în acele localități unde aceștia erau înscriși.

¹⁰ Mai detaliat despre emanciparea țăganilor în Basarabia, *a se vedea*: (Gherasim, Tomuleț 2021, 155-162).

Însă prevederile Regulamentului nu intrau în vigoare din momentul semnării lui de către împărat sau al anunțului public făcut la 5 martie 1861 în parohii. Regulamentul prevedea că, în decurs de 2 ani, foștii iobagi/robi nu aveau dreptul de a pleca de la fostul moșier, fără acordul lui, cu excepția câtorva cazuri stipulate în Regulament (art. 12, 14 și 20) (ПСЗРИ 1863, 396-397).

Cele relatate atestă schimbarea statutului foștilor iobagi/robi, acordarea libertăților, drepturilor și privilegiilor de care aceștia puteau beneficia, deși modalitatea de implementare a acestor dispoziții nu a fost una ușoară.

Specificul aplicării în Basarabia a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868

Regulamentul privind relațiile agrare ale țăranilor din regiunea Basarabia, stabiliți pe pământurile proprietarilor funciari, ale mănăstirilor și ale altor instituții ecleziastice (denumirea completă a Regulamentului),¹¹ a fost promulgat de împăratul rus Alexandru al II-lea la 14 iulie 1868. El avea la bază principiile generale ale Regulamentului din 19 februarie 1861, dar reflecta un șir de particularități locale și nu se referea la problema desființării iobăgiei, din simplul motiv că țăranii din Basarabia erau liberi sub aspect juridic. Regulamentul a abordat mai mult problema acordării țăranilor în folosință de lungă durată a pământului și stabilirea impozitelor. Aspectul privind modalitatea răscumpărării loturilor țărănești a fost reflectat puțin în Regulament, din considerentul că răscumpărarea lor se efectua în concordanță cu prevederile stipulate în Regulamentul din 19 februarie 1861. În Regulamentul din 14 iulie 1868 au fost stipulate doar acele particularități care erau specifice și reieșeau din situația concretă din Basarabia (Гросул, Будак 1956, 60).

Conform prevederilor Regulamentului, dreptul de a deține lot de pământ îl aveau țăranii căsătoriți, burlacii și mic-burghezii/târgoveții, care, la momentul publicării Regulamentului, aveau în proprietate terenuri arabile. De acest drept au mai beneficiat și țăranii care au fost incluși de recensământul fiscal din 1857 pe un anumit loc de trai, iar către 1868 și-au schimbat reședința. Suprafața lotului dat în folosință a variat între

¹¹ Documentul integral *a se vedea*: ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 111-117. Regulamentul este publicat și în: (Гросул, Будак 1956, 198-222).

8 și 13,5 desetine, sau, în medie, țăranii au primit câte 7,39 desetine de pământ. Mărimea lotului depindea de așezarea geografică, de fertilitatea solului, de numărul forței de tracțiune și brațe de muncă. Pentru județele Hotin, Soroca, Chișinău și Bender au fost stabilite două categorii de loturi (similar guberniilor ruse – mărimea minimală și mărimea maximală), iar pentru județele Iași, Orhei și Akkerman – o singură categorie. Cele mai mari loturi de pământ au primit țăranii din județul Bender – 10,5–11,5 desetine și din județul Akkerman – 13,5 desetine, iar cele mai mici loturi (8–8,5 desetine) – țăranii din județul Hotin¹². Analiza sistemului de repartizare a loturilor de pământ care s-a petrecut în satul Tabani va demonstra că în județul Hotin, în unele localități, țăranii au primit un lot mult mai mic decât cel stipulat în Regulament, iar alții, în general, nu vor primi pământ.

Acordarea loturilor de pământ țăranilor se efectua doar în urma unei înțelegeri mutuale cu proprietarii funciari; în caz contrar, rămâneau cu terenurile de care s-au folosit până la adoptarea Regulamentului. Ca și în guberniile interne ruse, țăranii din Basarabia puteau primi un lot suplimentar (așa-numitul „lotul lui Gagarin” – 1 desetină în plus), depunând cereri administrației locale și judecătorului de pace, care erau satisfăcute în decurs de 5 ani de la data elaborării actelor de dare în folosință a pământului. Lotul care urma să-l primească țăranul includea doar terenul arabil, care se afla la o distanță de sat ce nu depășea 10 verste¹³. Regulamentul specifica terenurile agricole care intrau în componența gospodăriilor țărănești: terenurile arabile, terenurile pe care erau ridicate construcții, grădini, livezi, cânepiște, prisăci, vaduri de adăpare și țarcuri pentru vite, spațiile dintre casele țăranilor, excepție făcând stradelele destinate circulației. În gospodăria țăranului nu erau incluse acele terenuri agricole și construcții ce aparțineau moșierului și persoanelor care îi deserveau moșia. În folosința țăranilor mai intrau iazurile și fânașurile de care ei s-au folosit până la adoptarea Regulamentului. Terenurile obștești aflate în posesia țăranilor rămâneau în continuare în proprietate permanentă a obștii satești, în afară de loturile personale, care puteau fi transmise prin moștenire urmașilor sau cedate altor membri ai obștii. În cazul în care ță-

¹² ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 113.

¹³ *Verstă* – unitate de măsură rusească pentru distanțe folosită în trecut în Rusia, egală cu 1,067 km (Breban, 1992, 1114).

ranul renunța la lotul de pământ, dreptul de preempțiune trecea la membrii obștii satului¹⁴.

Regulamentul stipula și îndatoririle țăranilor față de proprietar. Pentru lotul de pământ țăranii urmau să achite moșierului prețul pământului în muncă (până la reconvertirea la plata dării în bani) sau în bani, suma variind în dependență de județ: Hotin – 2 rub. 10 kop. – 2 rub. 50 kop.; Bălți – 1 rub. 80 kop.; Soroca – 1 rub. 80 kop. – 2 rub. 10 kop.; Orhei – 2 rub.; Chișinău – 2 rub. – 2 rub. 50 kop.; Bender – 1 rub. 40 kop. – 1 rub. 60 kop. și Akkerman – 1 rub. 20 kop. pentru o desetină de pământ pe an. Termenul de răscumpărare a lotului era de 20 de ani de la data aprobării Regulamentului, iar termenele achitării dării în bani – 1 aprilie și 1 octombrie, cu dreptul ca proprietarul să perceapă această dare cu jumătate de an înainte¹⁵.

Aplicarea în practică a Regulamentului din 14 iulie 1868 nu a fost una ușoară. La 5 martie 1870 Comitetul Principal Țărănesc a adoptat o decizie suplimentară privind explicarea și completarea Regulamentului din 14 iulie 1868, care urma să soluționeze un șir de probleme apărute pe parcursul aplicării în practică a Regulamentului (IICЗПИ 1874, 227-228).

Înzestrarea cu pământ, în baza Regulamentului agrar din 14 iulie 1868, a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin

Implementarea Regulamentului agrar din 14 iulie 1868, în special aplicarea în practică a sistemului de repartizare a loturilor de pământ în diferite localități ale Basarabiei, nu a fost una ușoară, ea a necesitat timp și efort din partea administrației județene, regionale și imperiale. Problema a apărut din cauza că unii proprietari funciari nu s-au conformat Regulamentului, și-au păstrat în proprietate cele mai fertile și mănoase loturi, au ales lotul în cea mai favorabilă amplasare geografică a moșiei, iar o parte din terenuri nu le-au inclus, sub diferite pretexte, în suprafața totală a loturilor de pământ ce urmau a fi repartizate țăranilor. Un exemplu în acest sens ne servește darea în folosință de lungă durată a loturilor de pământ țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, de care ei au rămas nemulțumiți, prezentând pe parcursul anilor plângeri și cereri, în care solicitau solu-

¹⁴ ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 112-114.

¹⁵ ANA, F. 122, inv. 1, d. 424, f. 214-215.

ționarea problemelor legate de repartizarea loturilor de pământ, care, în final, au alcătuit un dosar voluminos¹⁶ și altul mai mic¹⁷.

Despre nemulțumirea țăranilor din satul Tabani, cauzată de aplicarea în practică a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868, aflăm din raportul președintelui Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin, din 15 martie 1871, adresat Administrației regionale pentru problemele țăranilor din Basarabia. În raport se menționa că, la 23 octombrie 1870, comunitatea țăranilor din satul Tabani s-a adresat Congresului cu rugămintea de a urgenta procesul legat de repartizarea loturilor de pământ. Din declarația Conciliatorului de sector în litigiile funciare constatăm că Actul statutar/reglementar prin care țăranilor le-a fost repartizat pământul a fost deja adus la cunoștință și aplicat în practică, din care considerent acesta n-a prezentat, la 4 noiembrie, cererea țăranilor pentru a fi discutată în instanțele superioare, țăranii fiind informați de aplicarea în practică a Actului statutar în rezoluția făcută pe cererea prezentată de țăranii Congresului. Administrația de plasă Briceni urma să aducă la cunoștința țăranilor că demersul lor, adresat Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin, n-a fost examinat.

Din același raport mai aflăm că la 24 februarie 1871 țăranii s-au adresat Administrației regionale pentru problemele țăranilor din Basarabia, plângându-se că n-au fost înzestrați cu un lot deplin, conform Regulamentului agrar din 1868¹⁸.

Totuși, la 10 septembrie 1871, plângerea țăranilor este examinată la ședința Administrației regionale pentru problemele țăranilor din Basarabia. În timpul discuției s-a constatat că, în pofida faptului că Regulamentul din 14 iulie 1868 nu acorda dreptul țăranilor să-și aleagă loturile de pământ, drept ce revenea exclusiv proprietarilor funciari, Conciliatorul în litigiile funciare, urmând dispozițiile guvernului, era obligat să depună toate efor-

¹⁶ Denumirea completă a dosarului: *Дело по рассмотрению жалобы крестьян с. Табана, Хотинского уезда об отводе им земельных наделов, меньше определенных положением 1868 г.* (ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 1-112).

¹⁷ Denumirea dosarului: *Дело по рассмотрению жалобы уполномоченных общества крестьян с. Табан Ивана Робу и Семена Русса и крестьян того же села, в числе 39 человек, на постановление Хотинского уездного съезда, по ходатайству их жалобщиков, об исправлении уставной грамоты и о дополнительном отведении земли* (ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 1-12 verso).

¹⁸ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 3-3 verso.

turile pentru a reglementa neînțelegerile dintre proprietar și țărani în problema repartizării loturilor de pământ, cum se indică în izvor: „[...] să le acorde toate mijloacele pentru buna existență, dar nu să-i împovăreze, prin acțiunile lui arbitrar, în care aceștia s-au pomenit acum”¹⁹. Deși moșia Tabani nu dispunea de mult pământ, existau totuși diverse posibilități de a aplica dispoziția guvernului privind repartizarea loturilor de pământ țăranilor, ceea ce s-a a încercat a se face, fără pierderi pentru proprietarul moșiei.

Cele relatate de Administrația regională pentru problemele țăranilor din Basarabia pot fi confirmate de datele statistice din 1862 privind suprafața moșiei satului Tabani și a satelor limitrofe, care atestă că moșia satului, împreună cu moșia pustie Mihalcăuți, era una din cele mai mici din localitățile din jurul târgului Briceni (cedând doar moșiei din satul Bulboaca) (Vezi tabelul).

Tabel

Suprafața moșiei satului Tabani și a moșiilor satelor limitrofe din județul Hotin și numele proprietarilor funciari, la 1862*

Nr. c/o	Denumirea localității	Numele proprietarului (moșierului)	Suprafața	
			Desetine	Stângeni pătrați
1.	satul Balasinești	Marazli	2 309	1 314
2.	satul Bulboaca	Comar	1 270	66
3.	târgul Briceni	Lișin	1 775	–
4.	satul Ghilavăț	Druganov	1 778	118
5.	satul Hlina	Russo și Ghițescu	1 813	1 263
6.	satul Grimăncăuți și Hrubna	Marazli	4 385	1 150
7.	satul Caracușeni cu ½ Trestieni	Stamati	6 127	1 812
8.	satul Colicăuți	Marazli	2 364	1 553
9.	satul Coreștauți	Dobrovolski	2 400	2 109
10.	satul Corjeuți cu Cicicani și ½ Lopatinți	Calmuțchi	5 314	366
11.	satul Cotiujeni	Cazimir	3 256	–
12.	satul Larga	Catarji	5 200	700
13.	satul Tabani cu moșia pustie Mihalcăuți	Lisovski	1 901	1 896
14.	satul Trebisăuți	Cazimir	1 997	23
15.	satul Trinca	Stroescu	2 271	2 000
Suprafața totală a moșiilor înregistrate în cele 182 de localități ale județului Hotin			347 679	172

* *Зануцку 1864*, 143-149.

¹⁹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 9.

Lotul pe care țărani l-au primit în proprietate a fost repartizat în trei locuri ale moșiei: în vecinătate cu satele Cotiujeni, Caracușeni și Colicăuți. În vecinătate cu satul Colicăuți, lotul se întindea pe întreaga porțiune de sat, iar la o distanță de 3 stânjeni²⁰ trecea hotarul ce despărțea pământul proprietarei de casele sătenilor. Lotul moșieresei Lisovski (în izvor – Lisovskaia) prezenta forma unui dreptunghi, avea o lățime de 80 de stânjeni și o lungime de 450 de stânjeni. După pământurile moșieresei erau situate loturile țăranilor, cu o suprafață similară cu a loturilor proprietarei. Aceeași amplasare aveau loturile țărănești situate în vecinătate cu satul Cotiujeni. Amplasarea dată a loturilor țărănești crea permanent situații de conflict între țărani și proprietară, în special din cauza trecerii vitelor pe pământul moșieresc. În plus, deși țăranii au păstrat/primit loturile pe care le-au folosit înainte de reformă, suma dărilor, încasată de proprietară pentru pământul cedat, urma să se dubleze, ceea ce i-a nemulțumit pe țărani²¹.

Din raportul președintelui Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin, prezentat la 12 iunie 1871 Administrației de plasă Briceni, constatăm că respectivul Congres, examinând plângerea țăranilor, a constatat că ei, într-adevăr, au primit câte un lot mult mai mic decât cel prevăzut de Regulament și loturile erau situate peste cel al proprietarei, din care cauză au loc permanente conflicte între țărani și proprietară. În plus, din cele prezentate de Conciliatorul în litigiile funciare, din întreaga suprafață a moșiei Tabani, în afară de pădure, țăranii au primit în proprietate 2/3, suprafață pe care ei au deținut-o în folosință și până la aplicarea reformei, din care considerent moșiereasa Lisovski le-a dat în folosință acele loturi, acordându-le dreptul de a se folosi de resursele de apă pentru animale și de a se ocupa cu pescuitul în iazul din apropierea satului. Din aceste considerente, Congresul a decis că moșiereasa Lisovski a procedat

²⁰ **Stângen** – una dintre cele mai vechi unități de măsură din Țările Române, care corespundea cu măsura veche germană – *klafter*, reprezentând aproximativ 2,23 metri în Moldova și 1,9665 metri în Țara Românească. Moldova nu a cunoscut o reglementare legală a stângenului; totuși documentele atestă un stângen domnesc (opt palme domnești), care a circulat concomitent cu *stângenul „prost”*, dimensionând după „palma de om de mijloc”, mărimea acestuia variind după ținuturi și chiar localități. Diversele modele de stângen au fost, la început, marcate pe pereții sau crestate pe bărnele bisericilor; mai târziu, visteria s-a îngrijit să confecționeze stânjani din lemn sau din fier, care în secolul al XIX-lea se încredințau judecătorilor: erau „stânjani pecetluiti”, adică ștampilați de autoritatea centrală (Tomuleț 2014, 552).

²¹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 9.

corect cu țăranii și i-lea dat în proprietate acele pământuri pe care ei le-au folosit până la adoptarea Regulamentului din 14 iulie 1868. Administrația regională pentru problemele țăranilor din Basarabia n-a susținut plângerea țăranilor, bazându-se pe decizia imperială din 29 martie 1869, articolul 8 a Regulamentului din 14 iulie 1868, care prevedea că țăranilor li se acordă acel pământ de care ei s-au folosit până la aplicarea reformei, și articolul 2 al dispoziției din 20 martie 1870, în baza căruia țăranii nu aveau dreptul să ceară schimbarea loturilor de care s-au folosit cu cele moșierești. Administrația de plasă Briceni urma să aducă la cunoștința țăranilor decizia luată de Administrația regională pentru problemele țăranilor din Basarabia²².

La 17 mai 1876, Conciliatorul în litigiile funciare a sectorului trei, județul Hotin, Petru Cerchez, însoțit de țărani de încredere din satul Colicăuți – Florea Lavric și Ștefan Hadârca – și cei din mahalaua Briceni – Terentie Sânciuc și Eftenie Motovâlnic –, au întrunit obștea satului și le-au adus la cunoștință termenul de perfectare a Actului statutar de dare în folosință a loturilor de pământ și modalitatea de răscumpărare a lotului de pământ conform prevederilor regulamentare (doresc să răscumpere întreaga suprafață a lotului de pământ sau numai o parte) etc. Nemulțumiți de faptul că au primit un lot mult mai mic decât prevedea Regulamentul din 1868, țăranii au refuzat să semneze actul de dare în folosință a pământului²³.

La 23 mai 1876, conțopistul de plasă Andreev din administrația de plasă Briceni înregistrează încă 3 documente prezentate de locuitorii satului Tabani, care urmau să fie transmise Conciliatorului în litigiile funciare din sectorul trei al județului Hotin: **1)** cererea țăranilor din satul Tabani ce atesta faptul că n-au primit lotul deplin, stipulat de Regulamentul din 1868, și confirmarea că o parte din moșia Tabani, numită acum „moșia pustie Mihalcăuți”, cu o suprafață de 400 de desetine, a fost deținută de ei în folosință din cele mai vechi timpuri; **2)** confirmarea țăranilor din satul Caracușeni, care afirmă că știu, de demult, despre hotarele moșiei date, că pe acest pământ a fost construită o moară și un atelier de vopsit lână, care aparține locuitorului din Tabani Vasile Dodul, iar după moartea lui,

²² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 9-9 verso.

²³ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 30-30 verso.

a fost moștenită de feciorul său Dumitru Dodul; 3) confirmarea țăranului Gheorghe Lavric, din satul Colicăuți, care afirma că știe, de multă vreme, că pământul unde a fost construită moara se afla în folosința țăranilor din satul Tabani, cu acordul moșierului Lisovski²⁴.

Soluționarea problemei s-a dovedit a fi anevoioasă, a necesitat timp și multe eforturi din partea țăranilor și împuterniciților obștii sătești. Dificultatea consta nu doar în refuzul proprietarei moșiei de a le acorda țăranilor lotul stipulat în regulament, prin separarea moșiei Mihalcăuți de moșia Tabani, dar și de obstacolele de ordin birocratic cu care s-au ciocnit în diferite instanțe ținutale, guberniale și imperiale în timpul încercării de a-și rezolva problemele de ordin funciar. Însă țăranii au manifestat răbdare, perseverență și îndrăzneală.

Pentru a putea soluționa problema, la 11 martie 1878, la dispoziția Administrației regionale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 11 octombrie 1877, Conciliatorul în litigiile funciare din sectorul trei al județului Hotin Petru Cerchez s-a deplasat la fața locului, în satul Tabani, și în prezența membrului administrației de plasă Briceni Matei Roibu și a țăranilor de încredere din mahalaua Briceni, Tudor Vacarciuc, Fiodor Popovciuc, Procopie Pincasi, Ioachim Mariiciuc, Serghei Mariiciuc și Vladimир Gorețchi, a adus la cunoștința țăranilor decizia Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin din 1 noiembrie 1872, anunțându-i că, în cazul în care nu vor fi de acord cu decizia luată, au dreptul de a o contesta, în decurs de 3 luni, în fața Administrației regionale. Țăranii au răspuns că deja de 4 ani se folosesc de pământul repartizat și că loturile care le-au revenit și n-au fost arate în octombrie 1872 au fost arate la dispoziția proprietarei Maria Lisovski, iar în 1873 le-au primit deja pregătite pentru a fi cultivate²⁵.

Însă, nemulțumiți de decizia Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin, la 3 iunie 1878, țăranii se adresează din nou cu o rugăminte/cerere Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia. Ei scriau că, la 11 martie 1878, Conciliatorul în litigiile funciare din sectorul trei al județului Hotin le-a adus la cunoștință decizia sa și a Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin

²⁴ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 15-15 verso.

²⁵ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 17-17 verso.

din 1 noiembrie 1872 privind cererea lor de a schimba loturile lor cu cele ale proprietarei, lămurindu-le că, în cazul în care nu vor fi de acord cu decizia luată, au dreptul de a o contesta în decurs de 3 luni Administrației guberniale, drept de care ei și s-au folosit, aducând următoarele argumente:

1. Țăranii scriau că, după anunțul făcut de Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia și cererea lor din 28 mai 1876 adresată Conciliatorului în litigiile funciare din sectorul trei al județului Hotin, precum și copia recipisei din 8 mai, prezentată de Administrația de plasă Briceni despre primirea de la ei a celor trei documente scrise, ei continuă să nu se supună și să nu fie de acord cu deciziile luate de instanțele nominalizate privind darea în folosință a pământului.

2. În cererea depusă, țăranii demonstau că separarea, în timpul aplicării Regulamentului agrar din 1868, de la moșia Tabani a unei părți de moșie pustie, numită Mihalcăuți, cu o suprafață de 400 desetine de pământ, ce se mărginea cu moșile Briceni și Colicăuți, cum afirmau strămoșii și cum confirmau bătrânii ce locuiau în sat, în vârstă de 80 și 90 de ani, această moșie a fost totdeauna parte componentă a moșiei Tabani, pe al cărei teritoriu era situat satul Tabani, aici fiind amplasate gospodăriile țărănești, grădinile, livezile și alte proprietăți agricole, ale căror nume pot fi observate și astăzi, și cele două cimitire vechi, situate pe această parte a moșiei, unde se odihnesc osemintele bunelor și străbunilor lor, care, ca și ei, prelucrau câmpul, se ocupau cu agricultura pe această parte de moșie, ce avea trei denumiri – Mihalcăuți, Mlinăuți și Tabani. Pământurile, proprietățile agricole și casele vechiului sat Tabani erau amplasate până în apropierea moșiei Lomașeni, care acum se numește Caracușeni, pe aceste pământuri strămoșii lor și chiar ei au îndeplinit boierescul (*панищину*), aveau permanent pământul moșieresc cu plugurile lor, coseau, semănau și transportau cu boii lor pâinea boierului, plăteau moșieresei adetu²⁶, participau anual la clăci și puneau la dispoziție care în timpul zilelor de nart; pentru deținerea în folosință a loturilor pe această parte a moșiei Tabani, îndeplineau și alte dări și prestații moșierești, în baza obiceiurilor vechi, cum le-au îndeplinit și strămoșii lor, cerute de proprietar sau administratorul moșiei, din care considerent țăranii cereau să li se acorde a treia parte din această moșie – Mihalcăuți.

²⁶ *Adet* – taxă plătită de țărani moșierilor pentru deținerea în posesiune a loturilor de pământ (ANA, F. 5, inv. 2, d. 51, f. 3).

3. Țăranii demonstau că, pe acea parte a moșiei, consăteanul lor Vasile Dodul avea în proprietate o moară de apă și casă, iar lângă stâncă, alți consăteni – Gheorghe Rotari și Procopie Tacu – aveau case de locuit, livezi, grădini și prisăci, pe care le dețineau în proprietate de mult timp și ale căror ruine pot fi observate și astăzi, din care considerent –, fără a mai vorbi de moșia vecină Mihalcăuți, care aparține moșierului Cristea și care se află în posesiunea moșieresei Lisovski, separată cu puțin timp în urmă de la moșia Tabani, numită acum moșia pustie Mihalcăuți, – țăranii considerau această parte de moșie ca parte integrantă a moșiei Tabani, iar oficialitățile județene n-au avut niciun drept s-o separe de la moșia Tabani și să-i lipsească de lotul deplin dat în folosință de lungă durată.

4. Fiind disperați, țăranii scriau că, în baza articolului 19, stipulat în Regulamentul din 14 iulie 1868, ei urmau să primească de la proprietară câte 8 desetine de pământ, în realitate însă 167 de gospodării au primit doar câte 4 desetine, 23 – câte 2 desetine, iar restul, 52 de gospodării, care s-au folosit de pământul moșieresc și aveau tot dreptul la lotul de pământ, n-au primit nimic, nici la început, când au fost repartizate loturile, nici ulterior, când au fost acordate loturi suplimentare.

5. Țăranii argumentau dreptul lor la proprietate, aducând dovezi convingătoare: **a)** cartea domnească (de întăritură) emisă de domnul Moldovei Petru voievod (Șchiopul) (septembrie 1582 – august 1591) din 25 mai 7097 (1589 – V.T.), ce stabilea hotarele satului, care au rămas neschimbate până în 1812, argument ce poate fi demonstrat prin planul hotarnicului Andronache Donici, alcătuit în același an la dispoziția Divanului Moldovei. Țăranii scriau că aceste documente se aflau, la data depunerii plângerii, în Primul Departament al Guvernului Regional al Basarabiei, de la care au trecut în instanțele judiciare și la Biroul Gubernial și Județean de Hotărnicie din Basarabia²⁷; **b)** o gramotă similară a Mitropolitului Moldovei și tranzacția între proprietarii moșiei Tabani, din care se poate lesne constata că Mihalcăuți, Mlinăuți și Tabani au constituit întotdeauna una și aceeași moșie – Tabani; **c)** recunoașterea de către Congresul conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin, prin recursul din iulie 1871, a

²⁷ *Biroul Gubernial de Hotărnicie din Basarabia* – birou instituit în baza *Regulamentului privind organizarea administrativă a regiunii Basarabia* din 29 aprilie 1818, la început ca Birou Regional, în scopul descrierii topografice a proprietăților funciare din Basarabia (ANA, F. 121, inv. 1, d. 248, f. 116 verso).

nemulțumirii și protestului țăranilor privind repartizarea loturilor țăărănești în trei locuri, departe de sat, cu trecerea, prin pădure, peste pământul moșieresc.

6. Țăranii scriau că modalitatea de repartizare a loturilor de pământ nu doar că este una neavantajoasă, dar grea și dăunătoare/păguboașă pentru ei, întrucât nu au unde pășuna vitele cornute, caii, vițeii și celelalte animale și chiar păsările, fiindcă toloaca, de care se foloseau până atunci și care era aproape de casele lor, a fost luată de proprietar. Pământul de care ei se foloseau era situat la răsărit, în vecinătate cu satul Colicăuți, până la hotarele cu acest sat, iar la apus – în vecinătate cu satul Caracușeni, care se întindea până la marginea pădurii. Începând cu anul 1872, toloaca a fost arată și semănată de proprietara Lisovski. Țăranii urmau să ducă vitele la pășunat după pădure, în vecinătate cu moșia Cotiujeni, la o distanță de 4-5 verste de sat, unde le-a fost repartizat locul de imaș. Drumul care ducea spre imaș, trecea pe pământul proprietarei, iar vitele care intrau pe hotarul moșiei îi cauzau acesteia pagube, fapt pentru care ei erau permanent amendați.

7. Țăranii întrebau: dacă Mihalcăuții nu erau parte componentă a satului/ocinii Tabani, cum se explică prezența cimitirului vechi și toate indiciile sigure ca aici au fost case de locuit, grădini, moară, prisacă și ră-mășițele altor lucruri casnice care au aparținut consătenilor?

8. În cererea depusă pe numele Conciliatorului în litigiile funciare din județul Hotin, țăranii rugau ca, în cazul în care problemele lor nu vor putea fi soluționate în baza celor 3 documente prezentate de ei, atunci, în baza articolelor 53, 68, 77 și a punctului 1 din articolul 80 al Regulamentului din 19 februarie 1861 și a articolului 75 al Regulamentului privind instituțiile guberniale și județene pentru treburile țăărănești, precum și a punctului 1 al articolului 130 al Regulamentului din 1868, cererea lor să fie direcționată pentru examinare Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia²⁸.

Țăranii rugau Administrația gubernială să țină cont de situația în care s-au pomenit după implementarea Regulamentului agrar din 1868, de lipsa mijloacelor de existență și sărăcia care i-a adus la disperare, cerând ca în moșia/ocina Tabani să fie incluse „[...] pământurile, pădurea

²⁸ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 10-11 verso.

și moșia pustie, numită Mihalcăuți, separată în timpul înzestrării lor cu pământ, din considerentul că pe această parte de moșie strămoșii lor și ei au îndeplinit boierescul, acolo aveau loturile lor, moșie care niciodată n-a fost separată, dar dintotdeauna a constituit o singură moșie – Tabani²⁹. În cererea depusă au fost incluse numele a 193 de țărani (în document sunt fixate toate numele țăranilor), confirmată la 3 iunie 1878 de starostele satului Tabani, Ion Dănilă Sitari, pe care era pusă pecetea comunității sătești Tabani, plasa Briceni, județul Hotin³⁰. Deja la 23 iulie 1878, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia cerea președintelui Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin să-i prezinte dosarul în cauză și planul hotarnic cu repartizarea loturilor de pământ date în folosință țăranilor din satul Tabani³¹.

Văzând că soluționarea problemei se târăgănează, la 29 septembrie 1880, țăranii se întrunesc la ședința adunării sătești, în număr de 175 de persoane (în document sunt fixate toate numele țăranilor) care au primit în folosință pământ, și, reieșind din considerentul că șeful plasei Briceni Tudor Ursul le-a declarat că urmează să răscumpere lotul de pământ, însă ei n-au primit lotul deplin, hotărâsc să se plângă instanțelor superioare, alegând din rândurile lor împuterniciți, persoane de încredere, oameni cinstiți – în persoana lui Onofrei Vasile Sitari și Vasile Petru Gaina –, care urmau să-i reprezinte în toate instanțele. Actul în cauză a fost semnat prin pecetea starostelui satului Tabani, plasa Briceni, Ion Dănilă Sitari, prin pecetea comunității sătești Tabani, plasa Briceni, județul Hotin, și semnătura conțopistului Kveatkiski³².

În plus, țăranii au prezentat lista celor 57 de țărani (în demersul oficial din 30 noiembrie 1880 – 52 de persoane), care n-au primit deloc pământ, în document figurând familiile: Zaporojan, Traista, Burca, Babiciuc, Coca, Sitari, Chisari, Găina, Bolduma, Guțuleac, Banarița, Duplachi, Vâzdoagă, Boldul, Rusu, Vacarița, Leașoc, Buglean, Leporda, Damian, Nirones, Antoci, Șerbeț, Cuzmenco, Giclean, Ungurean, Velnicer, Lupul, Banciul, Velnicer, Chicaroș, Sârbul, Gârjev, Trestian, Jurat, Russu, Melniciuc, Caralaș

²⁹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 12.

³⁰ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 12-13 verso.

³¹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 13 verso-14.

³² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 26-27.

ș.a.³³ Analizând lista în cauză, putem constata că în ea figurau majoritatea familiilor din sat, inclusiv cele tinere, care abia își organizau o gospodărie, și cele care s-au ruinat și au sărăcit.

Nici tentativele ulterioare ale țăranilor de a primi un lot suplimentar și de a-și rezolva problema agrară nu s-au încununat de succes. Pentru executarea dispoziției din 15 ianuarie 1881 a Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia, la 26 ianuarie, Administrația de plasă Briceni oferă acestei instituții adresa țăranilor Onufrie Sitari și Vasile Găina, împuterniciți din partea obștii satești, care confirmau că au făcut cunoștință cu dispoziția Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 15 ianuarie privind demersul lor de a primi un lot suplimentar³⁴.

La 24 februarie 1881, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne scria guvernatorului Basarabiei că împuterniciți din partea obștii satești Tabani, țăranii Onufrie Sitari și Vasile Găina, s-au adresat Ministerului de Interne cu o plângere în care scriau că nu li s-a repartizat corect lotul de pământ. Secția administrației locale a Ministerului de Interne ruga pe guvernatorul Basarabiei să-i pună la dispoziție toate materialele pe acest caz, pentru a putea raporta ministrului de interne³⁵.

În ședințele din 3 aprilie și 27 februarie 1881, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia pune în discuție plângerea țăranilor Onufrie Sitari și Vasile Găina, trimisă spre examinare de Ministerul de Interne, în care aceștia erau nemulțămii de decizia Administrației guberniale din 1 februarie 1880 cu privire la redistribuirea loturilor de pământ, însă fără a încerca să soluționeze problema³⁶.

La 18 iulie 1881, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne scria din nou guvernatorului Basarabiei că n-a primit răspuns la demersul instituției din 24 februarie în legătură cu plângerea adresată Ministerului de către țăranii din satul Tabani Onufrie Sitari și Vasile Găina, care scriau că în suprafața lotului de pământ de care dispunea moșia n-au fost incluse 400 de desetine de pământ; că 60 de familii de țărani ce aveau

³³ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 28-28 verso.

³⁴ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 32, 33.

³⁵ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 34-34 verso.

³⁶ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 35, 36.

dreptul la lotul de pământ n-au primit acest lot, în pofida numeroaselor plângeri și demersuri; că conciliatorul local în litigiile funciare, în timpul perfectării dosarului de acordare a loturilor de pământ pentru moșia Tabani, a mințit că din partea țăranilor n-au fost plângeri și că țăranii n-au cerut loturi suplimentare de pământ. Din documentele care au fost examinate la ședința Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 1 februarie 1880 se poate lesne constata că țăranii din satul Tabani s-au adresat Administrației guberniale încă în iulie 1878, având decizia conciliatorului în litigiile funciare din județul Hotin din 1 noiembrie 1872, adusă la cunoștința țăranilor în martie 1878, în baza căreia era confirmată redistribuirea loturilor de pământ între țărani și proprietara Maria Lisovski, efectuată în septembrie 1873, și care a provocat nemulțumirea țăranilor, din cauza că moșia Mihalcăuți n-a fost inclusă în lotul prezentat pentru repartizarea terenurilor de pământ ale moșiei Tabani și, în consecință, mulți din ei n-au primit pământ, iar alții au primit un lot mult mai mic decât cel prevăzut de Regulamentul din 1868. Țăranii argumentau legitimitatea includerii ambelor moșii într-un singur lot prin faptul că proprietarul Lisovski a obținut moșia Tabani în urma a două acte de vânzare-cumpătare. Respectiv, despre cererea țăranilor de a li se acorda loturi suplimentare sau loturi noi în decizia Administrației guberniale nu se spune nimic. Din acest considerent, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne cerea informații suplimentare cu privire la soluționarea cazului dat³⁷.

În loc să porceadă la soluționarea cazului, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia solicită, la 5 august 1881, Secției administrației locale a Ministerului de Interne plângerea depusă de țăranii din satul Tabani Onufrie Sitari și Vasile Găina. La 17 august, Secția administrației locale a Ministerului de Interne pune la dispoziția Administrației guberniale cererea solicitată³⁸. Respectiv, soluționarea cazului se tergiversa.

În scurt timp, a urmat decizia Senatului Guvernant la plângerea țăranilor din satul Tabani Onufrie Sitari și Vasile Găina, care, făcând referință la punctul 2, art. 132 al Regulamentului din 1876, a constatat că plângerea

³⁷ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 37-39.

³⁸ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 40, 41.

în cauză n-a fost prezentată în conformitate cu cerințele regulamentare și, respectiv, a lăsat fără răspuns (n-a fost examinată) plângerea³⁹. La 30 octombrie 1881, Administrația de plasă Briceni a adus la cunoștința țăranilor dispoziția Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 24 octombrie, perfectată la cererea Ministerului de Interne. Prin această dispoziție țăranii erau înștiințați că conciliatorul în litigiile funciare din județul Hotin urmează să informeze Ministerul de Interne: **1)** dacă într-adevăr în timpul implementării Regulamentului agrar locuitorii satului Tabani se foloseau de pământ pe moșia Mihalcăuți și cine în acea vreme era proprietarul acestei moșii; **2)** dacă moșia Mihalcăuți făcea parte din componența moșiei Tabani, când aceasta s-a separat, și în baza căror documente, precum și dacă proprietara moșiei Tabani Maria Lisovski a fost vreodată și proprietara moșiei Mihalcăuți. La 30 decembrie 1881, împuterniciții obștii țărănești Tabani țăranii Onufrie Sitari și Vasile Găina au făcut cunoștință cu decizia dată⁴⁰.

La 5 aprilie 1882, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne scria din nou guvernatorului Basarabiei că șeful Comitetului Principal în soluționarea problemelor țărănești a prezentat spre examinare la ședința Ministerului de Interne cererea (cu o anexă) a împuternicitului țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, ajutorului de avocat Majorov, în care acesta se plânge de acțiunile incorecte ale instituțiilor abilitate în perfectarea Actului statutar de repartizare a loturilor de pământ, privind redistribuirea loturilor țăranilor și neacordarea loturilor de pământ suplimentare țăranilor care n-au primit pământ deloc. Din dosarul prezentat de șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne se poate constata că, după depunerea dosarului, în iulie 1881, Secția administrației locale a rugat din nou pe guvernatorul Basarabiei să pună la dispoziție toate documentele de rigoare privind modalitatea de repartizare a loturilor de pământ țăranilor din satul Tabani. Însă, până la data trimiterii acestei cereri, documentele de rigoare n-au fost prezentate⁴¹.

La 23 aprilie 1882, problema în cauză este examinată de Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia, care con-

³⁹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 42.

⁴⁰ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 44-45, 46-46 verso, 47.

⁴¹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 48-49.

stată că la 24 octombrie 1881 Ministerul de Interne a trimis cererea prin care solicita Conciliatorului în litigiile funciare din județul Hotin să examineze cazul, adunând toate informațiile veridice, și să le prezinte Administrației guberniale. În pofida acestor măsuri, soluționarea cazului nu se mișcă din loc⁴².

La 8 iulie 1882, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne scria – deja a câta oară – guvernatorului Basarabiei că împuterniciții din partea obștii țărănești din satul Tabani Onufrie Sâtari și Vasile Găina, în telegrama trimisă, scriau că, în pofida demersului din 18 iulie 1881 a Ministerului de Interne, prin care îi solicita Conciliatorului în litigiile funciare din județul Hotin să examineze cazul, problema lor așa și nu a fost soluționată⁴³. Nici demersul Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 16 iulie 1882, adresat Conciliatorului în litigiile funciare din județului Hotin, privind implementarea dispoziției Ministerului de Interne din 24 octombrie 1881, n-a dat rezultate⁴⁴.

Văzând că soluționarea cazului se ciocnește de obstacole serioase din partea instituțiilor de resort regionale și imperiale, țăranii se adresează împăratului. La 2 septembrie 1882, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne scria guvernatorului Basarabiei că împuterniciții obștii satului Tabani, județul Hotin, Onufrie Sâtari și Vasile Găina, în telegrama trimisă pe numele împăratului, cereau să li se aducă la cunoștință decizia Ministerului de Interne, în baza telegramei trimise de ei încă la 1 iulie. Din dosarul Ministerului de Interne se poate constata că împuterniciții s-au adresat Ministerului la 24 februarie 1881. Ulterior, din cauza datelor incomplete ale dosarului, trimise în luna mai a aceluiași an de Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia, împuterniciții s-au adresat, la 18 iulie, Ministerului cu o nouă plângere, cerând soluționarea cazului. La 16 martie 1882, șeful Comitetului Principal pentru problemele țăranilor a transmis plângerea țăranilor prezentată de împuternicitul Majarov Ministerului de Interne, care, la 5 aprilie, o direcționează Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia, dar fără niciun rezultat. Nici demersul din 8 iulie nu s-a soldat cu succes⁴⁵.

⁴² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 49 verso.

⁴³ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 50-50 verso.

⁴⁴ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 51.

⁴⁵ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 52-54.

Implementând decizia Ministerului de Interne din 2 septembrie 1882, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia, la 16 septembrie, pune la dispoziția ministrului de interne copia hotărârii luate la 10 septembrie pe marginea plângerii depuse de împuterniciții satului Tabani Onufrie Sâtari și Vasile Găina⁴⁶.

La 13 octombrie 1882, membrul titular al Administrației județene Hotin pentru problemele țăranilor din Basarabia Tușinski prezintă Administrației două lămuriri referitoare la colectarea datelor cu referire la plângerea țăranilor din satul Tabani și trăgănarea soluționării aplicării în practică a Actului statutar pentru locuitorii satului Pererita, județul Hotin, în care raporta că n-a trăgănat soluționarea acestor întrebări, a întreprins toate măsurile de rigoare, adunând locuitorii comunității Tabani în cadrul unei adunări satești, în timpul căreia aceștia au fost întrebați și consultați pe toate problemele care li s-au cerut, iar datele obținute urmau să fie prezentate Administrației în decurs de o săptămână⁴⁷.

După mai multe demersuri, la 29 octombrie 1882, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia examinează problema în cauză, hotărând ca, suplimentar adresei trimise la 18 septembrie Secției administrației locale a Ministerului de Interne, să mai pună la dispoziția acestei instituții: 1) plângerea țăranilor din satul Tabani în care ei scriau că n-au primit un lot deplin de pământ; 2) plângerea prin care țăranii cereau redistribuirea loturilor de pământ primite; 3) o explicație despre modalitatea de răscumpărare a lotului. În același timp, Secția administrației locale era informată că, în timpul cercetării cazului, niciuna din afirmațiile indicate în plângerea țăranilor nu s-a adevărit, propunând ca plângerea țăranilor să fie respinsă⁴⁸.

În pofida nereușitelor din acești ani în soluționarea problemei agrare, țăranii nu s-au lăsat înfrânți. La 6 mai 1884, împuterniciții comunității satești Tabani, Onufrie Sâtari și Vasile Găina se adresează din nou Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia cu rugămintea de a redeschide cazul legat de modalitatea de repartizare a loturilor de pământ sătenilor. Ei scriau că în cadrul Administrației guberniale trebuiau să se păstreze demersurile lor și demersul depus de împu-

⁴⁶ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 59.

⁴⁷ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 60-60 verso.

⁴⁸ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 63, 64.

ternicitul lor Petru Grigore Majarov cu privire la repartizarea neechitabilă a loturilor de pământ sătenilor, amintind că atunci proprietara Maria Li-sovski, iar acum urmașii ei n-au inclus în componența moșiei Tabani 400 de desetine de pământ din moșia, numită pustie, Mihalcăuți, atenționând asupra repartizării greșite a loturilor de pământ, efectuate în anul 1872, când conciliatorul în litigiile funciare Petru Cerchez, în timpul înzestrării țăranilor cu pământ, a tăiat o parte din pământul pe care ei l-au prelucrat până la aplicarea reformei, trecându-l în partea proprietăresei, iar lor dându-le pământ nefertil. În plus, până la 60 de familii de țărani n-au primit deloc pământul care le revenea conform Regulamentului din 14 iulie 1868. Deși, în rezultatul telegramei trimise de țărani pe numele împăratului, la 8 septembrie 1882, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia a dat dispoziție Administrației de plasă Briceni să-i anunțe pe țărani în ceea ce privește executarea dispoziției Administrației guberniale din 24 octombrie 1881, că pentru aceasta a fost împuternicit membrul titular al Administrației județene Hotin în problemele țăranilor Tușinski, iar un alt membru titular, Lehe, trebuia să urmărească activitatea lui Tușinski, problema n-a fost soluționată. Împuterniciții scriau că, deși Tușinski a fost în sat, acesta n-a discutat nici cu ei, nici cu țăranii din sat pe problemele care îi interesau. Țăranii scriau că din 1882 ei nu știu nimic despre soarta cazului lor, nu știu unde se află dosarul, a fost rezolvat sau ba, sau a fost direcționat în Comitetul Principal privind aranjarea treburilor țăărănești⁴⁹.

La 19 mai 1884, împuterniciții Onufrie Sătari și Vasile Gaina intervin cu rugămintea către Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia ca aceasta să dea dispoziția de rigoare pentru a le înmâna o copie a Actului statutar de repartizare a loturilor de pământ, care i-a fost prezentat împuternicitul lor Petru Grigore Majarov, din cadrul Judecătoriei de district Chișinău, care plecând pentru totdeauna din oraș, concomitent cu alte documente, a luat cu el și Actul statutar, de care ei acum au o strictă necesitate⁵⁰.

La 26 iulie 1884, plângerea împuterniciților Onufrie Sătari, Vasile Gaina și a avocatului lor Petru Majarov este examinată la ședința Senatului

⁴⁹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 65-66 verso.

⁵⁰ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 67-67 verso.

Guvernant. În pofida argumentelor aduse de țărani – insuficiența lotului de pământ; separarea greșită din cadrul moșiei Tabani a moșiei Mihalcăuți, cu o suprafață de 400 de desetine de pământ; acordarea loturilor de pământ peste fâșia de pământ a proprietarei; stabilirea greșită a prețului lotului de pământ, până la adoptarea deciziei finale a litigiului cu proprietara –, Senatul a decis să nu satisfacă doleanțele țăranilor din următoarele considerente: *1)* decizia despre acordarea loturilor de pământ țăranilor peste fâșia de pământ a proprietarei intrase deja în vigoare; *2)* plângerea țăranilor cu privire la insuficiența lotului de pământ nu putea fi satisfăcută, din cauza că, în timpul examinării cazului, s-a constatat că, până la adoptarea Regulamentului din 1868, țăranii s-au folosit doar de 711 desetine de pământ, suprafață care le-a fost pusă la dispoziție în urma repartizării loturilor, iar excluderea moșiei Mihalcăuți din suprafața loturilor predestinate pentru a fi repartizate țăranilor a fost recunoscută corectă, pe motivul că țăranii n-au prezentat la timp contestația de rigoare pe această problemă, în plus, moșia dată era proprietatea altei persoane⁵¹.

Peste puțin timp, la 7 septembrie 1884, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia a ascultat decretul Senatului Guvernant din 16 iulie 1884 și a decis să aducă la cunoștința împuterniciților comunității sătești Tabani, Onufrie Sâtari, Vasile Gaina – prin intermediul administrației de plasă, iar avocatului țăranilor Petru Majorov – prin intermediul poliției orașenești Chișinău, că plângerea țăranilor n-a fost satisfăcută⁵².

Fiind într-o situație disperată, la 3 octombrie 1884, 70 de țărani, locuitori ai satului Tabani, se adresează cu o nouă plângere Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia, în care scriau că în timpul publicării Regulamentului din 1868, aveau gospodării individuale, au atins vârsta maturității, aproape toți erau căsătoriți și, deși nu s-au folosit de pământul moșieresc pe moșiile Tabani și Mihalcăuți, în baza Regulamentului din 14 iulie 1868 și a decretului imperial din 5 martie 1870, aveau tot dreptul la un lot de pământ. Însă, în pofida numeroaselor cereri și plângeri, în baza dispoziției din 27 octombrie 1870 a Conciliatorului în litigiile funciare Cerchez, din sectorul cinci al județului Hotin, ei au rămas

⁵¹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 68-69.

⁵² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 70.

fără lotul de pământ prevăzut de Regulament. Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia a considerat justă decizia conciliatorului Cerchez. Țăranii scriau că, din cauza deciziei eronate a conciliatorului Cerchez, ei „[...] s-au ruinat complet, au ajuns la limita sărăciei, nu dispun de pâinea de toate zilele pentru întreținerea vieții, nici ei și nici familiile lor”⁵³. Țăranii se plâneau că au cheltuit bani și au pierdut timp prezentând petiții în diferite instanțe județene, regionale și imperiale, însă fără niciun rezultat. Între timp, instanța supremă în problema răscumpărării loturilor de pământ a confirmat moșieresei Lisovski modalitatea de răscumpărare a loturilor țăărănești, fără consimțământul obștii. Ei scriau că, în baza Regulamentului din 14 iulie 1868, ei au dreptul la un lot suplimentar, din considerentul că au îndeplinit boierescul atât pe moșia Tabani, cât și pe moșia Mihalcăuți, aducând și alte argumente de rigoare⁵⁴.

La 5 octombrie 1884, plângerea celor 70 de locuitori ai satului Tabani, care au rămas fără pământ, a fost examinată la ședința Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia. Însă, și de această dată, petiția țăranilor n-a fost satisfăcută, drept motiv servind decizia Senatului Guvernant din 26 iulie, care a respins solicitarea țăranilor legată de acordarea loturilor de pământ⁵⁵.

Țăranii au rămas nemulțumiți de decizia Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia și s-au adresat Secției administrației locale a Ministerului de Interne. La 18 octombrie 1884, Secția administrației locale îi scria guvernatorului Basarabiei că împuterniciții țăranilor din satul Tabani, Onufrie Sătari și Vasile Gaina s-au adresat Ministerului de Interne cu o petiție în care solicitau rezolvarea favorabilă a cazului lor, aducând argumentele deja cunoscute. Ministerul de Interne a direcționat petiția țăranilor guvernatorului Basarabiei, solicitând documentele de rigoare pentru a le putea prezenta la ședința Ministerului de Interne⁵⁶.

La 27 octombrie 1884, Administrația de plasă Briceni raporta – la adresa Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basara-

⁵³ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 71-71 verso.

⁵⁴ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 71-73.

⁵⁵ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 74 verso.

⁵⁶ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 75.

bia din 30 septembrie – că îputerniciții comunității sătești Tabani Onufrie Sâtari și Vasile Gaina au fost deja înștiințați că plângerea lor a rămas nesoluționată⁵⁷.

Între timp, la 2 noiembrie 1884, demersul Secției administrației locale a Ministerului de Interne este luat în discuție la ședința Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia. În cadrul discuției, au fost examinate toate doleanțele țăranilor și aduse argumentele de rigoare, prezentate de instituțiile guberniale și imperiale pe marginea acestui caz: deciziile Administrației guberniale din 1 februarie 1880, a Senatului Guvernant din 26 iulie 1884 și a Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 5 octombrie 1884, care au lăsat nesoluționată problema țăranilor de pe moșia Tabani. Decizia respectivă a Administrației guberniale urma să fie prezentată Secției administrației locale a Ministerului de Interne⁵⁸.

S-a adevărit și afirmația țăranilor despre pierderea Actului statutar de repartizare a loturilor de pământ, care i-a fost prezentat îputernicitul lor Petru Grigore Majarov, din cadrul Judecătoriei de district Chișinău, și care, între timp, a plecat pentru totdeauna din oraș, luând, împreună cu alte documente, și Actul lor statutar. La 10 noiembrie 1884, Direcția polițienească din orașul Chișinău raporta Administrației guberniale în problemele țăranilor din Basarabia, că avocatul Majarov n-a fost găsit în oraș⁵⁹.

La 24 noiembrie 1884, plângerea îputerniciților țăranilor din satul Tabani, Onufrie Sâtari și Vasile Gaina este examinată la ședința Secției administrației locale a Ministerului de Interne și la cea din 6 februarie 1885, însă fără a se lua o decizie favorabilă în favoarea țăranilor, din simplul considerent că în 1880 pământul dat în proprietate a fost răscumpărat de către țărani, iar acordarea unor loturi suplimentare, în urma deciziei din 1 februarie 1880, a Administrației guberniale a fost considerată neîntemeiată⁶⁰. La 20 februarie 1885, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia dă dispoziție Administrației județene Hotin pen-

⁵⁷ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 77-78 verso.

⁵⁸ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 76.

⁵⁹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 79.

⁶⁰ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 80-80 verso, 81-82.

tru problemele țăranilor de a aduce la cunoștința împuterniciților Onufrie Sâtari și Vasile Gaina decizia luată⁶¹.

În pofida acestei decizii, țăranii au continuat să-și facă dreptate, tinzând, la început, să obțină copia Actului statutar de repartizare a loturilor de pământ, luată de împuternicitul lor Petru Majarov. La 24 iunie 1885, împuterniciții țăranilor din comuna Tabani Onufrie Sâtari și Vasile Gaina, în memoriul adresat Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia, scriau că, la 19 mai 1884, ei au prezentat Administrației un demers prin care solicitau să li se pună la dispoziție o copie a Actului statutar, la care nu au primit răspuns, și insistau ca instituțiile abilitate să le satisfacă cererea⁶². Însă Administrația gubernială nu se grăbea să vină cu răspunsul de rigoare, considerând problema deja rezolvată.

Problema legată de nemulțumirea țăranilor din satul Tabani în legătură cu aplicarea Regulamentului agrar din 1868 reapare pe ordinea zilei la începutul secolului XX, când împuterniciții țăranilor Vasile Bogulean și Nicolae Ababii se adresează către Secția administrației locale a Ministerului de Interne cu o nouă petiție. La 14 iunie 1906, Secția administrației locale intervine către Administrația gubernială, punând la dispoziție cererea depusă de împuterniciții Vasile Bogulean și Nicolae Ababii și, repetat, adresa din 7 februarie privind tăragănarea soluționării problemei țăranilor din satul Tabani, județul Hotin⁶³.

La 12 iulie 1906, guvernatorul Basarabiei comunica Secției administrației locale a Ministerului de Interne, la demersul acesteia din 14 iunie, că plângerile țăranilor au fost transmise membrului titular al Administrației județene Hotin în 1881 și 1882, au fost examinate, fapt despre care acesta a informat Secția administrației locale la 12 noiembrie 1882. Cât privește plângerea țăranilor despre dispoziția Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia cu privire la asigurarea lor cu pământ, aceasta a fost transmisă spre examinare Senatului Guvernant, dar a rămas fără de răspuns, fapt ce reiese din decretul Senatului din 24 iunie 1884, adus la cunoștința împuterniciților Onufrie Sâtari și Vasile Gaina la 27 octombrie 1884⁶⁴.

⁶¹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 82 verso.

⁶² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 83.

⁶³ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 84.

⁶⁴ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 85-85 verso.

La 7 septembrie 1906, șeful Secției administrației locale a Ministerului de Interne cere guvernatorului Basarabiei ca, la demersul din 12 iulie 1906 a împuterniciților țăranilor din satul Tabani Vasile Bogulean și Nicolae Ababii, care se plâneau de incorectitudinea asigurării lor cu pământ, să li se anunțe țăranilor că, în baza deciziei Administrației guberniale pentru problemele țăranilor și a Senatului Guvernant, petiția lor a fost respinsă⁶⁵. La 21 septembrie 1906, șeful administrației locale a sectorului 5, județul Hotin, este înștiințat de guvernatorul Basarabiei că demersul țăranilor transmis instanțelor regionale și imperiale prin intermediul împuterniciților Onufrie Sătari și Vasile Gaina a fost respins, cerând ca țăranii să fie înștiințați prin depunerea semnăturii⁶⁶.

Nemulțumiți de deciziile luate, țăranii cer Senatului instituirea unei comisii speciale în vederea soluționării cazului lor. În decretul Senatului Guvernant din 24 septembrie 1907, adresat guvernatorului Basarabiei, se menționa că la ședința Senatului a fost examinată petiția împuterniciților țăranilor din satul Tabani Vasile Bogulean și Nicolae Ababii despre instituirea unei comisii pentru soluționarea chestiunii privind asigurarea cu pământ a țăranilor din sat. Membrii Senatului cereau Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia să le pună la dispoziție informațiile și lămuririle de rigoare⁶⁷.

Guvernatorul Basarabiei încerca să explice instituțiilor imperiale nereușita soluționării problemei legate de asigurarea cu pământ a țăranilor din satul Tabani. Din raportul prezentat, la 22 noiembrie 1907, Senatului Guvernant de către guvernatorul Basarabiei, constatăm că, în baza Actului statutar de asigurare a țăranilor cu pământ, aplicat la 27 octombrie 1870 pe moșia satului Tabani, ce era proprietatea Mariei (Grigore Pantazi) Lisovski, soția funcționarului de clasa a IX-a Lev Lisovski (1793-1860), tot pământul destinat agriculturii constituia 1 287 desetine 2 283 stângeni pătrați, inclusiv 264 desetine și 1 086 stângeni pătrați ocupat de pădure, care n-a fost inclus în suprafața lotului predestinat repartizării conform Actului statutar. Respectiv, pământul favorabil pentru lucrările agricole constituia 1 023 de desetine și 1 197 stângeni pătrați, dintre care: două

⁶⁵ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 86-86 verso.

⁶⁶ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 87-87 verso.

⁶⁷ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 88.

treimi – 682 desetine și 798 stângeni pătrați –, conform articolului 13 al Regulamentului din 1868, constituia lotul de pământ ce revenea țăranilor. Din numărul total de gospodării, dreptul la proprietate îl aveau 175 de gospodării țărănești, care au deținut pământ până la reformă, 19 – care nu s-au folosit de pământul moșieresc și 4 burlaci. În timpul repartizării loturilor de pământ, țăranii au declarat că, în afara moșiei Tabani, ei doresc să primească pământ și de pe moșia Mihalcăuți, declarând că această moșie aparține tot familiei Lisovski și intră în componența moșiei Tabani, și mai doreau ca și pământul ce se află lângă pădure să le fie repartizat. Țăranii erau nemulțumiți și de faptul că 23 de gospodării n-au primit deloc pământ, că loturile lor au fost repartizate dincolo de loturile proprietarei Lisovski, ei dorind să li se dea în proprietate loturile care sunt mai aproape de sat, în schimbul loturilor ce le-au aparținut până la reformă. Acest lucru era imposibil de realizat din considerentul că Regulamentul acorda dreptul de a alege pământul doar proprietarului. La 16 octombrie 1872, Conciliatorul în litigiile funciare din județul Hotin a perfectat proiectul de distribuie a loturilor de pământ peste fâșia de pământ a proprietarei, iar la 1 noiembrie 1872, Congresul conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin a confirmat acest proiect. Cât privește moșia Mihalcăuți, situată în vecinătate cu moșia Tabani, guvernatorul scria că aceasta aparține funcționarului de clasa a IX-a Lisovski, a fost cumpărată de acesta de la moșierii Tihorachi, Elena Gheorghiu și alții, constituie o moșie separată și nu face parte din moșia Tabani, cum consideră sâtenii. La 1 februarie 1880, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia, unde s-au adresat țăranii, din motivele indicate *supra*, n-a soluționat petiția lor. Nici Senatul Guvernament, prin decretul din 26 iulie 1884, n-a soluționat plângerea împuterniciților Sătari, Gaina și Majarov. Despre decizia respectivă sâtenii au fost anunțați la 27 octombrie 1884.

În ianuarie 1906, țăranii se adresează printr-o telegramă Ministerului de Interne, cerând să li se lămurească din ce cauză, în loc de 8 desetine, cum prevedea Regulamentul din 1868, ei au primit doar 4 desetine de pământ. La 7 februarie 1906, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia prezintă informațiile de rigoare Secției administrației locale a Ministerului de Interne⁶⁸.

⁶⁸ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 89-92.

Abia la 6 iunie 1906, șeful administrației locale a sectorului 5, județul Hotin, cere permisiunea Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia de a aduce la cunoștința împuterniciților țăranilor din satul Tabani Vasile Bogulean și Nicolae Ababii decizia Administrației guberniale din 21 septembrie 1906, prin care demersul lor a fost respins. La 16 decembrie 1906, împuterniciții țăranilor Vasile Bogulean și Nicolae Ababii au luat act de decizia Administrației guberniale, prin depunerea semnăturii⁶⁹.

La 1 mai 1909 a urmat decretul Senatului Guvernant, prin care cerea împuterniciților Vasile Bogulean și Nicolae Ababii de a crea o comisie specială pentru examinarea cauzei neasigurării cu pământ a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, cu 8 desetine de pământ, a fost considerată neîntemeiată de a fi examinată, din considerentul că acest caz a fost rezolvat definitiv prin decizia Senatului Guvernat din 26 iulie 1884⁷⁰.

La 26 mai 1909, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia dă dispoziție Administrației de plasă Briceni de a-i familiariza pe împuterniciții țăranilor Semion Russu și Vasile Ababii din satul Tabani cu decizia din 1 mai 1909, iar la 31 mai – aceștia, prin depunerea semnăturii, înștiințau organele de resort că au fost familiarizați cu decizia Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 26 mai 1909 și cu decretul Senatului din 1 mai 1909⁷¹.

Însă hotărârile respective nu i-au satisfăcut pe țărani. La 4 august 1909, împuterniciții țăranilor Semion Russu și Vasile Ababii se adresează Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia cu rugămintea de a le pune la dispoziție copia decretului Senatului Guvernant din 26 iulie 1884 și copia deciziei Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 1 februarie 1880, cu scopul de a-și face dreptate în continuare în instituțiile imperiale⁷².

La 22 august 1909, Administrata de plasă Briceni primește copiile decretului Senatului Guvernant din 26 iulie 1884 și a dispoziției Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 1 februa-

⁶⁹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 93, 94.

⁷⁰ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 95-95 verso.

⁷¹ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 97-89.

⁷² ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 99.

rie 1880 cu privire la asigurarea țăranilor cu pământ și separarea pământurilor țărănești de cele moșierești, pentru a le prezenta țăranilor⁷³. Deși țăranii nu au fost satisfăcuți de deciziile luate, spiritele pentru o anumită perioadă de timp s-au liniștit.

Problema a reapărut în vara anului 1911, când, la 7 august, împuterniciții țăranilor Ion Robu și Semion Russu se adresează Administrației guberniale din Basarabia cu rugămintea de a le rezolva problema funciară. Ei scriau că la 23 iulie 1911, atât ei, cât și alte persoane, s-au adresat cu o cerere în care, în temeiul dispoziției Senatului Guvernământ din 26 iulie 1884, Administrația gubernială din Basarabia urma să adreseze o dispoziție Administrației de plasă Briceni de a accepta cererea lor privind asigurarea țăranilor cu loturi individuale și suplimentare de pământ, ulterior, de a înregistra această cerere în registrul Administrației de plasă și a o transmite Șefului Administrației județene Hotin și Congresului județean, pentru ca Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia să revadă Actul statutar de asigurare cu pământ a țăranilor din satul Tabani⁷⁴.

În pofida acestor demersuri, problema legată de asigurarea insuficientă a țăranilor cu pământ n-a fost soluționată nici de această dată. La 4 mai 1912, Primul Departament al Ministerului Justiției se adresează guvernatorului Basarabiei cu cererea de a soluționa problema țăranilor din satul Tabani, transmițând demersul împuterniciților țăranilor Ion Robu și Semion Russu din 19 aprilie 1912 și cinci anexe și solicitând documentele de rigoare, pentru a putea raporta ministrului Justiției⁷⁵.

Guvernatorul scria că, în baza Actului statutar de repartizare a loturilor de pământ, aplicat în satul Tabani la 27 octombrie 1870, se poate lesne constata că moșia dată era proprietatea soției funcționarului de clasa a IX-a Maria Lisovski, constituia 1287 desetine și 2283 stânjeni pătrați de pământ, inclusiv 264 desetine și 1086 stânjeni de pădure, care, în baza dispoziției Administrației guberniale pentru problemele țăranilor din Basarabia din 9 mai 1870, confirmată de guvernatorul general al Novorusiei și Basarabiei, a fost exclusă din suprafața de pământ ce urma să fie repartizată țăranilor. Din suprafața rămasă de 1023 desetine 1197 stânjeni, con-

⁷³ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 100-100 verso.

⁷⁴ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 103.

⁷⁵ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 107.

form articolului 13 al Regulamentului din 1868, două treimi, ce constituia 682 desetine și 798 stânjeni, urmau a fi repartizate celor 175 de familii care au deținut în proprietate pământul moșieresc, 19 – care nu s-au folosit de pământ și 4 burlaci. În realitate, țăranilor le-au fost repartizate 711 desetine și 579 stânjeni pe care ei le-au deținut în folosință pe termen lung: 167 de loturi câte 4 desetine și 315 stânjeni și 8 – câte 2 desetine și 1587 stânjeni pătrați. În timpul verificării Actului statutar, țăranii au declarat, și de această dată, că doresc să primească pământ și de pe moșia Mihalcăuți, susținând că aceasta este tot proprietatea Mariei Lisovski și face parte din moșia Tabani, pretinzând, concomitent, și pământul de lângă pădure. În plus, țăranii cereau ca cele 23 de familii, care până la reformă nu s-au folosit de pământul moșieresc, să fie și ele înzestrate cu pământ. Țăranii erau nemulțumiți și de faptul că loturile care le-au fost repartizate erau amplasate peste cele ale proprietarei, cerând ca acestea să fie schimbate cu loturile moșierei – condiții neacceptate de Conciliatorul în litigiile funciare al sectorului trei Hotin. S-a mai constatat că, în cazul în care țăranii nu erau de acord cu deciziile luate, ei urmau să depună o petiție în decurs de trei luni, lucru pe care ei nu l-au făcut. La cererea proprietarei Lisovski, la 16 octombrie 1872, conciliatorul a pregătit proiectul de repartizare a loturilor de pământ, pe care Congresul conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin, la 1 noiembrie 1872, l-a confirmat. La 1 februarie 1880, Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia, unde s-au plâns ulterior țăranii, a lăsat demersul lor fără răspuns. Mai târziu, plângerea împuterniciților țăranilor Onufrie Sâtari, Vasile Gaina și Petru Majarov a fost transmisă Senatului Guvernament, care, la 26 iulie 1884, a lăsat și el plângerea țăranilor fără răspuns. La 27 noiembrie 1884, țăranii au fost înștiințați despre decizia Senatului. În ianuarie 1906, țăranii s-au adresat Ministerului de Interne, cerând explicații referitoare la faptul că au primit 4 desetine de pământ în locul a 8 desetine, însă și de această dată n-au primit răspuns. În 1909, împuterniciții țăranilor Semion Russu și Vasile Ababii s-au adresat din nou Senatului Guvernament, solicitând să se instituie o comisie specială care ar examina cazul lor. La 1 mai 1909, Senatul Guvernament a decis ca pe subiectul dat să nu fie aprobată o decizie, din motivul că problema în cauză a fost rezolvată definitiv prin decizia Senatului din 26 iulie 1884. Guvernatorul scria că, reieșind din considerentul că celor 175 de familii de țărani le-au fost repartizate 711 desetini

579 stânjeni, în mediu, fiecărei familii i-a revenit mai mult de 4 desetine și numai 8 familii au primit doar 2 desetine și 1587 de stângeni, celelalte 167 familii au primit mult mai mult de 4 desetine. Celor 19 familii și 4 burlaci care n-au primit deloc pământ, însă au fost incluși în Actul de proprietate, li s-a explicat că, din cauza insuficienței de pământ, ei nu vor primi pământ, în baza art. 13 a Regulamentului din 1868⁷⁶.

La 12 mai 1912, împuterniciții țăranilor Ion Robu și Semion Rusu, din numele a 40 de țărani, aflând la 8 aprilie de decizia negativă a Congresului din 13 martie, cer Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin să le pună la dispoziție copia deciziei în formă finală, adresându-se, la început, Congresului și șefului administrației locale, dar au primit răspunsul abia la 6 mai, din care cauză n-au putut prezenta la timp plângerea și rugau să li se prelungească termenul pentru prezentarea petiției⁷⁷.

La 28 mai 1912, Congresul conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin transmite Administrației guberniale din Basarabia plângerea împuterniciților țăranilor Ion Robu, Semion Rusu și a altor țărani referitor la decizia Congresului din 13 martie privind refuzul Șefului sectorului 5 al administrației locale Hotin de a soluționa problema țăranilor⁷⁸.

Împuterniciții țăranilor Ion Robu și Semion Rusu, țăranii Vasile și Domnica Bogulean și alții, nemulțumiți de refuzul autorităților județene de a le rezolva problemele, prezintă, la 31 august 1912, Administrației guberniale o cerere prin care se revoltau de decizia Congresului din 13 mai, care a refuzat să modifice Actul statutar de asigurare a țăranilor cu pământ și să le acorde loturi suplimentare. Ei scriau că, cu o zi înainte de decizia din 13 mai, ei au prezentat, la 12 mai (în alt document – 11 mai), Administrației guberniale din Basarabia o petiție prin intermediul Congresului județean Hotin, dar nu cunosc soarta acestei petiții, având strictă necesitate de decizia finală, pentru a se plânge instanțelor superioare – Ministrului de Interne, Senatului, Dumei de Stat și Împăratului⁷⁹. Plângerea conținea 4 cerințe majore la care țăranii doreau răspuns și de care erau nemulțumiți: **1)** șeful administrației locale, care era obligat să le exami-

⁷⁶ ANA, F. 329, inv. 1, d. 423, f. 108-109 verso.

⁷⁷ ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 6.

⁷⁸ ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 5.

⁷⁹ ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 9.

neze plângerea și, în termeni rezonabili, să le anunțe decizia, modalitatea și termenii de contestare, n-a făcut nimic în această privință; 2) Congresul, Administrația gubernială și Senatul n-au pus în discuție chestiunea privind redactarea Actului statutar de asigurare a țăranilor cu pământ, iar soluționarea acestei chestiuni depinde de Senatul Guvernant, de dispozițiile acestei instituții din 25 mai 1898 și 25 octombrie 1896 ș.a.; 3) toate greșelile și noile circumstanțe care apar în timpul dării în folosință pe durată lungă a lotului de pământ sunt rezolvate în baza legii, însă, reieșind din considerentul că Șeful administrației locale și Congresul conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin au lăsat fără răspuns problemele lor, deciziile respective urmează a fi anulate, cu atât mai mult că soluționarea acestor probleme se face în prezența ambelor părți, lucru ce nu s-a făcut; 4) Congresul județean n-a examinat petiția lor în baza dovezilor expuse de ei în plângere și în documentele prezentate și a deciziilor luate de Congres anterior, respectiv deciziile date nu sunt definitive și urmează a fi anulate. În temeiul celor expuse, țăranii cereau ca Administrația gubernială pentru problemele țăranilor din Basarabia să anuleze decizia Congresului județean din 13 martie 1912 și, în viitor, să procedeze conform legii⁸⁰.

Peste câteva zile, la 3 septembrie 1912, țăranii prezintă o nouă petiție, despre care Administrația de plasă Briceni îi informa, la 11 septembrie, că ea încă nu a fost examinată⁸¹.

În pofida plângerilor și a demersurilor întreprinse, problema legată de acordarea pe durată lungă a loturilor de pământ țăranilor din satul Tabani, cu un lot de pământ prevăzut de Regulamentul agrar din 1868, așa și nu a mai fost soluționată. La 5 septembrie 1913, împuterniciții țăranilor Ion Robu și Semion Rusu și cei 39 de țărani ce au susținut plângerea semnavo recipisă, prin care declarau că au făcut cunoștință cu decizia Congresului conciliatorilor în litigiile funciare din județul Hotin din 13 martie 1912, prin care era confirmată hotărârea Conciliatorului în litigiile funciare al sectorului cinci Hotin privind cererea țăranilor de a modifica Actul statutar de repartizare a loturilor de pământ și asigurarea cu pământ a celor 23 de țărani și 3 burlaci, ce se regăsesc în acest document, dar care n-au primit lotul respectiv, această cerere rămânând fără răspuns⁸².

⁸⁰ ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 7-8 verso.

⁸¹ ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 10-10 verso.

⁸² ANA, F. 329, inv. 3, d. 2152, f. 16-16 verso.

Concluzii

Documentele de epocă în care este abordat subiectul pus în discuție în cadrul acestui studiu atestă că aplicarea Regulamentului agrar din 14 iulie 1868, în special repartizarea loturilor de pământ în diferite localități ale Basarabiei, a fost un lucru dificil, a necesitat timp și efort – atât din partea țăranilor, cât și din partea administrației județene, regionale și imperiale. Problema a apărut nu doar din cauza interpretării eronate a Regulamentului agrar din 1868, dar și pentru că unii proprietari funciari nu s-au conformat dispozițiilor regionale și imperiale, păstrându-și în proprietate cea mai bună parte a moșiei, beneficiind de acest drept regulamentar, alegându-și cele mai fertile și mănoase loturi, amplasarea geografică cea mai favorabilă a moșiei, iar în unele cazuri n-au inclus, sub diferite pretexte, o parte din terenuri în componența moșiei, pentru a fi repartizate țăranilor. Un exemplu elocvent, în acest sens, este tentativa țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, de a primi în folosință lotul deplin de pământ în mărime de 8 desetine, prezentând pe parcursul anilor petiții și cereri în diferite instanțe județene, regionale și imperiale, în care solicitau soluționarea problemelor legate de repartizarea loturilor de pământ, care, convențional, pot fi compartimentate, cu mici întreruperi, în patru mari etape:

I. 15 martie 1871 – 20 octombrie 1882;

II. 6 mai 1884 – 20 februarie 1885;

III. 7 februarie 1906 – 22 august 1909;

IV. 23 iulie 1911 – 25 aprilie 1913.

Prin urmare, într-o perioadă de cca 45 de ani de la data anunțării reformei agrare la 14 iulie 1868, țăranii din satul Tabani, județul Hotin, timp de 17 ani au fost într-o corespondență permanentă cu instituțiile județene, regionale și imperiale în încercarea de a-și rezolva problemele legate de modul și specificul înzestrării lor cu pământ și 28 de ani – într-o stare de repaus relativ. În pofida curajului și dârzeniei, insistenței și perseverenței, tentativa țăranilor nu s-a încununat cu succes. În consecință, începând cu vara anului 1902, se va începe o nouă etapă în istoria sătenilor, când în mai – 59 de familii, iar în iunie – 140 de familii vor depune cereri de a se strămuta în regiunea Amur, Rusia, subiect care urmează a fi examinat într-un alt studiu.

Библиografie:

Boga 1929: L.T. Boga, Documente din secolul al XVII-lea (1601-1651). In: Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, nr. 2, aprilie-iunie (Chișinău 1929), 76-82.

Breban 1992: V. Breban, Dicționar general al limbii române, vol. II (București 1992).

Costăchescu 1943: M. Costăchescu, Documente moldovenești de la Ștefăniță Voivod (1517-1527) (Iași 1943).

Gherasim, Tomuleț 2021: C. Gherasim, V. Tomuleț, Stăpâni și robi sau nobili și țițani în Basarabia (1812-1861) (Chișinău 2021).

Gumenăi 2002: I. Gumenăi, Istoria ținutului Hotin. De la origini până în 1806 (Chișinău 2002).

Instituții 1988: Instituții feudale din Țările Române. Dicționar. Coordonați: O. Sachelarie, N. Stoicescu (București 1988).

Nicolaev, Tabuncic 2007: Gh. Nicolaev, S. Tabuncic, Țara Moldovei în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Ținuturi, orașe, cetăți, ctitorii, așezări rurale atestate documentar (Chișinău 2007).

Purici 2011: Șt. Purici, Istoria Basarabiei. Note de curs (București 2011).

Riasanovsky 2001: N.V. Riasanovsky, O istorie a Rusiei (Iași 2001).

Tomuleț 2014: V. Tomuleț, Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni) (Chișinău 2014).

Гросул, Будак: Я.С. Гросул, И.Г. Будак, Крестьянская реформа 60-70 годов XIX века в Бессарабии (Кишинев 1956).

Зайончковский 1968: П.А. Зайончковский, Отмена крепостного права в России (Москва 1968).

Записки 1864: Записки Бессарабского областного статистического комитета, под редакцией Е.Н. Егунова, том. 2 (Кишинев 1864), 143-149.

ПСЗРИ 1844: Полное собрание законов Российской империи (собрание II), т. XVIII, часть 1, 1843, №16619 (Санкт-Петербург 1844), 134.

ПСЗРИ 1863: Полное собрание законов Российской империи (собрание II), т. XXXVI, отд. первое, 1861, №36650-36652, 36673 (Санкт-Петербург 1863).

ПСЗРИ 1874: Полное собрание законов Российской империи (собрание II), т. XLV, отд. первое, 1870, №48089 (Санкт-Петербург 1863), 227-228.

Рудник 2013: С.Н. Рудник, Великие реформы в России 1860-1870 годов: эпоха и люди (Санкт Петербург 2013).

Томсинов 2012: В.А. Томсинов, Крестьянская реформа 1861 года в России (Москва 2012).

SURSA: Valentin Tomuleț, *Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 14 iulie 1868*, în: „Tyragetia. Istorie. Muzeologie”. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. Vol. XVII (XXXII), nr. 2, Chișinău, 2023, p. 153-174. ISSN 1857-0240.

Partea 3

BIBLIOGRAFIE

Teze de doctorat

1. Томулец, В. Н. *Торговое законодательство и торговля Бессарабии с другими губерниями России в дореформенные десятилетия. (1812-1861 гг.)* : Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата исторических наук : специальность – 07.00.02 – История СССР / В. Н. Томулец ; научные руководители: М. П. Мунтян, В. И. Жуков ; официальные оппоненты: Е. М. Подградская, Д. М. Драгнев ; АН Молдавской ССР, Институт истории им. Я. С. Гросула. – Кишинев, 1989. – 21 с.
2. Tomuleț, Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și constituirea burgheziei comerciale (1812-1868)* : Autoreferat al tezei de doctor habilitat în științe istorice : specialitatea – 07.00.02 – Istoria Românilor / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Psihologie. – Chișinău : Centrul Ed. al USM, 2003. – 45 p. – Bibliogr.: p. 37-42 (52 tit. în lb. rom., engl., alte lb. străine) și în notele de subsol.

Monografii

3. Tomuleț, Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie. – Chișinău : CE USM, 2002. – 476 p. – ISBN 978-9975-70-165-5.

Recenzii:

Schipor, Bogdan-Alexandru. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia* / Bogdan-Alexandru Schipor. – Text nemediat // Revista română / editor: ASTRA – Despărțământul Mihail Kogălniceanu. – Iași, 2003. – Anul IX, nr 1. – 31 martie. – P. 18.

Șarov, Igor. *Tomuleț Valentin. Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Chișinău: CE USM, 2002. 476 p. / Igor Șarov. – Text nemediat // În memoria professoris Mihail Muntean. Studii de istorie modernă. – Chișinău, 2003. – P. 272-278. – ISBN 9975-940-52-8.

Agachi, Alexei. *Valoroase lucrări consacrate studierii social-economice a Basarabiei în anii 1812-1868* / Alexei Agachi, Lidia Moldovan. – Text nemediat // *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. Vol. III. Istoria Românilor și Antropologie. Istorie Universală. Pedagogie. Psihologie. Studiul Artelor. Culturologie. Asistență Socială. Sociologie. Filosofie.* – Chișinău, 2005. – P. 584-588. – ISSN 1811-2668.

4. Tomuleț, Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)* : (în baza documentelor depozitate în fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei” al Arhivei Naționale a Republicii Moldova) / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Psihologie, Catedra Istorie Universală. – Chișinău : CEP USM, 2007. – Vol. 1. – 218 p. : tab., diagr., facs. – Bibliogr. în notele de subsol. – Ind. antroponimic, toponimic p. 203-211. – ISBN 978-9975-70-452-6.
5. Tomuleț, Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828)* : (în baza documentelor depozitate în fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei” al Arhivei Naționale a Republicii Moldova) / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Psihologie, Catedra Istorie Universală. – Chișinău : CEP USM, 2007. – Vol. 2. – 406 p. : tab. – Bibliogr. în notele de subsol. – Ind. antroponimic. toponimic p. 330-374. – ISBN 978-9975-70-457-1.

Recenzii:

Amăriuței, Mihai-Cristian. *O cronică a protestelor populației din Basarabia la începutul secolului al XIX-lea* / Mihai-Cristian Amăriuței. – Text nemediat // *Revista Română.* – Iași, 2009. – Nr 1 (55). – P. 43.

Chirtoagă, Ion. *O lucrare de valoare dedicată protestelor și revendicărilor populației din Basarabia* / Ion Chirtoagă. – Text nemediat // *Pergament. Anuarul arhivelor Republicii Moldova.* X-XI. 2007-2008. – Chișinău, 2008. – P. 242-245.

Pâslariuc, Virgil. *Valentin Tomuleț. Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828).* – Chișinău: CEP USM, 2007, vol. 1, 218 p. ; vol. II, 404 p. / Virgil Pâslariuc. – Text nemediat // *Pontes review of south east European studies.* – Chișinău, 2009. – Vol 5. – P. 307-314.

Poștarencu, Dinu. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828) de Valentin Tomuleț (Chișinău, 2007)* / Dinu Poștarencu. – Text nemediat // *Destin Românesc (serie nouă).* Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2008. – Anul III (XIV). – Nr. 1 (53). – P. 141-142.

6. Tomuleț, Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Ediția a 2-a, revăzută și adăugită. – Iași : Editura „Tipo Moldova”, 2015. – 564 p. – ISBN 978-606-676-778-1.
7. *Istoria Universității de Stat din Moldova* / elaborat de: Ion Eremia (coordonator), Ion Niculiță (redactor științific), Anatol Petrencu, Liliana Rotaru, Pavel Cocârlă, Otilia Dandara, Emil Dragnev, Teodor Candu, Ion Gumenâi, Virgil Pâslariuc, ..., Valentin Tomuleț. – Chișinău : [s.n.], 2016. – 740 p. : fot., scheme, tab. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-71-823-3.
8. *O istorie multidimensională a carierelor universitare: instituții rețele sociale, biografii* / autori: Sergiu Musteață, Diana Ețco, Iulian Gherca, Adrian Vițălaru, Lilia Crudu, Valentin Tomuleț [et al.] ; editor: Sergiu Musteață (coord.) ; Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Facultatea de Istorie și Geografie. – Chișinău : Arc, 2017 (Tipogr. „Bons Offices”). – 360 p. Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-137-79-9. – Acces: <https://www.cceol.com/search/book-detail?id=515202>.
9. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Academia de Științe a Moldovei [et al.]. – Chișinău : Lexon-Prim, 2018. – 1055 p. : fot., tab. – Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – Indice toponimic : p. 1030-1055. – ISBN 978-9975-139-55-7.

Mențiuni:

Medalia de Aur și Mențiunea specială a juriului obținută la cea de-a zecea ediție a Expoziției Europene a Creativității și Inovării „EUROINVENT-2018”, ce s-a desfășurat în perioada 17-19 mai 2018, la Iași (România).

Recenzii:

Emilciuc, Andrei. *Un studiu magistral dedicat ținutului Hotin (prima jumătate a secolului al XIX-lea) (Destinul unui ținut românesc sub dominația țaristă)* / Andrei Emilciuc. – Text nemediat // Universitatea de Stat din Moldova [ziar]. – 2018. – Nr 10 (199). – 29 mai. – P. 6.

Martea, Galina. *Ținutul Hotin de Valentin Tomuleț* / Galina Martea. – Text nemediat // Logos și Agape. Revistă creștină de cultură, tradiții și atitudine civică. – România, 25 septembrie 2018.

Martea, Galina. *Ținutul Hotin de Valentin Tomuleț* / Galina Martea. – Text nemediat // Singur. Revistă de cultură, civilizație și atitudine morală. – România, 25 septembrie 2018.

Martea, Galina. *Ținutul Hotin de Valentin Tomuleț* / Galina Martea. – Text nemediat // Ultima Oră. Cotidian Național Independent [ziar]. – România, 25 septembrie 2018 ; Armonii Culturale. Revistă universală de creație și atitudine culturală. – România, 24 septembrie 2018 ; Confluente Literare. Revistă de cultură universală. – România. Ediția nr. 2824, 24 septembrie 2018 ; Națiunea, continuitate pentru neam și țară [ziar]. – România, Seria nouă, Anul III, 26 septembrie 2018 ; Melidonium. Revistă de cultură, artă, tradiții, credință, istorie, educație. – România, Roman, Neamț, 27 septembrie 2018 ; Foaie Națională. Revistă liberă de luptă culturală și spirituală. – România, 24 octombrie 2018.

Martea, Galina. *Ținutul Hotin de Valentin Tomuleț* / Galina Martea. – Text nemediat // Literatura și Arta. Săptămânal al scriitorilor din Republica Moldova. – 2018. – Nr 41 (3814). – Joi, 11 octombrie. – P. 2.

Martea, Galina. *Ținutul Hotin de Valentin Tomuleț* / Galina Martea. – Text nemediat // Constelații Diamantine. Revistă de Cultură Universală editată sub egida Ligii Scriitorilor Români. – 2018. – Anul IX, nr 10 (98), octombrie. – P. 10-12.

Martea, Galina. *Valentin Tomuleț, Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*. – Chișinău : Lexon-Prim, 2018, 1056 p. / Galina Martea. – Text nemediat // Destin Românesc. Serie Nouă. Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2018. – Anul XIII (XXIV), nr. 3-4 (105-106). – P. 249-254.

Enciu, Nicolae. *Pagini din trecutul Hotinului (Cartea de istorie)* / Nicolae Enciu. – Text nemediat // Revista Literară. – 2019. – Nr 2. – P. 20.

Prezentări:

Gherasim, Cristina. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Chișinău : Lexon-Plus, 2018. 1056 p. ISBN 978-9975-139-55-7. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text nemediat // Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației” / Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu”, Cahul, 7 iunie 2018.

Gherasim, Cristina. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Chișinău : Lexon-Plus, 2018. 1056 p. ISBN 978-9975-139-55-7. Prezentare de carte / Cristina Gherasim, Valentin Tomuleț. – Text nemediat // Universitatea de Stat, Facultatea de Istorie și filosofie, Chișinău, 18 octombrie 2018.

Gherasim, Cristina. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chișinău : Lexon-Plus, 2018. 1056 p. ISBN 978-9975-139-55-7. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text nemediat // Simpozionul „Marea Unire de la Marea Neagră”, 26-28 octombrie 2018, Constanța, România, 27 octombrie 2018.*

Ungureanu, Constantin. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chișinău : Lexon-Plus, 2018. 1056 p. ISBN 978-9975-139-55-7. Prezentare de carte / Constantin Ungureanu. – Text nemediat // Centrul Cultural Român Eudoxiu Hurmuzachi din Cernăuți, 11 mai 2019.*

Gherasim, Cristina. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chișinău : Lexon-Plus, 2018. 1056 p. ISBN 978-9975-139-55-7. Prezentare de carte / moderator: Cristina Gherasim, Valentin Tomuleț. – Text nemediat // Universitatea de Stat Moldova, Salonul Internațional BOOKFEST-Chișinău (ed. IX), 28 august - 1 septembrie 2019 ; Chișinău, Centrul Expozițional MOLDEXPO, 1 septembrie 2019.*

Gherasim, Cristina. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Chișinău : Lexon-Plus, 2018. 1056 p. ISBN 978-9975-139-55-7. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text nemediat // Conferința științifică internațională ”Istorie, cultură și cercetare”. Ediția a 3-a, Deva, România, 2 noiembrie 2019.*

10. Tomuleț Valentin. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Academia de Științe a Moldovei [et al.]. – Ediția a 2-a, prescurtată. – Chișinău : CEP USM, 2018. – 679 p. : fig., tab. – Cuprins : lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – Indice toponimic : p. 661-679. – ISBN 978-9975-71-998-8.*

Recenzie:

Demciuc, Vasile M. *O nouă carte despre ținutul Hotin / Vasile M. Demciuc. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Crai Nou. – 2018. – 13 octombrie. – Acces: <https://www.crainou.ro/2018/10/13/o-noua-carte-despre-tinutul-hotin/>.*

Prezentare:

Gherasim, Cristina. *Tomuleț, Valentin. Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Ediția a 2-a, prescurtată. Chișinău: Editura CEP USM, 2018, 680 p. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text nemediat // Conferința științifică internațională ”Istorie, cultură și cercetare”. Ediția a 3-a, Deva, România, 2 noiembrie 2019.*

11. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie. – Ediția a 2-a, prescurtată. – Iași : Editura Tipo Moldova, 2018. – 680 p. – ISBN 978-606-42-0279-6.
12. Tomuleț, Valentin. *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț ; Academia Romană, Institutul de arheologie, Muzeul Brailei „Carol I”, Universitatea de Stat din Moldova. – Ediția a 2-a, revăzută și adăugită. – București-Brăila : Editura Academiei Române; Editura Istros, 2019. – 610 p. – ISBN 978-973-27-3116-1 ; ISBN 978-606-654-349-1.

Recenzie:

Dragnev, Demir. *Valentin Tomuleț. Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a 2-a, revăzută și adăugită.* – București-Brăila: Editura Academiei Române; Editura Istros, 2019. – 610 p. – ISBN 978-973-27-3116-1; ISBN 978-606-654-349-1 / Demir Dragnev. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. – Chișinău, 2020. – Nr 4 (134). – P. 236-237. – ISSN 1811-2668. – Acces: <https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/30.-p.236-237-Recenzii.pdf>.

Prezentare:

Cristina Gherasim, *Valentin Tomuleț. Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a 2-a, revăzută și adăugită.* – București-Brăila: Editura Academiei Române; Editura Istros, 2019. – 610 p. – ISBN 978-973-27-3116-1; ISBN 978-606-654-349-1. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text : nemediat + Text (vizual): electronic // [profilul YouTube], 2 decembrie 2021. – Durata: 00.14.57. – Pagina online a Facultății de Istorie și Filosofie – <http://istorie.usm.md/> ; Pagina oficială a Facultății de Istorie și Filosofie pe Facebook: /istorie.usm . – Acces: <https://www.youtube.com/watch?v=nDak1EqWucY>.

Culegeri de studii

13. Gherasim, Cristina. *Stăpâni și robi, sau Nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)* : Studiu și documente / Cristina Gherasim, Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Institutul de Istorie, Secția Istorie Modernă. – Chișinău : Cartdidact, 2021. – 583, [1] p. : facs., fot., tab. – Cuprins. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., rusă. – Referințe bibliogr. în subsol. – Ind. toponimic și antroponimic : p. 568-584. – Apare cu contribuția Ministerului Culturii. – ISBN 978-9975-3497-7-2.

Mențiuni:

Diplomă de excelență obținută la cea de-a XIV-a Expoziției Europene a Creativității și Inovării „EUROINVENT-2022”, Iași, România, 26-28 mai 2022.

Premiul „Profesor Alexandru Moșanu” pentru cercetare în domeniul Istoriei Românilor și Istoriei Universale, 2022.

Prezentări:

Gherasim, Cristina. *Valentin Tomuleț. Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2021, 584 p. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text : nemediat // Istoria la Pachet : (Emisiune radio), 28 februarie 2022.

Gherasim, Cristina. *Valentin Tomuleț. Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2021, 584 p. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text : nemediat // Expoziția de postere dedicată aniversării a 104 ani de la unirea Basarabiei cu România, petrecută de Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie și Centrul de studii interdisciplinare Chișinău-Oradea „Silviu Dragomir”, 28 martie 2022.

Gherasim, Cristina. *Valentin Tomuleț. Stăpâni și robi sau nobili și țigani în Basarabia (1812-1861)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2021, 584 p. Prezentare de carte / Cristina Gherasim. – Text : nemediat // Conferința științifică internațională „Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației” / Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul. (Ed. a 9-a), 3 iunie 2022.

14. Cocârlă, P. S. *Programa disciplinei „Istoria medie universală”* : Pentru facultățile de istorie. Specialitatea – istorie / autorii: P. S. Cocârlă, V. N. Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova. Catedra de Istorie medie și modernă. – Chișinău : USM, 1996. – 43 p. – Bibliogr. p. 34-43 (185 tit.).
15. Tomuleț, Valentin. *Evoluția sistemului politic din Rusia în secolul al XVII-lea – începutul secolului al XX-lea* : (Compendiu). Pentru studenții Facultății de Istorie și Psihologie. Specialitatea istorie / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de Istorie și Psihologie. Catedra Istoria Universală. – Chișinău : CEP USM, 2005. – 35 p. – Bibliogr. p. 27-35 (29 tit.). – ISBN 9975-70-584-7.
16. Tomuleț Valentin. *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868)* : Studii / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Catedra Istorie Universală. – Chișinău : Cartdidactic, 2012 (Tipogr. ”Balacron” SRL). – 610 p. : fig., tab. – Texte: lb. rom., rusă. – Sumar paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Opera

șt. a prof. Valentin Tomuleț; p. 16-34 (182 tit.). – Bibliogr. în note la sfârșitul temelor și în notele de subsol. – ISBN 978-9975-71-208-8. – Acces: https://www.academia.edu/17336818/FULL_TEXT_Basarabia_%C3%AEn_sistemul_economic_%C8%99i_politic_al_Impериului_Rus_1812_1868_.

Mențiuni:

Premiul Clio, Diplomă: Salonul Internațional de Carte, 31 august-3 septembrie 2013. Ediția a 22-a, acordat de Biblioteca națională a Republicii Moldova, Ministerul Culturii, Ministerul Educației, Ministerul Tineretului și Sportului, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, Biblioteca Națională a României.

17. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în sistemul economic și politic al imperiului rus (1812-1868)* : Studii : Colecția opera OMNIA / Valentin Tomuleț ; consultant științific: Bogdan Ștefanachi ; redactor: Aurel Ștefanachi ; proiect editorial: Roxana Alexandra Costinescu. – Ediția a 2-a, revăzută și adăugită. – Iași : Tipo Moldova, 2014. – 620 p. – (Printed in Romania). – ISBN 978-606-676-482-7. – Acces la cuprins: <https://www.tipomoldova.ro/books/Basarabia%20in%20sistemul%20economic%20politic%20al%20imperului%20rus.pdf>.

Microenciclopedii

18. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)* / Valentin Tomuleț; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; Catedra Istorie Universală. – Chișinău : CEP USM, 2012. – Vol. 1. – 420 p. – ISBN 978-9975-71-208-8. – Acces: https://drive.google.com/file/d/0B8K4M09QC95JaTZpLTZ5dFREbUE/view?pli=1&resourcekey=0-CYFXM68C_hv4BrDMFpXTmg.
19. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; Catedra Istorie Universală. – Chișinău : CEP USM, 2012. – Vol. 2. – 292 p. – ISBN 978-9975-71-209-5. – Acces: <https://drive.google.com/file/d/0B8K4M09QC95JeWN5SnIGdTbGVFE/view?resourcekey=0-kQaCLwk4hdWuCy56J1X7jQ>.
20. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie; Catedra Istorie Universală. – Chișinău : CEP USM, 2012. – Vol. 3. – 310 p. – Bibliogr.: p. 280-308. – ISBN 978-9975-71-210-1. – Acces: <https://drive.google.com/file/d/>

Mențiuni:

Premiul Clio, Diplomă: Salonul Internațional de Carte. 31 august-4 septembrie 2012. Ediția a 21-a, acordat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, Biblioteca națională a Republicii Moldova.

Premiul Clio, Diplomă de Onoare: Salonul Internațional de Carte. 31 august-4 septembrie 2012. Ediția a 21-a, acordat de Ministerul Culturii al Republicii Moldova.

Recenzii:

Danilov, Maria. *Valentin Tomuleț. Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. – Chișinău : CEP USM, 2012, vol. 1-3 / Maria Danilov. – Text : nemediat // Destin Românesc. Serie Nouă. Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2012. – Anul VII (XVIII), nr. 3 (79). – P. 178-180.

Chirtoagă, Ion. *O culegere de studii în formă de dicționar enciclopedic / Ion Chirtoagă*. – Text : nemediat // Revista de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2012. – Nr 2. – P. 144-146.

Coadă, Ludmila. *Valentin Tomuleț. Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. – Chișinău : CPU USM, 2012, 3 volume (vol. I – 418 p.; vol. II – 290 p.; vol. III – 308 p.) / Ludmila Coadă. – Text : nemediat // History & politics. Revistă de Istorie și Politică, Chișinău, ULIM, 2012, An. V, Nr. 2 (10), p. 217-220.

21. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în Epoca modernă (1812-1918): (Instituții, regulamente, termeni)* / Valentin Tomuleț ; recenzenți: Demir Dragnev, Pavel Cocârlă, Ion Chirtoagă [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie. – Ediția a 2-a, revăzută și adăugită. – Chișinău: Lexon-Prim, 2014 (Tip. Reclama). – 672 p. : fot. tab. – ISBN 978-9975-4055-5-3.

Mențiuni:

Premiul A. D. Xenopol, acordat de Academia Română, 16 decembrie 2016.

Recenzie:

Tabuncic, Serghei. *O contribuție istoriografică de seamă despre Basarabia în epoca modernă / Serghei Tabuncic*. – Text : nemediat // Revista de istorie a Moldovei. – Chișinău, 2014. – Nr 4 (100). – P. 75-77.

Prezentare:

Tabuncic, Sergiu. *Tomuleț, Valentin. Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău: Editura „Lexon-Plus”, 2014, 672 p. Prezentare de carte / Sergiu Tabuncic. – Text : nemediat // Sesiunea anuală de comunicări științifice, 4-5 septembrie 2014 / Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Consiliul local Făgăraș.

22. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituții, regulamente, termeni)* : : Colecția opera OMNIA / Valentin Tomuleț ; consultant științific: Bogdan Ștefanachi ; redactor: Aurel Ștefanachi. – Ediția a 3-a, revăzută și adăugită. – Iași : Tipo Moldova, 2014. – 672 p. – ISBN 978-606-676-475-9.

Culegeri de documente

23. Tomuleț, Valentin. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova* / Valentin Tomuleț. – Chișinău : CEP USM, 2002. – 423 p. – ISBN 9975-70-118-3.

Recenzii:

Caragia, Filip. *O contribuție de valoare la studierea politicii comercial-vamale a țarismului în Basarabia în prima treime a sec. al XIX-lea* / Filip Caragia. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe sociumanistice. – Chișinău, 2002. – Vol. 3. – P. 337-338.

Poștarencu, Dinu. *O colecție de documente referitoare la Basarabia* / Dinu Poștarencu. – Text : nemediat // Revista de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2002. – Nr 1-2 (49-50). – P. 103-104.

Agachi, Alexei. *Valoroase lucrări consacrate studierii social-economice a Basarabiei în anii 1812-1868* / Alexei Agachi, Lidia Moldovan. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe sociumanistice. – Chișinău, 2005. – Vol. 3. Istoria Românilor și Antropologie. Istorie Universală. Pedagogie. Psihologie. Studiul Artelor. Culturologie. Asistență Socială. Sociologie. Filosofie. – P. 584-588.

Agachi, Alexei. *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova*. – Chișinău, Centrul Editorial al Universității de Stat din Moldova, 2002, 423 p. / Alexei Agachi. – Text : nemediat // Destin Românesc. Serie nouă. Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2006. – An I (XII). – Nr 1 (45). – P. 186.

24. Tomuleț, Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia : (anii 1812-1828) : (în baza doc. depozitate în fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei” al Arhivei Naționale a Republicii Moldova)* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de Istorie și Psihologie. Catedra Istorie Universală. – Chișinău: CEP USM, 2007. – Vol. 1. – 218 p. : tab., diagr., facs. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISBN 978-9975-70-452-6.
25. Tomuleț, Valentin. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia : (anii 1812-1828) : (în baza doc. depozitate în fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei” al Arhivei Naționale a Republicii Moldova)* / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova. Facultatea de Istorie și Psihologie. Catedra Istorie Universală. – Chișinău: CEP USM, 2007. – Vol. 2. – 404 p. : tab. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISBN 978-9975-70-457-1.

Recenzii:

Poștarencu, Dinu. *Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828) de Valentin Tomuleț (Chișinău, 2007)* / Dinu Poștarencu. – Text : nemediat // Destin Românesc. Serie nouă. Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2008. An III (XIV). – Nr 1 (53). – P. 141-142.

Chirtoagă, Ion. *O lucrare de valoare dedicată protestelor și revendicărilor populației din Basarabia* / Ion Chirtoagă. – Text : nemediat // Pergament. Anuarul arhivelor Republicii Moldova. X-XI. 2007-2008. – Chișinău, 2008. – P. 242-245.

Pâslariuc, Virgil. *Valentin Tomuleț. Cronica protestelor și revendicărilor populației din Basarabia (1812-1828), vol. I, 218 p., vol. II, 404 p., Chișinău, CEP USM, 2007* / Virgil Pâslariuc. – Text : nemediat // Pontes review of south east European studies. – Chișinău, 2009. – Vol 5. – P. 307-314.

26. Tomuleț, Valentin. *Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț ; Academia Română, Institutul de Arheologie Iași ; Muzeul Brăilei „Carol I” ; Universitatea de Stat din Moldova ; Institutul de Istorie. – Ediția a 2-a, revăzută și adăugită. – București : Editura Academiei Române ; Brăila : Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2019. – 610 p. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISBN 978-973-27-3116-1 ; ISBN 978-606-654-349-1.

Recenzie:

Dragnev, Demir. *Tomuleț Valentin. Protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828). Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București-Brăila: Editura Academiei Române – Editura Istros, 2019, 610 p.*

ISBN 978-973-27-3116-1; ISBN 978-606-654-349-1 / Demir Dragnev. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis. Revistă științifică. – 2020. – Nr 4. – P. 236-237. – Acces: <https://humanities.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/01/30.-p.236-237-Recenzii.pdf>. – (publicat 01.01.2020).

27. *Istoria Universității de Stat din Moldova în documente și materiale* : [în vol.] / alcătuitori: Ion Eremia (coordonator), L. Rotaru, V. Tomuleț, P. Cocârlă [et al.]. – Chișinău : CEP USM, 2018 – Vol. 1. – 569 p. : fig., tab. – Texte : lb. rom., rusă. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-142-72-4.
28. *Istoria Universității de Stat din Moldova în documente și materiale* : [în vol.] / alcătuitori: Ion Eremia (coordonator), L. Rotaru, V. Tomuleț, P. Cocârlă [et al.]. – Chișinău : CEP USM, 2018 – Vol. 2. – 482 p. : fig., tab. – Texte : lb. rom., rusă. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-149-77-8.

Manuale, note de curs

29. *Istoria modernă a Europei și Americii (sec. al XVII-lea – până în anul 1815). Partea I* / Eugen Certan, Mihai Cojocariu, Vasile Cristian, Constantin Drachenberg, Demir Dragnev, Gheorghe Gonța, Efim Levit, Nina Petrovski, Valentin Tomuleț. – Chișinău : Lumina, 1995. – Vol. 1. – 382 p. – Bibliogr.: p. 367. – ISBN 5-372-01545-4.
30. *Istoria modernă a Europei și Americii (sec. al XVI-lea – începutul sec. al XIX-lea)* / Eugen Certan, Mihai Cojocariu, Vasile Cristian, Constantin Drachenberg, Demir Dragnev, Gheorghe Gonța, Nina Petrovski, Valentin Tomuleț, Elena Țurcanu. – Ediția a 2-a revăzută și completată. – Chișinău : Univers pedagogic, 2008. – 376 p. – ISBN 978-9975-48-032-1.
31. Tomuleț, Valentin. *Burgeziile europene în epoca modernă: caracteristici generale și ipostaze teritoriale* : Note de curs / Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filozofie, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie. – Chișinău : CEP USM, 2022. – 290 p. : fig., hărți, tab. – Bibliogr.: p. 282-289 (68 tit.). – ISBN 978-9975-159-15-9.

Capitole

32. Tomuleț, Valentin. *Fondarea și începutul activității Universității de Stat din Moldova* / Valentin Tomuleț // Istoria Universității de Stat din Moldova / elaborat de: Ion Eremia (coordonator), Ion Niculiță (redactor științific),

Anatol Petrencu, Liliana Rotaru, ..., Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2016. – P. 13-61. – ISBN 978-9975-71-823-3.

33. Tomuleț, Valentin. *Rusia de la mijlocul sec. al XVII-lea la începutul sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț [et al.] // *Istoria modernă a Europei și Americii* / Coordonatori: Eugeniu Certan, Vasile Cristian. – Chișinău : Lumina, 1995. – Vol. 1. – P. 260-292. – ISBN 5-372-01545-4.

Recenzie:

Cocârlă, Pavel S. *Început de bun augur. (Istoria modernă a Europei și Americii. Partea I. Coordonatori: Eugeniu Certan, Vasile Cristian. Chișinău, 1995, 382 p. / Pavel S. Cocârlă. – Text : nemediat // Revista de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 1995. – Nr 3-4. – P. 130-132.*

34. Tomuleț, Valentin. *Rusia între medieval și modern (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț [et al.] // *Istoria modernă a Europei și Americii : (sfârșitul sec. al XV-lea – începutul sec. al XIX-lea)*. – Ediția a 2-a revăzută și completată. – Chișinău : Univers pedagogic, 2008. – Vol. 1. – P. 244-276. – ISBN 978-9975-48-032-1.

Articole în culegeri, monografii și ediții periodice

1982

35. Томулец, В. М. *До питання про молдавсько-українські економічні зв'язки* = К вопросу о молдавско-украинских экономических связях / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Республіканська друга наукова конференція з історичного краєзнавства : (Тези доповідей) = Вторая республиканская научная конференция исторического краеведения. Тезисы докладов. – Київ, 1982. – С. 37-38. – На укр. яз.

1984

36. Томулец, Валентин. *Просеминарские занятия по истории СССР (досоветского периода) как одна из форм адаптации студентов первого курса библиотечного факультета к вузовской системе обучения* / Валентин Томулец. – Text : nemediat // Вопросы адаптации студентов младших курсов в вузах. – Кишинев, 1984. – С. 33-34.
37. Томулец, В. М. *Торговля Бессарабии со странами Юго-Восточной Европы в 1812-1830 гг* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Россия и Юго-Восточная Европа. – Кишинев, 1984. – С. 74-78.
38. Томулец, В. М. *Торговые связи Бессарабии с внутренними губерниями России в 1812-1830 гг. (по данным торговых свидетельств)* / В. М.

Томулец. – Text : nemediat // Известия АН Молдавской ССР. Серия общественных наук. – Кишинев, 1984. – № 2. – С. 67-70. – ISSN 0321-1681.

1987-1988

39. Томулец, В. М. *Гильдейская реформа в Бессарабии и её влияние на рост купечества капитала (1830-1861 г.)* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Рукопись депонирована в Институте Научной Информации по Общественным Наукам АН СССР (ИНИОН АН СССР). – Москва, 1987. – № 21560 от 15.07.1987. – 31 с.
40. Томулец, В. М. *Торгові зв'язки Бессарабії з Україною в 1812-1830 рр.* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Український історичний журнал. – Київ, 1987. – № 6. – С. 78-85. – ISSN 0130-5247. – На укр. яз.
41. Томулец, В. М. *Торговые свидетельства – как источник изучения торговли Бессарабии с другими губерниями России (1812-1830 гг.)* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Известия Академии Наук Молдавской ССР. Серия общественных наук. – Кишинев, 1988. – № 3. – С. 71-73. – ISSN 0321-1681.
42. Томулец, В. М. *Торговые связи Бессарабии с внутренними губерниями России во второй трети XIX века* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Рукопись депонирована в Институте Научной Информации по Общественным Наукам АН СССР (ИНИОН АН СССР). – Москва, 1988. – № 33939 от 17.05.1988. – 33 с.
43. Томулец, В. М. *Экономические связи Бессарабии с украинскими губерниями в первой трети XIX века* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Рукопись депонирована в Институте Научной Информации по Общественным Наукам АН СССР (ИНИОН АН СССР). – Москва, 1987. – № 28887 от 27.03.1987. – 26 с.

1989

44. Скалецкая, О. Ю. *Влияние крестьянской промышленности и торговли на развитие городов Молдавии* / О. Ю. Скалецкая, В. М. Томулец. – Text : nemediat // Взаимосвязи города и деревни в их историческом развитии : 22-я Сессия Всесоюзного симпозиума по изучению проблем аграрной истории : Тезисы докладов и сообщений, Минск, 11-14 октября 1989 г. – Москва, 1989. – С. 109-111.
45. Томулец, В. М. *Гандлёвыя сувязі Бесарабії з українськими і беларуськими губерніями ў першай трэці XIX ст.* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Весці Акадэміі Навук БССР. Серыя грамадскіх навук. – Мінск, 1989. – № 4. – С. 70-77. – ISSN 0321-1649.

46. Томулец, В. Н. Особенности гильдейской реформы в Бессарабии и их влияние на рост купечества и купеческого капитала (1830-1861 гг.) / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Вопросы истории Молдавии XIX – нач. XX века. – Кишинев, 1989. – С. 114-134. – ISBN 5-376-00121-0.
47. Томулец, Валентин. Проблемы введения лекций и семинарских занятий как средство подготовки учителей истории : Тезисы / Валентин Томулец. – Text : nemediat // Формирование основ педагогического мастерства. – Кишинев, 1989. – Т. 2. – С. 109-110.
48. Томулець, В. Н. Торговельні зв'язки Бессарабії з українськими губерніями в першій половині XIX ст. (за документами Держархіву Одеської області) / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Архивы Украины. – Киев, 1989. – № 4. – С. 71-73. – ISSN 0320-9466.
49. Томулец, В. Н. Торговые связи Бессарабии с Украиной в первой половине XIX века / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Тезисы докладов восьмой Винницкой областной историко-краеведческой конференции. – Винница, 1989. – С. 37-38.

1990

50. Tomuleț, Valentin. Locul Basarabiei în sistemul pieței din Novorosia (anii 1812-1868) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică a corpului didactico-științific, dedicată totalurilor cercetărilor științifice în cincinalul al XII-lea : Tezele referatelor, (Chișinău, 14-21 ianuarie 1991) / Univ. de Stat din Chișinău. – Chișinău, 1990. – Vol. 2. – P. 24.
51. Tomuleț, Valentin. Probleme de discuție privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei după anexarea ei la Rusia în istoriografia sovietică moldovenească / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică a corpului didactico-științific, dedicată totalurilor cercetărilor științifice în cincinalul al XII-lea : Tezele referatelor, (Chișinău, 14-21 ianuarie 1990) / Universitatea de Stat din Chișinău. – Chișinău, 1990. – Vol. 2. – P. 53.
52. Томулец, Валентин. Историческое сознание и функции отечественной истории в его формировании / Валентин Томулец, Е. Мурару. – Text : nemediat // Проблемы формирования исторического сознания студентов педагогических вузов и учащихся школ : Всесоюзная научно-практическая конференция. – Москва, 1990. – С. 107-109.
53. Томулец, Валентин. Место и задачи проблемной лекции в подготовке учителей истории / Валентин Томулец. – Text : nemediat // Повышение

эффективности процесса обучения студентов высших учебных заведений республики : Сборник материалов республиканской научно-практической конференции, 22-23 мая 1990 г. – Бэлць, 1990. – С. 104-105.

54. Томулец, В. М. *Торгівля Бессарабії з Поділлям та іншими губерніями України в 1812-1861 рр.* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Тези доповідей дев'ятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1990. – С. 42-43.
55. Томулец, Валентин. *Формирование исторического мышление у студенческой молодежи в процессе чтения курса история СССР (период феодализма)* / Валентин Томулец. – Text : nemediat // Идейно-политические, социально-психологические, эстетические аспекты воспитания молодежи : Проблемы, опыт, методика, рекомендации. – Кишинев, 1990. – Ч. 1. – С. 50-52.

1991

56. Томулец, В. Н. *Бессарабское крестьянство и городской рынок в первой половине XIX века : (К вопросу о взаимовлиянии)* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Аграрный рынок в его историческом развитии : 23-я сессия Всесоюзного симпозиума по изучению проблем аграрной истории : Тезисы докладов и сообщений, Свердловск, 24-27 сентября 1991 г. – Москва, 1991. – Часть 2. – С. 161-163.
57. Томулец, В. Н. *Место Подолии в системе торговли Бессарабии с украинскими губерниями (1812-1861 гг.)* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // 370 років Хотинської війни : Тези доповідей Міжнародної наукової конференції, Чернівці, 27-28 вересня 1991 р. – Чернівці, 1991. – С. 60-62.
58. Томулец, В. М. *Торговые связи Бессарабии с Великобританией через Дунайские и Черноморские порты в первой половине XIX века* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Актуальные проблемы социально-экономической политической истории Великобритании в новое и новейшее время : Тезисы научной конференции. – Уфа, 1991. – Часть 2. – С. 124-127.
59. Томулец, В. М. *Торговые связи Молдавии с украинскими губерниями в период русско-турецкой войны 1806-1812 годов* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // 370 років Хотинської війни : Тези доповідей Міжнародної наукової конференції, Чернівці, 27-28 вересня 1991 р. – Чернівці, 1991. – С. 63-65.

1992

60. *Izvoarele de arhivă privind urmările dezastruoase ale războiului ruso-turc din anii 1806-1812 pentru poporul român* / Valentin Tomuleț, L. Cibotari, L. Pruteanu, L. Țăcu. – Text : nemediat // Conferința științifică a corpului didactico-științific. Totalurile activității științifice în anii 1991-1992 : Tezele referatelor. – Chișinău, 1992. – Vol. 2. – P. 27.
61. Tomuleț, Valentin. *Noi opinii privind dezvoltarea comerțului Basarabiei în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 1992. – P. 192-197.
62. Tomuleț, Valentin. *Personalitatea mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni în istoriografia modernă și contemporană* / Valentin Tomuleț, L. Cojocaru. – Text : nemediat // Totalurile activității științifice în anii 1991-1992 : Conferința științifică a corpului didactico-științific : Tezele referatelor. – Chișinău, 1992. – Vol. 2. – P. 25.
63. Tomuleț, Valentin. *Reflecții generale privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Cugetul. Revista de istorie și științe umanistice. – Chișinău, 1992. – Nr 2. – P. 10-20. – ISSN 77004.
64. Tomuleț, Valentin. *Țăranii din Basarabia și piața orășenească în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț, A. Șerbina. – Text : nemediat // Totalurile activității științifice în anii 1991-1992 : Conferința științifică a corpului didactico-științific : Tezele referatelor. – Chișinău, 1992. – Vol. 2. – P. 26.
65. Tomuleț, Valentin. *Unele probleme de controversă privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (anii 1812-1868) în istoriografia sovietică moldovenească* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Probleme actuale ale istoriei naționale și universale : Culegere de studii și materiale. – Chișinău, 1992. – P. 166-198. – ISBN 5-362-00882-X.

1994

66. Томулец, В. М. *Последствия Крымской войны 1853-1856 гг. для экономического развития Бессарабии* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Восточная (Крымская) война 1853-1856 гг. и оборона Севастополя : Материалы международной научной конференции, Севастополь, август, 1994 г. – Севастополь, 1994. – С. 54-57.

1995

67. Tomuleț, Valentin. *Interesele Rusiei și Franței în Principatele Române în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Valentin Tomuleț,

L. Bernic. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 1993-1994 : Materialele conferinței corpului didactico-științific, 20-27 martie 1995 : Științe umanistice. – Chișinău, 1995. – P. 21.

68. Tomuleț, Valentin. *Izvoarele de arhivă privind urmările dezastruoase ale războiului Crimeei (anii 1853-1856) pentru Basarabia* / Valentin Tomuleț, L. Ceban. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 1993-1994 : Materialele conferinței corpului didactico-științific, 20-27 martie 1995 : Științe umanistice. – Chișinău, 1995. – P. 19.
69. Tomuleț, Valentin. *Politica de colonizare și rusificare a țarismului în Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț, D. Ungureanu. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 1993-1994 : Materialele conferinței corpului didactico-științific, 20-27 martie 1995 : Științe umanistice. – Chișinău, 1995. – P. 18.
70. Tomuleț, Valentin. *Suprimarea cordonului sanitaro-vamal la Nistru și unificarea vamală a Basarabiei cu Rusia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 1993-1994 : Materialele conferinței corpului didactico-științific, 20-27 martie 1995 : Științe umanistice. – Chișinău, 1995. – P. 18.

1996

71. Juc, Vitalii. *Schițe din istoria satului Tabani* / Vitalii Juc, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău 1996. – Nr 3. – P. 215-222.
72. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind etapele includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică jubiliară : Rezumatele comunicărilor, 2-3 octombrie 1996. – Chișinău : [S.n.], 1996. – P. 203-205. – ISBN 9975-923-24-0.

1997

73. Tomuleț, Valentin. *Activitatea comercială a negustorilor armeni în Basarabia în prima treime a sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 1997. – Nr 4-5. – P. 239-250.
74. Tomuleț, Valentin. *Aspecte din activitatea administrației ruse în Principatele Române în perioada războiului ruso-turc din anii 1828-1829 (după un raport secret al comandantului armatei ruse generalului I.I. Diebici)* / Valentin Tomuleț, Igor Ojog. – Text : nemediat // Omagiu

- lui Vladimir Potlog și Constantin Drachenberg la 70 de ani. – Chișinău, 1997. – P. 195-203. – ISBN 9975-940-08-0.
75. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind caracterul reformei gildelor în Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifico-didactică anuală : Rezumatele comunicărilor, 18-20 martie 1997. – Chișinău, 1997. – P. 274-276.
 76. Tomuleț, Valentin. *Reforma gildelor în Basarabia și problema formării burgheziei comerciale naționale (anii 1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumane. – Chișinău, 1997. – P. 63-70. – ISBN 9975-923-04-6.
 77. Tomuleț, Valentin. *Unele considerații privind locul Basarabiei în sistemul pieței din Novorosia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Omagiu lui Vladimir Potlog și Constantin Drachenberg la 70 de ani. – Chișinău, 1997. – P. 168-180. (1,0 c.a.). – ISBN 9975-940-08-0.
 78. Tomuleț, Valentin. *Unele probleme de discuție privind includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 1997. – Nr 4-5. – P. 29-36.
 79. Томулец, В. М. *Бессарабия в системе общероссийского рынка (1812-1868 гг.) : (К вопросу о взаимовлиянии)* / В. М. Томулец. – Text : nemediat // Россия и Восток : История и культура : Материалы 4-й Международной научной конференции „Россия и Восток : Проблемы взаимодействия”. – Омск, 1997. – С. 65-69.

1998

80. Tomuleț, Valentin. *Burghezia evreiască din Basarabia sub raport îndeletnicitar (în baza datelor statistice inedite din 1858)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumane. – Chișinău, 1998. – p. 73-80. – ISBN 9975-917-01-1.
81. Tomuleț, Valentin. *Componenta etnică și numerică a burgheziei comerciale în Basarabia (anii '30-'60 ai sec. al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Clio. Almanah istoric. Asociația Istoricilor din Republica Moldova. – Ediția 1997. – Chișinău, 1998. – P. 33-48. – ISBN 9975-9513-6-8.
82. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind regimul vamal al Basarabiei în perioada 1812-1830* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 1998. – Nr 6-7. – P. 209-214.

83. Tomuleț, Valentin. *Controverse privind suprimarea cordonului vamal de la Nistru (anii 1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 1998. – Nr 6-7. – P. 215-218.
84. Tomuleț, Valentin. *Locul Basarabiei în sistemul agricol din Sud-Vestul Rusiei (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Al 3-lea simpozion național de istorie și metrologie agrară a Moldovei, 23-24 octombrie 1998. – Chișinău, 1998. – P. 25-26.
85. Tomuleț, Valentin. *Locul Basarabiei în sistemul agricol din Sud-Vestul Rusiei (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Știința universitară în serviciul procesului uman : Conferința științifico-didactică anuală, 22-23 mai, 1998 : Rezumate. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 1998. – P. 30-31.
86. Tomuleț, Valentin. *Politica comercială a țarismului în Basarabia (anii 1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1996-1997 : Conferința corpului didactico-științific, 30 septembrie-5 octombrie 1998 : Rezumatele comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 1998. – P. 179. – ISBN 9975-940-52-8.

1999

87. Tomuleț, Valentin. *Politica colonial-comercială a țarismului în Basarabia în anii '20 ai sec. al XIX-lea (în baza „Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia” din 17 februarie 1825)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumane. – Chișinău, 1999. – P. 256-262. – ISBN 9975-917-21-6.
88. Tomuleț, Valentin. *Unele considerații de ansamblu privind tipologia burgheziei basarabene în perioada modernă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Symposia professorum. Seria Istorie, 1999. – Chișinău : ULIM, 1999. – P. 39-40. – ISBN 9975-920-08-X.

2000

89. Tomuleț, Valentin. *Activitatea comercială a negustorilor străini la Chișinău în anii '20-'30 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 1998-1999 : Conferința corpului didactico-științific, 27 septembrie-2 octombrie 2000 : Rezumatele comunicărilor. Științe socioumane. – Chișinău, 2000. – P. 278-279. – ISBN 9975-917-56-9.

90. Tomuleț, Valentin. *Commerce de la Bessarabie avec l'Empire Ottoman par les ports Ismail et Reni aux années '30 du XIX-ème siècle* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Annales D'Université „Valahia” Targoviste. Section d'Archéologie et d'Histoire. – Târgoviste, 2000/2001. – Tome 2-3. – P. 214-219. – Referințe bibliogr. : p. 218-219 (28 tit.). – Acces : https://www.persee.fr/doc/valah_1584-1855_2000_num_2_1_895.
91. Tomuleț, Valentin. *Componența etnică și dinamica numerică a burgheziei comerciale din Chișinău în anii '30-'60 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Romanitate și românitate la Nord de Balcani: Materialele simpozionului internațional, 7-8 aprilie 2000. – Chișinău, 2000. – P. 110-114. – ISBN 9975-940-31-5.
92. Tomuleț, Valentin. *Considerații generale privind nivelul de avere a burgheziei comerciale din Basarabia: capitalul comercial (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumane. – Chișinău, 2000. – Vol. 2. – P. 89-105. – ISBN 9975-917-68-2.
93. Tomuleț, Valentin. *Controverse privind dinamica numerică a burgheziei comerciale în Basarabia (anii '30-'60 ai sec. al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Symposia professorum. Seria Istorie. – Chișinău : ULIM, 2000. – P. 32-33. – ISBN 9975-920-20-9.
94. Tomuleț, Valentin. *Politica comercială a țarismului în Basarabia și influența ei asupra formării burgheziei comerciale naționale (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Romanitate și românitate la Nord de Balcani : Materialele simpozionului internațional, 7-8 aprilie 2000. – Chișinău, 2000. – P. 96-100. – ISBN 9975-940-31-5.
95. Tomuleț, Valentin. *Suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru și unificarea vamală a Basarabiei cu Rusia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumane. – Chișinău, 2000. – Vol. 2. – P. 72-88. – ISBN 9975-917-68-2.
96. Tomuleț, Valentin. *Sursele de studiu ale burgheziei comerciale în Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 1998-1999 : Conferința corpului didactico-științific, 27 septembrie - 2 octombrie 2000 : Rezumatele comunicărilor. Științe socioumane. – Chișinău, 2000. – P. 274-275. – ISBN 9975-917-56-9.

2001

97. Tomuleț, Valentin. *Contribuția negustorilor basarabeni la instituirea Judecătoriei Comerciale din Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2001. – Vol. 2. – P. 278-298. – ISBN 9975-70-040-3.
98. Tomuleț, Valentin. *Influența activității comerciale a negustorilor evrei asupra evoluției stărilor mijlocii din Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Symposia professorum. Seria Istorie : Materialele sesiunii științifice din 4-5 mai 2001. – Chișinău : ULIM, 2001. – P. 47-53. – ISBN 9975-920-45-4.
99. Tomuleț, Valentin. *Rolul negustorilor din Ismail și Reni în relațiile comerciale ale Basarabiei cu Sublima Poartă în anii '30 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2001. – Vol. 2. – P. 299-310. – ISBN 9975-70-040-3.
100. Томулец, В. Н. *Роль бессарабских и украинских купцов в развитии торговых связей Бессарабии с украинскими губерниями в первой трети XIX века* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Українська історична наука на порозі XXI століття : Міжнародний Науковий Конгрес, Чернівці, 2000 р. – Чернівці, 2001. – Т. 4. – С. 83-91. – ISBN 966-568-383-7.

2002

101. Tomuleț, Valentin. *Contribuția Administrației Regionale la reglementarea activității comerciale în Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”, Chișinău, 2002, vol. III, p. 221-226. (1,0 c.a.). ISBN 9975-70-159-0.
102. Tomuleț, Valentin. *Greek Merchants in Basarabia Towns in '30-60 year of XIX-th century* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Raporturile moldo-grece în contextul relațiilor internaționale : Probleme și perspective : Conferința științifică internațională, (Chișinău, 22-23 octombrie 2002). – Chișinău, 2002. – P. 186-187.
103. Tomuleț, Valentin. *Influența activității negustorilor alogeni – evrei, greci și armeni asupra constituirii burgheziei comerciale naționale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Filosofie. Știință. Politică : realizări, implementări, perspective : Materialele conferinței

- internațională, 28-29 noiembrie 2002. – Chișinău, 2003. – P. 326-330. – ISBN 9975-70-226-0.
104. Tomuleț, Valentin. *Les marchands et les marchandises dans le commerce de la Bessarabie avec l'Empire Ottoman par les ports danubiens : Ismail et Reni (les années '30 du XIX-ième) / Valentin Tomuleț.* – Text : nemediat // *Analele Asociației Naționale a tinerilor istorici din Moldova : Anuar istoric.* – Chișinău, 2002. – P. 65-69. – ISBN 9975-902-30-8.
 105. Tomuleț, Valentin. *Negustori greci în orașele Basarabiei în anii '30-'60 ai sec al XIX-lea / Valentin Tomuleț.* – Text : nemediat // *Raporturile moldo-grece în contextul relațiilor internaționale : Probleme și perspective : Conferința științifică internațională, (Chișinău, 22-23 octombrie 2002).* – Chișinău, 2002. – P. 76-78.
 106. Томулец, В. Н. *Деятельность украинской торговой буржуазии на рынках Бессарабии в '30-'60-е годы XIX века / В. Н. Томулец.* – Text : nemediat // *Науковий Вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць.* – Чернівці, 2002. – Вып. 123-124: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – С. 145-159. – ISBN 966-568-420-5.
 107. Томулец, Валентин. *Реализация товаров из Украины и других губерний России на бессарабском рынке (1812-1868 гг.) / Валентин Томулец.* – Text : nemediat // *Історико-політичні проблеми сучасного світу : Збірник наукових статей.* – Чернівці, 2002. – Том 9. – С. 97-116. – ISBN 966-568-549-X.
 108. Томулец, В. Н. *Роль бессарабских и украинских купцов в расширении торговых связей Бессарабии с украинскими губерниями в 30-60-х годах XIX века / В. Н. Томулец.* – Text : nemediat // *Записки історичного факультету.* – Одеса, 2002. – Вып. 12. – С. 175-190.
 109. Томулец, Валентин. *Роль бессарабской и украинской торговой буржуазии в приобщении Бессарабии к общероссийскому рынку (1812-1868 гг.) / Валентин Томулец.* – Text : nemediat // *Наукові записки. Вінницький Державний Педагогічний Університет ім. М. Коцюбинського. Серія Історія.* – Вінниця, 2002. – Вып. 4. – С. 191-196. – ISBN 966-621-096-7.

2003

110. Tomuleț, Valentin. *CertIFICATELE comerciale – sursă importantă în studierea componenței etnice și dinamicii numerice a burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1868) / Valentin Tomuleț.* – Text : nemediat // *Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 2000-2002 :*

Conferința corpului didactico-științific, 30 septembrie - 6 octombrie 2003 : Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2003. – Vol. 2. – P. 165-166. – ISBN 9975-70-269-4.

111. Tomuleț, Valentin. *Costumul național moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX : (componentele principale)* / Valentin Tomuleț, Maria Iliuț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2003. – Vol. 3. – P. 469-476. – ISBN 9975-70-286-3.
112. Tomuleț, Valentin. *De la liberalism spre protecționism în politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia (1812-1825)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2003. – Vol. 3. – P. 256-277. – ISBN 9975-70-286-3.
113. Tomuleț, Valentin. *Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia din sec. al XIX-lea – sursă importantă în studierea nobilimii basarabene* : (În baza dosarului familiei Tomuleț) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Bilanțul activității științifice a Universității de Stat din Moldova pe anii 2000-2002 : Conferința corpului didactico-științific, 30 septembrie - 6 octombrie 2003 : Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2003. – Vol. 2. – P. 167-168. – ISBN 9975-70-269-4.
114. Tomuleț, Valentin. *Influența regimului de dominație țarist asupra genezei și evoluției burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // În memoriam professoris. Mihail Muntean. Studii de istorie modernă. – Chișinău, 2003. – P. 157-198. – ISBN 9975-940-52-8.
115. Tomuleț, Valentin. *Izvoarele de studiu al stărilor mijlocii din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2003. – Vol. 3. – P. 287-297. – ISBN 9975-70-286-3.
116. Tomuleț, Valentin. *Noi modalități de impozitare a burgheziei comerciale din Basarabia în anii '60 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Filosofia, sociologia, politica și tânăra generație : Materialele conferinței internaționale, 8-9 octombrie 2003. – Chișinău, 2003. – P. 385-390. – ISBN 9975-70-337-2.
117. Tomuleț, Valentin. *Poziția nobilimii basarabene și Administrației de Stat Imperiale privind codificarea legislației în Basarabia* : (În baza raportului

- din 13 octombrie 1867 a secretarului de stat Urusov) / Valentin Tomuleț, Călin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2003. – Vol. 3. – P. 278-287. – ISBN 9975-70-286-3.
118. Tomuleț, Valentin. *Rolul privilegiilor în evoluția numerică a burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1830-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Pergament. Anuarul arhivelor Republicii Moldova. III-IV. 2000-2001. – Chișinău, 2003. – P. 101-121. – ISBN 9975-78-150-0.
 119. Томулец, В. Н. *Значение торговли в приобщении Бессарабии к общероссийскому рынку (1812-1868 гг.)* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Наукові Записки. Вінницький Державний Педагогічний Університет ім. М. Коцюбинського. Серія Історія. – Вінниця, 2003. – Вип. 5. – С. 182-195. – ISBN 966-7151-31X.

2004

120. Iliuț, Maria. *Costumul național moldovenesc pentru femei din Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea : (componentele auxiliare)* / Maria Iliuț, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2004. – Vol. 3: Istorie, Studiul artelor, Psihologie, Pedagogie, Asistență socială, Sociologie, Filozofie. – P. 287-281. – Referințe bibliogr.: p. 281 (4 tit.). – ISSN 1811-2668. – (prezentat: 28.06.2004).
121. Tomuleț, Valentin. *Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia din sec. al XIX-lea – sursă importantă în studierea luptei boierimii basarabene pentru confirmarea titlurilor nobiliare : (În baza dosarului familiei Tomuleț)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2004. – Nr 13. – P. 118-123. – ISBN 9975-9667-5-6.
122. Tomuleț, Valentin. *Măsurile întreprinse de administrația imperială rusă în vederea instituirii cordonului sanitaro-vamal la hotarele de apus ale Basarabiei (anii 1812-1818)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Universității Libere Internaționale. Istorie. Anul 2004. – Chișinău, 2004. – Vol. 2. – P. 82-100. – ISBN 9975-934-21-8 ; ISBN 9975-917-68-2.
123. Tomuleț, Valentin. *Relațiile comerciale ale Moldovei cu Imperiul Rus în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Valentin Tomuleț, Violeta Faina. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2004. –

Vol. 3: Istorie, Studiul artelor, Psihologie, Pedagogie, Asistență socială, Sociologie, Filozofie. – P. 119-127. – Referințe bibliogr.: p. 126-127 (48 tit.). – ISSN 1811-2668. – (prezentat: 25.06.2004).

124. Tomuleț, Valentin. *Unele aspecte privind prestațiile extraordinare impuse populației Basarabiei în timpul războiului ruso-turc din anii 1828-1829 și războiului din Crimeea (1853-1856)* / Valentin Tomuleț, Natalia Timohina. – Text : nemediat // Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2004. – Nr 13. – P. 124-130. – ISBN 9975-9667-5-6.
125. Томулец, Валентин. *Влияние торговой политики царизма на реализацию бессарабских товаров в украинских и других губерниях России (1812-1868 гг.)* / Валентин Томулец. – Text : nemediat // П'ятий конгрес міжнародної асоціації українців. Історія. – Чернівці, 2004. – Частина 2. – С. 79-94. – ISBN 966-568-666-6.
126. Томулец, В. Н. *Реализация бессарабских сельскохозяйственных товаров на украинских и российских рынках (1812-1868 гг.)* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Наукові Записки. Вінницький Державний Педагогічний Університет ім. М. Коцюбинського. Серія Історія. – Вінниця, 2004. – Вип. 7. – С. 159-166. – ISBN 966-7151-46-8.
127. Томулец, В. Н. *Участь молдавського народу у військовій колонізації півдня України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.* / В. Н. Томулец, В. А. Тучински. – Text : nemediat // Наукові Записки. Вінницький Державний Педагогічний Університет ім. М. Коцюбинського. Серія Історія. – Вінниця, 2004. – Вип. 7. – С. 7-12. – ISBN 966-7151-46-8.

2005

128. Tomuleț, Ludmila. *Clasificarea și expresia semantică a principalelor dansuri populare la români : (în baza exemplului dansurilor românilor basarabeni)* / Ludmila Tomuleț, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2005. – Vol. 3: Istoria românilor și antropologie, Istorie universală, Pedagogie, Psihologie, Studiul artelor, Asistență socială, Sociologie, Filosofie. – P. 344-353. – Referințe bibliogr.: p. 352-353 (37 tit.). – ISSN 1811-2668. – (prezentat: 31.05.2005).
129. Tomuleț, Valentin. *Activitatea comercial-industrială a negustorilor evrei din Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale naționale (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Individul, Personalitatea și Societatea Democratică : Materialele conferinței

internaționale consacrate Anului Ștefan cel Mare și Sfânt, 26 noiembrie 2004. – Chișinău, 2005. – P. 196-202.

130. Tomuleț, Valentin. *Clasificarea și caracteristica principalelor prestații extraordinare impuse populației din Basarabia în timpul războiului ruso-turc din anii 1828-1829* / Valentin Tomuleț, Natalia Timohina, – Text : nemediat // *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice.* – Chișinău, 2005. – Vol. 3: Istoria românilor și antropologie, Istorie universală, Pedagogie, Psihologie, Studiul artelor, Asistență socială, Siciologie, Filosofie. – P. 125-132. – Referințe bibliogr.: p. 131-132 (72 tit.). – ISSN 1811-2668. – (prezentat: 24.06.2005).
131. Tomuleț, Valentin. *Rolul portului Odesa în exportul de cereale din Novorosia și Basarabia în anii '20-'60 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț, Andrei Emilciuc. – Text : nemediat // *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice.* – Chișinău, 2005. – Vol. 3: Istoria românilor și antropologie, Istorie universală, Pedagogie, Psihologie, Studiul artelor, Asistență socială, Siciologie, Filosofie. – P. 113-124. – Referințe bibliogr.: p. 122-124 (93 tit.). – ISSN 1811-2668. – (prezentat: 15.06.2005).
132. Tomuleț, Valentin. *Schimbări în structura de gildă și impunerea fiscală a burgheziei comerciale din Basarabia în anii '30-'60 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Pergament. Anuarul arhivelor Republicii Moldova. VII-VIII. 2004-2005. – Chișinău, 2005. – P. 84-93. – ISBN 9975-78-150-0.
133. Tomuleț, Valentin. *Trăsăturile de bază ale politicii comercial-vamale a țarismului în Basarabia și particularitățile constituirii burgheziei comerciale (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Muzeul Național de Istorie a Moldovei : Revistă de arheologie, istorie și culturologie. – Chișinău, 2005. – Nr 14. – P. 175-183 : tab. – Rez. în lb. engl. – Bibliogr. în note, p. 183 (17 tit.). – ISBN 9975-9840-1-0.
134. Томулец, В. Н. *Роль і значення торгівлі у становленні та розширенні економічних зв'язків Бессарабії з українськими губерніями (1812-1868 рр.)* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Український історичний журнал. – Київ, 2005. – № 5. – С. 18-28. – Индекс 74499.

2006

135. Tomuleț, Valentin. *Arborele genealogic al familiei nobiliare Iordache și Sandulache Tomuleț din Basarabia în sec al XIX-lea* : (În baza datelor dosarelor familiilor nobiliare) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe

cunoaștere : Conferința științifică internațională, dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova, 28 septembrie 2006 : Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2006. – Vol. 2. – P. 33-34. – ISBN 978-9975-70-666-7.

136. Tomuleț, Valentin. *Considerații generale privind evoluția învățământului mediu pentru fete din Basarabia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea* / Valentin Tomuleț, Tatiana Chicaroș. – Text : nemediat // Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2006. – Nr 15. – P. 233-241. – ISBN 978-9975-9818-1-1.
137. Tomuleț, Valentin. *Considerații generale privind geneza și evoluția burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății baze pe cunoaștere : Conferința științifică internațională, dedicată jubileului de 60 ani ai Universității de Stat din Moldova, 28 septembrie 2006 : Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2006. – Vol. 2. – P. 31-32. – ISBN 978-9975-70-666-7.
138. Tomuleț, Valentin. *Instituirea carantinei din Ismail (1812-1818)* / Valentin Tomuleț, Maria Maftei. – Text : nemediat // Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2006. – Nr 15. – P. 194-200. – ISBN 978-9975-9818-1-1.
139. Tomuleț, Valentin. *Particularități ale politicii comercial-vamale ruse promovate de administrația imperială în Basarabia în anii '20 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Civilizația medievală și modernă în Moldova : În onoare demir Dragnev : [70 de ani de la naștere : studiu]. – Chișinău, 2006. – P. 151-165. – ISBN 978-9975-912-54-9.
140. Tomuleț, Valentin. *Particularitățile politicii comercial-vamale ruse în comerțul Basarabiei cu Sublima Poartă și Imperiul Austriac (1812-1825)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Studia in Honorem Pavel Cocârlă. Studii de istorie medie și modernă. – Chișinău, 2006. – P. 171-198 – ISBN 978-9975-940-00-9.
141. Tomuleț, Valentin. *Sursele venitului și nivelul de avere ale burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2006. – Nr 15. – P. 201-213. – ISBN 978-9975-9818-1-1.

2007

142. Tomuleț, Valentin. *Considerații generale privind protestele și revendicările populației din Basarabia (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea Științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 18-19 octombrie 2007 : Rezumatele comunicărilor. Ediția a 17-a. – Chișinău, 2007. – P. 41-42. – ISBN 978-9975-70-303-1.
143. Tomuleț, Valentin. *Evreii în structura etnică a burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2007. – Vol. 1 (16), nr 2. – P. 45-56 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr.: P. 55 (14 tit.). – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 23 februarie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Evreii%20in%20structura%20etnica%20a%20burgheziei%20comerciale%20din%20Basarabia%20anii%201812_1868.pdf. – (accesat: 12.02.2007).

2008

144. Tomuleț, Valentin. *Aplicarea în Basarabia a structurii de gildă din 14 noiembrie 1824* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Frontierele spațiului românesc în context european. – Oradea-Chișinău, 2008. – P. 238-256. – ISBN 978-973-759-559-1.
145. Tomuleț, Valentin. *Dinamica numerică și structura socială a populației din satul Tabani, ținutul Hotin, potrivit recensămintelor fiscale din anii '20-'50 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : (dedicată aniversării a 25-a de la fondarea muzeului), 16-17 octombrie 2008 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 59-60. – ISBN 978-9975-70-759-6.
146. Tomuleț, Valentin. *Mentalitatea moșierului și țăranului român din Basarabia în primele decenii după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Rusia* : (În baza datelor referitoare la familia de boieri Iordache și Sandulache Tomuleț și la conflictul dintre aceștia și locuitorii târgului Lăpușna). Partea întâi / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc : Revistă de istorie și cultură : Serie nouă. – Chișinău, 2008. – An 3 (14), nr 1 (53). – P. 96-106. – Rez. în lb. engl. – Bibliogr.: în note, p. 104-106 (35 tit.).
147. Tomuleț, Valentin. *Mentalitatea moșierului și țăranului român din Basarabia în primele decenii după anexarea teritoriului dintre Prut și*

Nistru la Rusia : (În baza datelor referitoare la familia de boieri Iordache și Sandulache Tomuleț și la conflictul dintre aceștia și locuitorii târgului Lăpușna). *Partea a doua* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc : Revistă de istorie și cultură : Serie nouă. – Chișinău, 2008. – An 3 (14), nr 2-3 (54). – P. 131-148 : fot. – Rez. în lb. engl. – Bibliogr. în note, p. 145-148 (121 tit.). – [Continuare. Începutul în Nr 1]. – ISSN 1857-1964.

148. Tomuleț, Valentin. *Proiectul Regulamentului din 1819 și tentativa Administrației Regionale din Basarabia de a reglementa relațiile dintre moșieri și țărani* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis. Științe Umanistice. – Chișinău, 2008. – Anul 2, nr 6 (16). – P. 5-17. – Referințe bibliogr.: p. 15-17 (77 tit.). – ISSN 1857-209X ; ISSN 2345-1009. – Disponibil în IBN: 29 noiembrie 2013. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/01%20Proiectul%20regulamentului%20din%201819.pdf. – (prezentat: 14.01.2008).
149. Tomuleț, Valentin. *Protestele și revendicările populației din Basarabia în anii 1812-1828* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2008. – Vol. 2 (17), nr 2. – P. 43-64 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 62. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 4 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Protestele%20si%20revendicarile%20populatiei%20din%20Basarabia%20in%20anii%201812_1828.pdf. – (prezentat: 20.12.2007).
150. Tomuleț, Valentin. *Rolul porturilor Ismail și Reni în comerțul exterior al Basarabia prin Marea Neagră (1812-1856)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Țara Moldovei în contextul civilizației europene. În onoare Gheorghe Gonța : Materialele simpozionului internațional, noiembrie 2008. – Chișinău, 2008. – P. 689-721. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISBN 978-9975-940-73-3.
151. Tomuleț, Valentin. *Schimbări în structura socială a societății basarabene potrivit „Regulamentului” din 29 aprilie 1818* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis. Științe umanistice. – Chișinău, 2008. – Anul 2, nr 10 (20). – P. 5-12. – Referințe bibliogr.: p. 10-12 (66 tit.). – ISSN 1857-209X. – Disponibil în IBN: 29 iulie 2013. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/01%20Schimbări%20în%20structura%20socială%20a%20societății%20basarabene.pdf. – (prezentat: 21.01.2008).

152. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind sistemul de impozitare a populației din Basarabia după anexarea provinciei la Imperiul Rus (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Probleme actuale de istorie națională : Studii în onoarea profesorului Pavel Parasca. – Chișinău, 2009. – P. 135-160. – ISBN 978-9975-934-80-0.
153. Tomuleț, Valentin. *Dinamica și structura socială a populației din satul Tabani, județul Hotin, conform datelor recensămintelor fiscale din anii '20-'50 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2009. – Vol. 3 (18), nr 2. – P. 159-178 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 176-177. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 06 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Dinamica%20si%20structura%20sociala%20a%20populatiei%20din%20satul%20Tabani%20judetul%20Hotin%20conform%20datelor%20recesamintelor%20fiscale%20din%20anii%2020_50%20ai%20secolului%20al%20XIXlea.pdf. – (accesat: 20.01.2009).
154. Tomuleț, Valentin. *Evoluția mentalității boierimii din Basarabia sub dominație țaristă* / Valentin Tomuleț, Cristina Gherasim. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 53-54. – ISBN 978-9975-80-894-4.
155. Tomuleț, Valentin. *Instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail și comerțul Basarabiei prin porturile dunărene în anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Revista de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2009. – Nr 4 (80). – P. 44-68 tab. – Rez. în lb. engl. – Bibliogr. în note, p. 65-67 (79 tit.). – ISSN 1857-2022.
156. Tomuleț, Valentin. *Politica imperială rusă de adaptare și integrare a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 45-47. – ISBN 978-9975-80-894-4.
157. Tomuleț, Valentin. *Rolul Administrației Speciale a orașului Ismail în sistemul administrativ și economic al Basarabiei în anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a

Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 50-52. – ISBN 978-9975-80-894-4.

158. Tomuleț, Valentin. *Schimbări în legislația comercială rusă din Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț, Alexandru Bordian. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 48-49. – ISBN 978-9975-80-894-4.

2010

159. Parasca, Pavel. *Cele trei secole ale mănăstirii Hâncu* / Pavel Parasca, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Akademos. Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă. – 2010. – Nr 4 (19). – P. 168-171. – ISSN 1857-0461 ; ISSN-e 2587-3687. – Disponibil în IBN: 14 decembrie 2013. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Cele%20trei%20secole%20ale%20manastirii%20Hancu.pdf.
160. Tomuleț, Valentin. *Colonii evreiești din Basarabia în sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 14-15 octombrie 2010 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 20-a. – Chișinău, 2010. – P. 46-48. – ISBN 978-9975-80-395-3.
161. Tomuleț, Valentin. *Direcții prioritare în politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia în prima treime a sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț, Alexandru Bordian. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2010. – Vol. 4 (19), nr 2. – P. 177-185. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 183 (10 tit.). – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 10 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Directii%20prioritare%20in%20politica%20comercial%20vamala%20a%20tarismului%20in%20Basarabia%20in%20prima%20treime%20a%20sec%20al%20XIXlea.pdf. – (accesat: 01.03.2010).
162. Tomuleț, Valentin. *Instituirea Administrației Speciale a orașului Ismail și rolul ei în evoluția burgheziei comerciale* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2010. – Vol. 4 (19), nr 2. – P. 163-176 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 173-174 (23 tit.) și în notele

de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 10 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Instituirea%20administratiei%20speciale%20a%20orasului%20Ismail%20si%20rolul%20ei%20in%20evolutia%20burgheziei%20comerciale%201830_1853.pdf. – (accesat: 03.03.2010).

163. Tomuleț, Valentin. *Repercusiunile regimului de dominație țarist asupra genezei și evoluției burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Politici imperiale în Estul și Vestul spațiului românesc : Simpozion științific internațional, București, România, 10-13 iunie 2010. – Ediția a 3-a. / responsabili de ediție: Sorin Șipoș, Ioan Horga, Igor Șarov, [et al.]. – București, 2010. – P. 242-259 : tab. – Rez. în lb. engl. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISBN 978-606-10-0190-3 ; ISBN 978-9975-4001-2-1. – Disponibil în IBN: 29 ianuarie 2024. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/242-259_Tomulet.pdf.
164. Tomuleț, Valentin. *Unele considerații privind factorii care au generat schimbări în mentalitatea boierimii din Basarabia sub regim de dominație țaristă* / Valentin Tomuleț, Cristina Gherasim. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2010. – Vol. 4 (19), nr 2. – P. 143-152. – Referințe bibliogr.: p. 150-151. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 11 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Unele%20consideratii%20privind%20factorii%20care%20au%20generat%20schimbări%20in%20mentalitatea%20boierimii%20din%20Basarabia%20sub%20regim%20de%20dominație%20tarista%20%201812_1817.pdf. – (accesat: 01.03.2010).

2011

165. Tomuleț, Valentin. *Boicotarea de către funcționarii ruși a aplicării limbii moldovenești (române) în procedura judiciară din Basarabia (29 aprilie 1818 – 29 februarie 1828)* / Valentin Tomuleț, Andrei Emilciuc. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis. Științe Umanistice. – Chișinău, 2011. – Anul 5, nr 10 (50). – P. 129-141. – Referințe bibliogr.: p. 140-141 (61 tit.). – ISSN 1811-2668. – Disponibil în IBN: 16 decembrie 2013. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/28.%20Boicotarea%20de%20catre%20functionarii%20rusi.pdf. – (prezentat: 20.12.2011).
166. Tomuleț, Valentin. *Circulația monetară în Basarabia în primii ani după anexarea ei la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat //

- Conspecte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2011. Ediția 1-a. – Chișinău : CEP USM, 2011. – P. 24-31. – ISBN 978-9975-71-177-7.
167. Tomuleț, Valentin. *Circulația monetară în Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis. Seria Științe Umanistice. – Chișinău, 2011. – Anul 5, nr 10 (50). – P. 142-153. – Referințe bibliogr.: p. 151-153. – ISSN 1811-2668. – Disponibil în IBN: 16 decembrie 2013. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/29.%20Circulatia%20monetar%C4%83%20in%20Basarabia.pdf. – (prezentat: 17.12.2011).
 168. Tomuleț, Valentin. *Clasificarea burgheziei basarabene în sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 20-21 octombrie 2011 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 21-a. – Chișinău, 2011. – P. 59-61. – ISBN 978-9975-80-5512-4.
 169. Tomuleț, Valentin. *Colonii evreiești din Basarabia în sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Serie nouă. – Chișinău, 2011. – Vol. 5 (20), nr 2. – P. 271-282. – Referințe bibliogr.: p. 280-281 și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240 ; ISSN 2537-6330. – Disponibil în IBN: 12 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Colonii%20evreieste%20din%20Basarabia%20in%20secolul%20al%20XIXlea.pdf. – (accesat: 28.02.2011).
 170. Tomuleț, Valentin. *Elite ale burgheziei basarabene: negustorii angroșiști armeni și greci (1812-1868)* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 20-21 octombrie 2011 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 21-a. – Chișinău, 2011. – P. 56-59. – ISBN 978-9975-80-5512-4.
 171. Tomuleț, Valentin. *Exodul populației din Basarabia în Principatul Moldovei în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare : Conferința științifică cu participare internațională, consacrată aniversării a 65-a a USM, 21-22 septembrie 2011 : Rezumatele comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 2011. – P. 13-16. – ISBN 978-9975-71-136-4.
 172. Tomuleț, Valentin. *Influența politicii comercial-vamale asupra constituirii burgheziei comerciale din Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin

Tomuleț. – Text : nemediat // Români în Est și Vest. Colecția opera Omnia / coordonator: Gh. Buzatu. – Iași, 2011. – P. 1691-1733. – CNCIS 99/2010.

173. Tomuleț, Valentin. *Litigiile funciare între răzeși și moșieri în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Proprietatea funciară în Basarabia : Tradiție, organizare și reglementare : Conferința științifică : Program, rezumatele comunicărilor, concepția expoziției tematice „O cartografie a moșiilor de altădată”, 17-18 mai 2011. – Chișinău, 2011. – P. 15-18. – ISBN 978-9975-80-463-9.

2012

174. Chicaroș, Tatiana. *Unele probleme privind implementarea limbii ruse în rândurile populației din Basarabia în sec. al XIX-lea (Pe marginea unui raport secret al guvernatorului Basarabiei Alexandru Constantinovici din 17 decembrie 1886)* / Tatiana Chicaroș, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis. Științe Umanistice. – Chișinău, 2012. – Anul 6, nr 10 (60). – P. 41-46. – Referințe bibliogr.: p. 46. – ISSN 1811-2668. – Disponibil în IBN: 30 septembrie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/06.-p.41-46_Unele%20probleme%20privind%20implementarea%20limbii%20ruse%20in%20randurile%20populatiei%20din%20basarabia%20in%20sec.%20al%20xix-lea.pdf. – (prezentat: 10.12.2012).
175. Tomuleț, Valentin. *Burghezia basarabeană în epoca modernă : (clasificarea, caracteristica, evoluția)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie. Serie nouă. – Chișinău, 2012. – Vol. 6 (21), nr 2. – P. 29-51 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Bibliogr. : p. 50-51 și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 18 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Burghezia%20basarabeana%20in%20epoca%20moderna_clasificarea%20caracteristica%20evolutia.indd_.pdf – (accesat: 10.02.2011).
176. Tomuleț, Valentin. *Cerințele burgheziei comerciale din Basarabia înaintea instituțiilor imperiale ruse la mijlocul anilor '50 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare : Conferința științifică cu participare internațională, 25-26 septembrie 2012 : Rezultate ale comunicărilor : Științe umanistice. – Chișinău, 2012. – P. 25-27. – ISBN 978-9975-71-270-5.

177. Tomuleț, Valentin. *Elite ale burgheziei basarabene: negustorii angroșiști armeni și greci (1812-1868)* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyrageția. Istorie. Muzeologie. Serie nouă. – Chișinău, 2012. – Vol. 6 (21), nr 2. – P. 213-234 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Bibliogr. : p. 232-233 și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 18 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Elite%20ale%20burgheziei%20basarabene_negustorii%20angrosisti%20armeni%20si%20greci%201812_1868.indd_.pdf. – (accesat: 14.02.2014).
178. Tomuleț, Valentin. *Etapele și specificul încorporării Basarabiei în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (anii 1812-1868/1873)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Limba română. Revistă de știință și cultură. – Chișinău, 2012. – Nr 5-6 (203-204). – P. 65-80. – Referințe bibliogr.: p. 78-80 (40 tit.). – (Lecțiile istoriei). – ISSN 0235-9111. – Disponibil în IBN: 26 noiembrie 2013. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Etapele%20si%20specificul%20incorporarii%20basarabiei%2065_80.pdf.
179. Tomuleț, Valentin. *Exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Revista de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2012. – Nr 2. – P. 55-78 : tab. – Rez. în lb. engl. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISSN 1857-2022. – Disponibil în IBN: 25 iunie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Exodul%20populatiei%20din%20Basarabia%20in%20Moldova%20de%20peste%20Prut%20anii%201812-1828.pdf.
180. Tomuleț, Valentin. *Impactul anexării : Țăranii basarabeni fug dincolo de Prut* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Historia. – București, 2012. – Anul 12, nr 125, mai. – P. 26-29. – ISBN 1598-7968.
181. Tomuleț, Valentin. *Înlăturarea de pe piața internă din Basarabia a monedelor turcești și austriece și înlocuirea lor cu asiglatul rusesc* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conspete numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2011. Ediția a 2-a. – Chișinău : CEP USM, 2012. – P. 37-43. – ISBN 978-9975-71-306-1.
182. Tomuleț, Valentin. *Organizarea instituțiilor judiciare din Basarabia și modul de aplicare a limbii moldovenești (române) în instanțele judecătorești (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Țarist : Consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni : Materialele Simpozionului

- științific internațional, Cahul 12-13 mai 2012. – Cahul, 2012. – P. 130-148. – Referințe bibliogr. : p. 146-148. – ISBN 978-9975-914-74-1.
183. Tomuleț, Valentin. *Particularități ale evoluției sistemului instituțional din Basarabia în epoca modernă (Repere istoriografice și etapele evoluției instituțiilor)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // In onorom Alexandru Moșanu : Studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor : Sesiune științifică internațională, Cluj-Napoca, România, 22 septembrie 2012. – Cluj-Napoca, 2012. – P. 217-234. – Referințe bibliogr.: p. 230-234. – ISBN 978-983-7784-78-0 ; ISBN 978-973-595-418-5. – Disponibil în IBN: 27 aprilie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/217-234.pdf.
 184. Tomuleț, Valentin. *Repercusiunile prezenței armatei ruse de ocupație asupra populației din Basarabie (1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tratatul de pace de la București din 1812 : 200 ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus : Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-28 aprilie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 19-36 : fig., tab. – Rez. în lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-51-350-0.
 185. Tomuleț, Valentin. *Reprezentanți ai elitei burgheze din Basarabia: negustorul grec Pantelei-mon Sinadino* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 11-12 octombrie 2012 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 22-a. – Chișinău, 2012. – P. 50-52. – ISBN 978-9975-80-642-8.
 186. Tomuleț, Valentin. *Schimbări în structura socială și impunerea fiscală a populației din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială. – Chișinău, 2012. – Vol. 2, nr 3. – P. 7-36. – ISSN 1857-3843.
 187. Tomuleț, Valentin. *Statutul călărașilor din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 11-12 octombrie 2012 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 22-a. – Chișinău, 2012. – P. 49-50. – ISBN 978-9975-80-642-8.
 188. Tomuleț, Valentin. *Un document inedit despre măsurile guvernului rus de contracarare a concurenței porturilor Galați și Brăila în favoarea comerțului prin portul Odesa (1838)* / Valentin Tomuleț, Andrei Emilciuc. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Seria 19: Istorie. – Galați,

2012. – Vol. 11. – P. 55-75. – ISSN 1583-7181. – Acces: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view/ByFileId/2019388>.

189. Томулец, В. Н. *Торговая деятельность армянских купцов в Бессарабии в первой трети XIX века* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Из истории армяно-украинских, венгерских и молдавских отношений : (Сборник статей и материалов). – Ереван, 2012. – С. 86-95. – ISBN 978-99941-73-65-5.

2013

190. Tomuleț, Valentin. *Abuzurile militarilor ruși cantonați în Basarabia și formele de rezistență - protest ale populației (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Pontes. Review of South East European Studies. – Chișinău, 2013. – Vol. 6-7. – P. 329-356. – ISSN 1812-333.
191. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. Etapele și specificul integrării (anii 1812-1868/1873)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, (3 mai 1812). – Chișinău, 2013. – P. 14-31. – ISBN 978-9975-4365-2.
192. Tomuleț, Valentin. *Câteva rapoarte inedite ale lui Pavel Pestel despre mișcarea de eliberare națională a grecilor și revoluția lui Tudor Vladimirescu* / Valentin Tomuleț, Andrei Emilciuc. – Text : nemediat // Pontes. Review of South East European Studies. – Chișinău, 2013. – Vol. 6-7. – P. 357-383. – ISSN 1812-333.
193. Tomuleț, Valentin. *Din istoria fondării și activității Biroului Regional (gubernial) de hotărnicie din Basarabia (1818-1890)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2013. – Nr 4 (64). – P. 27-32. – Referințe bibliogr.: p. 31-32. – ISSN 1811-2668 ; ISSN 2345-1009. – Disponibil în IBN: 26 martie 2014. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Din%20istoria%20fondarii%20si%20activitatii%20bioului%20regional%20de%20hotarnicie%20din%20Basarabia.pdf. – (accesat: 09.08.2013).
194. Tomuleț, Valentin. *Elite ale burgheziei basarabene: negustorii angroșiști din Ismail și Reni (1831-1856)* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 3-4 octombrie 2013 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 23-a. – Chișinău, 2013. – P. 47-49. – ISBN 978-9975-9818-7-3.

195. Tomuleț, Valentin. *Elite ale burgheziei basarabene: negustorii de ghildă angroșiști din Chișinău (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studii de arhondologie și genealogie : Conferință, Chișinău, Moldova, 2 decembrie 2013. – Ediția 1-a. – Chișinău, 2013. – Vol. 1. – P. 23-52. – ISBN 978-9975-80-825-5 ; ISBN 978-8875-80-826-2. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/23-52.pdf. ; https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Studii-de-arhondologie-si-genealogie_volumul-I_2013_3.pdf.
196. Tomuleț, Valentin. *Etapele și specificul colonizării regiunilor de sud ale Basarabiei și Ucrainei cu coloniști transdanubieni în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // България метрополия и диаспора : Сборник по случай 65-й годишнината на д.и.н. Николай Червенков. – Кишинев, 2013. – С. 118-130. – ISBN 978-9975-5977-2-4.
197. Tomuleț, Valentin. *Evoluția politicii comercial-vamale a Imperiului Rus în comerțul cu Principatele Române și Imperiul Austriac (anii 1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // In honorem Gheorghe Gonța. Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală : Materialele simpozionului internațional, 10-13 octombrie, 2013. – Chișinău, 2013. – P. 248-261. – ISBN 978-9975-115-14-8.
198. Tomuleț, Valentin. *Familia de nobili din Basarabia – Sandulache și Iordache Tomuleț* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Nobilimea basarabească în epoca reformelor din Imperiul Rus (volum dedicat memoriei lui Alexandru Cotruță). – Chișinău, 2013. – P. 104-141. – ISBN 978-9975-58-005-2.
199. Tomuleț, Valentin. *Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia* / Valentin Tomuleț, Snejana Cernatinscaia. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 3-4 octombrie 2013 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 23-a. – Chișinău, 2013. – P. 60-61. – ISBN 978-9975-9818-7-3.
200. Tomuleț, Valentin. *Ministrul de Finanțe E.F. Kankrin și reformele financiare din anii 1839-1843 din Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conspecte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2013. – Chișinău, 2013. – P. 32-37. – Referințe bibliogr.: p. 36-37. – ISBN 978-9975-71-451-8. – Acces: https://sssmatveev.narod.ru/Numis_2013/Conspecte_Num_03_final.pdf.
201. Tomuleț, Valentin. *Negustorii alogeni în structura etnică a burgheziei comerciale din Chișinău (1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Identitățile Chișinăului : Materialele conferințelor internaționale, 1-2 octombrie 2013. – Ediția a

- 2-a. – Chișinău, 2013. – P. 62-75. – ISBN 978-9975-61-872-4. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/S._MUSTEATA_A._CORDUNEANU_Eds._Identitat_ed_2_2015.pdf.
202. Tomuleț, Valentin, *Politica social-fiscală a Imperiului Rus în Basarabia în primele decenii după anexare* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Archiva Moldaviae. – Iași, 2013. – Vol. 5. – P. 113-149. – ISSN (print) 2067-3930 ; ISSN (online) 2558-8370.
203. Tomuleț, Valentin. *Prima atestare documentară a satului Tabani, raionul Briceni* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare : Rezumate ale comunicărilor, 26-28 septembrie 2013. Științe umanistice. – Chișinău, 2013. – P. 24-26. – ISBN 978-9957-71-416-7.
204. Tomuleț, Valentin. *Reprezentanți ai elitei burgheze din Basarabia: negustorul grec Patelei Sinadino (anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2013. – Vol. 7(22), nr 2. – P. 157-166. – Rez. în lb. engl., rusă. – Bibliogr. : p. 165 și în subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 16 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Reprezentanti%20ai%20elitei%20burgheze%20din%20Basarabia_negustorul%20grec%20Pantelei%20Sinadino%20anii%2030_50%20ai%20sec%20al%20XIXlea.pdf. – (accesat: 16.02.2013).
205. Tomuleț, Valentin. *Revendicările mazililor și ruptașilor înaintate administrației regionale și imperiale în 1818 și 1820* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare : Rezumate ale comunicărilor, 26-28 septembrie 2013. Științe umanistice. – Chișinău, 2013. – P. 27-29. – ISBN 978-9957-71-416-7.
206. Tomuleț, Valentin. *Schimbări în statul social și fiscal al mazililor și ruptașilor din Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 3-4 octombrie 2013 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 23-a. – Chișinău, 2013. – P. 59-60. – ISBN 978-9975-9818-7-3.
207. Tomuleț, Valentin. *Statutul călărașilor din Basarabia : de la administrația moldovenească la cea imperială rusă* : [studiu istoriografic] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2013. – Vol. 7 (22),

- nr 2. – P. 9-29. – Rez. în lb. engl., rusă. – Bibliogr. : p. 28 și în subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 16 martie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Statutul%20calarasilor%20din%20Basarabia%20de%20la%20administratia%20moldoveneasca%20la%20cea%20imperiala%20rusa.pdf. – (accesat: 07.02.2013).
208. Tomuleț, Valentin, *Statutul și fiscalitatea mazililor, ruptașilor și odnodvorților din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1871)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Promemoria. Revista Institutului de Istorie Socială. – Chișinău, 2013. – Vol. 4, nr 5-6. – P. 9-51. – ISBN 1857-3843. – Acces: http://promemoria.md/files/6514/0647/9580/PROMEMORIA_vol_IV_nr5_6_2013.pdf.
209. Томулец, Валентин. *Некоторые проблемы касающиеся внедрения русского языка среди населения Бессарабии в XIX веке : (На примере секретного рапорта бессарабского губернатора Александра Константиновича от 17 декабря 1886 г.)* / Валентин Томулец, Татьяна Кикарош. – Text : nemediat // Українознавчий Альманах. Випуск 13. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю "Дмитро Донцов : постать на тлі епохи – 3-ті Донцовські читання", (Мелітополь, 24-25 травня 2013 року). – Київ-Мелітополь, 2013. – С. 152-160. – ISBN 978-617-7055-16-6.
210. Томулец, В. Н. *Упразднение таможенно-карантинной линии на Днестре и его влияние на развитие бессарабской торговли* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Історія торгівлі, податків та мита : Збірник наук. Праць. – Дніпропетровська, 2013. – № 2 (8). – С. 53-65. – ISSN 2309-7205.
211. Томулец, Валентин Николаевич. *Упразднение таможенно-карантинной линии на Днестре и его влияние на развитие бессарабской торговли* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Історія торгівлі, податків та мита : Сьма міжнародна наукова конференція, Дніпропетровськ, 24-25 жовтня 2013 : Тези доповідей. – Київ, 2013. – С. 40-41. – ISBN 979-966-02-6174-7.

2014

212. Tomuleț, Valentin. *Categorii de țigani din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Romii/țigani din Republica Moldova : Comunitate etnosocială, multiculturală, istorico-tradițională (1414-2014) : Materialele conferinței științifice romologice republicate, 8 aprilie 2014. – Chișinău, 2014. – P. 41-56 : fot., tab. – Referințe bibliogr. în note de subsol.

213. Tomuleț, Valentin. *Din istoria fondării Universității de Stat din Moldova* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Școală, educație, cercetare – de la restricționări ideologice la valori democratice europene : Conferința științifică națională, consacrate Zilei Universității de Stat din Moldova, Chișinău 2-3 octombrie 2014 : Programul conferinței : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2014. – P. 17-18. – ISBN 978-9975-71-567-6.
214. Tomuleț, Valentin. *Elite ale burgheziei basarabene: negustorii de ghillă angroșiști din Ismail și Reni (1812-1856)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Studii de arhondologie și genealogie. – Ediția 2-a. – Chișinău, 2014. – Vol. 2. – P. 43-62. – ISBN 978-9975-80-825-5 ; ISBN 978-9975-87-017-7.
215. Tomuleț, Valentin. *Fiscalitatea mazililor și rușii din Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2014. – Vol. 8 (23), nr. 2. – P. 79-96. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 95 (15 tit.) și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 26 februarie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Fiscalitatea%20mazililor%20si%20rușii%20din%20Basarabia%20sub%20regim%20de%20dominație%20taristă%201812_1847.indd_.pdf. – (accesat: 10.01.2014).
216. Tomuleț, Valentin. *Impactul anexării Basarabiei la imperiul rus: proteste și revendicări ale populației (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale : Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău-Iași, 14-16 mai 2014. – București, 2014. – P. 341-375. – Referințe bibliogr.: în notele de subsol. – ISBN 978-973-27-2397-5.
217. Tomuleț, Valentin. *Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia în anii '20-'40 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2014. – Vol. 8 (23), nr. 2. – P. 121-137 : tab. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr. : p. 135-136 (27 tit.) și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 26 februarie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Instituirea%20si%20activitatea%20școlilor%20lancasteriene%20din%20Basarabia%20in%20anii%2020_40%20ai%20secolului%20al%20XIXlea.indd_.pdf. – (accesat: 13.03.2014).

218. Tomuleț, Valentin. *Mazili și rupești cărturari din Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei, 16-17 octombrie 2014 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 24-a. – Chișinău, 2014. – P. 56-57. – ISBN 978-9975-9818-8-0.
219. Tomuleț, Valentin. *Mazilii și rupeștii din Basarabia în primele decenii după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // In memoriam Gheorghe Buzatu (1939-2013) / coordonatori: Stela Cheptea, Horia Dumitrescu. – Iași, 2014. – Vol. 436. – P. 171-194. – ISBN 978-606-676-592-3. – Acces: <https://www.tipomoldova.ro/books/In%20memoriam%20Gheorghe%20Buzatu.pdf>.
220. Tomuleț, Valentin. *Negustori bulgari în structura etnică a burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Бесарабские българи : история, култура и език (25-годишнина на групата „Етнология на българите” в Центъра по етнология на Института за културно наследство, АНМ и 20-годишнина на Научното дружество на българистите в Република Молдова). – Кишинев, 2014. – С. 120-138. – ISBN 978-9975-4476-9-0.
221. Tomuleț, Valentin. *Politica monetară a imperiului rus în Basarabia în primele decenii după anexare (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conspecte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2014. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2014. – Vol. 4. – P. 28-34. – Referințe bibliogr.: p. 34. – ISBN 978-9975-71-584-3. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/S._Matveev_red._Conspecte_numismatice_IV_2014_1.pdf#page=28.
222. Tomuleț, Valentin. *Problema reconfirmării statutului de mazil și de rupeș în Basarabia sub regim de dominație țaristă (1812-1847)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Studii de arheologie și istorie în onoarea profesorului Gheorghe Postică. – Chișinău : ULIM, 2014. – P. 348-374. – ISBN 978-9975-101-59-2.
223. Tomuleț, Valentin. *Repercusiunile regimului de dominație țarist asupra constituirii burgheziei comerciale naționale din Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Național și universal în procesul istoric – perspectivele disciplinei școlare istoria : Sesiunea științifico-metodică anuală, 7 martie 2014 : Program : Rezumatele comunicărilor. Ediția a 1-a. – Chișinău, 2014. – P. 8-9. – ISBN 978-9975-71-495-2.

224. Томулец, Валентин Николаевич. *Значение торговли в расширении экономических связей Бессарабии с украинскими губерниями (1812-1868 гг.)* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Истoрія торгiлі, податків та мiта : 8-я міжнародна наукова конференція, 30-31 жовтня 2013 : Тези доповідей. – Дніпропетовськ, 2014. – С. 55-57. – ISBN 979-966-02-6174-7.

2015

225. Tomuleț, Valentin. *Apartenența boierească a neamului Tomuleț* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Lăpușna : Studii istorico-arheologice. – Chișinău, 2015. – P. 184-189. – ISBN 978-9975-4477-3-7.
226. Tomuleț, Valentin. *Aspecte istoriografice privind statutul mazililor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare : Conferința științifică națională cu participare internațională, 10-11 noiembrie 2015 : Rezumate ale comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 2015. – P. 15-18. – ISBN 978-9975-71-702-1.
227. Tomuleț, Valentin. „Banul” în Principatele Române și Basarabia sinonim cu plata taxelor și dărilor / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conspecte numismatice : Sesiune : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 11 octombrie 2015. – Ediția a 5-a. – Chișinău, 2015. – Vol. 5. – P. 40-45. – Referințe bibliogr.: p. 45. – ISBN 978-9975-71-722-9. – Disponibil în IBN: 23 martie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conspecte_numismatice_V_2015_pp40-45.pdf.
228. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind competențele Consiliului Suprem al Basarabiei* / Valentin Tomuleț, Angela Baxan. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 8-9 octombrie 2015. – Ediția a 25-a. – Chișinău, 2015. – P. 54-55. – ISBN 978-9975-87-007-8. – Disponibil în IBN: 29 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-54-55_5.pdf.
229. Tomuleț, Valentin. *Contribuții istoriografice privind statul mazililor și ruptașilor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, Chișinău, Moldova, 5 iunie 2015. – Cahul, 2015. – Vol. 2. – P. 310-319. – ISBN 978-9975-914-98-7 ; ISBN 978-9975-88-000-8. – Disponibil în IBN: 30 iunie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/310-319_0.pdf.

230. Tomuleț, Valentin. *Contribuții istoriografice privind statul mazililor și rușii din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tradiții istorice românești și perspective europene. In onoreum academician Ioan-Aurel Pop : Conferință științifică internațională, Oradea, România, 9 noiembrie 2015. – Oradea-Chișinău, 2015. – P. 437-459. – ISBN 978-9975-71-709-0 ; ISBN 978-606-10-1614-3. – Disponibil în IBN: 29 aprilie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/437-459.pdf.
231. Tomuleț, Valentin. *Diversitatea etnică și nivelul de avere al burgheziei comerciale din Chișinău (anii 1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Identități naționale în dialog intelectual: unitate prin diversitate : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, 28-31 octombrie 2015. – Chișinău, 2015. – P. 47-48. – ISBN 978-9975-71-713-7.
232. Tomuleț, Valentin. *Evoluția litigiului dintre țăranii și stăpânii Lăpușnei după 1812* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Lăpușna : Studii istorico-arheologice. – Chișinău, 2015. – P. 170-183. – ISBN 978-9975-4477-3-7.
233. Tomuleț, Valentin. *Geneza burgheziei basarabene sau cum au fost ratate posibilitățile constituirii unei burghezii comercial-industriale naționale în Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – Chișinău, 2015. – Nr 3 (38). – P. 107-114. – Rez. în lb. rom., engl. – Referințe bibliogr.: p. 113-114 (48 tit.). – ISSN 1857-0461. – Disponibil în IBN: 22 octombrie 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Geneza%20burgheziei%20basarabene%20sau%20cum%20au%20fost%20ratate%20posibilitatile%20constituirii%20unei%20burghezii%20comercial-industriale.pdf.
234. Tomuleț, Valentin. *Instituirea și activitatea Comisiei Regionale de pe lângă Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia pentru întocmirea recensământului fiscal al populației din 1824* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2015. – Anul 9, nr 4(84). – P. 85-101. – Referințe bibliogr.: p. 100-101 (17 tit.). – ISSN 1811-2668 ; ISSN 2345-1009. – Disponibil în IBN: 25 august 2015. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10.p.85-101_Instituirea%20si%20activitatea%20comisiei%20regionale%20de%20pe%20langa%20adunarea%20deputatlor%20nobilimii%20din%20Basarabia%20pentru%20intocmirea%20recensamantului%20fiscal%20al%20populatiei%20din%201824.pdf. – (accesat: 20.02.2015).

235. Tomuleț, Valentin. *Istoriografia modernă privind statutul rușilor din Basarabia în prima jumătate a secolului XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei : Manifestare științifică națională, 8-9 octombrie 2015. – Ediția a 25-a. – Chișinău, 2015. – P. 64-66. – ISBN 978-9975-87-007-8. – Disponibil în IBN: 29 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-64-66.pdf.
236. Tomuleț, Valentin. *Litigiul dintre mănăstirea Ioan Gură de Aur și neamurile Tomuleț și Leon cu privire la schimbul moșilor* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Lăpușna : Studii istorico-arheologice. – Chișinău, 2015. – P. 155-160. – ISBN 978-9975-4477-3-7.
237. Tomuleț, Valentin. *Mazili și rușii știutori de carte din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2015. – Vol. 9 (24), nr 2. – P. 105-122. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr. : p. 120-121 (44 tit.) și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 12 octombrie 2016. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/105_Mazili%20si%20ruptasi%20stiutori%20de%20carte%20din%20Basarabia%20in%20prima%20jumătate%20a%20secolului%20al%20XIX-lea.pdf. – (accesat: 03.04.2015).
238. Tomuleț, Valentin. *Negustori alogeni în structura etnică a burghezirii comerciale din Chișinău (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Identitățile Chișinăului : Materialele conferinței internaționale, 1-2 octombrie 2013. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 2015. – P. 62-75 : fig., tab. – Rez. în lb. engl. – Referințe bibliogr. în note de subsol. – ISBN 978-9975-61-872-4. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/S._MUSTEATA_A._CORDUNEANU_Eds._Identitat_ed_2_2015.pdf.
239. Tomuleț, Valentin. *Salt Exports of Bessarabia to Ukrainian and Russian Guberniyas (1812-1850)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // First International Congress on the Anthropology of Salt, Iași, Romania, 20-24 august 2015 „Al.I. Cuza” University of Iași : Programme and Abstracts. – Iași, 2015. – P. 72. – PN-II-ID-PCE-2011-3-0825.
240. Tomuleț, Valentin. *Statistica din 1820 pentru ținutul Hotin – sursă importantă în studierea componenței etnice și dinamicii numerice a populației din Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat //

- Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie : Programul și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 2015. – P. 46-47. – ISBN 978-9975-71-649-9.
241. Tomuleț Valentin. *Un monument deosebit ridicat în memoria ostașilor originari din satul Tabani, județul Hotin, căzuți în Primul război Mondial* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Primul Război Mondial (1914-1918) : (Culegere de studii și materiale). – Chișinău, 2015. – P. 213-234. – ISBN 978-9975-4387-3-5.
242. Томулец, Валентин Николаевич. *Украинские и российские товары на рынках Бессарабии (1812-1868 гг.)* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Истoрия торгiвли, податкiв та мiта : Дев'ята мiжнародна наукова конференцiя, 29-30 жовтня 2015 : Тези доповiдей. – Днiпропетовськ, 2015. – С. 80-82. – ISBN 979-966-02-6174-7.

2016

243. Tomuleț, Valentin. *Aportul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la organizarea procesului educațional în cadrul Seminarului Teologic din Chișinău* / Valentin Tomuleț, Elena Țurcanu. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie - Istorie – Muzeologie : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 20-21 octombrie 2016. – Ediția a 26-a. – Chișinău, 2016. – P. 56-57. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-139-6. – Disponibil în IBN: 27 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-56-57_3.pdf.
244. Tomuleț, Valentin. *Coloniști transdanubieni în statistica rusă din 1844* / Valentin Tomuleț. Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Relațiile moldo-bulgare : istorie și cultură : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 29 decembrie 2015. – Chișinău, 2016. – P. 106-126. – ISBN 978-9975-9577-5-5. – Disponibil în IBN: 20 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/106-126.pdf.
245. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind competențele Consiliului Suprem al Basarabiei (28 august 1816-29 februarie 1828)* / Valentin Tomuleț, Angela Baxan. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2016. – Vol. 10 (25), nr 2. – P. 149-162. – Referințe bibliogr.: p. 160-161. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr. : p. 160-161 (34 tit.) și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 31 decembrie 2016. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/11_Consideratii%20privind%20compet

ntele%20Consiliului%20Suprem%20al%20Basarabiei%20%2828%20august%201816%20-%202029%20februarie%201828%29.pdf. – (accesat: 04.03.2016).

246. Tomuleț, Valentin. *Considerații privind păstrarea pe piața internă din Basarabia, în primele decenii după anexare, a monedelor turcești și austriece* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Consecte numismatice : Sesiune : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 11 octombrie 2016. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2016. – P. 42-48. – Referințe bibliogr.: p. 47-48. – ISBN 978-9975-71-851-6. – Disponibil în IBN: 21 ianuarie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/42-48_15.pdf.
247. Tomuleț, Valentin. *Fondarea și începutul activității Universității de Stat din Moldova* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Istoria Universității de Stat din Moldova / Ion Eremia (coord.), Anatol Petrencu, Liliana Rotaru [et al.] ; redactor științific: Ion Niculiță. – Chișinău : CEP USM, 2016. – P. 13-61. – ISBN 978-9975-71-823-3. – Acces: https://usm.md/wp-content/uploads/ISTORIA_USM.pdf.
248. Tomuleț, Valentin. *Identitatea mazililor și rușășilor din Basarabia (1812-1847)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Raporturi identitare în spațiul Românesc din perspectivă istorică : Școli și interpretări : Conferința internațională, Chișinău, 3-5 noiembrie 2016 : Programul și rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2016. – P. 47-48. – ISBN 978-9975-71-844-8.
249. Tomuleț, Valentin. *Identitatea odnodvorților din Basarabia (1847-1871)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. Seria Stiinte Sociale. – Cahul, 2016. – Nr 2 (4). – P. 14-33. – ISSN 2345-1858 ; ISSN 2345-1890. – Disponibil în IBN: 27 decembrie 2017. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/14_33_Identitatea%20odnodvortilor%20din%20Basarabia%20%281847-1871%29.pdf.
250. Tomuleț, Valentin. *Mazili și rușăși în statistica recensământului populației din 1817* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Istorie - Arheologie - Muzeologie : Manifestare științifică națională, Chisinau, Moldova, 20-21 octombrie 2016. – Ediția a 26-a. – Chișinău, 2016. – P. 57-59. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-139-6. – Disponibil în IBN: 27 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-57-59_0.pdf.

251. Tomuleț, Valentin. *Partide politice și figuri remarcabile ale Zemstvei Basarabene (1869-1917)* / Valentin Tomuleț, Serghei Sîcirov. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Istorie - Arheologie - Muzeologie : Manifestare științifică națională, Chisinau, Moldova, 20-21 octombrie 2016. – Ediția a 26-a. – Chișinău, 2016. – P. 57-59. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-139-6. – Disponibil în IBN: 27 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-72-73_5.pdf.
252. Tomuleț, Valentin. *Politici imperiale și identități sociale în Basarabia: statutul social și juridic al odnodvoriștilor (mazililor și rușii) (1847-1871)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor. Economie, societate, politică, cultură, istoria științei : În onoarea profesorului Demir Dragnev. – Chișinău, 2016. – P. 12-23. – ISBN 978-9975-4116-9-1.
253. Tomuleț, Valentin. *Proteste și revendicări ale mazililor și rușii în primele decenii după anexarea Basarabiei și Imperiul rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 7 iunie 2016. – Cahul, 2016. – Vol. 2. – P. 334-341. – ISBN 978-9975-914-90-1 ; ISBN 978-9975-88-011-1. – Disponibil în IBN: 2 aprilie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/334-341_0.pdf.
254. Tomuleț, Valentin. *Reflecții istoriografice privind statul rușii din Basarabia sub dominație țaristă (anii 1812-1847)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2016. – Vol. 10 (25), nr. 2. – P. 135-147. – Rez. în lb. engl., rusă. – Referințe bibliogr. : p. 145-146 (53 tit.) și în notele de subsol. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 31 decembrie 2016. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10_Reflectii%20istoriografice%20privind%20statutul%20rușii%20din%20Basarabia%20sub%20dominație%20țaristă%2028anii%201812-1847%29.pdf. – (accesat: 15.03.2016).
255. Tomuleț, Valentin. *Statistica din 1820 – sursă importantă în studierea istoriei locale a ținutului Hotin* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie : Manifestare științifică cu participare internațională, Chișinău, Moldova, 13 mai 2016. – Ediția a 3-a. – Chișinău, 2016. – P. 47-48. – ISBN 978-9975-71-774-8. –

Disponibil în IBN: 3 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/47-48_39.pdf.

256. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în statisticile austriacă și rusească de la sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2016. – Nr 10 (100). – P. 64-82. – Referințe bibliogr.: p. 81-82 (12 tit.). – ISSN 1811-2668 ; ISSN 2345-1009. – Disponibil în IBN: 27 aprilie 2017. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/13.%20p.64-82%20%28Istoria%29.pdf. – (accesat: 08.10.2016).
257. Tomuleț, Valentin. *Unele considerații privind clasificarea și expresia semantică a principalelor dansuri populare la românii basarabeni* / Valentin Tomuleț, Ludmila Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerii generații, Chișinău : Manifestare științifică cu participare internațională, Chișinău, Moldova, 17 noiembrie 2016. – Chișinău, 2016. – P. 55-56. – ISBN 978-9975-133-48-7. – Disponibil în IBN: 20 ianuarie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/55-56_11.pdf.
258. Томулец, Валентин Николаевич. *Внутриэкономические условия развития торговых связей Бессарабии с украинскими губерниями (1812-1868 гг.)* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Исторія торгівлі, податків та мита : 10-я міжнародна наукова конференція, Дніпропетовськ, 27-28 жовтня 2016 року : Тези доповідей. – Київ, 2016. – С. 48-50. – ISBN 978-966-02-8026-7.
259. Томулец Валентин. *Роль факультету витончених мистецтв Молдавського державного університету в естетичному вихованні студентської молоді* / Валентин Томулец, Кристина Герасим. – Text : nemediat // История, теорія та практика сучасних гуманитарних наук : Колективна монографія. – Мелитопол, 2016. – С. 265-272. – ISBN 978-617-7218-19-6.

2017

260. Tomuleț, Valentin. *Fondarea Universității de Stat din Moldova și tentative de comasare a Institutului Pedagogic* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // O istorie multidimensională a carierilor universitare : instituții, rețele sociale, biografii. – Chișinău, 2017. – P. 58-82. – ISBN 978-9975-137-79-9.
261. Tomuleț, Valentin. *Județul Hotin în descrierile statistice rusești din anii '30 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat

- + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2017. – Nr 10 (110). – P. 159-183. – Referințe bibliogr.: p. 182-183 (45 tit.). – ISSN 1811-2668 ; ISSN 2345-1009. – Disponibil în IBN: 13 mai 2018. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/23.%20p.159-183.pdf. – (prezentat: 19.12.2017).
262. Tomuleț, Valentin. *Mazilii și rupeșii (și alte categorii sociale) în statistica recensământului populației din 1817* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2017. – Vol. 11 (26), nr 2. – P. 85-110 : tab. – Rez.: lb. engl., rusă. – Bibliogr.: p. 108-109 și în subsol. – ISSN 1857-0240 ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 24 octombrie 2017. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/7_Tomulet.indd_.pdf. – (accesat: 26.01.2017).
263. Tomuleț, Valentin. *Mărfuri și monede în comerțul Basarabiei cu guberniile interne ruse în anii '20 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conspecte numismatice : Sesiune : manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 11 octombrie 2017. – Ediția a 7-a. – Chișinău, 2017. – Vol. 7. – P. 43-50. – Referințe bibliogr.: p. 50 (12 tit.). – ISBN 978-9975-3180-2-0. – Disponibil în IBN: 8 iunie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/43-50_15.pdf.
264. Tomuleț, Valentin. *Onomastica românească din ținutul Hotin potrivit statisticii din 1821* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria românilor, universală și arheologie : În memoriam Gheorghe Palade : Manifestare științifică cu participare internațională, Chișinău, Moldova, 28 aprilie 2017. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2017. – P. 65. – ISBN 978-9975-71-901-8. – Disponibil în IBN: 6 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/65_14.pdf.
265. Tomuleț, Valentin. *Situația demografică, social-economică și confesională din Basarabia în anii '20 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2017. – Nr 4 (104). – P. 31-52. – Referințe bibliogr.: p. 51-52 (47 tit.). – ISSN 1811-2668. – Disponibil în IBN: 14 august 2017. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/31_52_Situatia%20demografica%2C%20social-economica%20si%20confesionala%20din%20Basarabia.pdf. – (prezentat: 21.03.2017).

266. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în descrierea statistică austriacă din 1788* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Integrare prin cercetare și inovare. Științe Umanistice : Conferința științifică națională cu participare internațională, Chișinău, Moldova, 9-10 noiembrie 2017 : Rezumate ale comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 2017. – P. 147-150. – Referințe bibliogr.: p. 150. – ISBN 978-9975-71-567-3. – Disponibil în IBN: 12 mai 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/147-150_31.pdf.
267. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în descrierea statistică militară rusă din 1825* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Centenar Sfatul Țării : Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, Moldova, 21 noiembrie 2017. – Chișinău, 2017. – P. 143-166 : tab. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-139-54-0. – Disponibil în IBN: 11 martie 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/143-166.pdf.
268. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în statistica rusă din 1771 și cea austriacă din 1788* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei Arheologie-Istorie-Muzeologie : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 19-20 octombrie 2017. – Ediția a 27-a. – Chișinău, 2017. – P. 49-50. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-305-5. – Disponibil în IBN: 24 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-25-26_3.pdf.
269. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Hotin în două descrieri statistice din secolul al XVIII-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Buletinul științific al Universității de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul. Seria Stiinte Sociale. – Cahul, 2017. – Nr 2 (6). – P. 5-28. – Referințe bibliogr.: p. 25-28 (30 tit.). – ISSN 2345-1858 ; ISSN 2345-1890. – Disponibil în IBN: 2 martie 2018. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Tinutul%20Hotin%20in%20doua%20descrierii%20statistice%20din%20secolul%20al%20XVIII-lea.pdf. – (prezentat: 12.09.2017).
270. Tomuleț, Valentin. *Urmările dezastruoase ale războiului ruso turc din anii 1828-1829 pentru populația din Basarabia* / Valentin Tomuleț, Cristina Gherasim. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Dezvoltarea armatei naționale în contextul aprofundării reformelor democratice : Materialele conferinței cu participare internațională, Chișinău, Moldova, 1 martie 2017. – Chișinău, 2017. – P. 120-128. – Referințe bibliogr.: p. 127-128 (32 tit.). – ISBN 978-9975-84-033-0. –

Disponibil în IBN: 22 septembrie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/120-128_1.pdf.

271. Томулец, Валентин. *Политические партии Бессарабского земства (1869-1917) = The political parties and significant personalities of the Bessarabian Zemstvo (1869-1917)* / Валентин Томулец, Сергей Сычев. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2017. – Vol. 11 (26), nr 2. – P. 19-30. – Referințe bibliogr.: p. 28-29. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 24 octombrie 2017. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/2_Tomuleț_Sychev.indd_.pdf. – (accesat: 17.01.2017).
272. Томулец, Валентин Николаевич. *Торговые связи Бессарабии с украинскими губерниями в первой четверти XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Историја торгівлі, податків та мита : 11-я міжнародна наукова конференція, 26-27 жовтня 2017 р. Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2017. – С. 60-62. – ISBN 978-966-02-8335-0.

2018

273. Tomuleț, Valentin. *Componenta etnică a populației ținutului Hotin potrivit statisticii oficiale ruse din anul 1844* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // In memoriam Gheorghe Paladi, 1950-2016 / editori: Valentin Arapu, Anatol Petrencu, C. Ciucanu. – Chișinău, 2018. – P. 52-34. – ISBN 978-9975-87-372-7.
274. Tomuleț, Valentin. *Cuvânt înainte* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Dolghi Adrian, Felea Alina. *Români și etniile conlocuitoare din Basarabia în istoriografie, surse istorico-etnografice și cartografice (1812-1918)* : Culegere de studii. – Chișinău, 2018. – P. 7-9. – ISBN 978-9975-84-079-8. – Acces: https://www.researchgate.net/publication/330425174_ROMANII_SI_ETNIILE_CONLOCUITOARE_DIN_BASARABIA_IN_ISTORIOGRAFIE_SURSE_ISTORICO-ETNOGRAFICE_SI_CARTOGRAFICE_1812-1918.
275. Tomuleț, Valentin. *Evoluția instituțiilor vamale și de carantină din Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istorie și civilizație de-a lungul Dunării de Jos : Culegere de studii dedicate zilei internaționale a fluviului, 29 iunie. – Brăila, Ismail, Cahul, Galați, 2018. – Vol. 1. – P. 159-172. – ISBN 978-606-654-320-0.
276. Tomuleț, Valentin. *Evoluția instituțiilor publice locale din Basarabia sub dominație imperială rusă (prima jumătate a secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Reconstituiri

- istorice : Civilizație, valori, paradigme, personalități. In onorem academician Valeriu Pasat : Conferința științifică națională, Chișinău, Moldova, 6 noiembrie 2018. – Chișinău, 2018. – P. 48-67. – ISBN 978-9975-3183-9-6. – Disponibil în IBN: 14 august 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/48-67.pdf.
277. Tomuleț, Valentin. *Influența factorilor externi asupra schimbărilor demografice din ținutul Hotin în secolele XVIII-XIX* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, 18-19 octombrie 2018 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 28-a. – Chișinău, 2018. – P. 27-29. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-431-1.
278. Tomuleț, Valentin. *Mazili știutori de carte din Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Unitatea Limbii și Culturii Române : Lucrările prezentate la Congresul Internațional al Culturii Române. – Ediția 1-a. – Timișoara, 2018. – P. 903-920. – ISBN 978-973-27-2922-9 ; ISBN 978-606-999-028-5.
279. Tomuleț, Valentin. *Nobili din ținutul Hotin în statistica rusă din 1820* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Istorie și cultură. In onorem academician Andrei Eșanu : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 20 noiembrie 2018. – Chișinău, 2018. – P. 598-628. – Referințe bibliogr.: p. 658-628. – ISBN 978-9975-3283-6-4. – Disponibil în IBN: 1 aprilie 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/598_628.pdf.
280. Tomuleț, Valentin. *Populația creștin-ortodoxă și confesiunile religioase din Basarabia reflectate în statistica din 1828* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Protoiereul Mihail Ceachir – un cărturar al bisericii din Basarabia : Conferința științifică națională, Chișinău, Moldova, 10 august 2018. – Chișinău, 2018. – P. 40-41. – ISBN 978-9975-139-65-6. – Disponibil în IBN: 5 august 2024. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/40-41_80.pdf.
281. Tomuleț, Valentin. *Recensămintele fiscale ale populației – sursă importantă în studierea problemelor demografice ale Basarabiei în epoca modernă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie : În memoriam Gheorghe Palade : Manifestare științifică cu participare internațională, 28 aprilie 2018. – Ediția a 5-a. – Chișinău, 2018. – P. 42-43. – ISBN 978-9975-71-995-7. – Disponibil în IBN: 6 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/42-43_51.pdf.

282. Tomuleț, Valentin. *Recensămintele și statistica oficială rusă – surse importante pentru studierea istoriei moderne a Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2018. – Vol. 12 (27), nr 2. – P. 9-23. – Rez.: lb. engl., rusă. – Bibliogr.: p. 21-22 și în subsol. – ISSN 1857-0240 ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 4 decembrie 2018. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1_Tomulet.pdf. – (accesat: 05.02.2018).
283. Tomuleț, Valentin. *Recensămintele și statistica oficială rusă – surse importante pentru studierea proceselor demografice și situației social-economice a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 7 iunie 2018. – Cahul, 2018. – Vol. 2. – P. 188-193. – ISBN 978-9975-88-042-8. – Disponibil în IBN: 25 octombrie 2018. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/188-193_0.pdf.
284. Tomuleț, Valentin. *Rusificarea Basarabiei. O sută de ani de dominație țaristă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Historia special. – București, 2018. – An 18, nr 194, martie. – P. 6-13. – ISSN 2286-0258.
285. Tomuleț, Valentin. *Statistica rusă din 1820 ca izvor în studierea sleahiticilor polonezi din ținutul Hotin* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Revista de Istorie a Moldovei. – Chișinău, 2018. – Nr 3 (115), iulie-septembrie. – P. 49-71 : tab. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISSN 1857-2022. – Disponibil în IBN: 21 februarie 2019 ; Idem [Resursă electronică]. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/49-71.pdf.
286. Tomuleț, Valentin. *Tipologia includerii în componența Imperiului Rus a diferitor regiuni și popoare: etapele și specificul încorporării Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Congresul Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018 : Volum de rezumate / Ionuț Nistor, Cristian Preutu, Mircea-Cristian Ghenghea (editori). – Iași, 2018. – P. 211. – ISBN 978-606-714-486-4.
287. Томулець, Валентин. *Еволюція митних та карантинних інституцій Бессарабії в XIX столітті* / Валентин Томулець. – Text : nemediat // Історія і цивілізація Нижнього Дунаю : Колективна монографія, присвячена Міжнародному дню Дунаю - 29 червня / редколегія:

Костін Кройтору, Лілія Циганенко). – Браїла, Ізмаїл, Кагул, Галац, 2018. – Том 1. – С. 173-188. – ISBN 978-606-654-320-0.

288. Томулец, В. Н. *Провал внедрения русского языка среди населения Бессарабии в XIX веке* / В. Н. Томулец. – Text : nemediat // Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики : Матеріали міжнародної електронної науково-практичної конференції, (м. Переяслав-Хмельницький, 14-15 березня 2018 року) : Електронне наукове видання. – Нижин, 2018. – С. 111-113. – ISBN 978-617-640-381-4.
289. Томулец, Валентин Николаевич. *Роль бессарабского вина в торговле Бессарабии с украинскими губерниями в первой половине XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Історія торгівлі, податків та мита : 12-я міжнародна наукова конференція, 25-26 жовтня 2018 Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2018. – С. 50-53. – ISBN 978-966-02-8616-0.

2019

290. Tomuleț, Valentin. *Aspecte comparative ale evoluției Basarabiei și Novorosiei. Privire generală asupra situației demografice, sociale și economice (anii 30-50 ai secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Revista de istorie a Moldovei. – Chișinău, 2019. – Nr 1-2 (117-118) : tab. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – P. 32-52. – ISSN 1857-2022 ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 12 august 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/32-52_0.pdf.
291. Tomuleț, Valentin. *Basarabia, gubernie rusească (1812-1918)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Corobca Liliana (editor). *Panorama comunismului în Moldova Sovietică*. – București : Editura Polirom, 2019. – P. 67-79. – ISBN 978-973-46-7846-4.
292. Tomuleț, Valentin. *Diversitatea preocupărilor istoriografice privind identitatea și statutul mazililor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința Științifică Internațională Latinitate, Romanitate, Românită : Program și rezumatele comunicărilor, Chișinău, 31 octombrie-2 noiembrie 2019. – Ediția a 3-a. – Chișinău, 2019. – P. 31-33. – ISBN 978-9975-87-535-0.
293. Tomuleț, Valentin. *Diversitatea preocupărilor istoriografice privind identitatea și statutul rușilor din Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Centenarul Banatului 1819-2019 : Lucrările prezentate la Simpozionul științific internațional, București-Timișoara, 28-29 iunie 2019. – București, 2019. – P. 240-250. – ISBN 978-973-27-3095-9 ; ISBN 978-606-999-071-1.

294. Tomuleț, Valentin. *Influența factorilor externi asupra schimbărilor demografice din ținutul Hotin în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea. (generalizări pe marginea unei monografii dedicate ținutului Hotin)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2019. – Vol. 13 (28), nr 2. – P. 23-44 : fig., tab. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr.: p. 43 și în subsol. – ISSN 1857-0240 ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/23-44_Tomulet.pdf. – (accesat: 15.03.2019).
295. Tomuleț, Valentin. *Litigiile funciare între mănăstirile închinat din Moldova și moșierii din Basarabia în primele decenii după anexare : (Cazul tranzacției încheiate de moșierii Leon și Tomuleț cu mănăstirea Sf. Ioan Zlatoust din Iași)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Historia est Magistra Vitae : Valori, paradigme, personalități. In honorem profesor Ion Eremia : Masa rotunda : Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 6 octombrie 2019. – Chișinău, 2019. – P. 342-362. – Referințe bibliogr.: p. 362. – ISBN 978-9975-3331-2-2. – Disponibil în IBN: 30 septembrie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/342-362.pdf.
296. Tomuleț, Valentin. *Particularități ale politicii imperiale ruse în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Privire generală)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivile și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 6 iunie 2019. – Ediția a 7-a. – Cahul, 2019. – Vol. 6, partea 2. – P. 185-189. – ISSN 2587-3563 ; ISSN-e 2587-3571. – Disponibil în IBN: 26 decembrie 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/185-190_8.pdf.
297. Tomuleț, Valentin. *Privire generală asupra evoluției demografice și sociale a Basarabiei în anii '40 ai secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2019. – Nr 4 (124). – P. 169-189. – Referințe bibliogr.: p. 188-189 (32 tit.). – ISSN 1811-2668 ; ISSN-e 2345-1009. – Disponibil în IBN: 30 august 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/24.%20p.169-189.pdf. – (prezentat: 03.07.2019).
298. Tomuleț, Valentin. *Războiul Crimeei (1853-1856) și consecințele lui nefaste pentru populația Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat //

Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice : Materialele conferinței interuniversitare, 14 februarie 2019. – Ediția a 9-a. – Chișinău, 2019. – P. 83-92. – ISBN 978-9975-84-095-8.

299. Tomuleț, Valentin. *Realități și evoluții sociale din Basarabia în primele trei decenii după anexare (Cazul boiernașilor, mazililor și rușii)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istorie, cultură și cercetare : Conferința științifică internațională, 1-2 noiembrie 2019 / coordonatori: Dumitru-Cătălin Rogojaru, Gherghina Boda. – Ediția a 3-a – Târgoviște : Cetatea de Scaun, 2019. – Vol. 3. – P. 150-172. – ISBN 978-606-537-449-2.
300. Tomuleț, Valentin. *Rusia între medieval și modern. Problema genezei capitalismului (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea)*. (Partea I) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2019. – Nr 10 (130). – P. 149-162. – Referințe bibliogr.: p. 161-162 (30 tit.). – ISSN 1811-2668. – Disponibil în IBN: 20 ianuarie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/25.%20p.149-162.pdf. – (prezentat: 05.11.2019).
301. Tomuleț, Valentin. *Statul boiernașilor din Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei Arheologie-Istorie-Muzeologie, 17-18 octombrie 2019 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 29-a. – Chișinău, 2019. – P. 33-35. – ISBN 978-9975-87-140-2; ISBN 978-9975-87-431-1. – Disponibil în IBN: 9 ianuarie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conferinta_Muzeul_National_Istorie_2019_pp33-35.pdf.
302. Tomuleț, Valentin. *Târgoveți sau mici-burghezi în Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie : Manifestare științifică cu participare internațională, Chișinău, Moldova, 17 mai 2019. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2019. – P. 75-76. – ISBN 978-9975-149-07-5. – Disponibil în IBN: 31 mai 2019. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/75-76_4.pdf.
303. Tomuleț, Valentin. *Viziuni controversate despre activitatea comercială a negustorilor evrei din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu Manifestare științifică națională, Chișinău, Moldova, 1 octombrie 2019. – Chișinău,

2019. – P. 207-208. – ISBN 978-9975-108-89-8. – Disponibil în IBN: 22 octombrie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/207-208_13.pdf.

304. Томулец, Валентин Николаевич. *Роль аккерманской соли в торговле Бессарабии с украинскими губерниями в первой половине XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // История торгівлі, податків та мита : 13-я міжнародна наукова конференція, 24-25 жовтня 2019 Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2019. – С. 30-32. – ISBN 978-966-02-8616-7.

2020

305. Tomuleț, Valentin. *Categorii sociale privilegiate din județul Orhei (Basarabia) în statistica recensământului fiscal din 1835 (boiernașii, mazilii și ruptașii)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Acta Terrae Fogarasiensis. – Făgăraș, 2020. – Vol. 9. – P. 118-142. – ISSN 2285-5130 ; ISSN-L 2285-5130.
306. Tomuleț Valentin, *Elite ale burgheziei comercial-industriale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț, Sorin Grajdari. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică internațională a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Istorie - Arheologie - Muzeologie, Chisinau, Moldova, 29-30 octombrie 2020. – Ediția a 30-a. – Chișinău, 2020. – P. 67-68. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-736-7. – Disponibil în IBN: 14 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-67-68_5.pdf.
307. Tomuleț, Valentin. *Mazilii, ruptașii și ruptele în principatul Moldovei (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2020. – Vol. 15 (30), nr 2. – P. 97-128. – ISSN 1857-0240.
308. Tomuleț, Valentin. *Privileged status in Bessarabia reflected in the fiscal census of 1835* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // International conference history, spirituality, culture : Dialogue and interactivity / Organized BY „Dunărea de Jos” University of Galati, Romania, Faculty of History, Philosophy and Theology. – 6 th Edition. – Galati, 2020. – P. 7-8.
309. Tomuleț, Valentin. *Probleme de controversă privind formarea pieței unice ruse și includerea în componente ei a Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Ad honorem Victor Țvirgun. Firul viu, ce leagă

timperi : Culegere de articole. – Chișinău, 2020. – P. 210-243. – ISBN 978-9975-3469-1-7.

310. Tomuleț Valentin, *Recensământul fiscal din 1835 – sursă importantă în studierea stărilor sociale privilegiate din Basarabia (Exemplul boiernașilor)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, Cahul, Moldova, 5 iunie 2020. – Cahul, 2020. – Vol. 7, partea 2. – P. 218-225. – ISBN 978-9975-88-060-2. – Disponibil în IBN: 15 decembrie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/218-225_4.pdf.
311. Tomuleț, Valentin. *Repere istoriografice privind relațiile comerciale ale Basarabiei cu Principatul Moldovei (1812-1859)* / Valentin Tomuleț, Adriana Butnaru. – Text : nemediat // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2020. – Vol. 15 (30), nr 2. – P. 129-148. – ISSN 1857-0240.
312. Tomuleț, Valentin. *Repere istoriografice privind relațiile comerciale ale Basarabiei cu Principatul Moldovei (1812-1859)* / Valentin Tomuleț, Adriana Butnaru. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică internațională a Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Istorie - Arheologie - Muzeologie, Chisinau, Moldova, 29-30 octombrie 2020. – Ediția a 30-a. – Chișinău, 2020. – P. 75-76. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-736-7. – Disponibil în IBN: 15 iunie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-75-76_4.pdf.
313. Tomuleț, Valentin. *Rusia între medieval și modern. Problema genezei capitalismului (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea).* (Partea II) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2020. – Nr 4 (134). – P. 116-130. – Referințe bibliogr.: p. 128-130 (63 tit.). – ISSN 1811-2668. – Disponibil în IBN: 1 septembrie 2020. – Acces: DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3985016> ; https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/20.%20p.116-130.pdf. – (prezentat: 11.05.2020).
314. Tomuleț, Valentin. *Statutul boiernașilor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2020. – Vol. 14 (29), nr 2. – P. 121-154 : tab. – Tit. paral.: rom., engl.,

- rusă. – Referințe bibliogr.: p. 151-153 și în subsol. – ISSN 1857-0240 ; ISSN 2537-6330. – Disponibil în IBN: 10 decembrie 2020. – Idem [Resursă electronică]. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10_Tomuleț.pdf. – (accesat: 27.03.2020).
315. Tomuleț, Valentin. *Statutul de privilegiat în Basarabia reflectat în recensământul fiscal din 1835* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională, Chișinău, 6-7 noiembrie 2020 : Program și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2020. – P. 34-36. – ISBN 978-9975-152-56-3. – Disponibil în IBN: 9 noiembrie 2020. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/34-36_22.pdf.
316. Tomuleț, Valentin. *Tipologia includerii în componența Imperiului Rus a diferitor regiuni și popoare: etapele și specificul încorporării Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Basarabia în Istoria Românilor : Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august - 1 septembrie 2018 / coordonatori: Gh. Cojocaru, Gh. Iacob, Ionuț Nistor. – Iași, 2020. – P. 165-181. – ISBN 978-606-714-614-1.
317. Томулец, Валентин Николаевич. *Украинские и российские купцы и товары на Дмитриевскую ярмарку Кишинева в 30-е гг. XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // История торгівлі, податків та мита : 14-я міжнародна наукова конференція, 22-23 жовтня 2020 Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2020. – С. 42-46. – ISBN 978-966-02-8616-7.

2021

318. Tomuleț, Valentin. *Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia – sursă importantă de patrimoniu documentar (în baza dosarului familiei Tomuleț)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine : Conferință științifică internațională, Chișinău, 28-29 septembrie 2021. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2021. – P. 158-170. – ISSN 2558-894X. – Disponibil în IBN: 12 noiembrie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/158-170_1.pdf.
319. Tomuleț, Valentin. *Elite ale burgheziei comercial-industriale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț, Sorin Grajdari. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – 2021. – Nr 4 (144). – P. 23-43. – Referințe bibliogr.: p. 41-43 (87 tit.). – ISSN 1811-2668 ; ISSN 2345-1009. – Disponibil în IBN: 25 iunie 2021. – Acces: DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5017988> ;

https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/4.%20p.%2023-43.pdf.
– (prezentat: 17.04.2021).

320. Tomuleț, Valentin. *Mazilii, rușii și rușii în Principatul Moldovei (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2021. – Vol. 15, nr 2 (30). – P. 97-128: an., tab. – Tit. paral.: lb. rom., fr., rusă. – Rez.: lb. fr., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 127-128. – ISSN 1857-0240 ; ISSN 2537-6330 ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 15 noiembrie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/97-128.pdf. – (accesat: 26.03.2021).
321. Valentin, Tomuleț. *Opinii controversate privind definirea capitalismului ca sistem și specificul dezvoltării lui în Rusia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, dedicată aniversării a 10-a de la fondarea centrului Studii interdisciplinare „Silviu Dragomir” : Manifestare științifică cu participare internațională, 4 iunie 2021 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 7-a. – Chișinău-Oradea, 2021. – P. 64-66. – ISBN 978-9975-152-09-9. – Disponibil în IBN: 9 iunie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/64-66_20.pdf.
322. Tomuleț Valentin, *Prima mențiune documentară a satului Tabani, ținutul Hotin* / Valentin Tomuleț, Adriana Butnaru. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova : Manifestare științifică internațională, 28-29 octombrie 2021 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 31-a. – Chișinău, 2021. – P. 103-105. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-875-3 (PDF). – Disponibil în IBN: 30 noiembrie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/103-105_9.pdf.
323. Tomuleț, Valentin. *Repere istoriografice privind relațiile comerciale ale Basarabiei cu Principatul Moldovei (1812-1859)* / Valentin Tomuleț, Adriana Butnaru. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2021. – Vol. 15, nr 2 (30). – P. 129-148. – Tit. paral.: lb. rom., fr., rusă. – Rez.: lb. fr., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 141-147. – ISSN 1857-0240 ; ISSN 2537-6330 ;

- Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 15 noiembrie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/129-148.pdf. – (accesat: 06.04.2021).
324. Tomuleț, Valentin. *Situația economică a gospodăriilor țărănești din ținutul Orhei conform statisticii militare ruse din 1825 = La situation economique des menages paysans a Orhei, selon les statistiques militaires russes en 1825* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională, Chișinău, 6-7 noiembrie 2020 : Program și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2021. – P. 108-132 : tab. – Tit. paral.: lb. rom., fr. – Rez.: lb. fr. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-3454-5-3 ; ISBN 978-9975-89-226-1. – Disponibil în IBN: 6 septembrie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/108-132.pdf.
325. Tomuleț Valentin, *Statistica militară rusă din 1825 – sursă de patrimoniu în studierea istoriei ținutului Orhei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Cercetarea istoriei și patrimoniului cultural local în contextul dezvoltării durabile a societății, Chișinău, 24-25 septembrie 2021. – Chișinău, 2021. – P. 38-57. – ISBN 978-9975-46-574-8. – Disponibil în IBN: 22 aprilie 2022. – Acces: <http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/3117/Conf-Cercetare-istorie-patrimoniu-cultural-local-2021-p38-57.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
326. Tomuleț, Valentin. *Unele probleme de controversă privind geneza și evoluția relațiilor capitaliste în Rusia în istoriografia sovietică* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Dialog intercultural polono-moldovenesc : Materialele congresului științific internațional Moldo-Polono-Român: Educație-Politici-Societate, Chișinău, Moldova, 14-15 mai 2021. – Chișinău, 2021. – Vol. 4, nr 3. – P. 298-308. – Referințe bibliogr.: p. 307-308 (13 tit.). – ISBN 978-9975-76-207-6 ; ISBN 978-9975-76-343-1. – Disponibil în IBN: 8 noiembrie 2021. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/298-308.pdf.
327. Tomuleț, Valentin. *Urmările dezastruoase ale războiului Crimeei (1853-1856) pentru Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Collegium mediense XI – Comunicări științifice XX. – Sibiu: Medias, 2021. – P. 53-65. – ISSN 2247-7772 ; ISSN-L 2247-7772. – Referințe bibliogr.: p. 64-65. – Acces: https://www.academia.edu/59618722/COLLEGIUM_MEDIENSE_XI_COMUNICARI_STIINTIFICE_XX_Medias_2021.

328. Tomuleț, Valentin. *Ținutul Orhei în descrierea statistică din 1825 / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Societatea medievală și modernă a românilor. În onoarea lui Demir Dragnev la 85 de ani. – București-Brăila, 2021. – P. 59-92. – ISBN 978-973-27-3430-8 ; ISBN 978-606-654-452-8.

2022

329. Mischevca, Vlad. *Stages of the Evolution of the Political and Legal Status of Bessarabia as a Part of the Russian Empire (1812-1917) = Этапы эволюции политико-правового статуса Бессарабии в составе Российской империи (1812-1917) / Vlad Mischevca, Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Wschodni rocznik humanistyczny : Historia / redakcja Artur Górak. – Lublin, 2022. – Tom 19, no 4. – P. 75-88. – ISSN 1731-982X. – Acces: Doi: 10.36121/tomulecmischevca. 19.2022.4.075.
330. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în relațiile comerciale ale Rusiei cu Imperiul Austriac (1812-1830) / Valentin Tomuleț, Anastasia Guțu*. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 27-28 octombrie 2022. – Ediția a 32-a. – Chișinău, 2022. – P. 144-145. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-166-14-0 (PDF). – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-144-145_0.pdf.
331. Tomuleț, Valentin. *Basarabia în sistemul pieței interne ruse (1812 – începutul anilor 70 ai secolului al XIX-lea) / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2022. – Vol. 16 (31), nr 2. – P. 93-114. – Tit., rez. paral.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr.: p. 112-113. – ISSN 1857-0240 ; ISSN 2537-6330. – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2023 ; Idem [Resursă electronică]. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/93-114_0.pdf. – (accesat: 10.05.2022).
332. Tomuleț, Valentin. *Basarabia la 1828: procese demografice, structuri sociale și confesiuni religioase (Descrișă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse) (Partea I) / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românităte : Conferința științifică internațională, Chișinău, 5-6 noiembrie 2021 : Program și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2022. – P. 266-294. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-159-60-9. – Disponibil în IBN: 28 septembrie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-266-294.pdf.

333. Tomuleț, Valentin. *Basarabia la 1828: procese demografice, structuri sociale și confesiuni religioase (Descrișă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse)* (Partea II) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională, Chișinău, 5-6 noiembrie 2021 : Program și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2022. – P. 236-263. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-163-66-9 ; ISBN 978-606-9659-77-9. – Disponibil în IBN: 14 aprilie 2023. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/236-263.pdf.
334. Tomuleț, Valentin. *Basarabia la 1828: relații comerciale și negustori (descrișă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse)* (Partea II) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, Moldova, 3-5 noiembrie 2022. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2022. – P. 48-50. – ISBN 978-9975-163-52-1. – Disponibil în IBN: 29 noiembrie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/48-50_33.pdf.
335. Tomuleț, Valentin. *Basarabia la 1828: relații comerciale și negustori (descrișă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse)* (II) / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. In memoriam Ion Niculiță (1939-2022), 27 mai 2022 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 8-a. – Chișinău, 2022. – P. 49. – ISBN 978-9975-159-41-8. – Disponibil în IBN: 1 iunie 2022.
336. Tomuleț, Valentin. *Emanciparea țăganilor în Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației, Cahul, Republica Moldova, 3 iunie 2022. – Cahul, 2022. – Vol. 9, partea 2. – P. 161-169. – Referințe bibliogr.: p. 169 (16 tit.). – ISSN 2587-3563 ; E-ISSN 2587-3571. – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/161-169_13.pdf.
337. Tomuleț, Valentin. *Liberalism și protecționism în politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (anii 1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istorie locală și istorie națională în context european : Lucrările Conferinței Internaționale de Istorie „Acta Historica Civitatis Lugosiensis”, Lugoj, 17-19 septembrie 2021. – Oradea, 2022. – P. 157-185. – ISBN 978-606-8925-41-7.
338. Tomuleț, Valentin. *Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1868* / Valentin Tomuleț. – Text :

nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 27-28 octombrie 2022. – Ediția a 32-a. – Chișinău, 2022. – P. 152-153. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-166-14-0 (PDF). – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-152-153_1.pdf.

339. Tomuleț, Valentin. *Specificul genezei și evoluției relațiilor capitaliste în Rusia (mijlocul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Știința istoriei – formă fundamentală de cunoaștere a trecutului. În onoare Ion Țișcanu - 70. – Galați, 2022. – P. 18-39. – ISBN 978-606-696-229-2.

2023

340. Tomuleț, Valentin. *Aplicarea în satul Tabani, județul Hotin a reformei agrare din 1868 și tentative de emigrare a țăranilor în regiunea Amur* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. In memoriam Ion Niculiță (1939-2022), 26 mai 2023 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 9-a. – Chișinău, 2023. – P. 66-67. – ISBN 978-9975-62-524-1. – Disponibil în IBN: 19 mai 2023. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/66-67_58.pdf.
341. Tomuleț, Valentin. *O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 26-27 octombrie 2023 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 33-a. – Chișinău, 2023. – P. 141-142. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-5-36241-088-9. – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2024. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-141-142_2.pdf.
342. Tomuleț, Valentin. *O primă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Imperiul Rus (1902)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european : paradigme, realități, perspective. În onoare Valentina Enache : Conferință, Chișinău, Moldova, 30 august 2023. – Chișinău, 2023. – P. 80-109. – ISBN 978-9975-46-817-6. – Disponibil în IBN: 7 decembrie 2023. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/80-109.pdf.
343. Tomuleț, Valentin. *„Privilegiații” în structura socială a Basarabiei (1812-1871)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) :

- electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, Moldova, 2-4 noiembrie 2023. – Ediția a 7-a. – Chișinău, 2023. – P. 212-243. – ISBN 978-9975-172-36-3 (Lexon-Prim). – Disponibil în IBN: 28 decembrie 2023. – Acces: DOI: <https://doi.org/10.59295/lrr2023.1> ; https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/212-243.pdf.
344. Tomuleț Valentin. *Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 14 iulie 1868* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2023. – Vol. 17 (32), nr 2. – P. 153-174. – Bibliogr.: p. 173. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2023. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/10_Tomulet_0.pdf. – (accesat: 26.04.2023).
345. Tomuleț, Valentin. *Statutul de privilegiat în Basarabia sub dominației imperială rusă. Cazul mazililor* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, Moldova, 2-4 noiembrie 2023. – Ediția a 7-a. – Chișinău, 2023. – P. 43-44. – ISBN 978-9975-172-14-1. – Disponibil în IBN: 30 noiembrie 2023. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/43-44_66.pdf.
346. Томулец, Валентин. *Бессарабия в системе торговых отношений России с Австрийской Империей (1812-1830 гг.)* / Валентин Томулец, Анастасия Гуцу. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2023. – Vol. 17 (32), nr 2. – P. 95-110. – Bibliogr.: p. 109. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în IBN: 31 octombrie 2023. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/7_Tomulet_Gutu.pdf. – (accesat: 15.05.2023).

2024

347. Tomuleț, Valentin. *Categorii sociale privilegiate din Basarabia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în literatura istorică* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Collegium mediense XIV – Comunicări științifice XXIII. – România, 2024. – P. 111-122. – ISSN 2247-7772.
348. Tomuleț, Valentin. *Câteva viziuni teoretizate privind conceptul noțiuni de clasă sau stare socială* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Yesterday's cultural heritage – contribution to the

development of tomorrow's sustainable society : International Scientific Conference Organized in the context of the International Day of Women and Girls in Science, Chișinău, Moldova, 19-20 septembrie 2024. – Ediția a 10-a. – Chișinău, 2024. – Vol. 7. – P. 183-192. – ISSN 2558-894X. – Disponibil în IBN: 23 februarie 2025. – Acces: DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13762206> ; https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/183-192_8.pdf.

349. Tomuleț, Valentin. *Etapele și specificul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1873)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Congresul Național al Istoricilor Români : Rezumate ale comunicărilor, Chișinău-Suceava, 27-31 august 2024. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2024. – P. 160. – ISBN 978-5-36241-280-7. – Disponibil în IBN: 30 septembrie 2024. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/160_16.pdf.
350. Tomuleț, Valentin. *Litigiile funciare din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea – sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea istoriei locale* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. În onoare Anatol Petrencu la 70 de ani, Chișinău, Moldova, 24 mai 2024 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 10-a. – Chișinău, 2024. – P. 50-51. – ISBN 978-9975-62-719-1. – Disponibil în IBN: 3 iunie 2024. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/50-51_72.pdf.
351. Tomuleț, Valentin. *Litigiile funciare din Basarabia secolul al XIX-lea – sursă importantă în studierea istoriei locale (Cazul maiorului Ivan Sumarokov și căpitanului Ioan Costache pentru o parte din moșia Mlenăuți/Tabani, ținutul Hotin)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 24-25 octombrie 2024. – Ediția a 34-a. – Chișinău, 2024. – P. 99-100. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-5-36241-331-6. – Disponibil în IBN: 23 octombrie 2024. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-99-100_5.pdf.
352. Tomuleț, Valentin. *O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Tyragetia. Istorie. Muzeologie : Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2024. – Vol. 18 (33), nr 2. – P. 157-172. – Bibliogr.: p. 171-172. – ISSN 1857-0240. – Disponibil în

IBN: 5 decembrie 2024 – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/12_Tomuleț_compressed.pdf. – (accesat: 10.05.2024).

353. Tomuleț, Valentin. „Privilegiații” – *boiernașii, mazilii, ruptășii, ruptele și negustorii – în sursele documentare de epocă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : conferință științifică internațională : Programul și rezumatele comunicărilor Chișinău, 31 octombrie-2 noiembrie 2024. – Ediția a 8-a. – Chișinău, 2024. – P. 96-99. – ISBN 978-9975-173-02-5. – Disponibil în IBN: 22 noiembrie 2024 – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/96-99_60.pdf.

COORDONATOR, CONDUCĂTOR / CONSULTANT, REFERENT ȘTIINȚIFIC, RECENZENT, MEMBRU AL COMITETELOR ȘTIINȚIFICE

2003

354. *In memoriam professoris Mihail Muntean* : Studii de istorie modernă / Universitatea de Stat din Moldova ; Facultatea de Istorie și Psihologie, Catedra de Istorie Universală ; ediție de: Valentin Tomuleț [et al.]. – Chișinău : Cartdidact, 2003 (CE USM). – 283 p. : tab., fot. portr. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – (Oprea științifică a profesorului Mihail Muntean / Tomuleț Valentin, Vântu Valeria p. 18-26). – Bibliogr. în note la sfârșitul art. – ISBN 9975-940-52-8.

2006

355. *Studia in honorem Pavel Cocârlă* : [la 60 de ani] : Studii de istorie medie și modernă / ed. îngrijită de Igor Ojog, Igor Șarov, Valentin Tomuleț [et al.]. – Text : nemediat. – Chișinău : Cartdidact, 2006 (Tipogr. „Reclama” SA). – 278 p. : diagr., tab. – (Opera științifico-didactică a profesorului Pavel Cocârlă p. 15-20). – Bibliogr. în note la sfârșitul art. – Apare cu sprijinul financ. al Asoc. „Syllabus”. – ISBN 978-9975-940-00-9.

2010

356. Poștarencu, Dinu. *Populația urbană a Basarabiei în perioada 1850-1918* : Autoreferatul tezei de doctor în domeniul istoriei ; 07.00.02 – Istoria românilor / Dinu Poștarencu ; conducător științific: Valentin Tomuleț ; referenți oficiali: Nicolae Enciu, Ludmila Coadă ; membrii consiliului științific specializat: Demir Dragnev, Ion Chirtoagă ; Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat și Drept. – Chișinău,

2010. – 25 p. – Bibliogr.: p. 19-21. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2010/16634/dinu_postarencu_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.

2012

357. *Conferința studentăască de totalizare a activității științifice : (anul de studii 2011-2012)*, 16 martie 2012 : Rezumatele comunicărilor / Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Istorie și Filozofie ; coordonator: Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Chișinău : CEP USM, 2012. – 62 p. – Texte: lb. rom., rusă. – Bibliogr. în notele de subsol. – ISBN 978-9975-71-252-1.
358. Păun (Radovici), Maria Liliana. *Școlile românești din Transilvania în sec. XIV–XVIII* : Autoreferatul tezei de doctor în istorie : 07.00.02 – Istoria Românilor / Maria Liliana Păun (Radovici) ; conducător științific: Alexandru Roman ; referenții oficiali: Gheorghe Gonța, Ion Jarcuțchi ; componența consiliului științific: Demir Dragnev, ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Academia de Științe din Republica Moldova, Institutul de Istorie, Stat și Drept. – Chișinău, 2012. – 31 p. – Bibliogr.: p. 25-26, 30. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2012/21561/maria_paun_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
359. *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus = The Bucharest Peace Treatment of 1812. 200 years of annexation Bessarabia by Russian Empire* : Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-28 aprilie 2012 / autori: Veniamin Ciobanu, Valentin Tomuleț, Vitali V. Stetskevych [et al.] ; editor: Sergiu Mustață ; Facultatea de Istorie și Geografie, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. – Chișinău, 2012. – ISBN 978-9975-51-350-0. – Text : nemediat.

2013

360. *Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni* : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012 / comitetul organizatoric: Valentin Tomuleț, Victoria Bivol ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Institutul de Istorie Socială „ProMemoria”. – Text : nemediat. – Chișinău : CEP USM, 2013. – 131 p. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – ISBN 978-9975-71-468-6.

2014

361. *Conferința studentăască de totalizare a activității științifice : (anul de studii 2013-2014)*, 28 februarie 2014 : [Univeritatea de Stat din Moldova] : Rezumatele comunicărilor / Universitatea de Stat din Moldova,

Facultatea de Istorie și Filosofie ; coordonator: Valentin Tomuleț, Ana Maria Stratan. – Chișinău : Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2014. – 47 p. – Texte : lb. rom., rusă. – ISBN 978-9975-71-527-0.

2015

362. Gumenâi, Ion. *Minoritățile confesionale din Basarabia (1812 – anii '70 ai secolului al XIX-lea)* : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Ion Gumenâi ; consultant științific: Ion Eremia ; referenți oficiali: Demir Dragnev, Sorin Șipoș ; componența consiliului științific: Valeriu Pasat, Liliana Rotaru, ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova. – Chișinău, 2015. – 41 p. – Bibliogr.: p. 33-37. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/23643/ion_gumenai_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
363. *Identitățile Chișinăului* : Materialele conferințelor internaționale, Chișinău, 1-2 octombrie 2013 / autori: Sergiu Musteață (coord.), Alexandru Corduneanu (editor), Ion Tentiuc, Mariana Șlapac, Sergiu Bacalov, Valentin Tomuleț [et al.]. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic – Ediția a 2-a, – Chișinău : Arc, 2015 (Tipogr. "Bons Offices"). – 308 p. – (Seria : Istorii și Documente Necunoscute). – Texte : lb. rom., engl. – Bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – ISBN 978-9975-61-872-4 ; ISBN 978-9975-61-871-7. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/S._MUSTEATA_A._CORDUNEANU_Eds._Identitat_ed_2_2015.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
364. *Ostașii basarabeni în Primul Război Mondial (1914-1918)* : Documente : [în vol.] / Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Istorie ; alcătuitori: Andrei Emilciuc (coordonator) ; au contribuit: Sergiu Bacalov [et al.] ; recenzent științific: Valentin Tomuleț [et al.]. – Text : nemediat. – Chișinău : Tehnica-Info, 2015 [Tipogr. „PIM”, Iași]. – ISBN 978-9975-63-386-4. – Vol. 1. – 2015. – 561 p. – Referințe bibliogr.: p. 560-561 (174 tit.) și în subsol. – ISBN 978-9975-63-387-1.

2016

365. Moraru, Pavel. *Organizarea și activitatea serviciilor de informații și siguranță românești din Basarabia în perioada anilor 1918-1944* : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Pavel Moraru, consultanți științifici: Valeriu Pasat, Nicolae Enciu : referenți oficiali: Ion Șișcanu, Ion Agrigoroaiei, Constantin Solomon ; componența consiliului științific: Valentin Tomuleț [et al.] ; Academia de Științe a Moldovei ; Institutul de Istorie.

– Chișinău, 2016. – 47 p. – Bibliogr.: p. 36-43. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2016/50625/pavel_moraru_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.

2017

366. Duminica, Ivan. *Coloniile bulgarilor în Basarabia (anii 1806-1856)* : Autoreferatul tezei de doctor în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Ivan Duminica ; conducător științific: Ion Gumenâi ; referenți oficiali: Demir Dragnev, Victor Țvircun ; componența consiliului științific: Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie. – Chișinău, 2017. – 30 p. – Bibliogr.: p. 29. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2017/51549/ivan_duminica_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.

2018

367. Cereteu, Igor. *Cartea românească veche în estul Moldovei (sec. XVI-XIX)* : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Cereteu, Igor ; consultant științific: Andrei Eșanu ; referenți oficiali: Eva Mârza, Iraida Condrea, Olimpia Mitric ; componența consiliului științific: Ion Eremia, ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Institutul de Istorie. – Chișinău, 2018. – 47 p. – Bibliogr.: p. 36-43. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53251/igor_cereteu_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
368. Chirtoagă, Valentina. *Etnicii germani din Basarabia: evoluție demografică, social-economică și cultural-spirituală (1814-1917)* : Autoreferat al tezei de doctor în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Valentina Chirtoagă ; Conducător științific: Andrei Eșanu, Referenți oficiali: Valentin Tomuleț, Ludmila Coadă ; Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova ; Institutul de Istorie. – Chișinău, 2018. – 32 p. – Bibliogr.: p. 24-28. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53810/valentina_chirtoaga_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
369. Danilov, Maria. *Carte și cenzură în Basarabia (1812-1917)* : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Maria Danilov ; consultant științific: Andrei Eșanu, Gheorghe Cojocar ; referenți oficiali: Valentin Tomuleț, Ion Gumenâi, Olimpia Mitric ; Institutul de Istorie. – Chișinău, 2018. – 46 p. – Bibliogr.: p. 35-42. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53247/maria_danilov_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
370. Dolghi, Adrian. *Românii și etniile conlocuitoare din Basarabia în istoriografie, surse istorico-etnografice și cartografice (1812-1918)* :

- Culegere de studii / Adrian Dolghi, Alina Felea ; recenzenți: Valentin Tomuleț, Valentina Ursu, Ion Duminica ; Institutul Patrimoniului Cultural. – Chișinău : S. n., 2018 (Tipogr. „Notograf Prim”). – 264 p. – Referințe bibliogr.: p. 236-251 și în subsol. – Indice de nume : p. 252-263. – ISBN 978-9975-84-079-8. – Text : nemediat.
371. Dudnicenco, Nicolae. *Rolul agriculturii în economia orașelor din estul Europei (Rzeczpospolita și țara Moldovei) în secolele XVI-XVII* : Autoreferatul tezei de doctor în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Nicolae Dudnicenco ; conducător științific: Pavel Cocârlă ; referenți oficiali: Valentin Tomuleț, Sergiu Bacalov ; Universitatea de Stat din Moldova ; Facultatea de istorie și filosofie. – Chișinău, 2018. – 30 p. – Bibliogr.: p. 22-26. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53494/dudnicenco_nicolae_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
372. Emilciuc, Andrei. *Ostașii basarabeni în Primul Război Mondial (1914-1918)* : [în vol.] / Andrei Emilciuc ; recenzent științific: Valentin Tomuleț [et al.] ; Institutul de Istorie. – Ed. a 2-a. – Chișinău : Tehnica-Info, 2018 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”) – ISBN 978-9975-63-386-4. – Vol. 1. – 2018. – 561 p. – Bibliogr.: p. 560-561 (174 tit.). – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-63-429-8. – Text : nemediat.
373. Gherasim, Cristina. *Evoluția nobilimii din Basarabia sub dominație țaristă: statutul social-economic și mentalități colective (1812-1873)* : Autoreferatul tezei de doctor în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Cristina Gherasim ; conducător științific: Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova ; Facultatea de istorie și filosofie ; Departamentul istoria românilor, universală și arheologie. – Chișinău, 2018. – 33 p. – Bibliogr.: p. 27-29. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53372/gherasim_cristina_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
374. Ungureanu, Constantin. *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)* : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie : 611.02 Istoria românilor (pe perioade) / Constantin Ungureanu ; consultanți științifici: Gheorghe Gonța, Andrei Eșanu, Gheorghe Cojocar ; referenți oficiali: Ștefan Purici, Ion Gumenăi, Ion Chirtoagă ; componența consiliului științific: Nicolae Enciu, ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea pedagogică de Stat „Ion Creangă”. – Chișinău, 2018. – 47 p. – Bibliogr. : p. 38-43. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53539/ungureanu_constantin_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.

375. Arapu, Valentin. *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* : Rezumatul tezei de doctor în istorie : 611.02 Istoria românilor (pe perioade) / Valentin Arapu ; conducător științific: Pavel Cocârlă ; consultant științific: Valentin Tomuleț ; referenți oficiali: Demir Dragnev, Andrei Emelciuc ; Institutul de Istorie, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. – Chișinău, 2019. – 36 p. – Bibliogr. : p. 28-32. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55163/valentin_arapu_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
376. Arapu, Valentin. *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* : Teză de doctor în istorie : 611.02 Istoria românilor (pe perioade) / Valentin Arapu ; conducător științific: Pavel Cocârlă ; consultant științific: Valentin Tomuleț ; referenți oficiali: Demir Dragnev, Andrei Emelciuc ; Institutul de Istorie, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. – Chișinău, 2019. – 212 p. – Bibliogr. : p. 172-197. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55163/valentin_arapu_thesis.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
377. Ciobanu, Petru. *Biserica catolică din Basarabia în perioada interbelică* : Rezumatul tezei de doctor în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Petru Ciobanu ; conducător științific: Ion Gumenâi ; referenți oficiali: Nicolae Enciu, Fabian Doboș ; componența consiliului științific: Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova ; Facultatea de istorie și filosofie. – Chișinău, 2019. – 35 p. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2019/55504/petru_ciobanu_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
378. Constantinov, Valentin. *Țara Moldovei în cadrul relațiilor internaționale (1611–1634)* : Autoreferatul tezei de doctor habilitat în istorie : 611.02 Istoria românilor / Valentin Constantinov ; Consultant științific: Gheorghe Gonța ; referenți oficiali: Cristian Luca, Ion Chirtoagă, Ion Gumenâi ; componența consiliului științific: Demir Dragnev, ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. – Chișinău, 2019. – 45 p. – Bibliogr.: p. 37-41. – Acces: http://www.cnaa.md/files/theses/2019/54926/valentin_constantinov_abstract.pdf. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
379. Gherasim, Cristina. *Managementul patrimoniului imaterial : Note de curs* / Cristina Gherasim ; referenți: Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Istorie și Filozofie, Departamentul Istoria

Românilor, Universală și Arheologie. – Chișinău : CEP USM, 2021. – 434 p. : tab. – Referințe bibliogr.: p. 430-434 (67 tit.). – ISBN 978-9975-158-87-9.

2023

380. Harabara, Valeriu. *Comunitatea greacă din Basarabia în anii 1812-1829* : Autoreferatul tezei de doctor în istorie : 611.02 – Istoria românilor (pe perioade) / Valeriu Harabara ; conducător științific: Igor Șarov ; consultant științific: Valentin Tomuleț ; referenți oficiali: Sergiu Cornea, Vladimir Mischevca ; Universitatea de Stat din Moldova ; Facultatea de istorie și filosofie ; Departamentul istoria românilor, universală și arheologie. – Chișinău, 2023. – 35 p. – Acces: <https://anacec.md/files/Harabara-rezumat.pdf>. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
381. *Intellectualitatea română între ideologie, libertate academică și naționalism*: Conferința națională cu participare internațională, Chișinău, 14-16 octombrie 2021 / coordonator: Liliana Rotaru ; referenți științifici: Valeriu Pasat, Valentin Tomuleț ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie. – Ediția a 2-a. – Chișinău : [S. n.], 2023 (Lexon-Prim). – 355 p. : fot., tab. – (Historia Universitaria, ISBN 978-9975-34545-3). – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-163-90-3.

2024

382. Sesiunea științifică a *Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie* : In onorem Anatol Petrencu la 70 de ani, Chișinău, Moldova, 24 mai 2024 : Program, rezumatele comunicărilor / editor: Aurel Zanoci ; comitetul organizatoric: Aurel Zanoci, Emil Dragnev, Igor Bercu [et al.] ; comitetul științific: Ion Eremia, Valentin Tomuleț, Ion Șișcanu [et al.]. ; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie – Ediția a 10-a, – Chișinău: [S. n.], 2024 (CEP USM). – 86 p. – ISBN 978-9975-62-719-1. – Text : nemediat.

MEMBRU AL COLEGIULUI DE REDACȚIE

383. *Promemoria* : Revista Institutului de Istorie Socială / fondator: Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Istorie Socială ; redactorșef: Anatol Petrencu ; coordonatori: Igor Cojocaru, Virgiliu Bîrlădeanu, Sergiu Tabuncic ; colegiul de redacție: Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan, Ovidiu Bozgan [et al.] ; colegiul științific consultativ: . Artiom Ulunean, Ioan Chiper, ..., Valentin Tomuleț [et al.]. – Chișinău : Centrul Editorial „Integritas”. – Bianual. – Ediție online: (<http://promemoria.md/publicatii/revista-promemoria/>). – ISSN 1857-3843. – Text : nemediat.

384. *Nominal composition of National Committee for Safeguarding National Intangible Heritage* / Guvernul Republicii Moldova, Ministerul Culturii ; committee members: Svetlana Badrajan, Ion Bălțeanu, Andrei Tamâzâlcăru, ..., Valentin Tomuleț [et al.]. – Ediție online: (<https://mc.gov.md/ro/node/2226>). – (publicat: 03.02.2015 - 13:31).
385. Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare : Decizia Consiliului de conducere al Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare nr. 50 din 28 aprilie 2023 : [A iniția procedura de evaluare externă, a constitui comisiile de evaluare externă a calității în vederea acreditării programelor de studii superioare de licență și master și a desemna coordonatorii evaluării externă, după cum urmează] : Președinte: Marina Cosumov ; membri: Tatiana Bularga, Natalia Grădinaru, Miroslava Valic, Valentin Tomuleț [et al.] ; coordonator ANACEC Alina Țurcanu ; președinte : Andrei Chiciuc ; secretar general: Sergiu Baciuc. – Chișinău, 2023. – Ediție online: (https://anacec.md/files/50.Decizia_CC_CEE_IS_28.04.23.semnat.semnat.pdf). – Text : nemediat.
386. *Tyragetia. Istorie, muzeologie*. Serie nouă / Muzeul Național de Istorie a Moldovei ; editor-șef: Eugen Sava ; consiliului de redacție: ... Anatol Petrencu [et al.] ; membri: Marius Alexianu, Ana Boldureanu, Nicolaus Boroffka, ..., Valentin Tomuleț [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2019-2024. – Ediție online: (https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/journal_tyragetia/#titlul). – ISSN 1857-0240 ; ISSN-e 2537-6330. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
387. *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova (ANTIM)* : Anuar istoric : Revistă de istorie / Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova ; colegiul de redacție: Sergiu Musteață (redactor-șef), ..., Anatol Petrencu, Valentin Tomuleț [et al.]. – București : RA „Monitorul Oficial” ; Chișinău : Pontos : Cartier, 2005-2015. – ISBN 2069-5527. – Text : nemediat.
388. *Studia Universitatis. Revistă științifică*. Seria Științe Umanistice / redactor-șef: Sergiu Matveev ; redactor-șef adjunct: Irina Condrea [et al.] ; colegiul de redacție: Ion Niculiță, Pavel Cocârlă, Eudochia Saharneanu, ..., Valentin Tomuleț [et al.]. – Chișinău, (2008-2024). – ISSN 1811-2668 ; E-ISSN 2345-1009. – Text : nemediat.
389. *Archiva Moldaviae* : Arhivele Naționale ale României / editor in chief: Dorin Dobrințu ; international advisory board: Viorel Achim, Mihnea Berindei, Ovidiu Buruiană, ..., Valentin Tomuleț [et al.]. – Iași, 2009-

2022. – Revistă anuală. – ISSN 2067-3930 ; ISSN 2558-8370 (online).
– Ediție online: (<https://www.archivamoldaviae.ro/volumes>). – Text :
nemediat.
390. *Cohorta*. Revistă de istorie militară / Colegiul de redacție: Vitalie Ciobanu ; Coordonator: Demir Dragnev ; Membrii colegiului: Valentin Tomuleț, Gheorghe Cojocaru, Constantin Manolachi [et al.] ; Ministerul Apărării al Republicii Moldova ; Agenția pentru știință și memorie militară ; Asociația de istorie militară. – Chișinău, 2011-2023. – Fondată în 1999. – ISSN 1857-0100. – Acces: https://ibn.idsi.md/vizualizare_revista/1195. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic.
391. *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria Științe socioumanistice / colegiul de redacție: Gheorghe Rusnac (redactor-șef), Petru Chetruș (redactor-șef adj.) ; redactori științifici: Constantin Solomon, Maria Bulgaru ; membri: Ion Niculiță, Pavel Cocârlă ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova. – Chișinău : CEP USM, 2004. – Vol. 3: Istorie, Studiul artelor, Psihologie, Pedagogie, Asistență socială, Siciologie, Filosofie. – 481 p. – ISSN 1811-2668.
392. *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria Științe socioumanistice / colegiul de redacție: Gheorghe Rusnac (redactor-șef), Petru Chetruș (redactor-șef adj.) ; redactori științifici: Constantin Solomon, Maria Bulgaru ; membri: Ion Niculiță, Pavel Cocârlă ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova. – Chișinău : CEP USM, 2005. – Vol. 3: Istoria românilor și antropologie, Istorie universală, Pedagogie, Psihologie, Studiul artelor, Asistență socială, Siciologie, Filosofie. – 594 p. – ISSN 1811-2668.
393. *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*. Seria Științe socioumanistice / colegiul de redacție: Gheorghe Rusnac (redactor-șef), Petru Chetruș (redactor-șef adj.) ; redactori științifici: Maria Bulgaru, Constantin Solomon ; membri: Ion Niculiță, Pavel Cocârlă ..., Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea de Stat din Moldova. – Chișinău : CEP USM, 2006. – Vol. 3: Asistență socială, Siciologie, Filosofie, Istoria românilor și antropologie, Istorie universală, Pedagogie, Psihologie, Studiul artelor, Culturologie. – 570 p. – ISSN 1811-2668. – (Vol. 3. Seria Științe socioumanistice. – ISBN 978-9975-70-672-8).
394. *Țara Moldovei în contextul civilizației europene* : În onoare Gheorghe Goța profesor universitar : Materialele simpozionului internațional, noiembrie 2008 / colectivul de redacție: Demir Dragnev, Nicolae Chicus, Pavel Parasca, Valentin Tomuleț [et al.] ; Universitatea Pedagogică de

Stat „Ion Creangă”, Facultatea Istorie și Etnopedagogie, Catedra Istoria Românilor. – Chișinău : Cartdidact, 2008. – 768 p. : fot. – ISBN 978-9975-940-73-3.

INTERVIURI

395. Tomuleț Valentin. *Istoria este totul pentru mine : interviu : text* / Valentin Tomuleț ; reporter: N. Roibu ; editor: L. Alcază. – Text (vizual) : electronic // Moldpres. Agenția informațională de Stat : [site]. – Chișinău, 2015, 5 octombrie. – Acces: <https://www.moldpres.md/rom/cultura/valentin-tomule-istoria-este-totul-pentru-mine>. – (accesat: 05 octombrie 2015).
396. Ursu-Naniu, Rodica. *Între vocație artistică și pasiunea pentru istorie : (în dialog cu Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Departamentul Istoria Românilor Universală și Arheologie)* / Rodica Ursu-Naniu. – Text : nemediat // Patrimoniul educațional universitar : dascăli și discipoli : [în vol.] / Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filozofie ; responsabil ediție: Rodica Ursu Naniu, Igor Șarov. – Chișinău : Cartdidact, 2019. – Vol. 1. – P. 123-152. – ISBN 978-9975-3315-2-4.
397. Tofan, Eugenia. *Profesorul Valentin Tomuleț : „Am ales istoria, în care am găsit resurse inepuizabile de viață și voință” : (Interviu cu doctorul habilitat, profesor universitar Valentin Tomuleț, decan al Facultății de Arte Frumoase a USM, Laureat al Premiului Național)* / Eugenia Tofan. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // În oglinda istoriei : de la medieval la contemporan : În onoare profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 10-27. – ISBN 978-9975-62-465-7. – Acces: <https://enciclopedia.asm.md/wp-content/uploads/Valentin-Tomulet-tipar.pdf>.

RECENZII, LANSĂRI DE CARTE

398. Tomuleț, Valentin. *Introducerea tarifului vamal din 1816* : [din lucrarea „Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)”. Chișinău: USM, 2002] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Curierul vamal = Таможенный вестник. – 2004. – 12 octombrie. – P. 7. – [Continuare. Începutul : 10 august 2004].
399. Tomuleț, Valentin. *Negustorii basarabeni cereau inaugurarea vămii de Reni* : [din lucrarea „Politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)”.]

- Chișinău: USM, 2002] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // *Curierul vamal* = Таможенный вестник. – 2004. – 28 septembrie – P. 7.
400. Tomuleț, Valentin. *Tariful vamal din 1822* : [din lucrarea „Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)”. Chișinău: USM, 2002] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // *Curierul vamal* = Таможенный вестник. – 2004. – 21 decembrie. – P. 7. – [Continuare. Începutul : 18 octombrie 2004].
 401. Томулец, Валентин. *Введение таможенного тарифа в 1816 году* : [по книге „Торгово-таможенная политика царизма в Бесарабии и ее влияние на становление коммерческой буржуазии (1812-1868)”. Кишинэу, 2002] / Валентин Томулец. – Text : nemediat // *Curierul vamal* = Таможенный вестник. – 2004. – 16 noiembrie – P. 4. – [Continuare. Începutul : 18 octombrie 2004].
 402. Томулец, Валентин. *Таможенный тариф от 1822 года* : [по книге „Торгово-таможенная политика царизма в Бесарабии и ее влияние на становление коммерческой буржуазии (1812-1868)”. Кишинэу, 2002] / Валентин Томулец. – Text : nemediat // *Curierul vamal* = Таможенный вестник. – 2005. – 1 ianuarie – P. 4. – [Continuare. Începutul : 18 octombrie 2004].
 403. Tomuleț, Valentin. *Un studiu despre primii ani ai Basarabiei sub acvila bicefală*. / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // *Destin Românesc* (serie nouă). Revistă de istorie și cultură. – București, Chișinău, 2006. – An 1 (12). – Nr 3-4 (47-48). – P. 252-254 – ISSN 1857-1964. – Rec. la cartea: Poștarencu, Dinu. *Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus*. – Chișinău: Prut Internațional, 2006. 304 p. ISBN 978-9975-69-048-5.
 404. Tomuleț, Valentin. *Maria Danilov. Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia 1812-1918 (între tradiție și politica țaristă)*. *Biblioteca Tyragetia XIII*. – Chișinău, 2007 (Tipogr. „Bons Offi ces”), 264 p. / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // *Tyragetia*. Istorie. Muzeologie. Anuarul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Serie nouă. – Chișinău, 2008. – Vol. 2 (17), nr 2. – P. 371-374. – ISSN 1857-0240. – Rec. la cartea: Danilov, Maria. *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia 1812-1918 (între tradiție și politica țaristă)*. Chișinău, 2007 (Tipogr. „Bons Offi ces”). 264 p. ISBN 978-9975-80-073-0. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Recenzie_Maria_Danilov.pdf. – (prezentat: 10.12.2007).

405. Tomuleț, Valentin. *Ludmila Coadă. Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice.* – Chișinău: Pontos, 2009. 348 p. / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc (serie nouă). Revistă de istorie și cultură. – București, Chișinău, 2009. – An 4 (15). – Nr 2 (60). – P. 141-144. – ISSN 1857-1964. – Rec. la cartea: Ludmila Coadă. Zemstva Basarabiei. Aspecte istorico-juridice. – Chișinău: Pontos, 2009. 348 p. ISBN 978-9975-72-286-5.
406. Tomuleț, Valentin. *Cele trei secole ale mănăstirii Hâncu.* / Valentin Tomuleț, Pavel Parasca. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – Chișinău, 2010. – Nr 4(19). – P. 168-171. – ISSN 1857-0461. – Rec. la cartea: Agachi, Alexei. Istoria Mănăstirii Hâncu (1677-2010). Chișinău : Pontos SRL, 2010. 245 p. – ISBN 978-9975-51-143-8. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Cele%20trei%20secole%20ale%20manastirii%20Hancu.pdf.
407. Parasca, Pavel. *Alexei Agachi. Istoria Mănăstirii Hâncu 1677-2010.* – Chișinău : Pontos, 2010. 246 p. : 24 il. / Pavel Parasca, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // History & Politics. Revistă de Istorie și Politică. – 2011. – An. 4, nr 1. – P. 143-150. – ISSN 1857-4076. – Rec. la cartea: Agachi, Alexei. Istoria Mănăstirii Hâncu 1677-2010. Chișinău : Pontos, 2010. 246 p. : 24 il. ISBN 978-9975-51-143-8. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Alexei%20Aghachi%20Istoria%20manastirii%20Hincu%201677_2010.pdf.
408. Parasca, Pavel. *Cele trei secole ale Mănăstirii Hâncu* : [pe marginea vol. „Istoria Mănăstirii Hâncu, 1977-2010” de Alexei Aghachi, Chișinău, Pontos, 2010, 245 p.] / Pavel Parasca, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Akademos. – 2010. – Nr 4. – P. 168-171 : fot. . – Rec. la cartea: Agachi, Alexei. Istoria Mănăstirii Hâncu 1677-2010. Chișinău : Pontos, 2010. 246 p. : 24 il. ISBN 978-9975-51-143-8.
409. Tomuleț, Valentin. *Liliana Rotaru, Țările Asiei și Africii în prima jumătate a secolului XX. Documente și materiale cu note și comentarii.* – Chișinău, 2013 (Tipogr. „CEP USM”). 692 p. / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Științe Umanistice. – Chișinău, 2013. – Nr 11 (61). – P. 226-228. – ISSN 1811-2668. – Rec. la cartea: Rotaru, Liliana. Țările Asiei și Africii în prima jumătate a secolului XX. Documente și materiale cu note și comentarii. Chișinău : CEP USM, 2013. 692 p. ISBN 978-9975-71-412-9. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Liliana%20Rotaru_

Tarile%20asiei%20si%20Africii%20in%20prima%20jumătate%20a%20secolului%20XX.pdf.

410. Tomuleț, Valentin. *Galina Martea. Basarabia – destin și provocare. Chișinău : Pontos, 2016, vol. 1. 308 p.* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc (serie nouă). Revistă de istorie și cultură. – București, Chișinău, 2017. – An 12 (23). – Nr 1-2 (99-100). – P. 232-237. – ISSN 1857-1964. – Rec. la cartea: Martea, Galina. Basarabia – Dectin și provocare. Chișinău, 2016, vol. 1. 308 p. ISBN 978-9975-51-796-6.
411. Tomuleț, Valentin. *În spațiul realității basarabene* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Curtea de Argeș. Revistă de cultură. – 2017. – Anul 8, nr 6 (79), iunie. – P. 28. – Rec. la cartea: Martea, Galina. Basarabia – Dectin și provocare. Chișinău, 2016, vol. 1. 308 p. ISBN 978-9975-51-796-6. – Acces: https://www.curteadelaarges.ro/arhiva/VIII_6_79/VIII_6_79.pdf.
412. Tomuleț, Valentin. *O lucrare despre destinul Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – Chișinău, 2017. – Nr 16 (3737), 20 aprilie. – P. 7 – Rec. la cartea: Martea, Galina. Basarabia – Dectin și provocare. Chișinău : Pontos, 2016, vol. 1. 308 p. ISBN 978-9975-51-796-6. – Acces: <https://armonii culturale.ro/valentin-tomulet-o-lucrare-despre-destinul-basarabiei/>. – (accesat: 20.04.2017).
413. Tomuleț, Valentin. *O lucrare despre destinul Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Ultima Oră : [ziarul]. România. Cotidian Național Independent. Seria nouă, 2017. – Anul 20, 21 aprilie. – Rec. la cartea: Martea, Galina. Basarabia – Dectin și provocare. Chișinău, 2016, vol. 1. 308 p. ISBN 978-9975-51-796-6.
414. Tomuleț, Valentin. *O lucrare despre destinul Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin românesc. – 2017. – Nr 1/2. – P. 232-237. – Rec. la cartea: Martea, Galina. Basarabia – Dectin și provocare. Chișinău, 2016, vol. 1. 308 p. ISBN 978-9975-51-796-6.
415. Tomuleț, Valentin. *Realități basarabene văzute de Galina Martea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova : [ziarul]. – Chișinău, 2017. – Nr 9 (187), 25 aprilie. – P. 3. – Rec. la cartea: Martea, Galina. Basarabia – Dectin și provocare. Chișinău, 2016, vol. 1. 308 p. ISBN 978-9975-51-796-6.
416. Tomuleț, Valentin. *Andrei Emilciuc. Ostașii basarabeni în primul război mondial (1914-1918). Vol. I. Ediția a doua. Chișinău: Tehnica-*

- Info*, 2018 (F.E. -P. „Tipografia Centrală”). 562 p. / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice. – 2018. – Nr 10 (120). – P. 108-110. – ISSN 1811-2668 ; ISSN-e 2345-1009. – Rec. la cartea: Emilciuc, Andrei. Ostașii basarabeni în primul război mondial (1914-1918). Ediția a doua. Chișinău : Tehnica-Info, 2018 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). Vol. 1. 562 p. ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 16 aprilie 2019. – Accers: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/18.p.108-110_120.pdf.
417. Tomuleț, Valentin. *Maria Danilov*, Carte și cenzură în Basarabia (1812-1917), Editura Epigraf, Chișinău, 2018, (Tipogr. Bons Offices), 400 p. / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Revista de Istorie a Moldovei. – 2019. – Nr 3-4 (119-120). – P. 160-166. – ISSN 1857-2022. – Rec. la cartea: Maria Danilov, Carte și cenzură în Basarabia (1812-1917). Chișinău : Editura Epigraf, 2018, (Tipogr. Bons Offices). 400 p. ISBN 978-9975-60-285-3 ; Idem [Resursă electronică]. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/160-166_5.pdf.
418. *Erudiții istoriei despre curiozitățile ei* : [pe marginea volumului “Lacrimile zeului RA” de Andrei Prohin. Chișinău : Editura “LexonPrim”, 2020]. / Valentin Tomuleț, Emil Dragnev, Virgil Pâslariuc, T. R. [Tudor Rusu]. – Text : nemediat // Făclia. – 2020. – 16 oct. – P. 3 : fot. – Rec. la cartea: Prohin, Andrei. Lacrimile zeului Ra. Din curiozitățile istoriei. Chișinău : Editura “LexonPrim”, 2020. 200 p. ISBN 978-9975-3435-1-0.
419. Tomuleț, Valentin. *160 de ani de la Unirea Principatelor : Oameni, fapte și idei din domnia lui Alexandru Ioan Cuza* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin românesc = Romanian Destiny. – 2021. – Nr 3/4. – P. 125-127. – Rec. la cartea: 160 de ani de la Unirea Principatelor : Oameni, fapte și idei din domnia lui Alexandru Ioan Cuza / editori: Petronel Zahariuc, Adrian-Bogdan Ceobanu. – Iași : Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020. 666 p. ISBN 978-606-714-576-2.
420. Tomuleț, Valentin. Mutruc Valeriu. *Prezentare de carte: În așteptarea reformelor : viața agrară a Basarabiei în primele decenii ale stăpânirii imperiale ruse*. – Iași : Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019. 540 p. ISBN 978-606-714-525-0 / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită, Chișinău, 5-6 noiembrie 2021. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2022. – P. 505-514. – ISBN 978-9975-159-60-9. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-505-514.pdf.

421. Tomuleț, Valentin. *Dimensiunea economică a istoriei într-o abordare inedită* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – Chișinău, 2021. – Nr 4 (63). – P. 163-165. – ISSN 1857-0461. – Rec. la cartea: Arapu, Valentin. *Relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*. Colecția: *Românii în istoria universală* (Vol. 442). București : Editura „Eikon”, 2021. 398 p. ISBN 978-606-49-0581-9. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/163-165_27.pdf.
422. Tomuleț, Valentin. *Cătălin Turliuc. „Toți în unu”. Alexandru Ioan I și epoca sa. Iași: Junimea, 2020. 190 p.* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice*. – 2022. – Nr 4 (154). – P. 82-84. – ISSN 1811-2668 ; ISSN-e 2345-1009. – Rec. la cartea: Cătălin Turliuc. „Toți în unu”. Alexandru Ioan I și epoca sa. Iași: Junimea, 2020. 190 p. ISBN 978-973-37-2341-7 ; Idem [Resursă electronică]. – Disponibil în IBN: 30 mai 2022. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/15.%20p.%2082-84%20%28recenzie%29.pdf.
423. Tomuleț, Valentin. *Prezentare de carte Valeriu Mutruc. În așteptarea reformelor: viața agrară a basarabiei în primele decenii ale stăpânirii imperiale ruse, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019, 540 p.* ISBN 978-606-714-525-0. [Discursul dlui profesor Valentin Tomuleț prezentat la ședința plenară a conferinței ...] / Valentin Tomuleț. – Text (vizual) : electronic // *Latinitate, Romanitate, Românităte : Conferința științifică internațională, Chișinău, 5-6 noiembrie 2021 : Program și rezumatele comunicărilor*. – Ediția a 5-a. – Chișinău, 2022. – P. 505-514. – ISBN 978-9975-159-60-9. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-505-514.pdf.

PUBLICAȚII, TEZE ÎN COLABORARE CU STUDENȚII

1998

424. Adam, Iraida. *Schițe din istoria școlii eparhiale pentru fete din Chișinău (anii 1864-1914)* / Iraida Adam, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 11. – (Anul de studii 1997/98).

425. Bordei, Tatiana. *Activitatea senatorului rus V. I. Krasno-Milașevici în Divanele Principatelor Române (februarie 1810 – februarie 1813)* / Tatiana Bordei, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică studențească, dedicată Zilei Universității de Stat din Moldova, 7-10 aprilie 1998 : Rezumatul comunicărilor. – Ediția a 3-a. – Chișinău, 1998. – P. 25.
426. Bulat, Vladimir. *Considerații privind tratativele preliminare de la Giurgiu și București (octombrie 1811 – mai 1812)* / Vladimir Bulat, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 6. – (Anul de studii 1997/98).
427. Cernit, Taisia. *Colonizarea bulgară în Basarabia după războiul ruso-turc din anii 1828-1829* / Taisia Cernit, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 8. – (Anul de studii 1997/98).
428. Cojocaru Grigore. *Unele considerații privind coloniile germane din Basarabia (anii 1814-1918)* / Grigore Cojocaru, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 9. – (Anul de studii 1997/98).
429. Didilica, Alina. *Aspectele politico-juridice ale anexării Basarabiei la Rusia* / Alina Didilica, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 7. – (Anul de studii 1997/98).
430. Lisnic, Valentina. *Activitatea senatorului rus S. S. Kușnikov în Divanele Principatelor Române (februarie 1808-februarie 1810)* / Valentina Lisnic, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 5. – (Anul de studii 1997/98).
431. Slovineanu Gheorghe. *Unele aspecte privind prestațiile extraordinare impuse populației Basarabiei în timpul războiului Crimeei (1853-1856)* / Gheorghe Slovineanu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 19 februarie 1998 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1998. – P. 10. – (Anul de studii 1997/98).

432. Adam, Iraida. *Unele aspecte ale politicii promovate de țarism în Basarabia în domeniul învățământului (anii 1812-1918)* / Iraida Adam, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 14. – (Anul de studii 1998/99).
433. Bordei, Tatiana. *Aspectul fiscal al activității senatorului rus V.I. Krasno-Milașevici în Divanele Principatelor Române (anii 1810-1812)* / Tatiana Bordei, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 8. – (Anul de studii 1998/99).
434. Didilica, Alina. *Considerații generale privind situația Țărilor Române în sistemul politic al Imperiului Otoman în ajunul războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Alina Didilica, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 9. – (Anul de studii 1998/99).
435. Leășoc, Constantin. *Considerații privind legendele apariției denumirii comunii Tabani, județul Edineț* / Constantin Leășoc, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 7. – (Anul de studii 1998/99).
436. Neagu, Olga. *Considerații privind formarea ghildelelor în Basarabia* / Olga Neagu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 12. – (Anul de studii 1998/99).
437. Slovineanu, Gheorghe. *Tratarea prestațiilor extraordinare impuse populației din Basarabia în timpul războiului din Crimeea (anii 1853-1856) în istoriografia oficială* / Gheorghe Slovineanu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 13. – (Anul de studii 1998/99).
438. Stratulat, Maria. *Unele considerații privind formarea pieței interne în Basarabia (anii 1812-1830)* / Maria Stratulat, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 11 martie 1999 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 1999. – P. 10. – (Anul de studii 1998/99).

2004

439. Bordei, Valentina. *Relațiile comerciale ale Moldovei cu Imperiul Rus în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Valentina Bordei, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică studentescă dedicată Anului Ștefan cel Mare și Sfânt, 16-17 martie 2004 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2004. – P. 17.
440. Гуцу, Наталья. *Низший разряд церковных школ в Бессарабии (1866-1914)* / Наталья Гуцу, Валентин Томулец. – Text : nemediat // Conferința științifică studentescă dedicată Anului Ștefan cel Mare și Sfânt, 16-17 martie 2004 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2004. – P. 19.

2005

441. Agapie, Aurelia. *Exportul mărfurilor din Basarabia prin porturile Ismail și Reni în anii 1812-1856* / Aurelia Agapie, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentescă de totalizare a activității științifice în anul de studii 2004/2005. – Chișinău, 2005. – P. 11.
442. Bodiu, Ala. *Basarabia în sistemul pieții interne ruse (1812-1868)* / Ala Bodiu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentescă de totalizare a activității științifice în anul de studii 2004/2005. – Chișinău, 2005. – P. 12.
443. Botezatu, Mariana. *Activitatea religioasă a mitropolitului Basarabiei Gavriil Bănulescu-Bodoni* / Mariana Botezatu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentescă de totalizare a activității științifice în anul de studii 2004/2005. – Chișinău, 2005. – P. 13.
444. Chicaroș, Tatiana. *Schimbări cu caracter social în contingentul de elevi din școlile bisericești pentru fete din Basarabia la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea* / Tatiana Chicaroș, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Materialele conferinței științifice studentești internaționale dedicată Anului Ștefan cel Mare și Sfânt, 2-4 iulie 2004. – Chișinău, 2005. – P. 72-74.
445. Cociurca, Ana. *Considerații privind alegerile în adunarea nobiliară din Basarabia din 26 mai 1840* / Ana Cociurca, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentescă de totalizare a activității științifice în anul de studii 2004/2005. – Chișinău, 2005. – P. 15.
446. Donciu, Veronica. *Considerații privind legendele apariției denumirii satului Roșcani, raionul Anenii Noi* / Veronica Donciu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentescă de totalizare a activității științifice în anul de studii 2004/2005. – Chișinău, 2005. – P. 9.

447. Gamarța, Lilia. *Unele considerații privind evoluția nobilimii din Basarabia sub raport statistic și structural în sec. al XIX-lea* / Lilia Gamarța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice în anul de studii 2004/2005. – Chișinău, 2005. – P. 14.
448. Timohina, Natalia. *Considerații privind consecințele războiului ruso-turc din 1828-1829 pentru Basarabia* / Natalia Timohina, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Materialele conferinței științifice studențești internaționale dedicată Anului Ștefan cel Mare și Sfânt, 2-4 iulie 2004. – Chișinău, 2005. – P. 60-71.

2007

449. Botezatu, Mariana. *Aportul Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la înființarea seminarului teologic din Chișinău* / Mariana Botezatu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 24.
450. Carp, Cristina. *Consecințele politicii de colonizare promovate de administrația imperială rusă în Basarabia (1812-1828)* / Cristina Carp, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 26.
451. Cociurca, Ana. *Dosarele familiilor nobiliare – izvor important în studierea tendințelor nobilimii basarabene de a-și confirma titlurile nobiliare (1812-1918)* / Ana Cociurca, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 2.
452. Cociurca, Ana. *Tendința nobilimii de Basarabia de a-și confirma titlurile nobiliare (1812-1918)* / Ana Cociurca, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Lucrări studențești. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2007. – P. 101-104.
453. Gorincioi, Natalia. *Unele aspecte privind includerea Basarabiei în sistemul pieții interne a Rusiei* / Natalia Gorincioi, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe

cunoaștere : Conferința științifică studentească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 25.

454. Mariuța, Diana. *Personalitatea Mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni în istoriografia românească interbelică (1918-1940)* / Diana Mariuța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studentească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 2.
455. Rotari, Taisia. *Unele considerațiuni privind legenda și prima mențiune documentară a satului Mihălășeni, raionul Ocnița* / Taisia Rotari, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studentească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 27.
456. Tarța, Dumitru. *Conceptul de elită și problema cercetării elitelor în istoriografia românească* / Dumitru Tarța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studentească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 28.
457. Zubco, Maria. *Orașul – obiect de studiu al cercetărilor etnografice* / Maria Zubco, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Instruirea și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere : Conferința științifică studentească dedicată aniversării 61 de la fondarea Universității de Stat din Moldova, 17 martie 2007 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2007. – P. 29.

2008

458. Borta, Tatiana. *Interesele Rusiei și Franței în Principatele Române la începutul sec. al XIX-lea* / Tatiana Borta, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studentească de totalizare a activității științifice, 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 10. – (Anul de studii 2007/2008).
459. Bujag, Andrei. *Basarabia în contextul geopoliticii rusești în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Andrei Bujag, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studentească de totalizare a activității științifice,

- 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 11. – (Anul de studii 2007/2008).
460. Carp, Cristina. *Consecințele politicii de colonizare promovate de administrația rusă în Basarabia (1812-1829)* / Cristina Carp, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studențească de totalizare a activității științifice, 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 14. – (Anul de studii 2007/2008).
461. Rotari, Taisia. *Personalitatea guvernatorului civil al Basarabiei Scarlat Sturdza în istoriografia modernă și contemporană* / Taisia Rotari, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studențească de totalizare a activității științifice, 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 13. – (Anul de studii 2007/2008).
462. Tarța, Dumitru. *Dificultăți și obstacole în recunoașterea titlului de noblete pentru boierimea basarabeiană după anexarea provinciei la Imperiul Rus* / Dumitru Tarța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studențească de totalizare a activității științifice, 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 12. – (Anul de studii 2007/2008).
463. Zubco, Maria. *Chișinăul văzut de contemporani (secolul al XIX-lea)* / Maria Zubco, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studențească de totalizare a activității științifice, 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 16. – (Anul de studii 2007/2008).
464. Сапунжи, Нелли. *Политическая деятельность болгарской эмиграции в румынских княжествах (1828-1829 г.г.)* / Нелли Сапунжи, Валентин Томулец. – Text : nemediat // Tineretul de astăzi – viitorul de mâine : Conferința științifică studențească de totalizare a activității științifice, 12 martie 2008 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2008. – P. 15. – (Anul de studii 2007/2008).

2009

465. Cereș, Irina. *Principatul Moldova în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Irina Cereș, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Lucrări studențești. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2009. – P. 18-21.

466. Banari, Vadim. *Rolul Administrației speciale a orașului Ismail în dezvoltarea comerțului exterior al Basarabiei prin porturile dunărene (1830-1857)* / Vadim Banari, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Lucrări studențești. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2010. – P. 47-50.
467. Banari, Vadim. *Instituirea administrației speciale a orașului Ismail și rolul ei în evoluția burgheziei comerciale (1830-1857)* / Vadim Banari, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 14.
468. Bordeian, Alexandr. *Particularitățile politicii comercial-vamale a țarismului în Basarabia în anii 1812-1830* / Alexandr Bordeian, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 9.
469. Bordeian, Alexandru. *Protecționism și liberalism în politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia în primele decenii ale sec. al XIX-lea (1812-1830)* / Alexandru Bordeian, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Lucrări studențești. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2010. – P. 43-46.
470. Crudu, Vasile. *Evoluția sistemului de concesiuni din Basarabia în anii '20 ai sec. al XIX-lea* / Vasile Crudu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 10.
471. Dljanschi, Roman. *Reforma agrară în Basarabia din 1868 și strămutările de populație în Caucaz, Siberia, Kuban, Asia Mijlocie și Extremul Orient* / Roman Dljanschi, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din

- Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 18.
472. Furtună, Olga. *Prestațiile extraordinare impuse populației din Basarabia în perioada războiului ruso-turc din anii 1828-1829* / Olga Furtună, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 13.
473. Gherasim, Cristina. *Lupta partidelor dvorenești din Basarabia în timpul alegerilor în adunarea deputaților nobilimii din 1840* / Cristina Gherasim, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 15.
474. Gherasim, Cristina. *Mentalitatea elitei nobiliare din Basarabia sub regimul țarist* / Cristina Gherasim, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Lucrări studențești. Științe socioumanistice. – Chișinău, 2010. – P. 39-43.
475. Grosu, Elena. *Învățământul secundar pentru fete din Basarabia (1864-1917)* / Elena Grosu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 17.
476. Lupașcu, Vitalie. *Mentalitatea burgheziei comerciale din Basarabia : (Prin prisma activității negustorilor evrei) (anii 1812-1868)* / Vitalie Lupașcu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică studențească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 11.
477. Tulei, Roman. *Unele considerații privind primele mențiuni documentare a satului Crocmaz* / Roman Tulei, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii Academice : Conferința științifică

studentească dedicată aniversării 64 ani de la fondarea Universitatea de Stat din Moldova, 18 martie 2010 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2010. – P. 7.

2011

478. Bivol, Victoria. *Considerații generale privind evoluția conceptului de elită în istoriografie* / Victoria Bivol, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 6-9. – (Anul de studii 2010/2011).
479. Butnaru, Andrei. *Statutul călărașilor din Basarabia în sec. al. XIX-lea* / Andrei Butnaru, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 24-26. – (Anul de studii 2010/2011).
480. Cernatânscaia, Snejana. *Școlile lancasteriene din Basarabia în sec. al XIX-lea* / Snejana Cernatânscaia, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 27-30. – (Anul de studii 2010/2011).
481. Cojocari, Livica. *Considerații privind dinamica numerică a populației evreiești din mediul urban al Basarabiei în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Livica Cojocari, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 10-12. – (Anul de studii 2010/2011).
482. Crudu, Vasile. *Evoluția sistemului de concesiuni din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Vasile Crudu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 13-16. – (Anul de studii 2010/2011).
483. Dljanschi, Roman. *Reforma agrară în Basarabia din 1868 și strămutările de populație în Caucaz, Siberia, Kuban, Asia Mijlocie și Extremul Orient* / Roman Dljanschi, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studentească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 35-38. – (Anul de studii 2010/2011).
484. Fornea, Alina. *Exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Rusia* /

Alina Fornea, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 17-19. – (Anul de studii 2010/2011).

485. Furtună, Olga. *Unele considerații privind prestațiile extraordinare impuse populației din Basarabia de administrația imperială rusă în anii războiului ruso-turc din 1828-1829* / Olga Furtună, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 31-34. – (Anul de studii 2010/2011).
486. Lupașcu, Vitalie. *Rolul negustorilor evrei în instituirea coloniilor evreiești din Basarabia* / Vitalie Lupașcu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința studențească de totalizare a activității științifice, 20-21 mai 2011 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2011. – P. 20-23. – (Anul de studii 2010/2011).

2012

487. Baxan, Angela. *Rolul Consiliului (Sfatului) Suprem în sistemul administrativ al Basarabiei (29 aprilie 1818-29 februarie 1829)* / Angela Baxan, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Noile paradigme în cercetarea și predarea istoriei în mileniul III : Simpozionul științific internațional, 23-25 martie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 131-138.
488. Baxan, Angela. *Unele aspecte privind instituirea și activitatea Consiliului Suprem al Basarabiei (29 aprilie 1818-29 februarie 1828)* / Angela Baxan, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 31-32. – (Anul de studii 2011-2012).
489. Bivol, Victoria. *Premisele constituirii elitei burgheze din Basarabia* / Victoria Bivol, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 39-40. – (Anul de studii 2011-2012).
490. Bivol, Victoria. *Rolul negustorilor angroșiști armeni și greci în comerțul cu cereale prin porturile Ismail și Reni în anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea* / Victoria Bivol, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Noile paradigme în cercetarea și predarea istoriei în mileniul III : Simpozionul științific internațional, 23-25 martie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 147-154.
491. Butnaru, Andrei. *Schimbări în structura socială a populației din Basarabia conform regulamentului din 1818* / Andrei Butnaru, Valentin Tomuleț. –

Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 29-30. – (Anul de studii 2011-2012).

492. Butnaru, Andrei. *Schimbări în structura socială a societății basarabene în primele decenii al sec. al XIX-lea* / Andrei Butnaru, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Noile paradigme în cercetarea și predarea istoriei în mileniul III : Simpozionul științific internațional, 23-25 martie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 83-89.
493. Cernatînscaia, Snejana. *Din istoria instituirii școlilor lancasteriene în Basarabia* / Snejana Cernatînscaia, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 37-38. – (Anul de studii 2011-2012).
494. Cernatînscaia, Snejana. *Unele considerații privind învățământul lancasterian în Basarabia* / Snejana Cernatînscaia, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Noile paradigme în cercetarea și predarea istoriei în mileniul III : Simpozionul științific internațional, 23-25 martie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 36-48.
495. Gîra, Dina. *Instituirea și activitatea Comisiei Științifice a Arhivelor din Basarabia* / Dina Gîra, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 41-42. – (Anul de studii 2011-2012).
496. Moisei, Petru. *Premisele și etapele colonizării Basarabiei cu coloniști transdanubieni* / Petru Moisei, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 33-34. – (Anul de studii 2011-2012).
497. Nuța, Tatiana. *Principatele române în politica geostrategică a Rusiei și Franței în ultima etapă a războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Tatiana Nuța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 27-28. – (Anul de studii 2011-2012).
498. Sîrbu, Ștefan. *Considerații privind activitate tribunalului civil din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Ștefan Sîrbu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 16 martie 2012 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2012. – P. 35-36. – (Anul de studii 2011-2012).

499. Sârbu, Ștefan. *Instituirea și activitatea Tribunalului Penal din Basarabia în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Ștefan Sârbu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Noile paradigme în cercetarea și predarea istoriei în mileniul III : Simpozionul științific internațional, 23-25 martie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 138-146.

2013

500. Aghenie, Cristina. *P. A. Stolâpin și proiectul său de modernizare a Rusiei* / Cristina Aghenie, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 33-34.
501. Bajurean, Elena. *Exodul populației în dreapta Prutului în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828)* / Elena Bajurean, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 23-24.
502. Banari, Vadim. *Instituirea administrației speciale a orașului Ismail și rolul ei în extinderea relațiilor comerciale ale Basarabiei cu statele Europene prin porturile Ismail și Reni (1830-1857)* / Vadim Banari, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 103-108.
503. Baxan, Angela. *Discrepanțe lingvistice în Basarabia după aplicarea regulamentului din 29 aprilie 1818* / Angela Baxan, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 25-26.
504. Baxan, Angela. *Regulamentul din 29 februarie 1828 privind instituirea administrației regionale în Basarabia* / Angela Baxan, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 85-89.
505. Bivol, Victoria. *Rolul dominației țariste în procesul de constituire a elitei burgheze din Basarabia (1812-1868)* / Victoria Bivol, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 80-84.
506. Butnaru, Andrei. *Schimbări în politica fiscală din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus* / Andrei Butnaru, Valentin

- Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 99-103.
507. Cernatînscaia, Snejana. *Evoluția învățământului lancasterian în Basarabia (1824-1883)* / Snejana Cernatînscaia, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 120-124.
508. Chicaroș, Tatiana. *Școala secundară – focar al culturii sau instrument de rusificare a românilor basarabeni?* / Tatiana Chicaroș, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 114-119.
509. Ciobanu, Nicolae. *Armata căzăcească dunăreană din Basarabia* / Nicolae Ciobanu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 27-28.
510. Cireș, Irina. *Considerații privind consecințele anexării teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus în istoriografie* / Irina Cireș, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 55-60.
511. Furtună, Olga. *Impactul ostilităților ruso-turce din anii 1828-1829 asupra populației Basarabiei* / Olga Furtună, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 94-99.
512. Gherasim, Cristina. *Evoluția proprietății nobiliare din Basarabia sub influența regimului de dominație țarist* / Cristina Gherasim, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 109-114.
513. Limbas, Dan. *Statutul Limbii române în sistemul de învățământ din Basarabia* / Dan Limbas, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 26-27.
514. Mizerniuc, Cristina. *Numirea lui Scarlat Sturdza în funcție de Guvernator Civil al Basarabiei și prerogativele acordate* / Cristina Mizerniuc,

- Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 20-21.
515. Nuța, Tatiana. *Interesele Rusiei și ale Franței în principatele române în perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Tatiana Nuța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 17-18.
516. Nuța, Tatiana. *Principatele române în politica geostrategică a Rusiei în ultima etapă a războiului ruso-turc din anii 1806-1812* / Tatiana Nuța, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 65-69.
517. Pantaz, Silvia. *Impactul anexării de către Imperiul Rus în 1812 a teritoriului dintre Prut și Nistru asupra comerțului Principatului Moldova* / Silvia Pantaz, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 74-79.
518. Sîrbu, Ștefan. *Funcționarea limbii moldovenești (române) în instituțiile juridice din Basarabia în primele decenii după anexare* / Ștefan Sîrbu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 19-20.
519. Sîrbu, Ștefan. *Impactul anexării Basarabiei la Imperiul Rus: nerespectarea de către funcționarii ruși a aplicării limbii moldovenești (române) în instituțiile judiciare* / Ștefan Sîrbu, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, 3 mai 2012. – Chișinău, 2013. – P. 89-94.
520. Sîrghii, Dmitri. *Proteste și revendicări ale populației din ținutul Bender (1812-1818)* / Dmitri Sîrghii, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică de totalizare a activității științifice, 21-22 martie 2013 : Rezumatul comunicărilor. – Chișinău, 2013. – P. 22-23.

2014

521. Aghenie, Cristina. P. A. *Stolâpin și proiectul său de modernizare a Imperiului Rus* / Cristina Aghenie, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele științifice al Universității de Stat din Moldova. Științe Socioumanistice. – Chișinău, 2014. – Vol. 1. – P. 16-18.

522. Bajurean, Elena. *Exodul populației din Basarabia în Moldova de peste Prut (Cazul ispravnicului de Ismail Cogălniceanu) (1812-1828)* / Elena Bajurean, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiune națională de comunicări științifice, 13-14 mai 2014 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2014. – P. 34-35.
523. Furtună, Olga. *Basarabia în perioada războiului ruso-turc din anii 1828-1829* / Olga Furtună, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Analele științifice al Universității de Stat din Moldova. Științe Socioumanistice. – Chișinău, 2014. – Vol. 1. – P. 14-16.
524. Hariton, Vasile. *V. P. Gutor – întemeietorul primei școli profesionale de muzică din Basarabia* / Vasile Hariton, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiune națională de comunicări științifice, 13-14 mai 2014 : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2014. – P. 33-34.

PUBLIISTICĂ

1982

525. Мунтян, М. *Акт де о mare ынсемнэтата историсэ* / М. Мунтян, В. Томулец. – Text : nemediat // Вяца сатулуй. – 1982. – 27 май.
526. Томулец, В. *Ынвиораля веций економиче дин цинут* / В. Томулец. – Text : nemediat // Тинеримя Молдовей. – 1982. – 28 май.

1987

527. Нерпу, Б. Б. *Верификате де тимп : [Деспре примеле алежерь ын Советеле локале де депутаць ай оаменилор мунчий дин РССМ]* / Б. Нерпу, В. Томулец. – Text : nemediat // Молдова Сочиялитстэ. – 1987. – 23 дечембрие.
528. Томулец, В. *На взаимовыгодной основе* / В. Томулец. – Text : nemediat // Советская Молдавия. – 1987. – 7 мая.

1988

529. Tomuleț, Valentin. *Cântecul popular – modalitate de a cunoaște trecutul plaiului* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea : [Ziarul]. – 1988. – Nr 8 (1549), 2 martie. – C. 4.

2003

530. Tomuleț, Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase – educația estetică a tineretului studios* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2003. – Anul 4, nr 7 (36), octombrie. – P. 12.

531. Tomuleț, Valentin. *Opera științifică a profesorului Mihail Muntean / Valentin Tomuleț, Valeria Vântu*. – Text : nemediat // In memoriam professoris. Mihail Muntean. Studii de istorie modernă. – Chișinău, 2003. – P. 18-26. – (Include monografii, culegeri de documente științifice și artistice, recenzii, publicații în presa periodică, lucrări publicate sub redacția lui Mihail Muntean, în lb. rom., rusă). – ISBN 9975-940-52-8.
532. Tomuleț, Valentin. *Profesorul, savantul și omul – Mihail Muntean (80 de ani de la naștere și 20 de ani de la trecere în neființă) / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // In memoriam professoris. Mihail Muntean. Studii de istorie modernă. – Chișinău, 2003. – P. 7-17. – ISBN 9975-940-52-8.

2004

533. Tomuleț, Valentin. *Studentii Facultății de Arte Frumoase : examenul de licență / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2004. – Nr 15 (44). – P. 10.
534. Tomuleț, Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase vă așteaptă! / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2004. – Nr 2 (47), 28 septembrie. – P. 10.
535. Tomuleț, Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase la 40 de ani / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2004. – Nr 3 (48), 26 octombrie. – P. 10.

2005

536. Tomuleț, Valentin. *Destinul unui adevărat artist... / Valentin Tomuleț, Maria Iliuț*. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2005. – Vol. 3: Istoria Românilor și Antropologie. Istorie Universală. Pedagogie. Psihologie. Studiul Artelor. Culturologie. Asistență Socială. Sociologie. Filozofie. – P. 582-583. – ISSN 1811-2668.
537. Tomuleț, Valentin. *Maria Iliuț. Destinul unui artist... / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2005. – Nr 8 (3104), 24 februarie. – P. 1.
538. Tomuleț, Valentin. *Maria Iliuț. Destinul unui adevărat artist... / Valentin Tomuleț*. – Text : nemediat // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria Științe socioumanistice. – Chișinău, 2005. – Vol. 3: Istoria românilor și antropologie, Istorie universală, Pedagogie, Psihologie, Studiul artelor, Asistență socială, Sociologie, Filosofie. – P. 582-583. – ISSN 1811-2668.

539. Tomuleț, Valentin. *Studentzii-actori – cu diploma la mână* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2005. – Nr 11 (56), 28 iunie. – P. 10.

2006

540. Tomuleț, Valentin. *Cercetătorul și muzeograful Vlad Ghimpu la 50 de ani* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Vlad Ghimpu : Bibliografie la 50 de ani. – Chișinău : Studium, 2007. – P. 7-9. – ISBN 978-9975-9884-2-1.
541. Tomuleț, Valentin. *Corul „Lira” – laureat al Festivalului-concurs Național „Gavriil Musicescu – 160 ani”* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2006. – Nr 10 (77), 29 mai. – P. 8.
542. Tomuleț Valentin. *În anul universitar jubiliar – o nouă promoție la Arte Frumoase* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2006. – Nr 10 (66), 30 mai. – P. 10.
543. Tomuleț, Valentin. *Magistrul Mihail Dudnic la 60 de ani* : [lector superior la Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Democrația. – 2006. – 21 noiembrie – P. 12.
544. Tomuleț Valentin. *Opera științifico-didactică a profesorului Pavel Cocârlă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Studia in honorem Pavel Cocârlă. Studii de istorie medie și modernă. – Chișinău, 2006. – P. 15-20. – ISBN 978-9975-940-00-9.
545. Tomuleț, Valentin. *Profesorul și savantul Pavel Cocârlă la vârsta împlinirii* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2006. – Nr 45 (3193), 9 noiembrie. – P. 6.
546. Tomuleț, Valentin. *Profesorul și savantul Pavel Cocârlă la 60 de ani* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Studia in Honorem Pavel Cocârlă. Studii de istorie medie și modernă. – Chișinău, 2006. – P. 7-13. – ISBN 978-9975-940-00-9.
547. Tomuleț Valentin. *Vocație onorabilă. Magistrul Mihail Dudnic la 60 de ani* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Democrația. Săptămânal de politici publice. – 2006. – Anul 6. – Nr 10 (169), 21 noiembrie. – P. 12.

2008

548. Tomuleț, Valentin. *Împătimiți de lumea artelor frumoase* / Valentin Tomuleț, Teodor Luchian. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2008. – Nr 10 (88), 27 mai. – P. 5.
549. Tomuleț, Valentin. *Festivalul-concurs Național de Folclor „Tradiții și obiceiuri de nuntă” la cea de a doua ediție* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2008. – Nr 4 (93), 25 noiembrie. – P. 8.

2011

550. Tomuleț Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase în ascensiune* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2011. – Nr 2 (125), 30 septembrie. – P. 12.
551. Tomuleț, Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Timpul. Unicul Cotidian Național. – 2011. – 28 septembrie. – P. 7.
552. [Universitatea de Stat din Moldova la 65 de ani] // Timpul de dimineață. – 2011. – 28, 29 sept. – P. 6-7. – (Cuprins : Facultatea de Matematică și Informatică / Andrei Perjan ; Facultatea de Drept a USM ; Facultatea de Arte Frumoase / Valentin Tomuleț ; Facultatea de Istorie și Filosofie ; Facultatea Științe Economice).

2012

553. Tomuleț, Valentin. *Aniversări. Destinul unui adevărat artist...* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Ansamblul etnofolcloric „Tălăncuța” în cronici și imagini. Concepție, selecție și redactare – Veta Ghimpu-Munteanu. – Chișinău, 2012. – P. 300-302.

2013

554. Tomuleț, Valentin. *O vocație onorată: profesoara Svetlana Veselovschi* : [lector superior la Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2013. – Nr 15 (3528), 11 aprilie. – P. 6.
555. Tomuleț Valentin. *O vocație onorată: profesoara Svetlana Veselovschi* : [lector superior la Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2013. – Nr 9 (143), 23 aprilie. – P. 10.

556. Tomuleț, Valentin. *Talent, cunoștințe, virtuozitate, măiestrie* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2013. – Nr 10 (144), 28 mai. – P. 8.

2014

557. Cocârlă, Pavel. *La numărul bobocilor. Omul de știință și profesorul Ion Eremia, la 60 de ani* / Pavel Cocârlă, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Jurnal de Chișinău. – 2014. – Anul 15. – Nr 38 (1390), 30 [31] octombrie. – P. 18.
558. Cocârlă, Pavel. *Profesorul și cercetătorul Ion Eremia – sexagenar : [omagiul]* / Pavel Cocârlă, Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2014. – An 9 (20), nr 3-4. – P. 144-147 : fot. – ISSN 1857-1964.
559. Tomuleț, Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova la 50 de ani* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2014. – Nr 51 (3616), 18 decembrie. – P. 6.
560. Tomuleț, Valentin. *În luna lui florar au sclipit talentele : (Măiestria artistică demonstrată de absolvenții Facultății de Arte Frumoase la examenul-concert)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2014. – Nr 10 (155), 27 mai. – P. 8.
561. Tomuleț Valentin. *În slujba zeiței Clio (Profesorul Ion Eremia – sexagenar)* / Valentin Tomuleț, Pavel Cocârlă. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2014. – Nr 4 (160), 25 noiembrie. – P. 6.
562. Tomuleț, Valentin. *Monumentele istoriei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Meleag Natal (Briceni). – 2014. – Nr 17 (571), 5 decembrie. – P. 3.
563. Tomuleț, Valentin. *Profesorul și istoricul Anatol Petrencu la 60 de ani* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anatol Petrencu. Un scurt popas necesar drumului. – Chișinău, 2014. – P. 6-10.
564. Tomuleț, Valentin. *Profesorul și istoricul Anatol Petrencu la 60 de ani : [prof. la Univ. de Stat din Moldova]* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2014. – Nr 21 (3586), 22 mai. – P. 2.
565. Tomuleț, Valentin. *Profesorul și istoricul Anatol Petrencu la 60 de ani : [dr. habilitat în șt. istorice : omagiul]* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. – Chișinău,

2014. – An 9 (20), nr 1-2. – P. 137-142 : fot. – Referințe bibliogr. în note, p. 142 (23 tit.). – ISSN 1857-1964.

566. Tomuleț, Valentin. *Savant, pedagog, patriot : (Profesorul și cercetătorul Anatol Petrencu – la venerabila vârstă de 60 de ani)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Serie nouă. – 2014. – Nr 10 (155), 27 mai. – P. 5.

2015

567. Tomuleț Valentin. *Autenticitatea unui talent (maestru Iurie Tătaru la frumoasa vârstă de 50 de ani)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. – 2015. – Nr 2 (169), 29 septembrie. – P. 8.
568. Tomuleț, Valentin. *Destinul privighetorii de sub geana Carpaților : [despre Maria Iliuț, interpretă de muzică populară]* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2015. – Nr 8 (3625), 19 februarie. – P. 6.
569. Tomuleț, Valentin. *O vocație onorabilă : Magistrul Vladimir Cobasnean la vârsta împlinirilor (80 ani de la naștere)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2015. – Nr 16 (3633), 16 aprilie. – P. 6.
570. Tomuleț, Valentin. *Privighetoarea cântecului bucovinean* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. – 2015. – Nr 7 (163), 24 februarie. – P. 5.
571. Tomuleț, Valentin. *Vocație onorabilă : Magistrul Vladimir Cobasnean la vârsta împlinirilor* : [80 de ani de la nașterea actorului, prof. la Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. – 2015. – 16 aprilie. – P. 6.

2016

572. Tomuleț, Valentin. *Facultatea de Arte Frumoase* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Făclia. – 2016. – 23 septembrie. – P. 8. – (Supl. „Universitatea de Stat din Moldova la 70 de ani”).
573. Tomuleț, Valentin. *Istoricul Demir Dragnev la venerabila vârstă de 80 de ani* : [membru corespondent al Acad. de Șt. a Moldovei] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Revista de Istorie a Moldovei. – 2016. – Nr 3(107). – P. 5-16. – Referințe bibliogr. în notele de subsol. – ISSN 1857-2022. – Disponibil în IBN: 17 ianuarie 2017. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/5_16_

Istoricul%20Demir%20Dragnev%20la%20venerabila%20varsta%20de%2080%20de%20ani.pdf.

574. Tomuleț, Valentin. *Istoricul și profesorul Pavel Cocârlă la venerabila vârstă de 70 de ani* : [la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă. – Chișinău, 2016. – Anul 11 (22), nr 4 (98). – P. 142-147 : fot. – Referințe bibliogr. în note, p. 147 (22 tit.). – ISSN 1857-1964.
575. Tomuleț, Valentin. *Îndemnul inspirației înaripate (Studentii absolvenți ai Facultății de Arte Frumoase în anul universitar jubiliar)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. – 2016. – Nr 10 (177), 31 mai. – P. 8.
576. Tomuleț, Valentin. *Un centru activ – Artele Frumoase* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. Ediție jubiliară. – 2016. – Nr 2 (180), 30 septembrie. – P. 13.
577. Tomuleț, Valentin. *Vocația cercetării (Istoricul Pavele Cocârlă – septuagenar)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Universitatea de Stat din Moldova. – 2016. – Nr 4 (182), 22 decembrie. – P. 3.
578. Tomuleț, Valentin. *Vocația cercetării în opera științifică a profesorului Demir Dragnev (Istoricul Demir Dragnev la venerabila vârstă de 80 de ani)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor. Economie, societate, politică, cultură, istoria științei. În onoarea profesorului Demir Dragnev, Chișinău, 2016, p. 184-211. ISBN 978-9975-4116-9-1.
579. Tomuleț, Valentin. *Vocația cercetării în opera științifică a profesorului Mihail Muntean* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istoria științei universitare: de la abilități propagandistice la paradigma noilor sisteme de valori europene : Conferința științifică internațională, consacrată aniversării 70 de ani de la înființarea Universității de Stat din Moldova : Programul și rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2016. – P. 17-18. – ISBN 978-9975-71-831-8.

2019

580. Tomuleț, Valentin. *Ion Niculiță – profesorul, savantul și mentorul* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Contribuții la preistoria și istoria antică a spațiului carpato-danubiano-pontic : În onorem professoris Ion Niculiță natalia sua octogesima celebrantis. – Chișinău, 2019. – P. 40-44. – ISBN 978-9975-3315-0-0.

581. Tomuleț, Valentin. *Ion Niculiță – profesorul, savantul și mentorul la 80 de ani* : [omagiu] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Destin românesc = Romanian Destiny. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă. – Chișinău, 2019. – Anul 14 (25), nr 1-2 (107-108). – P. 143-147. – ISSN 1857-1964.
582. Tomuleț, Valentin. *File din neliniștea unui savant : (Profesorul Ion Niculiță la 80 de ani)* : [80 de ani de la nașterea lui Ion Niculiță, dr. habilitat în istorie, prof. univ.] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Uniunii Scriitorilor din Moldova. – 2019. – Nr 20 (3845), 23 mai. – P. 7.

2020

583. Tomuleț, Valentin. *Istoricul și diplomatul Victor Țvircun la 65 de ani (Semnificația vârstei)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // An onorem Victor Țvircun. Firul viu, ce leagă timpuri : Culegere de articole. – Chișinău, 2020. – P. 67-69. – ISBN 978-9975-3469-1-7.

2021

584. Tomuleț, Valentin. *Luciditatea lăuntrică a unui maestru* : [60 de ani de la nașterea lui Nicolae Gribincea, folclorist, interpret de muzică populară, fondator și conducător al Ansamblului etnofolcloric „Plăieșii”] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Scriitorilor din Republica Moldova. – 2021. – Nr 42 (3971), 21 octombrie. – P. 7 : fot.

2023

585. Tomuleț Valentin. *Roadele ascendenței împlinite (Svetlana Veselovschi – 60 ani)* : [despre Svetlana Veselovschi, profesoară la Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova] / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Literatura și arta. Săptămânal al Scriitorilor din Republica Moldova. – 2023. – Nr 14 (4047), 6 aprilie. – P. 8.

2024

586. Tomuleț Valentin. *Anatol Petrenco – coleg de facultate* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. In onorem Anatol Petrencu la 70 de ani, Chișinău, Moldova, 24 mai 2024 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 10-a. – Chișinău, 2024. – ISBN 978-9975-62-719-1. – (la Ședința plenară). – Acces: https://conferinte.stiu.md/sites/default/files/evenimente/Sesiune_DIRUA_2024.pdf.

RAPOARTE : PARTICIPĂRI LA MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE

2009

587. Tomuleț, Valentin. *Raport : Evoluția mentalității boierimii din Basarabia sub dominație țaristă* / Valentin Tomuleț, Cristina Gherasim. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 53-54. – ISBN 978-9975-80-894-4.
588. Tomuleț, Valentin. *Raport : Politica imperială rusă de adaptare și integrare a Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 45-47. – ISBN 978-9975-80-894-4.
589. Tomuleț, Valentin. *Raport : Rolul Administrației Speciale a orașului Ismail în sistemul administrativ și economic al Basarabiei în anii '30-'50 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 50-52. – ISBN 978-9975-80-894-4.
590. Tomuleț, Valentin. *Raport : Schimbări în legislația comercială rusă din Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț, Alexandru Bordian. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 15-16 octombrie 2009 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 19-a. – Chișinău, 2009. – P. 48-49. – ISBN 978-9975-80-894-4.

2010

591. Tomuleț, Valentin. *Raport : Colonii evreiești din Basarabia în sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 14-15 octombrie 2010 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 20-a. – Chișinău, 2010. – P. 46-48. – ISBN 978-9975-80-395-3.
592. Tomuleț, Valentin. *Raport : Considerații de ansamblu privind includerea Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Societatea românească între frontiere imperiale : Conferința științifică internațională, 7-9 octombrie 2010 /

organizată de Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Republica Moldova. – Chișinău, 2010.

593. Tomuleț, Valentin. *Raport : Viața culturală în orașul Chișinău în prima jumătate a sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț, Maria Zubco. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice : Conferința științifică, consacrată aniversării a 64-a a Universității de Stat din Moldova, 5 mai 2010 : Rezumatele comunicărilor : Științe sociale. – Chișinău, 2010. – ISBN 978-9975-71-020-6.
594. Tomuleț, Valentin. *Raport : Unele aspecte ale protestelor și revendicărilor populației din Basarabia în anii 1812-1828* / Valentin Tomuleț, Igor Cerici. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice : Conferința științifică, consacrată aniversării a 64-a a Universității de Stat din Moldova, 5 mai 2010 : Rezumatele comunicărilor : Științe sociale. – Chișinău, 2010. – ISBN 978-9975-71-020-6.
595. Tomuleț, Valentin. *Raport : Instituții vamaie în comerțul Rusiei cu Principatul Moldovei în anii 1812-1817* / Valentin Tomuleț, Silvia Pantaz. – Text : nemediat // Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice : Conferința științifică, consacrată aniversării a 64-a a Universității de Stat din Moldova, 5 mai 2010 : Rezumatele comunicărilor : Științe sociale. – Chișinău, 2010. – ISBN 978-9975-71-020-6.

2011

596. Tomuleț, Valentin. *Raport : Clasificarea burgheziei basarabene în sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 20-21 octombrie 2011 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 21-a. – Chișinău, 2011. – P. 59-61. – ISBN 978-9975-80-5512-4.
597. Tomuleț, Valentin. *Raport : Elite ale burgheziei basarabene: negustorii angroșiști armeni și greci (1812-1868)* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 20-21 octombrie 2011 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 21-a. – Chișinău, 2011. – P. 56-59. – ISBN 978-9975-80-5512-4.
598. Tomuleț, Valentin. *Raport : Exodul populației din Basarabia în Principatul Moldovei în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Creșterea

impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare : Conferința științifică cu participare internațională, consacrată aniversării a 65-a a USM, 21-22 septembrie 2011 : Rezumatele comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 2011. – P. 13-16. – ISBN 978-9975-71-136-4.

599. Tomuleț, Valentin. *Raport : Litigiile funciare între răzeși și moșieri în primii ani după anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Proprietatea funciară în Basarabia : Tradiție, organizare și reglementare : Conferința științifică : Program, rezumatele comunicărilor, concepția expoziției tematice „O cartografie a moșiilor de altădată”, 17-18 mai 2011. – Chișinău, 2011. – P. 15-18. – ISBN 978-9975-80-463-9.
600. Tomuleț, Valentin. *Raport: Negustori alogeni în structura etnică a burgheziei comerciale din Chișinău (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Chișinău – vatră de istorie și civilizație milenară : Conferința științifică națională, 12 octombrie 2011. – Chișinău, 2011.

2012

601. Tomuleț, Valentin. *Raport : Abuzurile militarilor ruși cantonați în Basarabia și formele de rezistență ale populației locale (anii 1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Discurs, practică și mesaj. Violența în Sud-Estul European. Societate. Politică. Religie. Cultură : Conferința științifică internațională / Universitatea de Stat din Moldova, 14-15 decembrie 2012. – Chișinău, 2012.
602. Tomuleț, Valentin. *Raport în sesiunea plenară : Aplicarea limbii moldovenești (române) în procedura judiciară din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Țarist : Consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni : Materialele Simpozionului științific internațional, Cahul 12-13 mai 2012. – Cahul, 2012. – ISBN 978-9975-914-74-1.
603. Tomuleț, Valentin. *Raport : Cerințele burgheziei comerciale din Basarabia înaintate instituțiilor imperiale ruse la mijlocul anilor '50 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Interferențe universitare – integrare prin cercetare și inovare : Conferința științifică cu participare internațională, 25-26 septembrie 2012 : Rezultate ale comunicărilor : Științe umanistice. – Chișinău, 2012. – P. 25-27. – ISBN 978-9975-71-270-5.
604. Tomuleț, Valentin. *Raport : Etapele și specificul constituirii în Basarabia a Burgheziei comerciale (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat //

- Universitas Europaea: Spre o societate a cunoașterii prin globalizare și europenizare : Conferință științifică internațională / Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, 15-17 octombrie, 2012. – Chișinău, 2012.
605. Tomuleț, Valentin. *Raport : Familia de nobili din Basarabia – Iordache și Sandulache Tomuleț* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Interesele nobilimii din Basarabia în viața social politică, economică și culturală a Imperiului Rus : Simpozion național cu participare internațională. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 5-6 octombrie 2012. – Chișinău, 2012.
606. Tomuleț, Valentin. *Raport : Poziția cercurilor imperiale ruse față de mișcarea de eliberare a grecilor și revoluția lui Tudor Vladimirescu (în baza corespondenței secrete a lui Pavel Pestel)* / Valentin Tomuleț, Andrei Emilciuc. – Text : nemediat // Discurs, practică și mesaj. Violenta în Sud-Estul European. Societate. Politică. Religie. Cultură : Conferință științifică internațională / Universitatea de Stat din Moldova, 14-15 decembrie 2012. – Chișinău, 2012.
607. Tomuleț, Valentin. *Raport în plen : Statutul călărașilor din Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 11-12 octombrie 2012 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 22-a. – Chișinău, 2012. – P. 49-50. – ISBN 978-9975-80-642-8.
608. Tomuleț, Valentin. *Raport în sesiunea plenară : Impactul anexării Basarabiei la Imperiul Rus: proteste și revendicări ale populației (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Basarabia-1812. Problemă națională, implicații internaționale : Conferința științifică internațională, Chișinău-Iași, 14-16 mai 2012 : Program. – Iași, 2012.
609. Tomuleț, Valentin. *Raport : Înlăturarea de pe piața internă din Basarabia a monedelor turcești și austriece și înlocuirea lor cu asiglatul rusesc* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conspicte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2011. Ediția a 2-a. – Chișinău : CEP USM, 2012. – P. 37-43. – ISBN 978-9975-71-306-1.
610. Tomuleț, Valentin. *Raport : Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus. Etapele și specificul integrării (anii 1812-1868/1873)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Anul 1812 în destinul istoric al românilor basarabeni : Conferința interuniversitară de comunicări științifice, Chișinău, 3 mai 2012. – Chișinău, 2012.

611. Tomuleț, Valentin. *Raport în sesiunea plenară : Repercusiunile prezenței armatei ruse de ocupație asupra populație din Basarabie (1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Tratatul de pace de la București din 1812 : 200 ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus : Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-28 aprilie 2012. – Chișinău, 2012. – P. 19-36. – ISBN 978-9975-51-350-0.

2013

612. Tomuleț, Valentin. *Raport : Elite ale burgheziei basarabene: negustorii de gildă angroșiști din Chișinău (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Studii de arhondologie și genealogie : Conferință, Chișinău, Moldova, 2 decembrie 2013. – Ediția 1-a. – Chișinău, 2013. – Vol. 1. – P. 23-52. – ISBN 978-9975-80-825-5 ; ISBN 978-8875-80-826-2. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/23-52.pdf ; https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Studii-de-arhondologie-si-genealogie_volumul-I_2013_3.pdf.
613. Tomuleț, Valentin. *Raport : Interesele economice ale Imperiului Rus în Principatul Moldova în anii '20-'30 ai sec. al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală : Simpozionul internațional, 10-13 octombrie 2013 / Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”. – Chișinău, 2013.
614. Tomuleț, Valentin. *Raport : Prima atestare documentară a satului Tabani, raionul Briceni* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare : Rezumate ale comunicărilor, 26-28 septembrie 2013. Științe umanistice. – Chișinău, 2013. – P. 24-26. – ISBN 978-9957-71-416-7.
615. Tomuleț, Valentin. *Raport : Revendicările mazililor și rușășilor înaintate administrației regionale și imperiale în 1818 și 1820* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare : Rezumate ale comunicărilor, 26-28 septembrie 2013. Științe umanistice. – Chișinău, 2013. – P. 27-29. – ISBN 978-9957-71-416-7.
616. Tomuleț, Valentin. *Raport : Negustorii alogeni în structura etnică a burgheziei comerciale din Chișinău (1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Identitățile Chișinăului : Materialele conferințelor internaționale, 1-2 octombrie 2013. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 2013. – P. 62-75. – ISBN 978-9975-61-872-4. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/S._MUSTEATA_A._CORDUNEANU_Eds._Identitat_ed_2_2015.pdf.

617. Tomuleț, Valentin. *Raport : Elite ale burgheziei basarabene: negustorii angroșiști din Ismail și Reni (1831-1856)* / Valentin Tomuleț, Victoria Bivol. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 3-4 octombrie 2013 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 23-a. – Chișinău, 2013. – P. 47-49. – ISBN 978-9975-9818-7-3.
618. Tomuleț, Valentin. *Raport : Schimbări în statul social și fiscal al mazililor și rușășilor din Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 3-4 octombrie 2013 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 23-a. – Chișinău, 2013. – P. 59-60. – ISBN 978-9975-9818-7-3.
619. Tomuleț, Valentin. *Raport : Instituirea și activitatea școlilor lancasteriene din Basarabia* / Valentin Tomuleț, Snejana Cernatinscaia. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 3-4 octombrie 2013 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 23-a. – Chișinău, 2013. – P. 60-61. – ISBN 978-9975-9818-7-3.
620. Tomuleț, Valentin. *Raport : Ministrul de Finanțe E.F. Kankrin și reformele financiare din anii 1839-1843 din Imperiul Rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conspecte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2013. – Chișinău, 2013. – P. 32-37. – Referințe bibliogr.: p. 36-37. – ISBN 978-9975-71-451-8. – Acces: https://sssmatveev.narod.ru/Numis_2013/Conspecte_Num_03_final.pdf.

2014

621. Tomuleț, Valentin. *Raport în sesiunea plenară : Categoriile de țigani din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Romii/țigani din Republica Moldova : Comunitate etnosocială, multiculturală, istorico-tradițională (1414-2014) : Materialele conferinței științifice romologice republicate, 8 aprilie 2014. – Chișinău, 2014. – P. 41-56.
622. Tomuleț, Valentin. *Raport : Din istoria fondării Universității de Stat din Moldova* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Școală, educație, cercetare – de la restricționări ideologice la valori democratice europene : Conferința științifică națională, consacrate Zilei Universității de Stat din Moldova, Chișinău 2-3 octombrie 2014 : Programul conferinței : Rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2014. – P. 17-18. – ISBN 978-9975-71-567-6.

623. Tomuleț, Valentin. *Raport : Locuitorii și stăpânii moșiei Lăpușna în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Relațiile dintre neamul Tomuleț și lăpușneni* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Alexandru Lăpușneanu voievod al Moldovei. Rolul târgului Lăpușna în istorie : Simpozionul regional, Hâncești, 29 mai 2014. – Hâncești, 2014.
624. Tomuleț, Valentin. *Raport în sesiunea plenară : Negustori bulgari în structura etnică a burgheziei comerciale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Бесарабские българи : история, култура и език (25-годишнина на групата „Етнология на българите” в Центъра по етнология на Института за културно наследство, АНМ и 20-годишнина на Научното дружество на българистите в Република Молдова). – Кишинев, 2014. – С. 120-138. – ISBN 978-9975-4476-9-0.
625. Tomuleț, Valentin. *Raport : Particularitățile constituirii burgheziei comerciale naționale din Basarabia (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Unirea Principatelor Române în 1859 și destinul Basarabiei : Conferința științifică dedicată împlinirii a 155 de ani de la evenimentul Unirii, Chișinău, 24 ianuarie 2014 / Academia de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie. – Chișinău, 2014.
626. Tomuleț, Valentin. *Raport : Politica monetară a imperiului rus în Basarabia în primele decenii după anexare (1812-1828)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conspecte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2014. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2014. – Vol. 4. – P. 26-34. – ISBN 978-9975-71-584-3.
627. Tomuleț, Valentin. *Raport : Repercusiunile regimului de dominație țarist asupra constituirii burgheziei comerciale naționale din Basarabia (anii 1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Național și universal în procesul istoric – perspectivele disciplinei școlare istoria : Sesiunea științifico-metodică anuală, 7 martie 2014 : Program : Rezumatele comunicărilor. Ediția a 1-a. – Chișinău, 2014. – P. 8-9. – ISBN 978-9975-71-495-2.
628. Tomuleț, Valentin. *Raport : Un monument original ridicat în memorie ostașilor – locuitori ai satului Tabani căzuți în Primul Război Mondial* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Primul Război Mondial și Basarabia (1914-1918) : Conferință științifică, Chișinău, 19 septembrie 2014. – Chișinău, 2014.

2015

629. Tomuleț, Valentin. *Raport : Apartenența boierească a neamului Tomuleț* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Patrimoniul din Ținutul Lăpușna :

- Conferința științifică internațională, Chișinău, 4 iunie 2015. – Chișinău, 2015.
630. Tomuleț, Valentin. *Raport : Aspecte istoriografice privind statutul mazililor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare: Conferința științifică națională cu participare internațională, 10-11 noiembrie 2015 : Rezumate ale comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 2015. – P. 15-18. – ISBN 978-9975-71-702-1.
631. Tomuleț, Valentin. *Raport : „Banul” în Principatele Române și Basarabia sinonim cu plata taxelor și dărilor* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conspicte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2015. – Ediția a 5-a. – Chișinău, 2015. – Vol. 5. – P. 40-45. – ISBN 978-9975-71-722-9.
632. Tomuleț, Valentin. *Raport : Considerații privind competențele Consiliului Suprem al Basarabiei* / Valentin Tomuleț, Angela Baxan. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 8-9 octombrie 2015 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 25-a. – Chișinău, 2015. – P. 54-55. – ISBN 978-9975-87-007-8.
633. Tomuleț, Valentin. *Raport : Contribuții istoriografice privind statul mazililor și rușii din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 5 iunie 2015. – Cahul, 2015. – Vol. 2. – P. 310-319. – ISBN 978-9975-914-98-7 ; ISBN 978-9975-88-000-8.
634. Tomuleț, Valentin. *Raport : Diversitatea etnică și nivelul de avere al burgheziei comerciale din Chișinău (anii 1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Identități naționale în dialog intelectual: unitate prin diversitate : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, 28-31 octombrie 2015. – Chișinău, 2015. – P. 47-48. – ISBN 978-9975-71-713-7.
635. Tomuleț, Valentin. *Raport : Evoluția litigiului dintre țărani și stăpânii Lăpușnei după 1812* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Patrimoniul din Ținutul Lăpușna : Conferința științifică internațională, Chișinău, 4 iunie 2015. – Chișinău, 2015.
636. Tomuleț, Valentin. *Raport : Fondarea Universității de Stat din Moldova și tentative de comasare a Institutului Pedagogic* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // O istorie multidimensională a cadrelor universitare:

instituții, rețele sociale, biografii : Conferința internațională, organizată cu prilejul împlinirii 75 ani de la fondarea Facultății de Istorie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 9-10 octombrie 2015. – Chișinău, 2015.

637. Tomuleț, Valentin. *Raport : Istoriografia modernă privind statutul ruptașilor din Basarabia în prima jumătate a secolului XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, 8-9 octombrie 2015 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 25-a. – Chișinău, 2015. – P. 64-66. – ISBN 978-9975-87-007-8.
638. Tomuleț, Valentin. *Raport : Litigiul dintre mănăstirea Ioan Gură de Aur și neamurile Tomuleț și Leon cu privire la schimbul moșiilor* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Patrimoniul din Ținutul Lăpușna : Conferința științifică internațională, Chișinău, 4 iunie 2015. – Chișinău, 2015.
639. Tomuleț, Valentin. *Raport : Negustorii de gildă angroșiști – reprezentanți ai elitei comercial-industriale din Basarabia (anii 1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Elitele social-politice și economice ale Basarabiei (1812-1918) : Conferința științifică, 17 octombrie 2015. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 2015.
640. Tomuleț, Valentin. *Raport : Recensămintele fiscale ale populației Basarabiei din secolul al XIX-lea – sursă importantă în studierea istoriei locale* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istoria Basarabiei: O dezbatere pe marginea surselor documentare : Simpozion, Iași, 17 octombrie 2015. – Iași, 2015.
641. Tomuleț, Valentin. *Raport : Salt Exports of Bessarabia to Ukrainian and Russian Guberniyas (1812-1850)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // First International Congress on the Anthropology of Salt, Iași, Romania, 20-24 august 2015 „Al.I. Cuza” University of Iași : Programme and Abstracts. – Iași, 2015. – P. 72. – PN-II-ID-PCE-2011-3-0825.
642. Tomuleț, Valentin. *Raport : Statistica din 1820 pentru ținutul Hotin – sursă importantă în studierea componenței etnice și dinamicii numerice a populației din Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie : Programul și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 2015. – P. 46-47. – ISBN 978-9975-71-649-9.

643. Tomuleț, Valentin. *Raport : Aportul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni la organizarea procesului educațional în cadrul Seminarului Teologic din Chișinău* / Valentin Tomuleț, Elena Țurcanu. – Text : nemediat // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie - Istorie - Muzeologie, 20-21 octombrie 2016 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 26-a. – Chișinău, 2016. – P. 56-57. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-139-6.
644. Tomuleț, Valentin. *Raport : Considerații privind păstrarea pe piața internă din Basarabia, în primele decenii după anexare, a monedelor turcești și austriece* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conspecte numismatice : Sesiune, 11 octombrie 2016. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2016. – P. 42-48. – ISBN 978-9975-71-851-6.
645. Tomuleț, Valentin. *Raport : Identitatea mazililor și ruptașilor din Basarabia (1812-1847)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Raporturi identitare în spațiul Românesc din perspectivă istorică : Școli și interpretări : Conferința internațională, Chișinău, 3-5 noiembrie 2016 : Programul și rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2016. – P. 47-48. – ISBN 978-9975-71-844-8.
646. Tomuleț, Valentin. *Raport : Mazilii și ruptașii în statistica recensământului populației din 1817* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie - Istorie - Muzeologie, 20-21 octombrie 2016 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 26-a. – Chișinău, 2016. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-139-6.
647. Tomuleț, Valentin. *Raport : Partide politice și figuri remarcabile ale Zemstvei Basarabene (1869-1917)* / Valentin Tomuleț, Serghei Sîcirov. – Text : nemediat // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie - istorie - Muzeologie, 20-21 octombrie 2016 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 26-a. – Chișinău, 2016. – P. 72-73. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-139-6.
648. Tomuleț, Valentin. *Raport : Proteste și revendicări ale mazililor și ruptașilor în primele decenii după anexarea Basarabiei șa Imperiul rus* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 7 iunie 2016. – Cahul, 2016. – Vol. 2. – P. 334-341. – ISBN 978-9975-914-90-1 ; ISBN 978-9975-88-011-1.

649. Tomuleț, Valentin. Raport : *Statistica din 1820 – sursă importantă în studierea istoriei locale a ținutului Hotin* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, 13 mai 2016 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 3-a. – Chișinău, 2016. – P. 47-48. – ISBN 978-9975-71-774-8.
650. Valentin Tomuleț. *Raport : Unele considerații privind clasificarea și expresia semantică a principalelor dansuri populare la românii basarabeni* / Valentin Tomuleț, Ludmila Tomuleț. – Text : nemediat // Valorificarea patrimoniului etnocultural al Republicii Moldova în educația tinerii generații, Chișinău, 17 noiembrie 2016 : Programul și rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2016. – P. 35-36. – ISBN 978-9975-133-48-7.
651. Tomuleț, Valentin. *Raport : Vocația cercetării în opera științifică a profesorului Mihail Muntean* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istoria științei universitare: de la abilități propagandistice la paradigma noilor sisteme de valori europene : Conferința științifică internațională, consacrată aniversării 70 de ani de la înființarea Universității de Stat din Moldova : Programul și rezumatele comunicărilor. – Chișinău, 2016. – P. 17-18. – ISBN 978-9975-71-831-8.
652. Томулец, Валентин Николаевич. *Raport : Внутриэкономические условия развития торговых связей Бессарабии с украинскими губерниями (1812-1868 гг.)* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Історія торгівлі, податків та мита : 10-я міжнародна наукова конференція, Дніпропетовськ, 27-28 жовтня 2016 року : Тези доповідей. – Київ, 2016. – С. 48-50. – ISBN 978-966-02-8026-7.

2017

653. Tomuleț, Valentin. *Raport : Etapele și specificul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Centenar Sfatul Țării : Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 21 noiembrie 2017. – Chișinău, 2017. – ISBN 978-9975-139-54-0.
654. Tomuleț, Valentin. *Raport : Negustorii de gildă evrei, greci și armeni în structura etnică a burgheziei comerciale din Chișinău (anii 1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Latinitate, romanitate, românitate : Conferința științifică internațională, 28-30 septembrie 2017. – Ediția 1-a. – Chișinău, 2017.
655. Tomuleț, Valentin. *Raport : Onomastica românească din ținutul Hotin potrivit statisticii din 1821* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat //

- Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, în memoriam Gheorghe Palade (1920-2016) : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2017. – P. 65. – ISBN 978-9975-71-901-8.
656. Tomuleț, Valentin. *Raport : Ținutul Hotin în deschierea statistică austriacă din 1788* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Integrare prin cercetare și inovare : Conferința științifică națională cu participare internațională, 9-10 noiembrie 2017 : Rezumate ale comunicărilor. Științe umanistice. – Chișinău, 2017. – P. 147-150. – ISBN 978-9975-71-567-3.
657. Tomuleț, Valentin. *Raport : Urmările dezastruoase ale războiului ruso turc din anii 1828-1829 pentru populația din Basarabia* / Valentin Tomuleț, Cristina Gherasim. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Dezvoltarea armatei naționale în contextul aprofundării reformelor democratice : Materialele conferinței cu participare internațională, 1 martie 2017. – Chișinău, 2017. – P. 120-128. – ISBN 978-9975-84-033-0. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/120-128_1.pdf.
658. Tomuleț, Valentin. *Raport : Viziuni controversate despre activitatea comercială a negustorilor evrei din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Comunități Etnice și Diaspora în timp și spațiu : Conferința Științifică Internațională, Chișinău, 29-30 iunie 2017. – Chișinău, 2017.
659. Томулец, Валентин Николаевич. *Raport : Торговые связи Бессарабии с украинскими губерниями в первой четверти XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Історія торгівлі, податків та мита : 11-я міжнародна наукова конференція, 26-27 жовтня 2017 р. Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2017. – С. 60-62. – ISBN 978-966-02-8335-0.

2018

660. Tomuleț, Valentin. *Raport : Considerații generale privind istoria mănăstirilor închinat din Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Rolul mănăstirii Secu în viața religioasă a Țării Moldovei : Simpozionul național, . 20-21 septembrie 2018. – Ediția a 7-a. – Chișinău, 2018.
661. Tomuleț, Valentin. *Raport : Etapele și specificul constituirii în Basarabia a burgheziei comerciale (1812-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Latinitate, romanitate, românitate : Conferința internațională, Chișinău, 22-24 noiembrie 2018. – Ediția a 2-a. – Chișinău, 2018.

662. Tomuleț, Valentin. *Raport : Populația creștin-ortodoxă și confesiunile religioase din Basarabia reflectate în statistica din 1828* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Protoiereul Mihail Ceachir – un cărturar al bisericii din Basarabia : Conferința științifică națională, Chișinău, 10 septembrie 2018 : Programul și rezumatele comunicărilor științifice. – Chișinău, 2018. – P. 40-41. – ISBN 978-9975-139-65-6.
663. Tomuleț, Valentin. *Raport : Recensămintele fiscale ale populației – sursă importantă în studierea problemelor demografice ale Basarabiei în epoca modernă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 5-a. – Chișinău, 2018. – P. 42-43. – ISBN 978-9975-71-995-7.
664. Tomuleț, Valentin. *Raport : Recensămintele și statistica oficială rusă – surse importante pentru studierea proceselor demografice și situației social-economice a Basarabiei în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 7 iunie 2018. – Cahul, 2018. – Vol. 2. – P. 188-193. – ISBN 978-9975-88-042-8. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/188-193_0.pdf.
665. Tomuleț, Valentin. *Raport : Recensămintele și statistica oficială rusă – surse importante pentru studierea istoriei moderne a Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, 18-19 octombrie 2018 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 28-a. – Chișinău, 2018.
666. Tomuleț, Valentin. *Raport : Statistica din 1825 pentru ținutul Hotin – sursă importantă în studierea componenței etnice și numerice a populației din Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea anuală de comunicări științifice Institutul de Istorie în An Centenar, 20 decembrie 2018 : Întuniri științifice. – Chișinău, 2018.
667. Tomuleț, Valentin. *Raport : Șleahțici polonezi în statistica rusă din 1820* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Relațiile polono-moldovenești la centenarul redobândirii independenței de către Polonia : Conferința științifică internațională, 22 octombrie 2018. – Chișinău, 2018.
668. Tomuleț, Valentin. *Raport : Tipologia includerii în componența Imperiului Rus a diferitor regiuni și popoare: etapele și specificul încorporării Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Congresul Național

al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018 : Volum de rezumate / Ionuț Nistor, Cristian Preutu, Mircea-Cristian Ghenghea (editori). – Iași, 2018. – P. 211. – ISBN 978-606-714-486-4.

669. Tomuleț, Valentin. *Raport : Un conflict în lumina certărilor de antropologie istorică: cazul moșierilor Iordache și Sandulache Tomuleț contra locuitorilor târgului Lăpușna (primele decenii ale secolului al XIX-lea)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Identități colective și medii culturale în Orizontul istoriei. Realizări și perspective în cercetările de antropologie istorică : Conferința științifică, Chișinău, 3 septembrie 2018. – Chișinău, 2018.

2019

670. Tomuleț, Valentin. *Raport : Diversitatea preocupărilor istoriografice privind identitatea și statutul mazililor din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința Științifică Internațională Latinitate, Romanitate, Românită : Program și rezumatele comunicărilor, Chișinău, 31 octombrie - 2 noiembrie 2019. – Ediția a 3-a. – Chișinău, 2019. – P. 31-33. – ISBN 978-9975-87-535-0.
671. Tomuleț, Valentin. *Raport : Diversitatea preocupărilor istoriografice privind identitatea și statutul rușășilor din Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Centenarul Banatului 1819-2019 : Lucrările prezentate la Simpozionul științific internațional, București-Timișoara, 28-29 iunie 2019. – București, 2019. – P. 240-250. – ISBN 978-973-27-3095-9 ; ISBN 978-606-999-071-1.
672. Tomuleț, Valentin. *Raport : Particularități ale politicii imperiale ruse în Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea (Privire generală)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, 6 iunie 2019. – Ediția a 7-a. – Cahul, 2019. – Vol. 6, partea 2. – P. 185-189. – ISSN 2587-3563 ; E-ISSN 2587-3571.
673. Tomuleț, Valentin. *Raport : Realități și evoluții sociale din Basarabia în primele trei decenii după anexare (Cazul boiernașilor, mazililor și rușășilor)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Istorie, cultură și cercetare : Conferința științifică internațională, 1-2 noiembrie 2019 / coordonatori: Dumitru-Cătălin Rogojaru, Gherghina Boda. – Ediția a 3-a – Târgoviște : Cetatea de Scaun, 2019. – Vol. 3. – P. 150-172. – ISBN 978-606-537-449-2.
674. Tomuleț, Valentin. *Raport : Statul boiernașilor din Basarabia în primele decenii ale secolului al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat //

Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, 17-18 octombrie 2019 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 29-a. – Chișinău, 2019. – P. 33-35. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-87-431-1.

675. Tomuleț, Valentin. *Raport : Târgoveți sau mici-burghezi în Basarabia în secolul al XIX-lea* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie Program, 17 mai 2019 : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2019. – P. 75-76. – ISBN 978-9975-149-07-5.
676. Томулец, Валентин. *Raport : Польские шляхтичи Хотинского уезда в русской статистике 1820 г.* / Валентин Томулец. – Text : nemediat // Pământurile Țării Moldovei, Uniunea statală polono-lituaniană și regiunea Mării Negre în secolele XV-XXI : Forumul istoric moldo-polonez, Chișinău, 18-19 octombrie 2019. – Chișinău, 2019.
677. Томулец, Валентин Николаевич. *Raport : Роль аккерманской соли в торговле Бессарабии с украинскими губерниями в первой половине XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // Історія торгівлі, податків та мита : 13-я міжнародна наукова конференція, 24-25 жовтня 2019 Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2019. – С. 30-32. – ISBN 978-966-02-8616-7.

2020

678. Tomuleț, Valentin. *Raport : Privileged status in Bessarabia reflected in the fiscal census of 1835* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // International conference history, spirituality, culture : Dialogue and interactivity / Organized BY „Dunărea de Jos” University of Galati, Romania, Faculty of History, Philosophy and Theology. – 6 th Edition. – Galati, 2020. – P. 7-8.
679. Tomuleț, Valentin. *Raport : Recensământul fiscal din 1835 – sursă importantă în studierea stărilor sociale privilegiate din Basarabia (Exemplul boiernașilor)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, Cahul, Moldova, 5 iunie 2020. – Cahul, 2020. – Vol. 7, partea 2. – P. 218-225. – ISBN 978-9975-88-060-2. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/218-225_4.pdf.
680. Томулець, Валентин Миколайович. *Raport : Розвиток вищої мистецької освіти Республіки Молдова наприкінці XX – початку XXI століть* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat //

Міжнародна науково-практична конференція педагогіка мистецтва для збереження і розвитку психофізіологічного здоров'я та культурного зростання особистості впродовж життя, Мелітополь, 11-13 листопада, 2020.

681. Томулец, Валентин Николаевич. *Raport : Украинские и российские купцы и товары на Дмитриевскую ярмарку Кишинева в 30-е гг. XIX века* / Валентин Николаевич Томулец. – Text : nemediat // История торгівлі, податків та мита : 14-я міжнародна наукова конференція, 22-23 жовтня 2020 Дніпро : Тези доповідей. – Київ, 2020. – С. 42-46. – ISBN 978-966-02-8616-7.

2021

682. Tomuleț, Valentin, *Raport : Basarabia la 1828 (descrișă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse). (Partea I)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Latinitate, Romanitate, Românitate : Conferința științifică internațională, Chișinău, 5-6 noiembrie 2021. – Ediția 5-a. – Chișinău, 2021.
683. Tomuleț, Valentin. *Raport : Câteva constatări privind eliberarea Țiganilor din Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Evoluția istorică a Moldovei din antichitate până în epoca modernă în contextul civilizației europene. Basarabia în cadrul Imperiului Rus : Sinteză academică, studii, documente și materiale : Sesiune științifică de comunicări realizată în cadrul Programului de stat 2020-2023 : proiectul de cercetare / director-executor al proiectului: Igor Cereteu. – Chișinău, 2021. – Partea I. – Cifrul 20.80009.0807.36. – 21 decembrie. – Acces: https://www.asm.md/sites/default/files/2020-01/Esanu_2020.pdf.
684. Tomuleț, Valentin, *Raport : Dosarele familiilor nobiliare din Basarabia – sursă importantă de patrimoniu documentar (în baza dosarului familiei Tomuleț)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine : Conferință științifică internațională, Chișinău, 28-29 septembrie 2021. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2021. – P. 158-170. – ISSN 2558-894X. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/158-170_1.pdf.
685. Tomuleț, Valentin, *Raport : Liberalism și protecționism în politica comercial-vamală a Țarismului în Basarabia (anii 1812-1830)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Acta Historica Civitatis Lugosiensis : International History Conference, Lugoj, România, 17-19 septembrie 2021. – Ediția 1-a. – Lugoj, 2021.

686. Tomuleț, Valentin. *Raport : Opinii controversate privind definirea capitalismului ca sistem și specificul dezvoltării lui în Rusia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, dedicată aniversării a 10-a de la fondarea centrului Studii interdisciplinare „Silviu Dragomir” : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 7-a. – Chișinău-Oradea, 2021. – P. 64-66. – ISBN 978-9975-152-09-9.
687. Tomuleț, Valentin, *Raport : Povara Războiului Crimeii (1853-1856) pentru populația Basarabiei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Războiul Crimeii, Pacea de la Paris și consecințele sale pentru spațiul românesc : Conferința științifică internațională dedicată împlinirii a 165 de ani de la semnarea tratatului de pace de la Paris, 27 mai 2021 / Institutul de Istorie. – Chișinău, 2021.
688. Tomuleț, Valentin. *Raport : Recensămintele fiscale din anii '20-'50 ai secolului al XIX-lea – surse importante de patrimoniu documentar* / Valentin Tomuleț. – Text (vizual) : electronic // Educație, cultură și patrimoniu în spațiul cultural românesc : Conferința științifică, 27 mai 2021 : prospect / organizatori: Universitatea București, Universitatea de Stat din Moldova, Muzeul Național de Istorie a României : [emisiune] : Transmis live, joi, 27 mai 2021, 09.00. – Durata: 07:23:05. – (Privesc Eu Moldova – Facebook.). – Acces on-line : <https://www.privesc.eu/arhiva/94982/Conferinta--Educatie--cultura-si-patrimoniu-in-spatiul-cultural-romanesc->.
689. Tomuleț, Valentin, *Raport : Statistica militară rusă din 1825 – sursă importantă de patrimoniu în studierea istoriei ținuturilor Hotin și Orhei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației : Conferința științifică internațională, Cahul, Moldova, 4 iunie 2021. – Ediția a 9-a. – Cahul, 2021.
690. Tomuleț, Valentin. *Raport : Statistica militară rusă din 1825 – sursă de patrimoniu în studierea istoriei ținutului Orhei* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Cercetarea istoriei și patrimoniului cultural local în contextul dezvoltării durabile a societății, Chișinău, 24-25 septembrie 2021. In onorem Nicolae Chicuș / coordonatori: Larisa Noroc, Valentina Ursu ; organizator: Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. – Chișinău, 2021. – P. 38-57. – ISBN 978-9975-46-574-8. – Acces: <http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/3117/Conf-Cercetare-istorie-patrimoniu-cultural-local-2021-p38-57.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

691. Tomuleț, Valentin. *Raport : Statutul de privilegiat în Basarabia reflectat în recensământul fiscal din 1835* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică internațională, Chișinău, 6-7 noiembrie 2020 : Program și rezumatele comunicărilor. – Ediția a 4-a. – Chișinău, 2021. – ISBN 978-9975-3454-5-3 ; ISBN 978-9975-89-226-1.
692. Tomuleț, Valentin, *Raport : Unele probleme de controversă privind geneza și evoluția relațiilor capitaliste în Rusia în istoriografia sovietică* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Dialog intercultural polono-moldovenesc : Materialele congresului științific internațional Moldo-Polono-Român: Educație-Politici-Societate, Chișinău, Moldova, 14-15 mai 2021. – Chișinău, 2021. – Vol. 4, nr 3. – P. 298-308. – ISBN 978-9975-76-207-6 ; ISBN 978-9975-76-343-1. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/298-308.pdf.
693. Tomuleț, Valentin. *Raport : Urmările dezastruoase ale Războiului Crimeei (1853-1856) pentru Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea națională de comunicări științifice / organizată de către Colegiul Tehnic „Mediensis” și Primăria Mediaș ; Catedra de Istorie și Științe Socio-Umane (Mediaș), 8 mai 2021.

2022

694. Tomuleț, Valentin. *Raport : Basarabia în relațiile comerciale ale Rusiei cu Imperiul Austriac (1812-1830)* / Valentin Tomuleț, Anastasia Guțu. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 27-28 octombrie 2022. – Ediția a 32-a. – Chișinău, 2022. – P. 144-145. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-166-14-0 (PDF). – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-144-145_0.pdf.
695. Tomuleț, Valentin. *Raport : Basarabia la 1828: relații comerciale și negustori (descrisă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse) (II)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. In memoriam Ion Niculiță (1939-2022), 27 mai 2022 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 8-a. – Chișinău, 2022. – P. 49. – ISBN 978-9975-159-41-8.
696. Tomuleț, Valentin, *Raport : Basarabia la 1828: relații comerciale și negustori (descrisă într-un memoriu prezentat instituțiilor imperiale ruse) (Partea II)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românită : Conferința științifică

internațională : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, Moldova, 3-5 noiembrie 2022. – Ediția a 6-a. – Chișinău, 2022. – P. 48-50. – ISBN 978-9975-163-52-1. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/48-50_33.pdf.

697. Tomuleț, Valentin. *Raport : Certificatele comerciale – sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea componenței etnice și a dinamicii numerice a burgheziei comerciale din Basarabia (1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința Națională a Arhiviștilor. Ediția 2022 : Eveniment organizat cu prilejul „Zilei Arhivistului”, Chișinău, 7-8 iulie, 2022 : Program. – Chișinău, 2022.
698. Tomuleț, Valentin. *Raport : Certificatele comerciale – sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea componenței etnice și a dinamicii numerice a burgheziei comerciale din Basarabia (1831-1868)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea științifică anuală a Institutului de Istorie, consacrată comemorării președintelui Parlamentului Independenței, prof. univ. Alexandru Moșanu, Chișinău, 22 decembrie 2022 : Program. – Chișinău, 2022.
699. Tomuleț, Valentin, *Raport : Emanciparea Țiganilor în Basarabia* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației, Cahul, Republica Moldova, 3 iunie 2022. – Cahul, 2022. – Vol. 9, partea 2. – P. 161-169. – ISSN 2587-3563 ; E-ISSN 2587-3571.
700. Tomuleț, Valentin. *Raport : Revolta țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în legătură cu aplicarea reformei agrare din 1868* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 27-28 octombrie 2022. – Ediția a 32-a. – Chișinău, 2022. – P. 152-153. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-9975-166-14-0 (PDF). – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-152-153_1.pdf.

2023

701. Tomuleț, Valentin. *Raport : Aplicarea reformei agrare din 1861 în Rusia și specificul împroprietăririi țăranilor din satul Tabani, județul Hotin, conform reformei agrare din 1868* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european : paradigme, realități, perspective : Conferința științifică națională cu participare internațională, Chișinău, 24-25 februarie 2023 : Program. – Chișinău, 2023.

702. Tomuleț, Valentin. *Raport : Aplicarea în satul Tabani, județul Hotin a reformei agrare din 1868 și tentative de emigrare a țăranilor în regiunea Amur* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. In memoriam Ion Niculiță (1939-2022) : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 9-a. – Chișinău, 2023. – P. 66-67. – ISBN 978-9975-62-524-1. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/66-67_58.pdf.
703. Tomuleț, Valentin. *Raport : Categoriile sociale privilegiate din Basarabia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în literatura istorică* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Sesiunea Națională de comunicări științifice dedicată Zilei Naționale a României, Mediași, România, 25 noiembrie 2023. – Ediția a 28-a : [Online] : De Portal învățământ. – Mediași, 2023.
704. Tomuleț, Valentin. *Raport : O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 26-27 octombrie 2023 : Program : Rezumatele comunicărilor. – Ediția a 33-a. – Chișinău, 2023. – P. 141-142. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-5-36241-088-9. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-141-142_2.pdf.
705. Tomuleț, Valentin. *Raport : O primă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Imperiul Rus (1902)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Cercetarea istorică și culturologică în spațiul unitar european : paradigme, realități, perspective. In onoare a Valentinei Enache : Conferință, 30 august 2023 / coordonatori: Valentina Ursu, Larisa Noroc. – Chișinău, 2023. – P. 80-109. – ISBN 978-9975-46-817-6. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/80-109.pdf.
706. Tomuleț, Valentin. *Raport : Statutul de privilegiat în Basarabia sub dominația imperială rusă. Cazul mazililor* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat + Text (vizual) : electronic // Latinitate, Romanitate, Românitățe : Conferința științifică internațională : Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, Moldova, 2-4 noiembrie 2023. – Ediția a 7-a. – Chișinău, 2023. – P. 43-44. – ISBN 978-9975-172-14-1. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/43-44_66.pdf.

2024

707. Tomuleț, Valentin. *Raport : Etapele și specificul includerii Basarabiei în sistemul pieței interne ruse (anii 1812-1873)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Congresul Național al Istoricilor Români : Rezumate ale comunicărilor, Chișinău-Suceava, 27-31 august 2024. – Chișinău, 2024. – P. 160. – ISBN 978-5-36241-280-7.
708. Tomuleț, Valentin. *Raport : Împroprietărirea țăranilor din Basarabia conform reformei agrare din 1868 (Cazul țăranilor din satul Tabani, județul Hotin)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Stăpânirea în istoria dreptului românesc. Continuitate și schimbare în practicile socio-juridice și în formele discursive privind proprietatea : Conferință națională, București, 17-18 octombrie 2024 : (Program <https://istorie.unibuc.ro/.../programul-conferintei.../>) : [Online] : (Facebook.). – București, 2024.
709. Tomuleț, Valentin. *Raport : Litigiile funciare din Basarabia secolul al XIX-lea – sursă importantă în studierea istoriei locale (Cazul maiorului Ivan Sumarokov și căpitanului Ioan Costache pentru o parte din moșia Mlenăuți/Tabani, ținutul Hotin)* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Conferința științifică a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Arheologie-Istorie-Muzeologie, Chisinau, Moldova, 24-25 octombrie 2024. – Ediția a 34. – Chișinău, 2024. – P. 99-100. – ISBN 978-9975-87-140-2 ; ISBN 978-5-36241-331-6.
710. Tomuleț, Valentin. *Raport : „Privilegiații” – boiernașii, mazilii, ruțașii, ruptele și negustorii – în sursele documentare de epocă* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Latinitate, Romanitate, Românită : conferință științifică internațională : Programul și rezumatele comunicărilor Chișinău, 31 octombrie-2 noiembrie 2024. – Ediția a 8-a. – Chișinău, 2024. – P. 96-99. – ISBN 978-9975-173-02-5.
711. Tomuleț, Valentin. *Raport : Problema conflictului social a societății tradiționale și încercări de modernizare socială și instituțională* / Valentin Tomuleț. – Text : nemediat // Probleme sensibile și controversate ale societății contemporane : Conferința științifică națională cu participare internațională, Chișinău, 25-26 octombrie 2024 : Program. – Chișinău, 2024.

PERSONALIA

2012

712. Chirtoagă, Ion. *Profesorul și cercetătorul Valentin Tomuleț la 60 de ani* / Ion Chirtoagă // Revista de istorie a Moldovei. – Chișinău, 2012. – Nr 4(92). – P. 5-6.

713. Cocârlă, Pavel. *Vivat professores. Profesorul și savantul Valentin Tomuleț la 60 de ani* / Pavel Cocârlă // *Făclia. Săptămânal de informație și cultură pedagogică*. – 2012. – nr 34 (3242), 15 septembrie. – P. 15.
714. Emilciuc, Andrei. *Profesorul și savantul Valentin Tomuleț la 60 de ani : Oamenii valoroși promovează valoarea* : [profesorul universitar la Catedra de Istorie universală a Facultății de Istorie și Filosofie de la Universitatea de Stat din Moldova] / Andrei Emilciuc, Anatol Petrencu // *Literatura și arta. Săptămânal al scriitorilor din Republica Moldova*. – 2012. – Nr 37 (3498), 13 septembrie. – P. 7.
715. Emilciuc, Andrei. *Profesorul și savantul Valentin Tomuleț la 60 de ani : Oamenii valoroși promovează valoarea* / Andrei Emilciuc // *Tomuleț, Valentin. Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868) : Studii*. – Chișinău, 2012. – P. 4-15.
716. Emilciuc, Andrei. *Profesorul și savantul Valentin Tomuleț la 60 de ani* / Andrei Emilciuc, Anatol Petrencu // *Timpul*. – 2012. – anul XI, nr 164 (1848), 14 septembrie. – P. 27.
717. Emilciuc, Andrei. *Profesorul și savantul Valentin Tomuleț la 60 ani* : [profesor universitar, doctor habilitat în istorie] / Andrei Emilciuc // *Destin Românesc* (serie nouă). Revistă de istorie și cultură. – Chișinău, 2012. – An 7 (18), nr 4 (80). – P. 175-183 : fot. – Bibliogr. în note, p. 182-183 (30 tit.).
718. *Opera științifică a profesorului Valentin Tomuleț* // *Basarabia în sistemul economic și politic al Imperiului Rus (1812-1868) : Studii* / Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2012. – P. 15-34. – [2012-2008]. Sistematic, include 182 tit. (cărți, articole din culegeri, publicații periodice) în lb. rom., engl., fr. și alte lb. străine, ale istoricului V. Tomuleț, publicate în anii 1982-2011.
719. *Un novator al istoriei (Profesorul Valentin Tomuleț la vârsta de 60 ani)* // *Universitatea de Stat din Moldova [ziarul]*. – 2012. – Nr 2 (136), 28 septembrie. – P. 2.

2014

720. Emilciuc, Andrei. *Profesorul și savantul Valentin Tomuleț la 60 ani* / Andrei Emilciuc, Anatol Petrencu // *Petrencu, Anatol. Un scurt popas necesar drumului*. – Chișinău, 2014. – P. 314-317.

2015

721. Gumenăi, Ion. *Profesor strălucit și cercetător remarcabil* / Ion Gumenăi // *Universitatea de Stat din Moldova [ziarul]*. – 2015. – Nr 2 (169), 29 septembrie. – P. 3.

722. Iliuț, Maria. *Un împătimit al artelor frumoase* / Maria Iliuț, Cristina Gherasim // Universitatea de Stat din Moldova [ziarul]. – 2015. – Nr 2 (169), 29 septembrie. – P. 3.
723. Ladaniuc, Victor. *Tabani. Raionul Briceni. Atestat la 24 aprilie 1520 cu denumirea Mlinăuți* / Victor Ladaniuc // Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat. – Chișinău, 2015. – Vol. 13 (Ș-T). – P. 232-233.
724. Petrencu, Anatol. *Reperle unui destin: muncă, efort, dăruire și căutare* / Anatol Petrencu, Andrei Emilciuc // Universitatea de Stat din Moldova [ziarul]. – 2015. – Nr 2 (169), 29 septembrie. – P. 3.

2017

725. Gumenâi, Ion. *Roadele unui destin împlinit* / Ion Gumenâi // Universitatea de Stat din Moldova [ziarul]. – 2017. – Nr 6 (184), 27 ianuarie. – P. 2.
726. Martea, Galina. *Valentin Tomuleț – la onorabila vârstă de 65 ani – Omul de știință ce valorifică cu mult respect istoria ținutului basarabean* / Galina Martea // Ultima Oră. Cotidian național independent. Seria nouă [ziarul]. – România, 2017. – An 20, 14 septembrie.
727. Martea, Galina. *Valentin Tomuleț – la onorabila vârstă de 65 ani – Omul de știință ce valorifică cu mult respect istoria ținutului basarabean* / Galina Martea // Confluente Literare. – 2017. – Nr 2449, 14 septembrie.
728. Martea, Galina. *Valentin Tomuleț – la onorabila vârstă de 65 ani – Omul de știință ce valorifică cu mult respect istoria ținutului basarabean* / Galina Martea // Armonii Culturale. – Adjud, Vrancea: RO/Ediția, 2017. – 14 septembrie. – ISSN 2247-1545.
729. Martea, Galina. *Valentin Tomuleț – la onorabila vârstă de 65 ani – Omul de știință ce valorifică cu mult respect istoria ținutului basarabean* / Galina Martea // Melidonium. Revistă de cultură, artă, tradiții, credință, istorie, educație. – România (Roman, Neamț), 2017. – 14 septembrie.
730. Martea, Galina. *Valentin Tomuleț – la onorabila vârstă de 65 ani – Omul de știință ce valorifică cu mult respect istoria ținutului basarabean!* / Galina Martea // Națiunea, continuitatea pentru neam și țară. Serie nouă. – București, 2017. – Anul 13. – 19 septembrie. – ISSN 2247-5117. – Acces: <https://ziarulnatiunea.ro/2017/09/19/valentin-tomulet-la-onorabila-varsta-de-65-ani/>. – (accesat 19 septembrie 2017).

2018

731. Georgescu, Nicolae. „*Ce e patria Română*” / Nicolae Georgescu // Revista lunară de cultură a societății scriitorilor. – Târgovișteni, 2018. – anul 19, nr 8 (221), august. – P. 55-56.

732. Gruia, Lucian. *În dialog cu creația umană* / Lucian Gruia // Portal – Măiastra, Trimestrial de Cultură editat de Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj cu sprijinul Consiliului Județean. – Gorj, 2018. – Anul 14, nr 3 (56). – P. 25.
733. Martea, Galina. *Valentin Tomuleț – omul de cultura și știință ce valorifica cu mult respect istoria ținutului basarabean* / Galina Martea // Martea, Galina. *În dialog cu creația umană. Critică literară*. – Editura Bestelmijnboek, 2018. – P. 34-39.

2021

734. Ciobanu, Maria S. *Valentin Tomuleț 1952* / Maria S. Ciobanu // Calendar Național. – Chișinău, 2021. – P. 390-391.

2022

735. Arapu, Valentin. *În custodia cărților. Profesorului universitar Valentin Tomuleț, la împlinirea vârstei de 70 de ani* / Valentin Arapu // Gazeta de Chișinău. Săptămânal independent social-politic de atitudine. – 2022. – Nr 37 (129), 16 septembrie. – P. 15.
736. *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan : In onorem profesor Valentin Tomuleț* / Universitatea de Stat din Moldova, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”; editor: Constantin Manolache ; coordonator: Liliana Rotaru ; responsabil de ediție: Cristina Gherasim. – Chișinău : Biblioteca Științifică (Institut) “Andrei Lupan”, 2022 (Continental Grup). – 768 p. : il., n. muz., tab. Texte : lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. în subsol. – ISBN 978-9975-62-465-7.
737. Butnaru, Adriana. *Îndrumător neobosit al tinereții generației* / Adriana Butnaru // În oglinda istoriei : de la medieval la contemporan. In onorem profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 49-51.
738. Cocârlă, Pavel. *Mândria satului Tabani* / Pavel Cocârlă // În oglinda istoriei : de la medieval la contemporan. In onorem profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 46-47.
739. Cojocaru, Gheorghe. „Dator a cerceta trecutul!”. *Dr. hab., prof. univ. Valentin Tomuleț la 70 de ani* / Gheorghe Cojocaru, Silvia Corlăteanu-Granciuc // Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă. – Chișinău, 2022. – Nr 3 (66). – P. 163-165. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/163-165_29.pdf.
740. Cojocaru, Gheorghe. *El crede sincer în misiunea de cercetător* / Gheorghe Cojocaru, Silvia Corlăteanu-Granciuc // În oglinda istoriei : de la

medieval la contemporan. In onoare profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 39-43.

741. Gherasim, Cristina. *Istoric, Profesor și Om / Cristina Gherasim // În oglinda istoriei : de la medieval la contemporan. In onoare profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 31-38.*
742. Gherasim, Cristina. *Valentin Tomuleț – Omul, Istoricul și Profesorul : [70 de ani de la naștere] / Cristina Gherasim // Revista de istorie a Moldovei. – 2022. – Nr 3-4, iulie-decembrie. – P. 7-9. – ISSN 1857-2022 ; Idem [Resursă electronică]. – Acces: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/7-9_44.pdf. ; <http://historyinstitute.md/index.php/ro/publicatii/reviste/1039-revista-deistorie-a-moldovei-nr-3-4-131-132-2022.html>.*
743. Juc, Victor. *Un om de înaltă omenie și savant consacrat / Victor Juc, Liliana Juc // În oglinda istoriei : de la medieval la contemporan. In onoare profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 44-45.*
744. Moșin, Octavian. *Ochiul profesorului confundat în cercetări : [70 de ani de la nașterea lui Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar] / Octavian Moșin // Literatura și arta. Săptămânal al scriitorilor din Republica Moldova. – 2022. – Nr 36 (4017), 15 septembrie. – P. 7.*
745. *Personalități marcante a USM – Valentin Tomuleț, profesor universitar, doctor habilitat, aniversază 70 de ani : [Activitatea didactico-științifică desfășurată pe parcursul anilor de profesorul Valentin Tomuleț] / Universitatea de Stat din Moldova : (profilul Facebook). – Acces: <https://www.facebook.com/UniversitateaDeStatDinMoldova>. – (accesat 16 septembrie 2022).*
746. Șarov, Igor. *Un destin închinat muzei Clio / Igor Șarov // În oglinda istoriei : de la medieval la contemporan. In onoare profesor Valentin Tomuleț. – Chișinău, 2022. – P. 28-30.*

2024

747. *Tomuleț, Valentin. State University of Moldova, History and Philosophy, Faculty Member : Curriculum Vitae : Europass // Academia. Edu journals : [sait]. – Acces: <https://usm-md.academia.edu/ValentinTomuleț/C8%9B/CurriculumVitae>.*

Anexa VIAȚA ÎN IMAGINI

Octombrie, 1932. Bunicii din partea mamei: Chisari Ecaterina Tudor și Burca Nicolae Grigore

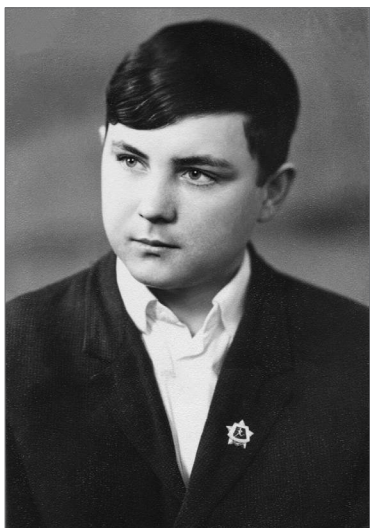
Vara, 1943. Familia mamei: bunica Ecaterina, mama Alexandra, bunicul Nicolae

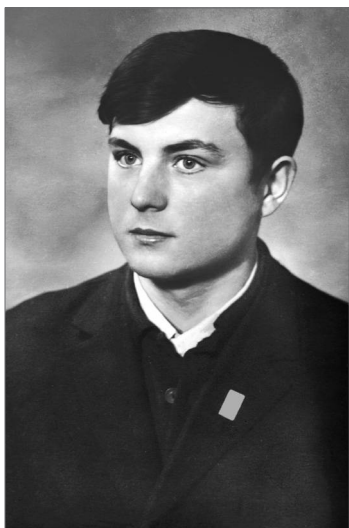
Iunie, 1950. Bunicii din partea tatălui – Nadejda Tomuleț și Panteleimon Gorobeț, părinții – Nicolae și Alexandra

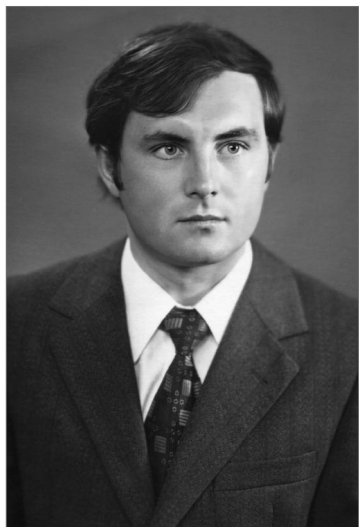
Toamna, 1957. Împreună cu mama Alexandra și fratele Mihail

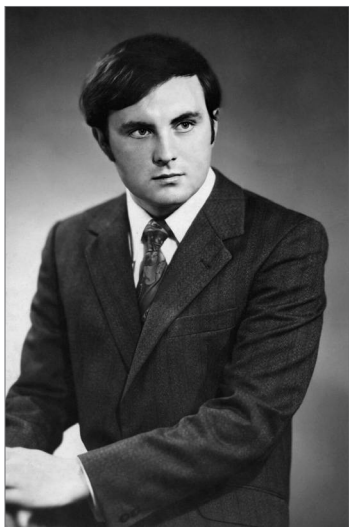
Februarie, 1969. Elev în clasa a VIII-a
a școlii medii din satul Tabani

Martie, 1970. Elev în clasa a X-a
a școlii medii din satul Tabani

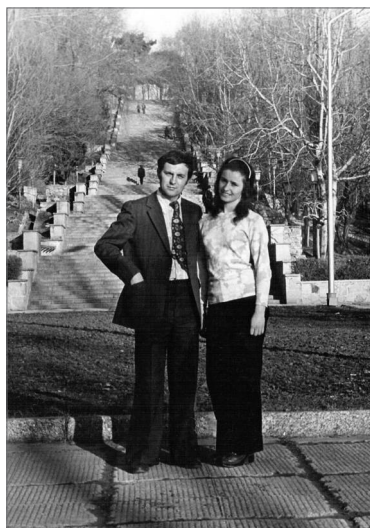
25 decembrie, 1974. Anul III de studii
la USM

24 noiembrie, 1975. Anul IV de studii
la USM

22 decembrie, 1975. Anul IV de studii
la USM

Octombrie, 1976. Împreună cu viitoarea
soție Ludmila

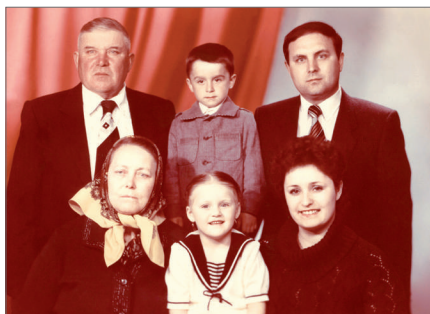
8 noiembrie, 1979. Împreună cu
soția Ludmila, mama Alexandra și
bunica Ecaterina

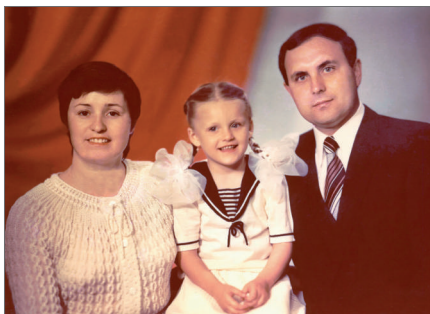
August, 1997. Părinții, mama Alexandra
și tata Nicolae, la casa părintească din
satul Tabani

9 mai, 1982. Împreună cu soția
Ludmila și fiica Mihaela

7 noiembrie, 1985. Împreună cu părinții,
soția, fiica Mihaela și nepotul Călin

7 octombrie, 1985. Împreună cu soția
Ludmila și fiica Mihaela

20 august, 1997. Cu familia,
la casa părintească din satul Tabani

20 august, 1997. Cu familia, la casa părintească din satul Tabani

20 august 1997. Cu întreaga familie, la casa părintească din satul Tabani

20 septembrie, 2002. Împreună cu soția Ludmila

9 mai, 2008. La căsătoria nepotului Călin, alături de mama Alexandra și cumnata Larisa

Mai, 2002. Împreună cu colegul de
facultate Gheorghe Postică

Martie, 2006. Împreună cu colegii
de la Catedra Istorie Universală

Mai, 2006. Împreună cu colectivul
Facultății de Arte Frumose

12 martie, 2008. La o conferință
științifică studențească

14 mai, 2012. Conferința științifică
dedicată 100 ani de la anexarea
Basarabiei la Imperiul Rus

15 septembrie, 2012. Împreună cu
colegii de facultate

11 noiembrie, 2013. Împreună cu
colegii de breaslă după o conferință
științifică

2015. Împreună cu colegii de Universitate

27 aprilie, 2012. Împreună cu Colegii de breaslă la monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt

14 mai, 2012. Participanții conferinței științifice internaționale „Basarabia – 1812. Problemă națională, implicații internaționale”

Noiembrie, 2015. La Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova – împreună cu academicienii Ioan-Aurel Pop și Valeriu Matei, profesorii universitari Sorin Șipoș și Ion Eremia

Noiembrie, 2017. Conferința științifică internațională „Centenar Sfatul Țării” – împreună cu profesorul Ioan Bolovan

15 septembrie, 2012. Împreună cu doctoranzii Cristina Gherasim, Irina Cereș și Andrei Emilciuc

28 februarie, 2014. La Conferința științifică studențească împreună cu Ana-Maria Stratan și Tamara Bercu

Toamna, 2017. Împreună cu un grup de masteranzi ai Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova

10 aprilie, 2018. Împreună cu un grup de masteranzi – absolvenți ai Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova

19 august, 2015. Ceremonia de
înmănare a Premiului Național

19 august, 2015. La înmănarea
Premiului Național

17 martie, 2020. Împreună cu fiica
Mihaela și nepotul Călin cu familia

15 septembrie, 2022. Împreună cu fiica
Dumitrița și nepotul Călin cu familia la
un popas jubiliar

18 iunie, 2014. Împreună cu profesorii universitari Gheorghe Palade, Ion Niculiță și Ion Eremia de Ziua istoricului

2016. Împreună cu colegii istorici Valeriu Pasat, Andrei Eșanu, Emil Dragnev și Demir Dragnev

1 decembrie, 2017. Împreună cu colegii de Ziua României

26 decembrie, 2017. Împreună cu colegii de facultate Igor Șarov, Anatol Petrencu și Igor Bercu

2 noiembrie, 2016.
După ceremonia de
înmânare a Ordinului
„Gloria Muncii”

1 septembrie, 2018.
Împreună cu istoricul
Ioan Caproșu la
Congresul Național al
Istoricilor Români,
Iași

21 mai, 2019. La
înmânarea diplomei de
exelență doctorandei
Cristina Gherasim

24 aprilie, 2008. Împreună cu profesorii Liceului teoretic din satul Tabani

12 august, 2012. Împreună cu fica Dumitrița

13 mai, 2012. Împreună cu fica Dumitrița, nepotul Călin, soția lui Iulia și nepoțica Mihaela

Toamna, 2013. La ptezentarea cărții academicianului Andrei Eșanu

Februarie, 2023. La sărbătorirea
jubileului bunului prieten
Roger Gladei

7 februarie, 2024. Ședința Comisiei
de experți în științe umaniste,
ANACEC

7 februarie, 2024. Împreună cu
colegii Comisiei de experți în științe
umaniste, ANACEC

27 august, 2024. Împreună cu
academicianul Ioan Bolovan la Congresul
Național al Istoricilor Români

Universitatea de Stat din Moldova
Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”

Print: „Blitz Poligraf” S.R.L.